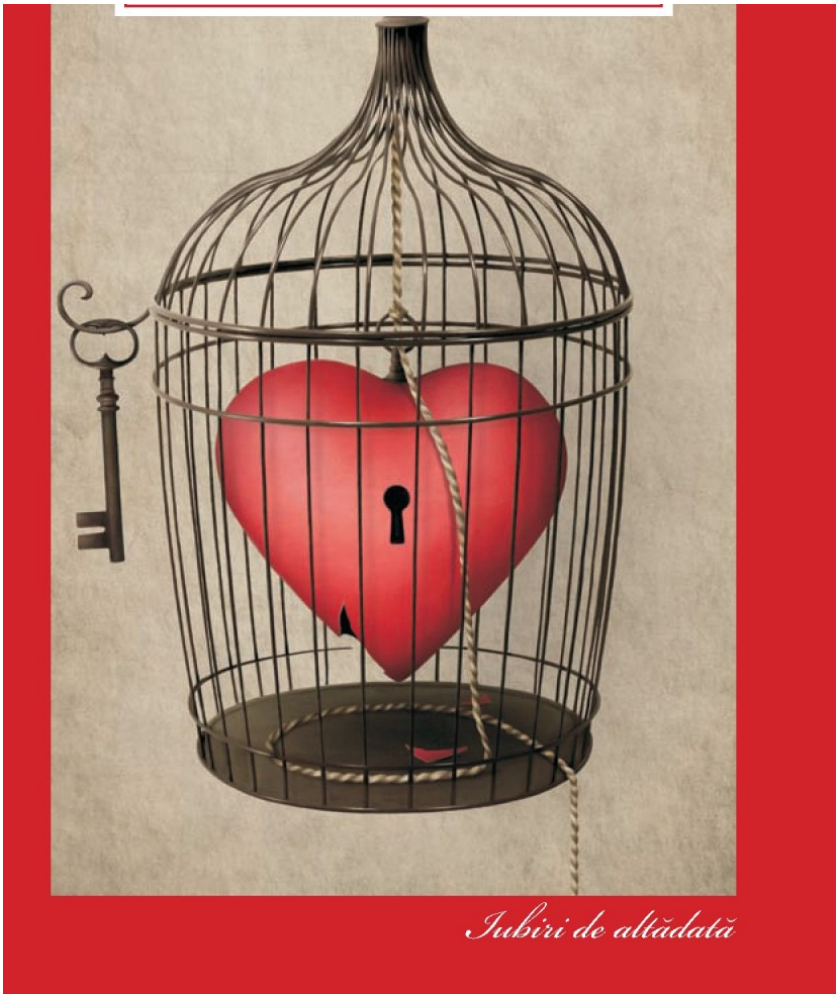
machado de assis

dom casmurro

Iubiri de altădată

dom casmurro

Iubiri de Altădată

DOM CASMURRO - Machado De Assis

Copyright © 2012 Editura ALLFA

Dom Casmurro / Machado De Assis; trad.: Simina Popa. - Bucureşti: Editura ALLFA, 2012 ISBN 978-973-724-526-Toate drepturile rezervate Editurii ALLFA.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii ALLFA.

Drepturile de distribuţie în străinătate aparţin în exclusivitate editurii. All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of ALLFA, is strictly prohibited.

Copyright © 2012 by ALLFA.

Editura ALLFA: Bd. Constructorilor nr. 20A, et. 3, sector 6, cod 060512 -

Bucureşti Tel.: 021 402 26 00 Fax: 021 402 26 10 Distribuţie: Tel.: 021 402 26 30; 021 402 26 33

Comenzi: comenzi@all.ro ; www.all.ro

Redactare: Ioana Opaiţ

Tehnoredactare: Liviu Stoica

Corectură: Martin Zick

Design copertă: Alexandru Novac

joaquim maria machado de assis

Joaquim Maria Machado de Assis (1839-1908) s-a născut la Rio de Janeiro. Este considerat cel mai mare autor al literaturii braziliene, cu toate că, în timpul vieţii, opera lui nu s-a răspândit în afara Braziliei. După naşterea republicii braziliene (în 15 noiembrie 1889, odată cu răs turnarea monarhiei) Machado de Assis devine mai critic, fiind un observator atent al societăţii braziliene a timpului său. În această perioadă şi-a conceput capodoperele: romanele *Memoriile postume ale lui Brâs Cubas (Memorias Postumas de Bras Cubas,* 1881), *Quincas Borba (Quincas Borba,* 1891), *Dom Casmurro* (1899), *Esau e Jaco* (1904) şi *Memorial de Aires* (1908). Acestea s-au bucurat de succes atât în rândul publicului, cât şi al criticilor. Cunoscutul critic literar american Harold Bloom l-a inclus pe Joaquim Maria Machado de Assis în lista celor mai mari o sută de genii ale literaturii, alături de Dante, Shakespeare şi Cervantes.

machado de assis

dom casmurro

Traducere şi note de Simina Popa

EDITURA ALLFA

Capitolul I

Despre titlu

Serile trecute, venind din centru către Engenho Novo, m-am

întâlnit în tren cu un flăcăiandru de aici, din cartier, pe care-l

cunosc din vedere. M-a salutat, s-a aşezat lângă mine, mi-a vorbit

despre lună şi despre miniştri, apoi s-a apucat să-mi recite versuri.

Călătoria a fost scurtă, iar versurile, poate nu întru totul rele.

Totuşi, fiind obosit, s-a întâmplat să închid ochii de vreo trei-patru

ori; asta i-a fost de ajuns ca să-şi întrerupă lectura şi să bage

versurile în buzunar.

— Continuaţi, îl îndemnai, dezmeticindu-mă.

— Am terminat, murmură el.

— Sunt foarte frumoase.

L-am văzut ducând mâna la buzunar să le scoată din nou, dar

n-a schiţat gestul până la capăt. Se bosumflase. A doua zi, m-a

făcut în toate felurile şi m-a poreclit *Dom Casmurro.* Vecinii mei,

cărora nu le place felul meu retras şi tăcut, au preluat porecla, care

până la urmă mi-a rămas. Dar nu m-am supărat eu din atâta lucru.

Le-am povestit colegilor din oraş întâmplarea, iar ei, în glumă, îmi

mai zic aşa, prin bileţele: „Dom Casmurro, duminică luăm cina

împreună." Sau: „Mă duc la Petropolis, Dom Casmurro, ştii casa

mea din Renânia; poate ieşi şi tu din peştera aia a ta din Engenho

Novo şi vii să petreci vreo două săptămâni cu mine acolo." Ori:

„Dragul meu Dom Casmurro, să nu crezi că mâine

eşti scutit de

teatru; vino şi poţi dormi aici, în oraş; îţi dau lojă, îţi dau ceai, îţi

dau pat; numai femei nu-ţi dau.“

Nu te uita în dicţionare. „Casmurro“ nu e folosit aici cu

înţelesul pe care-l dau acestea („Încăpăţânat."), ci cu cel născocit

de ceilalţi: „Om tăcut şi închis în sine.“ „Dom“ e adăugat din ironie,

să-mi dea aere de nobil. Şi toată această tărăşenie doar pentru că

moţăiam! Dar n-am găsit alt titlu mai bun pentru povestirea mea;

dacă nu-mi trece altul prin cap până la sfârşitul cărţii, ăsta rămâne.

Să afle poetul meu din tren că nu-i port pică. Şi, cu puţină străduanie,

dat fiind că titlul îi aparţine, şi-ar putea închipui că şi lucrarea e tot a

lui. Unele cărţi doar atât păstrează de la autorii lor; altele, nici măcar atât.

Capitolul II

Despre carte

Acum, că am explicat titlul, voi trece la cartea propriu-zisă.

Totuşi, să vedem mai întâi motivele care mi-au aşezat pana în mână.

Locuiesc singur, cu un servitor. Casa în care trăiesc e a mea;

am construit-o special, dintr-o dorinţă atât de intimă, încât mi-e

ruşine să o aştern pe hârtie, dar fie. Într-o zi, acum destul de mulţi

ani, mi-am dorit să refac aici, în Engenho Novo, casa în care am

crescut, pe fosta Rua de Matacavalos, cu aceeaşi înfăţişare şi

aceeaşi orânduire ca a celeilalte, care nu mai există. Constructorii

şi zugravii au înţeles întocmai indicaţiile date: a ieşit aceeaşi casă,

cu un singur etaj, trei ferestre în faţă, terasă în spate, aceleaşi

dormitoare şi încăperi. În sala principală, tavanul şi pereţii sunt

pictaţi mai mult sau mai puţin la fel, cu ghirlande de flori mici şi,

din loc în loc, nişte păsări mari care le prind în cioc. În cele patru

colţuri ale tavanului se regăsesc figurile celor patru anotimpuri, iar

în mijlocul fiecărui perete sunt pictaţi în medalion Cezar,

Augustus, Nero şi Massinissa, cu numele scrise dedesubt... Nu-mi

pot imagina de ce au fost alese aceste personaje. Când am ajuns în

casa din Matacavalos, avea deja decoraţiunile astea, rămăsese aşa

din deceniul anterior. Fireşte, gusturile timpului dictau să strecori

savoare clasică şi figuri antice în picturi americane. Restul e

asemănător şi analog. Am o mică grădină, flori, legume, un arbore

casuarina, o fântână şi un spălător. Folosesc veselă şi mobilă

veche. În fine, acum, ca şi atunci, aici se regăseşte acelaşi contrast

între viaţa dinăuntru, liniştită, şi cea din afară, zgomotoasă.

Scopul meu declarat era să leg două capete de viaţă şi să-mi

reconstitui adolescenţa la bătrâneţe. Dar n-am reuşit să-l recompun

nici pe cel ce am fost, nici cele ce au fost. Dacă înfăţişarea e

aceeaşi pentru toate, expresia e alta. De-ar fi fost doar lipsa

celorlalţi, mai treacă-mear- gă; omul se consolează mai mult sau

mai puţin după pierderea cuiva; dar eu însumi lipsesc, iar această

absenţă înseamnă totul. Ca să zic aşa, e ca spoiala folosită pe barbă

şi păr: nu face altceva decât să conserve aspectul extern, cum se

zice la autopsii; pentru cel interior, vopselele nu folosesc la nimic.

Un certificat care mi-ar da vârsta de douăzeci de ani i-ar putea

înşela pe alţii, la fel ca toate documentele false, însă nu şi pe mine.

Prietenii care mi-au mai rămas îi am de puţină vreme; toţi cei vechi

s-au dus să studieze geologia pământurilor sfinte. Cât despre

prietene, pe unele dintre ele le ştiu de cincisprezece ani, pe altele

de mai puţină vreme, şi aproape toate cred în tinereţe. Vreo două

sau trei dintre ele i-ar face şi pe alţii să creadă, dar limba pe care o

vorbesc te trimite de multe ori să consulţi dicţionarul, iar un efort

atât de mare e obositor.

Revenind, o viaţă diferită nu înseamnă o viaţă mai rea; pur şi

simplu e altceva. Din unele puncte de vedere, viaţa aceea trecută

îmi apare despuiată de multe dintre farmecele pe care i le-am

descoperit între timp; la fel de adevărat e că a şi pierdut multe

dintre greutăţile care o făceau aşa de supărătoare şi, din ce mai ţin

minte, păstrez despre ea o amintire dulce şi vrăjită. De fapt, acum

ies puţin şi vorbesc şi mai puţin. Distracţiile sunt rare. Mare parte

din timp mi-o petrec prin grădină, trebăluind şi citind; mănânc bine

şi nu dorm rău.

Dar, cum totul sfârşeşte prin a te obosi, monotonia asta m-a

secătuit şi pe mine. Am vrut să mai ies din rutină şi mi-am zis să

scriu o carte. Mi-au venit în minte jurisprudenţa, filosofia şi

politica, nu mi-au venit însă şi forţele necesare. Apoi, m-am gândit

să aştern pe hârtie o *Istorie a Suburbiilor,* poate una mai puţin seacă

decât memoriile părintelui Lufs Gongalves dos Santos despre oraş;

ar fi fost o lucrare modestă, dar implica mai întâi documente şi date,

numai lucruri aride şi lungi. Apoi, bustu- rile pictate pe pereţi

s-au pornit să-mi vorbească şi să-mi spună că, din moment ce ele

nu reuşesc să-mi reconstituie timpurile trecute, mai bine aş lua eu pana

şi aş scrie despre ele. Poate că istorisirea mi-ar recompune astfel iluzia,

iar umbrele ar apărea vaporoase, precum i s-a întâmplat poetului,

nu celui din tren, ci din *Faust:* „Veniţi din nou, neliniştite umbre...

“ Aşa de tare m-a încântat ideea, că până şi acum îmi mai

tremură pana în mână. Da, Nero, Augustus, Massinissa şi tu, mare

Cezar, care mă îndemnaţi să fac propriile comentarii, vă

mulţumesc pentru sfat şi mă apuc s-aştern pe hârtie amintirile, aşa

cum îmi vor apărea. Astfel, voi retrăi ce-am trăit şi voi exersa

pentru vreo lucrare mai importantă. Aşadar, să începem evocarea

cu o faimoasă amiază de noiembrie, pe care n-am uitat-o niciodată.

Am avut multe altele, şi mai bune, şi mai rele; totuşi, aceea nu mi-

a ieşit niciodată din minte. Şi ai să înţelegi pe măsură ce vei citi.

Capitolul III

Denunţul

Tocmai dădeam să intru în salon, când mi-am auzit pronunţat

numele, aşa că m-am ascuns în spatele uşii. Casa era cea din Rua

de Matacavalos, se întâmpla în noiembrie, într-un an ceva mai

îndepărtat, dar n-o să m-apuc să schimb datele din viaţa mea doar

pentru a face pe plac celor care nu agreează poveştile vechi: anul

era 1857.

— Dona Gloria, încă mai vreţi să-l trimiteţi pe Bentinho al

nostru la seminar? Acum ar fi momentul, dar s-ar putea să existe o

piedică.

— Ce piedică?

— O mare piedică.

Mama vru să afle despre ce era vorba. După câteva momente

de concentrare, Jose Dias veni să vadă dacă e cineva pe hol; nu mă

văzu, intră înapoi şi, cu voce joasă, spuse că piedica venea din casa

de alături, cea a familiei Padua.

— A familiei Padua?

— Am tot vrut să vă zic, dar n-am îndrăznit. Nu mi se pare

cuviincios ca Bentinho al nostru să se ascundă prin cotloane cu fata

Ţestosului, asta e piedica, pentru că, dacă se îndrăgostesc unul de

altul, veţi avea mult de furcă pentru a-i despărţiţi.

— Nu cred. Se ascund prin cotloane?

— E un fel de-a spune. Au secrete, stau toată ziua împreună.

Bentinho aproape că nu mai iese de-acolo. Fata e cu capul în nori,

taică-său se face că nu vede; i-ar conveni lui să meargă lucrurile

aşa încât să... Înţeleg reacţia dumneavoastră; nu credeţi în asemenea

intrigi, vi se pare că toată lumea are suflet bun...

— Dar, domnule Jose Dias, eu i-am tot văzut pe copii

jucându-se, însă n-am observat nimic care să-mi dea de bănuit. Aşa

e vârsta; Bentinho abia a împlinit cincisprezece ani. Capitu a făcut

paisprezece săptămâna trecută; sunt doi copii. Nu uitaţi că au

crescut împreună, de când cu inundaţia aceea mare, acum zece ani,

când familia Padua a pierdut atâtea; de-atunci ne-am

şi împrietenit.

Nu ştiu ce să zic... Cosme, frate, tu ce crezi? Unchiul Cosme a

răspuns cu un „Eh!“ care, pe înţelesul tuturor, însemna: „Sunt

închipuirile lui Jose Dias; micuţii se joacă, eu mă joc; unde sunt

tablele mele?“

— Da, eu cred că vă înşelaţi.

— Se poate, doamna mea. Sper să aveţi dreptate; dar credeţi-

mă că am venit să vă vorbesc după ce i-am observat îndelung...

— În orice caz, nu mai e mult, îl întrerupse mama; o să am

grijă să intre la seminar cât mai curând.

— Desigur, dacă vreţi în continuare să-l faceţi preot, e cea

mai bună soluţie. Bentinho va îndeplini voia mamei sale. Şi, în

plus, Biserica braziliană a înfăptuit lucruri măreţe. Să nu uităm că

un episcop a prezidat Constituţionala (Adunarea Constituţională,

înfiinţată în 1823, a formulat prima Constituţie a

Braziliei) şi

că părintele Feijo (Diogo Antonio Feijo a fost numit Regent al

imperiului Braziliei în 1835) a guvernat imperiul...

— A guvernat de n-a mai putut! i-o tăie unchiul Cosme,

cedând unor vechi ranchiune politice.

— Pardon, domnule, eu nu iau partea nimănui, doar citez.

Vreau să spun că în Brazilia clerul încă mai are un rol important.

— Ce vrei tu e un marţ; hai, adu tablele. Cât despre băiat,

dacă e musai să fie popă, ar fi de preferat să nu

ţină slujbe cu uşile închise. Dar, Gloria, soro, chiar trebui să-l faci

popă?

— Aşa am promis, trebuie să îndeplinesc.

— Ştiu că ai promis... dar aşa o promisiune... ştiu şi eu...

Cred că, dacă ne gândim mai bine... Tu ce crezi, verişoară Justina?

— Eu?

— Adevărul e că fiecare ştie ce-i mai bine pentru el,

continuă

unchiul Cosme; iar Dumnezeu are grijă de toţi. Şi totuşi, o

promisiune veche de atâţia ani... Dar ce-ai păţit, Gloria? Plângi?

Asta-i bună! Păi asta-i de plâns?

Mama şi-a suflat nasul, fără să răspundă. Am impresia că

verişoara Justina s-a ridicat şi s-a dus lângă ea. A urmat o tăcere

lungă, mai aveam puţin şi aş fi intrat în salon, dar o forţă mai

presus de mine, o emoţie pe care n-o mai încercasem... N-am reuşit

să aud ce-a mai spus apoi unchiul Cosme. Verişoara Justina o

îndemna: „Verişoară Gloria! Verişoară Gloria!“ Jose Dias se scuza:

„Dac-aş fi ştiut, n-aş fi vorbit, dar am făcut-o din admiraţie, din

respect, din afecţiune, ca să îndeplinesc o îndatorire amară, o

îndatorire *amarisimă...*“

Capitolul IV

O îndatorire amarisimă!

Lui Jose Dias îi plăceau foarte mult superlativele. Era felul lui

de a conferi ideilor o trăsătură monumentală; cum nu reuşea altfel,

procedeul îl ajuta să mai lungească frazele. S-a ridicat să caute

prin casă tablele. M-am lipit cât am putut de perete şi l-am văzut

trecând cu pantalonii lui albi scrobiţi, prinşi sub pantofi, cu vestă

şi cravată cu ac. Era printre ultimii care mai foloseau asemenea

pantaloni în Rio de Janeiro, şi poate în lume. Purta pantalonii mai

scurţi, ca să stea bine întinşi. Cravata de satin negru, cu sârmă de

oţel pe dinăuntru, îi imobiliza gâtul; aşa era moda pe atunci. Vesta

de stofă, o vestă de casă uşoară, părea pe el un frac de gală. Era

slab, supt, cu un început de chelie; să fi avut vreo cincizeci şi cinci

de ani. S-a ridicat cu pasul lui domol obişnuit, nu acea len- toare

delăsătoare a leneşilor, ci una calculată şi dedusă, un

silogism

complet, premisa majoră înaintea celei minore, premisa minoră

înaintea concluziei. O îndatorire *amarisimă!*

Capitolul V

Secretarul

Nu mergea tot timpul cu paşi atât de lenţi şi ţepeni. Se mai

întâmpla să se desfacă în gesticulări, de multe ori era rapid şi

sprinten în mişcări, la fel de natural şi într-un fel, şi în celălalt. De

asemenea, râdea larg la nevoie, avea un râset fără poftă, dar

comunicativ, cu tot cu obraji, cu dinţii, cu ochii, cu toată faţa, cu

toată fiinţa sa, lumea întreagă părea să râdă în interiorul lui. În

împrejurările grave, era *gravisim.*

Era secretarul nostru particular de mulţi ani; de pe vremea

când tatăl meu încă era la fosta moşie din Itaguaf, iar eu abia mă

născusem. Într-o zi, a apărut pe acolo, vânzându-şi serviciile ca

medic homeopat; avea un *Manual* (*Formulârio e Guia Medico* (1841),

o publicaţie care multă vreme a fost foarte populară.şi o farmacie portabilă).

Pe atunci umbla un virus de febră; Jose Dias i-a vindecat pe vechilul

nostru şi pe o sclavă, nevrând să primească niciun ban în schimb.

Atunci, tatăl meu i-a propus să rămână la noi, pe un salariu modic.

Jose Dias a refuzat, spunând că e cinstit să ducă sănătate şi la

casele celor săraci.

— Cine te împiedică să te duci şi în alte părţi? Du-te unde

doreşti, dar rămâi să locuieşti cu noi.

— Mă voi întoarce peste trei luni.

S-a întors după două săptămâni, a acceptat să locuiască şi să

mănânce cu noi, fără altă răsplată, doar dacă voiau să-i dea câte

ceva de Sărbători. Când tata a fost ales deputat şi s-a mutat la Rio

de Janeiro cu familia, a venit şi el cu noi şi i s-a dat o cameră în fundul

casei. Într-o zi, când un nou val de febră a venit în Itaguaf, tata i-a zis

să se ducă să aibă grijă de sclavi. Jose Dias n-a spus nimic, a oftat şi a

mărturisit că de fapt nu e medic. Îşi luase titlul ăsta ca să ajute

propaganda noii şcoli medicale, şi n-o făcuse fără să fi studiat

foarte mult în prealabil; dar acum nu-l mai lăsa conştiinţa să

accepte pacienţi.

— Dar data trecută i-ai vindecat.

— Cred că da, însă ar fi mai bine spus că medicamentele

indicate în cărţi au făcut-o. Ele au reuşit, da, după voia lui

Dumnezeu. Eu eram un şarlatan... Nu neg; motivele mele puteau fi

şi chiar erau nobile; homeopatia e adevărată, şi am minţit pentru a

sluji adevărul; dar a venit vremea să pun lucrurile la punct.

N-a fost dat afară, aşa cum a cerut; tata nu se mai putea lipsi

de el. Avea darul de a se face acceptat şi de folos; lipsa lui se

simţea de parcă ar fi fost unul din familie. Când a murit tata, a fost

străpuns de o durere enormă, aşa mi-au povestit, eu nu-mi aduc

aminte. Mama i-a rămas recunoscătoare şi n-a fost de acord să

părăsească locuinţa lui din conac; la o săptămână după slujba reli-

gioasă, s-a dus să-şi ia rămas-bun de la ea.

— Rămâi, Jose Dias.

— Dacă aşa vă este voia, doamna mea.

A avut şi el o mică moştenire prin testament, o poliţă de

asigurare şi patru vorbe de laudă. A copiat cuvintele, le-a înrămat

şi le-a pus pe peretele din camera lui, deasupra patului. „Asta e cea

mai bună poliţă“, obişnuia să spună adesea. Cu timpul, a dobândit

o anumită autoritate în familie, cel puţin se făcea ascultat; nu

abuza, şi ştia să-şi spună părerea fără să se impună. La urma ur-

mei, ne era prieten, n-aş spune cel mai bun, dar nu toate sunt cele

mai bune pe lumea asta. Şi nu-ţi imagina că era supus din fire;

purtarea lui curtenitoare era mai degrabă calculată decât înnăscută.

Îşi păstra îmbrăcămintea foarte bine; faţă de alţii, care ponosesc

repede hainele noi, el le purta pe cele vechi, periate şi călcate, ajustate,

cu toţi nasturii închişi, fiind de o eleganţă sărăcăcioasă şi modestă. Era

citit, dar nu foarte, îndeajuns cât să întreţină o conversaţie la o

serată şi la desert sau să explice vreun fenomen, să vorbească

despre efectele căldurii şi ale frigului, despre poli şi despre

Robespierre. Ne povestea de multe ori despre o călătorie pe care o

făcuse în Europa şi mărturisea că, dacă n-am fi fost noi, s-ar fi

întors acolo până acum; avea prieteni în Lisabona, dar familia

noastră, spunea el, era totul, după Dumnezeu.

— După sau înainte? îl întrebă unchiul Cosme în- tr-o

zi.

— După, repetă Jose Dias, plin de evlavie.

Iar mama, care era credincioasă, se bucură să vadă că-l punea

pe Dumnezeu la locul cuvenit şi zâmbi încuviinţând. Jose Dias îi

mulţumi cu un gest al capului. Mama îi mai dădea din când în cand

nişte mărunţiş. Unchiul Cosme, care era avocat, îl punea să copieze

documentele de la procesele lui.

Capitolul VI

Unchiul Cosme

Unchiul Cosme locuia cu mama de când devenise văduvă. Pe

atunci, el era deja văduv, la fel ca şi verişoara Justina; era casa

celor trei văduvi.

Soarta încurcă de multe ori mersul lucrurilor. Deşi era

educat

pentru una din funcţiile senine ale capitalismului, unchiul Cosme

nu se îmbogăţea din procese: îi ajungeau cât să-i pună mâncare pe

masă. Avea cabinet pe fosta Rua das Violas, aproape de tribunal,

care se afla în zona penitenciarului, între timp desfiinţat. Se speci-

alizase în infracţiuni. Jose Dias nu pierdea pledoariile unchiului

Cosme. El îl ajuta să îmbrace şi să-şi dezbrace toga, copleşindu-l

cu laude la final. Când veneau acasă, ne povestea despre înfruntări.

Unchiul Cosme zâmbea fudul, oricât de modest s-ar fi dorit.

Era gras şi greoi, avea răsuflarea întretăiată şi ochii somnoroşi.

Printre cele mai vechi amintiri ale mele sunt dimineţile în care

încăleca pe animalul dăruit de mama, cu care se ducea la cabinet.

Un negru i-l aducea de la grajd şi îi ţinea frâiele, în timp ce el

ridica piciorul şi-l punea în scară; urma un minut de

odihnă sau de

gândire. Apoi îşi lua un prim avânt, corpul ameninţa să urce în şa,

dar nu urca; a doua încercare, acelaşi rezultat. În fine, după câteva

momente prelungi, unchiul Cosme îşi aduna toate forţele fizice şi

morale, se avânta cu ultimul efort posibil şi se prăvălea în sfârşit în

şa. Aproape de fiecare dată, animalul reacţiona de parcă tocmai

primise lumea întreagă în spinare. Unchiul Cosme îşi aşeza

cărnurile mai bine, iar animalul pleca la trap.

Dar n-am uitat ce mi-a făcut într-o zi. Deşi eram născut la ţară

(de unde am venit când aveam doi ani) şi în pofida obiceiurilor de

pe vremea aceea, eu nu ştiam să încalec şi mă temeam de cai.

Unchiul Cosme m-a ridicat şi m-a pus călare pe animal. Când m-

am văzut urcat acolo (aveam nouă ani), singur şi neajutorat, cu

pământul sub mine, am început să ţip deznădăjduit: „Mami!

Mami!“ Mi-a venit în ajutor, palidă şi tremurân- dă, crezând că

voia cineva să mă omoare, m-a dat jos, m-a strâns în braţe, în timp

ce fratele ei a întrebat-o:

— Păi cum, Gloria, aşa un găligan se teme de un animal blând?

— Nu e obişnuit.

— Trebuie să se obişnuiască. Atunci când o să fie preot,

dacă-l pun vicar la ţară, trebuie să ştie să umble pe cal; şi aici la

fel, şi chiar dacă n-o să fie preot, când o să vrea să facă impresie,

ca ceilalţi băieţi, şi n-o să poată, pe tine o să dea vina, soro.

— N-are decât; mie mi-e teamă.

— Teamă! Auzi, teamă!

Adevărul e că am învăţat să călăresc mai târziu, nu neapărat de

plăcere, cât de ruşine să nu mi se spună că nu ştiu. „Ce-o să mai

umble acum după fete“, mi-au zis când am început lecţiile. Nu se

putea spune acelaşi lucru şi despre unchiul Cosme.

Pentru el era o

obişnuinţă şi o necesitate. Nu-l mai ajuta în amor. Se spune că în

tinereţe avea trecere la multe dame, în plus, mai fusese şi înflăcărat

membru de partid; dar anii i-au secat cea mai mare parte a

avântului politic şi sexual, iar grăsimea a pus capăt restului ideilor

publice şi intime. Acum îşi îndeplinea obligaţiile de serviciu fără

pasiune. În timpul liber stătea degeaba sau juca. Din când în când,

mai spunea bancuri.

Capitolul VII

Dona Gloria

Mama era o fiinţă bună la suflet. Când i-a murit bărbatul,

Pedro de Albuquerque Santiago, avea treizeci şi unu de ani şi s-ar

fi putut întoarce la Itaguaf. N-a vrut; a preferat să rămână lângă

biserica unde fusese îngropat tata. A vândut mica moşie şi sclavii,

a cumpărat alţii, pe care i-a dat la muncă sau i-a închiriat, vreo

duzină de clădiri, nişte poliţe de asigurare, şi a rămas în casa din

Matacavalos, unde îşi petrecuse ultimii doi ani de căsnicie. Era

fiică de stăpâni de plantaţii din Minas Gerais, descendenţi din alţi

stăpâni de plantaţii din Sâo Paulo, familia Fernandes.

Aşadar, în acel an de graţie 1857, Dona Maria da Gloria

Fernandes Santiago avea patruzeci şi doi de ani. Era încă frumoasă

şi tânără, dar se încăpăţăna să-şi ascundă rămăşiţele tinereţii, cu

toate că natura o proteja de urmele timpului. Îşi petrecea zilele

într-o rochie neagră, fără podoabe, cu un şal negru, împăturit în

triunghi şi fixat în piept cu o camee. Părul era prins la ceafă cu un

pieptăn vechi de baga; câteodată, îşi mai punea o bonetă albă cu

înfloriturі. Aşa îşi ducea zilele, în pantofii ei din piele de capră,

joşi şi neauziţi, umbla dintr-o parte într-alta, ţinea

seama şi avea

grijă de toate treburile din întreaga casă, de dimineaţă până seara.

Am pe perete portretul ei, alături de cel al soţului, aşa cum

erau puse şi în cealaltă casă. Culorile s-au întunecat mult, dar încă

se desluşesc amândoi. Despre el nu-mi amintesc nimic, decât - vag

- că era înalt şi purta părul lung; portretul înfăţişează nişte ochi

rotunzi, care mă urmăresc în toate părţile, efect care mă speria

când eram mic. Gâtul i se iveşte dintr-o cravată neagră înfăşurată

de multe ori, faţa e rasă complet, mai puţin o fâşie pe lângă urechi.

Portretul mamei arată cât era de frumoasă. Avea douăzeci de ani şi

ţinea o floare între degete. Cum stau ei aşa, în tablou, pare că îi

oferă floarea soţului. Pe chipul amândurora se citeşte că dacă fe-

ricirea conjugală s-ar putea compara cu un mare noroc, atunci ei o

câştigaseră la loz în plic.

De unde trag concluzia că loteriile nu trebuie să se desfiinţeze.

Niciun câştigător nu le-a acuzat până acum c-ar fi imorale, aşa cum

nimeni n-a acuzat cutia Pandorei pentru simplul fapt că speranţa

mai rămăsese pe fund; trebuia să rămână şi ea undeva. Deci iată-i

pe cei doi soţi de altădată, cei mult iubiţi, cei norocoşi, care au

părăsit viaţa asta pentru alta, în care îşi continuă, probabil, un vis.

Când mă satur de atâta loterie şi Pandora, ridic privirea către ei şi

uit de biletele necâştigătoare şi de cutia fatidică. Portretele ar putea

trece drept persoane în carne şi oase. Cel al mamei, întinzându-i

floarea soţului, parcă spune: „Sunt toată a ta, chipeşul meu

cavaler!“ Cel al tatălui, uitându-se la noi, comentează: „Priviţi ce

mă mai doreşte fata asta...“ Nu ştiu dacă au suferit neplăceri sau au

avut certuri: eram copil, iar înainte de asta nu mă născusem. După

moartea lui, îmi amintesc că mama a plâns mult; dar aici se află

portretele amândurora, cu aceeaşi expresie ca la început, ferită de

petele timpului. Sunt ca nişte instantanee de fericire.

Capitolul VIII

E timpul

Dar e timpul să revenim la acea după-amiază de noiembrie, o

după-amiază senină şi răcoroasă, liniştită precum casa noastră şi

porţiunea de stradă pe care locuiam. A fost cu adevărat începutul

vieţii mele; tot ce se întâmplase până atunci fusese machiajul şi

costumarea personajelor care urmau să intre în scenă, aprinderea

luminilor, acordarea viorilor, simfonia... Abia acum urma să-mi

încep opera. „Viaţa e o operă“, mi-a spus un bătrân tenor italian

care a locuit şi a murit aici... Şi în- tr-o zi, mi-a explicat ce voia să

zică, în aşa fel încât l-am crezut. Poate merită să redau aici

explicaţia; durează doar un capitol.

Capitolul IX

Opera

Nu mai avea voce, dar se încăpăţâna să susţină contrariul.

„Din cauză că n-am mai exersat“, adăuga. De fiecare dată când

venea un grup nou din Europa, se ducea la impresarul respectiv şi

îi povestea despre toate nedreptăţile din lume pe care le suferise;

impresarul săvârşea încă una, iar el pleca blestemând nedreptatea.

Purta încă mustăţile de prin rolurile lui. Când mergea, deşi bătrân,

părea că face curte vreunei prinţese din Babilonia. Câteodată, fără

să deschidă gura, fredona câte un fragment dintr-o operă mai

bătrână decât el sau de aceeaşi vârstă; vocile în surdină sună

întotdeauna bine. Din când în când mai venea pe la

mine, la cină.

Într-o seară, după mult Chianti, mi-a repetat definiţia cu pricina, şi

cum eu i-am spus că viaţa poate fi o operă la fel de bine cum ar

putea fi o călătorie pe mare sau o bătălie, a dat din cap şi mi-a

răspuns:

— Viaţa e o operă şi încă o mare operă. Tenorul şi baritonul

se luptă pentru sopran, asistaţi de bas şi de rolurile secundare,

atunci când nu se luptă sopranul şi contraltoul pentru tenor,

acompaniaţi de acelaşi bas şi de aceleaşi roluri secundare. Există

coruri ample, multe dansuri, iar orchestraţia e excelentă...

— Dar, dragul meu Marcolini...

— Ce e?

Şi după ce bău o înghiţitură de vin, lăsă jos cupa şi-mi relată

povestea creaţiei, în cuvinte pe care vi le voi rezuma.

Dumnezeu e poetul. Muzica e a Satanei, un tânăr maestru de

mare viitor, care a studiat în Conservatorul din ceruri. Fiind rivalul

lui Mihail, Rafael şi Gabriel, nu suporta întâietatea de care se

bucurau aceştia când venea vorba de premii. Probabil muzica

excesiv de dulce şi mistică a acelor colegi discipoli i-a dezgustat

geniul esenţialmente tragic. Porni o revoltă care fu descoperită din

timp, iar el fu dat afară din Conservator. Totul s-ar fi terminat

atunci, dacă Dumnezeu n-ar fi scris un libret de operă pe care-l

abandonase, considerând că o asemenea desfătare nu era potrivită

veşniciei sale. Satana luă cu sine manuscrisul în infern. Vrând să

demonstreze că era mai bun decât ceilalţi - şi poate ca să se împace

cu Cel de Sus -, compuse o partitură pe care, cum o termină, i-o

aduse Tatălui etern.

— Doamne, lecţiile învăţate n-au fost în zadar, îi zise. Iată

partitura aici, ascult-o, modific-o, pune-o în aplicare

şi, dacă o

crezi îndeajuns de demnă pentru ceruri, primeşte-mă odată cu ea la

picioarele tale...

— Nu, spuse Domnul, nu vreau s-aud nimic.

— Dar, Doamne...

— Nimic! Nimic!

Satana l-a tot implorat, fără urmă izbândă, până când

Dumnezeu, obosit şi cuprins de milă, a încuviinţat să se monteze

opera, dar în afara cerurilor. A făurit un teatru special - planeta asta

- şi a inventat un grup întreg, cu toate categoriile principale şi

secundare, coruri şi balerini.

— Hai să asculţi o repetiţie!

— Nu, nu vreau să ştiu de nicio repetiţie. Mi-e de-ajuns că am

compus libretul; sunt gata să împart cu tine drepturile de autor.

Probabil refuzul nu i-a picat bine Satanei; de aici au pornit

unele neconcordanţe pe care o audiere preliminară şi o colaborare

prietenoasă probabil le-ar fi putut evita. Într-adevăr, erau pasaje în

care versurile mergeau hăis, iar muzica cea. Unii spun că tocmai în

asta constă frumuseţea compoziţiei, ieşirea din monotonie, şi aşa

explică şi terţetul Edenului, aria lui Abel, corurile ghilotinei şi ale

sclaviei. De multe ori, aceeaşi poveste se repetă, fără fundament.

Anumite motive te obosesc din cauza repetiţiei. Sunt şi pasaje obscure;

dirijorul abuzează de masele corale, înţelesul pierzându-se de multe ori în

confuzie. Însă părţile orchestrale sunt îndeplinite cu mare măiestrie.

Aşa spun cei nepărtinitori.

Prietenii dirijorului cred că nu e uşor să întâlneşti aşa o operă

reuşită. Unul-altul mai admit anumite scăpări şi câteva lipsuri pe

ici, pe colo, dar cred că în ritmul în care merge opera probabil vor

fi suplinite sau explicate, şi atunci vor dispărea la un moment dat,

fără să-l priveze pe dirijor de posibilitatea de a

modifica opera

acolo unde i se pare că nu corespunde întru totul gândului sublim

al poetului. Dar prietenii acestuia din urmă nu cred la fel. Se jură

că libretul a fost distrus, că partitura a denaturat înţelesul

versurilor şi că, deşi frumoasă pe alocuri, muncită artistic pe ici, pe

colo, este cu desăvârşire diferită, ba chiar opusă dramei. Grotescul,

de pildă, nu apare în textul poetului; e o adăugire pentru a imita

Nevestele vesele din Windsor. Partea asta e contestată de satanişti şi

cam pe bună dreptate. Spun ei că la vremea la care tânărul Satana a

compus marea operă, nici piesa lui Shakespeare şi nici

Shakespeare însuşi nu se născuseră încă. Până la urmă, ajung la

concluzia că poetul englez n-a avut niciun strop de geniu, ci a

transcris textul operei, cu atâta artă şi atât de fidel, încât pare el

însuşi autorul compoziţiei; dar, evident, e un plagiat.

— Piesa asta, conchise bătrânul tenor, va dura atâta timp cât

va dăinui şi teatrul, dar nu putem calcula când anumeva fi distrusă

în scopuri astronomice. Succesul e în creştere. Poetul şi muzicianul

îşi primesc punctual drepturile de autor, care nu sunt aceleaşi

pentru amândoi, fiindcă regula împărţelii e cea din Scriptură:

„Mulţi sunt chemaţi, puţini cei aleşi“; Dumnezeu primeşte în aur,

Satana, în hârtie.

— E amuzant...

— Amuzant? izbucni el furios; dar se linişti rapid şi răspunse:

dragul meu Santiago, eu nu sunt amuzant, mie mi-e groază de

glume. Ce-ţi spun eu acum e adevărul pur şi unic. Într-o zi, când

toate cărţile vor fi ars pentru că sunt inutile, va apărea cineva,

poate un tenor - şi italian pe deasupra - care să propăvăduiască

adevărul acesta. Totul este muzică, prietene. La început a fost *do,*

do s-a făcut *re* şi aşa mai departe. Cupa asta (şi şi-o umplu din nou)

e un scurt refren. Nu se aude? Nici lemnul şi nici piatra nu se-aud,

dar toate încap aici, în aceeaşi operă...

Capitolul X

Accept teoria

Care, fără doar şi poate, e prea metafizică pentru un tenor; dar

pierderea vocii explică tot şi există filosofi care sunt, să spunem

aşa, tenori fără slujbă.

Eu, dragul meu cititor, accept teoria bătrânului meu Marcolini,

nu doar pentru că pare verosimilă, ceea ce de multe ori înseamnă că

e pe de-a-ntregul adevărată, ci pentru că viaţa mea se potriveşte

foarte bine acestei definiţii. Am cântat un duo foarte suav, apoi un

trio, apoi am ajuns la un cvartet... Dar să n-o luăm înaintea

poveştii; să ne întoarcem la prima zi, în care am aflat că deja

cântam, pentru că denunţul lui Jose Dias, dragul meu cititor, mi-a

fost adresat în primul rând mie. M-a pârât mie pe mine însumi.

Capitolul XI

Promisiunea

De îndată ce secretarul a ieşit pe hol, am părăsit ascunzătoarea

şi am alergat pe terasa din spate. N-am vrut să ştiu de lacrimile

mamei, nici de motivul pentru care a ajuns să le verse. Motivul

avea probabil de-a face cu planurile ei ecleziastice, iar despre cum

au apărut ele vă voi povesti imediat, fiindcă încă de pe vremea

aceea era o poveste veche; apăruse cu şaisprezece ani în urmă.

Planurile fuseseră urzite din vremea conceperii mele. După ce

primul prunc i s-a născut mort, mama a făcut o înţelegere cu

Dumnezeu ca următorul, dacă va răzbate şi va fi băiat,

să ia calea

bisericii. Poate se aştepta să facă o fată. Nu i-a zis nimic tatei nici

înainte, nici după ce m-a născut; voia să-i spună când aveam să in-

tru la şcoală, dar a rămas văduvă înainte. Când s-a văzut văduvă, a

îngrozit-o gândul că se va despărţi de mine; dar era atât de

evlavioasă, cu atâta frică de Dumnezeu, încât a căutat martori ai

obligaţiei, împărtăşindu-şi promisiunea rudelor şi cunoscuţilor.

Atâta că, încercând să ne despărţim cât mai târziu posibil, a avut

grijă să învăţ cititul, latina şi doctrina cu ajutorul părintelui Cabral,

un vechi prieten de-al unchiului Cosme, care mai venea seara să

joace cărţi.

E uşor să-ţi iei un angajament când data limită e îndepărtată;

imaginaţia o îndepărtează la infinit. Mama a aşteptat să treacă anii.

Între timp, mă acomoda încet-în- cet cu ideea de biserică; jucăriile,

cărţile religioase, imaginile cu sfinţi, conversaţiile de acasă, toate

duceau cu gândul la altar. De fiecare dată când mergeam la slujbă,

îmi spunea că merg acolo ca să învăţ să fiu şi eu preot, să fiu atent

la preot, să nu-mi iau ochii de la el. Acasă mă jucam de-a liturghia

- puţin pe ascuns, căci mama spunea că nu e de joacă cu liturghia.

Capitu şi cu mine ne făceam un altar. Ea era paracliserul şi

modificam ritualul, în sensul că împărţeam ostia între noi; ostia era

mereu ceva dulce. Când obişnuiam să ne jucăm aşa, o auzeam des

pe vecina mea întrebând: „Azi e slujbă?“ Eu ştiam ce voia să

însemne această întrebare, răspundeam că da şi mă duceam să cer

ostia sub un alt nume. Veneam înapoi aducând-o, făceam altarul,

bolboroseam ceva în latină şi grăbeam ceremonia. *Dominus, non*

sum dignus... asta ar fi trebuit să spun eu de trei ori, dar cred că

ziceam o singură dată, într-atât erau de pofticioşi şi preotul, şi

paracliserul. Nu beam vin sau apă; din primul n-aveam, iar a doua

ne-ar fi stricat gustul sacrificiului.

În ultimul timp nu-mi mai vorbiseră de seminar, aşa încât am

presupus că povestea se încheiase. La cincisprezece ani, neavând

nicio chemare, mai degrabă m-ar fi dat la seminarul vieţii decât la

seminarul de la Sâo Jose. De multe ori, mama rămânea cu privirea

aţintită asupra mea, uitându-se ca la un suflet pierdut, sau mă lua

de mână fără motiv, strângându-mă tare.

Capitolul XII

Pe terasă

M-am oprit pe terasă; mergeam ameţit, tulburat, cu picioarele

împleticite, inima părând să-mi spargă pieptul. Nu îndrăzneam să

cobor în grădină şi să trec în curtea vecină. Am început să umblu

dintr-o parte într-alta, oprindu-mă să mă sprijin, şi iar umblam, şi

iar mă sprijineam. Voci confuze repetau discursul lui Jose Dias:

„Tot timpul împreună... “

„Pe ascuns... “

„Dacă se îndrăgostesc unul de altul... “

Voi, lespezi călcate la nesfârşit în acea după-amia- ză, voi,

coloane gălbui perindate prin dreapta sau prin stânga, după cum mă

duceam sau veneam, vouă v-am încredinţat cea mai mare parte a

zbuciumului meu, senzaţia unei bucurii noi care mă împresura şi

apoi mă împrăştia, îmi dădea fiori şi mă umplea pe dinăuntru ca un

balsam necunoscut. Din când în când, mă surprindeam zâmbind, cu

un râs satisfăcut, care dezminţea mârşăvia păcatului meu. Iar vocile

se întretăiau confuz:

„Pe ascuns... “

„Tot timpul împreună... “

„Dacă se îndrăgostesc unul de altul... “

Un arbore de cocos, văzându-mi frământarea şi ghicind

motivul, mi-a şoptit de sus că nu e urât dacă băieţii de

cincisprezece ani umblă prin cotloane cu fete de paisprezece; ba

dimpotrivă, adolescenţii de vârsta aceea n-aveau altă treabă, nici

cotloanele altă folosinţă. Era un arbore de cocos bătrân, iar eu

credeam în arborii de cocos bătrâni, mai mult chiar decât în cărţile

vechi.

Păsările, fluturii, un greier care vestea vara, toată suflarea din aer

avea aceeaşi părere.

Adică eu o iubeam pe Capitu şi ea pe mine? E adevărat că

eram mereu după fustele ei, dar nu mă puteam gândi la nimic care

să fi fost secret între noi. Înainte să plece la şcoală, făceam o

grămadă de năzbâtii de-ale copiilor; după ce a terminat colegiul, e

adevărat că n-am revenit imediat la apropierea de

odinioară, dar

aceasta s-a restabilit puţin câte puţin, aşa că în ultimul an era

desăvârşită. În rest, conversaţiile noastre rămâneau aceleaşi.

Capitu îmi spunea câteodată că sunt frumos, voinic, o floare; altă

dată îmi lua mâinile într-ale ei, ca să-mi numere degetele. Şi am

început să înşir gesturile şi vorbele astea şi altele pe deasupra,

plăcerea pe care o simţeam atunci când îmi trecea mâna prin păr,

spunându-mi că i se pare aşa de frumos. Eu, fără a face aceleaşi

gesturi, îi spuneam că părul ei e mult mai frumos decât al meu.

Atunci Capitu dădea din cap cu o expresie de dezamăgire şi

melancolie, cu atât mai mult cu cât avea un păr cu adevărat

admirabil; dar eu îi răspundeam că e nebună. Când mă întreba dacă

o visasem, iar eu îi ziceam că nu, ea îmi povestea că mă visase şi

erau nişte aventuri extraordinare, în care ajungeam

zburând în

vârful muntelui Corcovado, dansam pe lună, sau veneau îngeri şi

ne întrebau cum ne numim, pentru că voiau să le pună nume altor

îngeri care tocmai se născuseră. În toate visele ei eram

nedespărţiţi. Ale mele nu erau aşa, reproduceau doar ce ne era

familiar, de multe ori nu treceau de simpla reluare a zilei, a vreunei

fraze, a vreunui gest. I le povesteam şi eu. Capitu a observat într-o

zi diferenţa, zicând că visele ei erau mai frumoase decât ale mele;

eu, după o mică ezitare, i-am spus că erau asemenea celor pe care

le visa... S-a făcut roşie ca racul.

Într-adevăr, abia acum înţelegeam emoţia pe care mi-o dădeau

confidenţele de genul ăsta şi altele. Emoţia era dulce şi

necunoscută, dar cauza ei îmi scăpa, fără

măcar s-o caut ori s-o bănuiesc. Tăcerile din ultimele zile, pe care

nu mi le explicam, le simţeam acum ca pe semnalele

unui anumit

lucru, la fel şi cuvintele spuse pe jumătate, întrebările ciudate,

răspunsurile vagi, îngrijorările, plăcerea de a-mi aminti copilăria.

Am observat şi că în ultima vreme mă trezeam cu gândul la Capitu,

rememoram spusele ei, fremătam când îi auzeam paşii. Dacă se

vorbea despre ea la mine acasă, eram mai atent decât alte dăţi şi, în

funcţie de ce se spunea, laudă sau critică, pe atât eram de încântat

sau înfuriat, iar asta mai abitir decât înainte, când eram doar

tovarăşi de năzbâtii. Am ajuns să mă gândesc la ea în timpul

slujbelor din luna aceea, nu tot timpul, e adevărat, dar cu

exclusivitate.

Toate astea îmi erau acum prezentate de Jose Dias, care mă

pârâse mie pe mine însumi, şi căruia îi iertam totul, răul pe care-l

făcuse, răul pe care-l spusese, şi ce ar fi putut provoca una şi

cealaltă. În momentul acela, nici Adevărul etern nu valora mai

mult decât el, nici Bunătatea veşnică, nici Virtuţile veşnice. Eu o

iubeam pe Capitu! Capitu mă iubea! Iar picioarele mele mergeau,

se întorceau, se opreau, tremurânde şi încrezătoare că stăpânesc

lumea. N-am uitat nicicând acea primă zvâcnire a sevei, acea

revelaţie a conştiinţei faţă de ea însăşi, nici nu am mai găsit vreo

senzaţie asemănătoare cu care să le pot compara. Pentru că mă

priveau numai pe mine, probabil. Pentru că era prima dată.

Capitolul XIII

Capitu

Deodată, am auzit o voce strigând din casa de alături:

— Capitu!

Iar din curte:

— Mama!

Şi din nou din casă:

— Vino încoace!

N-am putut să mă controlez. Picioarele m-au dus în jos pe cele

trei trepte care dădeau în gradină şi au pornit către curtea vecină.

Aşa le era obiceiul, după-amiezele şi dimineţile. Pentru că şi

picioarele sunt fiinţe, doar că inferioare braţelor, şi îşi poartă

singure de grijă când capul nu le conduce cu idei. Ale mele au

ajuns lângă gard. Era acolo o poartă între curţi, pe care mama o

mai lărgise pe când Capitu şi cu mine eram mici. Uşa n-avea nici

cheie, nici zăvor; se deschidea împingând dintr-o parte sau trăgând

din cealaltă şi se închidea sub greutatea unei pietre atârnate de o

sfoară. Era aproape numai a noastră. Copii fiind, ne jucam de-a

vizitele, unul bătând dintr-o parte şi celălalt primindu-l ceremonios

pe partea cealaltă. Când păpuşile lui Capitu se îmbolnăveau, eu

eram medicul. Intram în curtea ei cu un băţ sub braţ, imitând

bastonul doctorului Joâo da Costa; îi luam pacientei pulsul şi îi

ceream să scoată limba. „E surdă, sărăcuţa!" exclama Capitu.

Atunci eu îmi scărpinam bărbia, cum făcea doctorul, şi până la

urmă îi prescriam ventuze sau îi dădeam un vomitiv; era reţeta

obişnuită a doctorului.

— Capitu!

— Da, mama!

— Nu mai găuri zidul ăla, vino încoace.

Vocea mamei lui Capitu era acum mai aproape, ca şi cum ar fi

venit de la uşa din fundul curţii. Am vrut să ajung la ea, dar

picioarele, până atunci atât de umblăre- ţe, acum păreau lipite de

pământ. Până la urmă, am făcut un efort, am împins uşa şi am

intrat. Capitu era lângă zidul din faţă, întoarsă spre el, zgâriindu-l

cu un cui. Zgomotul uşii a făcut-o să se întoarcă;

văzându-mă, s-a

lipit de zid ca şi când ar fi vrut să ascundă ceva. M-am dus lângă

ea; probabil gesturile îmi erau diferite, căci a venit spre mine şi m-

a întrebat neliniştită:

— Ce ai?

— Eu? Nimic.

— Ei, nimic; ai ceva.

Am vrut să-i spun din nou că nu se întâmplase nimic, dar gura

îmi era încleştată. N-aveam decât ochi şi inimă, o inimă care bătea

să-mi spargă pieptul. Nu-mi puteam lua ochii de la fiinţa aceea de

paisprezece ani, înaltă, solidă şi plinuţă, cuprinsă într-o rochie de

stofă, destul de decolorată. Părul des, prins în două cozi legate una

de alta la capete, după moda vremii, îi cobora pe spate. Era

oacheşă, cu ochi deschişi la culoare şi mari, nasul drept şi lung,

avea buzele subţiri şi bărbia lată. Mâinile, deşi supuse unor munci

grele, erau foarte îngrijite; nu miroseau a săpunuri fine sau a apă

de toaletă, dar apa din fântână şi săpunul normal le lăsau fără pată.

Purta pantofi de serj, joşi şi vechi, pe care îi peticise chiar ea.

— Ce ai? mai spuse o dată.

— N-am nimic, bolborosii într-un final.

M-am corectat îndată:

— Am o veste.

— Ce veste?

M-am gândit să-i spun că aveam să intru la seminar, să văd

cum reacţionează. Dacă ar fi uluit-o, însemna că

mă iubea cu adevărat; dacă nu, însemna că nu mă iubea. Am făcut

aceste calcule rapid şi vag; simţeam că nu pot vorbi clar, aveam

privirea nu ştiu cum...

— Aşadar?

— Ştii...

M-am uitat la zid, spre locul unde râcâise, scriind ceva sau

găurind, cum spusese mama ei. O parte din zgârieturi erau la

vedere şi mi-am amintit impulsul ei de a le acoperi. Atunci am vrut

să le văd de aproape şi am înaintat un pas. Capitu m-a oprit, dar,

din teamă că aş fi fugit, sau poate pentru a ascunde cele scrise, mi-

a luat-o înainte, să şteargă. Am simţit pe dată că trebuie să aflu

neapărat ce scrisese.

Capitolul XIV

Înscrisul

Tot ce-am povestit la finalul capitolului de mai înainte s-a

petrecut într-o clipă. Ceea ce a urmat a fost şi mai rapid. Dintr-un

salt am ajuns lângă ea şi, înainte s-apuce să şteargă zidul, am citit

aceste două nume, crestate cu vârful cuiului, în ordinea următoare:

Bento

Capitolina

M-am întors către ea; Capitu avea ochii în pământ. Şi-a ridicat

privirea încet şi am rămas ochi în ochi... Mărturie de copil, ai

merita cel puţin două sau trei pagini, dar doresc să fiu cruţat. De

fapt, n-am scos niciun cuvânt; zidul a vorbit pentru noi. Nu ne-am

mişcat, doar mâinile s-au întins încet-încet, prinzându-se toate pa-

tru, strângându-se, unindu-se. N-am notat ora exactă a acelui gest.

Ar fi trebuit s-o reţin; simt lipsa unei relatări scrise chiar în acea

seară, pe care aş fi pus-o aici cu greşelile de ortografie de rigoare,

dar nici măcar n-ar fi avut greşeli, atât de mare era diferenţa între

elev şi adolescent. Regulile scrierii le ştiam, fără a le bănui pe cele

ale iubirii; transformam lecţiile de latină în orgii şi eram virgin în

ceea ce priveşte femeile.

Nu ne-am dat drumul, nici mâinile noastre nu s-au desprins din

oboseală sau din uitare. Privirile ni se în- lănţuiau,

apoi se

dezlipeau, dar după ce rătăceau pe alături, se suprapuneau din

nou... Eu, un viitor preot, stăteam dinaintea ei ca în faţa unui altar:

un obraz era Epistola, iar celălalt Evanghelia. Gura putea fi pocalul,

buzele - împărtăşania. Mai rămânea doar să spun liturghia, într-o

latină pe care nimeni n-o învaţă, dar care e limba catolică a bărbaţilor.

Nu mă acuza de sacrilegiu, cititoare credincioasă; curăţenia intenţiei

spală orice ar putea părea mai puţin cumpătat în spusele mele.

Stăteam acolo, purtând cerul în noi. Mâinile, unindu-ne nervii,

făceau din două fiinţe una singură, dar o singură fiinţă serafică.

Ochii îşi spuneau în continuare lucruri nemărginite, cuvintele nici

nu încercau să iasă din gură, se întorceau în inimă la fel tăcute cum

veneau...

Capitolul XV

Deodată, se auzi altă voce

Deodată, se auzi altă voce, dar de data asta bărbătească:

— Ce faceţi, vă jucaţi?

Era tatăl lui Capitu, stând în uşa din spate, cu nevasta alături.

Ne-am desprins repede mâinile şi am rămas încurcaţi. Capitu s-a

dus la zid şi, folosindu-se de un cui, a şters discret numele

scrijelite.

— Capitu!

— Da, tata!

— Să nu-mi zgârii tencuiala de pe zid.

Capitu hârşâia zgârietura, ca să se şteargă bine scrisul. Padua

ieşi în curte, să vadă ce face acolo, dar fata începuse deja să

deseneze altceva, un cap care, spunea ea, era portretul lui, şi ar fi

putut fi la fel de bine al lui sau al mamei; îl făcu să râdă, asta

conta. Altfel, nu venise înfuriat, ci blând, în ciuda

gestului suspect,

sau aproape suspect, pe care îl surprinsese. Era un bărbat scund şi

îndesat, cu picioare şi braţe scurte, cu spatele încovoiat, de unde şi

porecla Ţestosul, pe care i-o dăduse Jose Dias. Nimeni nu-l mai

numea aşa la noi acasă; doar secretarul.

— Voiaţi să vedeţi care cedează primul? întrebă.

M-am uitat înspre rădăcina unui soc de lângă noi;

Capitu răspunse pentru amândoi.

— Da, ne jucam, dar Bentinho râde imediat, nu rezistă.

— Când v-am văzut din uşă, nu râdea.

— Îl apucase râsul înainte; nu poate să stea. Vrei să vezi?

Şi, serioasă, şi-a înfipt privirea în ochii mei, invitân-du-mă la

joc. Sperietura e lucru serios; eu încă mă aflam sub efectul ei, de

când ne prinsese Padua, şi n-am fost în stare să râd, deşi ar fi

trebuit s-o fac ca să sprijin răspunsul lui Capitu. Ea, văzând că

aşteaptă degeaba, a întors privirea, zicând că acum nu mai râdeam

pentru că venise el acolo. Şi nici atunci n-am râs. Unele lucruri se

învaţă mult mai târziu; trebuie să te fi născut cu ele ca să ştii să le

faci de mic. Şi e mai bine să ştii să le faci spontan, mai devreme,

decât artificial, mai târziu. Capitu, după ce se mai învârti prin

curte, se duse la mama ei, care rămăsese în uşa casei, lăsându-ne în

urmă fermecaţi, pe mine şi pe tatăl ei; privind când la ea, când la

mine, tatăl îmi spuse, înduioşat:

— Cine ar zice că micuţa are paisprezece ani? Pare de

şaptesprezece. Mama ta ce mai face? adăugă întorcându-se spre

mine.

— E bine.

— N-am mai văzut-o de mult. Aş fi vrut să-i dau un marţ

domnului avocat, dar n-am apucat, mi-am adus acasă de lucru de la

minister; scriu întruna în fiecare noapte, nu mai pot;

hârţogăraie.

Mi-ai văzut scatiul? E acolo, în spate. Chiar acum mă duceam după

colivie; hai să-l vezi.

N-aveam niciun chef să mă duc, lesne de crezut, fără să fie

nevoie să mai dau motive. Eu voiam să mă duc după Capitu şi să-i

vorbesc despre primejdia care ne pândea; dar tatăl ei era tatăl ei,

iar lui îi plăceau păsările peste măsură. Avea de toate speciile,

culorile şi mărimile. Partea de mijloc a casei era plină de colivii cu

canari, care, când se puneau pe cântat, făceau o hărmălaie de te

durea capul. Făcea schimb de păsări cu alţi pasionaţi, le cumpăra,

pe unele le prindea chiar la el în curte, le punea capcane. Iar dacă

se îmbolnăveau, le îngrijea de parcă ar fi fost oameni.

Capitolul XVI

Administratorul interimar

Padua era angajat la o direcţie ce ţinea de ministerul de război.

Nu câştiga mult, dar nevasta cheltuia puţin, iar traiul era ieftin. De

altfel, casa lui, o clădire cu un singur etaj, ca a noastră, doar că mai

mică, era proprietatea lui. O cumpărase din ce a avut norocul să

câştige la loterie - zece mii de reali. Când a aflat de premiu, primul

gând al lui Padua a fost să cumpere un cal de rasă din Cabo Verde,

o bijuterie cu briliante pentru soţie, un loc de veci pentru familie,

să-şi comande nişte păsări din Europa şi tot aşa; dar nevasta, Dona

Fortunata, care stătea în uşă, în spatele casei, în picioare, de vorbă

cu fiica ei, înaltă, solidă, rotundă, ca fata ei, cu acelaşi cap, aceiaşi

ochi deschişi la culoare, a fost cea care i-a zis că cel mai bine ar fi

să cumpere casa şi să păstreze ce rămâne pentru zile negre. Padua a

ezitat mult; până la urmă, a fost nevoit să cedeze, la sfatul mamei

mele, căreia Dona Fortuna îi ceruse ajutorul. Şi n-a fost singura

ocazie în care mama i-a sprijinit la nevoie; odată i-a salvat viaţa lui

Padua. Ascultaţi; e o întâmplare scurtă.

Administratorul direcţiei la care lucra Padua a trebuit să plece

într-o delegaţie în nord. Padua, datorită regulamentului sau prin

numire specială, a rămas în locul administratorului, primind

salariul aferent postului. Schimbarea asta de venit l-a cam dat peste

cap; s-a întâmplat înainte să vină cei zece mii de reali. Nu s-a

mulţumit doar cu haine noi şi cu ce mai era nevoie prin casă, s-a

avântat la cheltuieli de prisos, i-a luat bijuterii nevestei, în zilele de

sărbătoare tăia un purcel de lapte, era văzut la teatru, purta pantofi de lac.

A trăit aşa preţ de douăzeci şi două de luni, de parcă interimatul

avea să dureze veşnic. Într-o zi, a venit la noi acasă, abătut şi dezorientat,

urma să piardă funcţia, întrucât directorul se întorsese

în acea dimineaţă.

A rugat-o pe mama să aibă grijă de nefericitele pe care avea să le lase în

urmă; el nu putea suporta ruşinea, voia să se omoare. Mama i-a

vorbit cu blândeţe, dar el nu voia să audă nimic.

— Nu, doamnă, nu voi acepta o asemenea ruşine! Să-mi

înjosesc familia, să ne întoarcem în urmă... Am zis, mă omor! N-o

să le spun alor mei nenorocirea asta. Şi ceilalţi? Ce-o să spună

vecinii? Şi prietenii? Şi opinia publică?

— Ce opinie publică, domnule Padua? Potoliţi-vă; fiţi bărbat.

Ţineţi cont că soţia dumneavoastră nu mai are pe nimeni... ce-o să

se facă? Pe când un bărbat... Haideţi, fiţi bărbat.

Padua şi-a şters lacrimile şi s-a dus acasă, unde a rămas apatic

câteva zile, mut, închis în dormitor - sau prin curte, la gura

fântânii, ca şi cum ideea morţii încă mai zăbovea în el. Dona

Fortunata îl dojenea:

— Joâozinho, nu fi copil!

Însă atâta îl auzise vorbind de moarte, încât i se făcuse teamă,

aşa că într-o zi a venit s-o roage pe mama să vadă dacă ar putea să-

i salveze soţul care voia să se omoare. Mama l-a găsit lângă

fântână şi s-a apucat să-l încurajeze să trăiască. Ce-l apucase să

creadă că era un năpăstuit din cauza unei sume în minus şi a unei

slujbe de interimat pierdute? Nu, domnule, să fie bărbat, tată de

familie, să facă la fel ca nevasta şi fiica... Padua s-a supus; a

încredinţat-o că avea să găsească puterea de a îndeplini dorinţa

mamei mele.

— Nu e dorinţa mea; e obligaţia dumitale.

— Atunci, obligaţie să fie; nu neg că aşa este.

În zilele următoare intra şi ieşea din casă la fel, lipit de perete,

cu privirea în pământ. Nu mai era acelaşi

bărbat care-şi tocea pălăria socializând prin vecini, zâmbitor, cu

privirea aţintită în sus, chiar şi înainte de administrarea interimară.

După câteva săptămâni, rana s-a cicatrizat. Padua a început să facă

treabă prin casă, să-şi îngrijească păsările, să doarmă liniştit

nopţile şi după-amiezele, să stea de vorbă şi să aducă veşti din ve-

cini. S-a reinstaurat seninătatea; apoi, într-o duminică, a urmat

bucuria întruchipată de doi prieteni care se duceau să joace cărţi.

Râdea iar, glumea, avea atitudinea obişnuită; rana se închisese de

tot.

Cu timpul, se petrecu un fenomen interesant. Padua începu să

vorbească despre administrarea interimară nu doar fără nostalgie

faţă de salariu, sau cu ruşinea pierderii, dar chiar cu mulţumire şi

mândrie. Vremea administrării rămase un punct de referinţă, faţă

de care se raporta înainte şi după.

— Pe când eram eu administrator...

Sau:

— A, da, îmi amintesc, s-a întâmplat înainte de administrarea

mea, cu vreo lună sau două înainte... Sau stai; administrarea mea a

început... Cam aşa, cam cu o lună, o lună jumătate înainte; a fost

cu vreo lună jumătate înainte, nu mai mult.

Ori:

— Întocmai; eram deja administrator de şase luni...

Într-atât e de puternic gustul gloriilor vremelnice.

Jose Dias susţinea că rămăsese vanitos; dar părintele Cabral, care

vorbea numai din Scriptură, zicea că vecinul Padua ilustra lecţia lui

Eliphas către Iov: „Nu dis- preţui pedeapsa Domnului; el loveşte şi

vindecă.“

Capitolul XVII

Viermii

„Loveşte şi vindecă!“ Mai târziu, când am aflat că şi suliţa lui

Ahile a vindecat rana pe care o făcuse, am avut unele veleităţi să

scriu o disertaţie despre asta. Am ajuns la cărţile vechi, moarte şi

îngropate, le-am deschis, le-am comparat, căutând textul şi

înţelesul, ca să găsesc originea comună a oracolului păgân şi a

gândirii israeliene. Am căutat până şi viermii cărţilor cu pricina,

să-mi spună ce era în paginile pe care le roseseră.

„Domnul meu“, mi-a răspuns un vierme gras şi lung, „noi nu

ştim absolut nimic despre textele pe care le roadem, nici nu alegem

ce roadem, nici nu iubim sau urâm ce roadem; noi doar roadem.“

N-am mai scos nimic altceva de la el. De parcă s-ar fi vorbit,

toţi ceilalţi repetau acelaşi lucru. Poate că şi tăcerea discretă

despre natura textelor roase era un mod de a roade rosătura.

Capitolul XVIII

Un plan

N-au apărut nici tată, nici mamă cât timp Capitu şi cu mine am

vorbit în salon despre seminar. Iscodindu-mă cu privirea, Capitu

voia să ştie ce veste mă afectase în aşa hal. Când i-am spus despre

ce era vorba, s-a îngălbenit.

— Dar eu nu vreau, adăugai imediat, nu vreau să mă duc la

niciun seminar; nu mă duc, pot să insiste cât vor, nu mă duc.

La început, Capitu n-a zis nimic. Şi-a ferit privirea şi a rămas

aşa, cu pupilele în gol, cu gura întredeschisă, încremenită. Atunci,

ca să-mi întăresc spusele, m-am apucat să jur că n-o să mă fac

preot. Pe atunci juram mult şi cu seriozitate, pe viaţă şi pe moarte.

M-am jurat pe ceasul morţii. Să n-am parte de lumină în ceasul

morţii dacă mă duc la seminar. Capitu nu părea nici să mă creadă,

nici să nu mă creadă, nu părea nici măcar să audă; rămăsese stană

de piatră. Am vrut s-o strig, s-o zgâlţâi, dar n-am îndrăznit. Fiinţa

asta, care se jucase cu mine, care se zbenguise, dansase, cred că şi

dormise cu mine, acum mă făcea să-mi simt braţele legate şi

temătoare. La un moment dat şi-a revenit, dar faţa îi era livid㠂, şi a

izbucnit furioasă:

— Habotnica! Fanatica! Bigota!

Am rămas buimăcit. Capitu o îndrăgea atât de mult pe mama,

şi mama pe ea, încât nu puteam înţelege o asemenea ieşire. E drept

că îi plăcea şi de mine, desigur - mai mult, sau mai bine, sau altfel,

îndeajuns încât să explice mânia provocată de ameninţarea

despărţirii; dar cuvintele de ocară - cum a putut s-o numească atât

de urât, mai ales jignind obiceiurile religioase, care erau şi ale ei?

Şi ea mergea la slujbe, iar de vreo trei, patru ori chiar mama a dus-

o, în trăsura noastră veche. Şi i-a mai dat şi un rozariu, o cruce de

aur şi o carte de rugăciuni... Am vrut să-i iau apărarea, dar Capitu

nu m-a lăsat, o tot numea habotnică şi fanatică, pe un ton atât de

ridicat, încât mi-a fost teamă că o vor auzi părinţii. N-o mai vă-

zusem niciodată atât de nervoasă; părea să nu-i pese de cine o

auzea. Strângea din dinţi, clătina din cap... Eu, speriat, nu mai

ştiam ce să fac; îi repetam jurămintele, îi promiteam că încă din

acea seară aveam să le spun că n-o să mă duc la seminar pentru

nimic în lume.

— Tu? O să te duci.

— Nu mă duc.

— O să vezi tu dacă te duci sau nu.

Rămase iar tăcută. Când vorbi, îşi revenise în sfârşit; încă nu

devenise Capitu pe care o ştiam, dar aproape. Era serioasă,

potolită, vorbea încet. Vru să afle care fusese discuţia de la mine

de acasă; Îi povestii tot, mai puţin partea care o

implica.

— Şi ce motiv ar fi vrut Jose Dias să aducă asta în discuţie ?

mă întrebă, la sfârşit.

— Cred că niciunul; a făcut-o doar din răutate. E un

nemernic; dar las' c-o să mi-o plătească el mie. Când o să fiu eu

stăpânul casei, o să-l las în stradă, o să vezi; n-o să mai rămână în

casă nicio clipă. Mama e prea bună; îi dă prea multă atenţie. A şi

plâns.

— Jose Dias?

— Nu, mama.

— De ce?

— Nu ştiu; am auzit doar că i-au spus să nu mai plângă, că nu

e de plâns... Lui parcă îi părea rău şi a plecat, iar atunci, ca să nu

mă prindă, am ieşit din ascunzătoare şi am fugit pe terasă. Dar lasă

că o să mi-o plătească el!

Zicând asta, am strâns pumnul şi am mai înşirat şi alte

ameninţări. Acum, că mi le aduc aminte, nu mi se

pare că eram ridicol; adolescenţa şi copilăria nu sunt ridicole în

cea ce priveşte jurămintele; e unul din privilegiile lor. Răul sau

pericolul ăsta apare în copilărie, creşte la maturitate şi atinge cel

mai înalt nivel la bătrâneţe. La cincisprezece ani, e chiar nostim că

ameninţi mult şi nu pui nimic în aplicare.

Capitu cugeta. Nu era un lucru neobişnuit la ea şi, când făcea

asta, îţi dădeai seama după cum strângea ochii. Mi-a mai cerut

nişte detalii, cuvintele precise ale unora sau altora şi tonul pe care

fuseseră rostite. Cum nu voiam să-i destăinui de unde pornise

discuţia, adică de la ea, nu i-am putut da toate răspunsurile. Capitu

se concentra acum cel mai mult asupra lacrimilor mamei; nu

reuşea să le înţeleagă. În toiul discuţiei, a recunoscut că mama nu

avea intenţii rele vrând să mă facă preot; era o promisiune veche,

pe care ea, o femeie cu frica lui Dumnezeu, nu putea să nu o ducă

la capăt. Am fost atât de bucuros să văd că fata compensa din

proprie iniţiativă insultele care-i ieşiseră pe gură mai înainte, încât

am luat-o de mână şi am strâns-o puternic. Capitu şi-a retras-o,

râzând; apoi discuţia a lâncezit şi a adormit. Eram amândoi lângă

fereastră; un negru care se auzea de ceva vreme strigându-şi marfa

s-a oprit în dreptul nostru şi a întrebat:

— Domniţa nu vrea şerbet de cocos azi?

— Nu, răspunse Capitu.

— E tare bun.

— Du-te de-aici, îl alungă ea fără să-l repeadă.

— Dă-ncoace! zisei, întinzând mâna ca să iau două.

Le-am cumpărat, dar a trebuit să le mănânc singur;

Capitu m-a refuzat. Am văzut că, în toiul crizei, eu mai aveam chef

de şerbet de cocos, ceea ce poate fi atât o calitate, cât şi un defect,

dar nu e acum momentul pentru definiţii din astea; o

să spunem

doar că prietena mea, deşi echilibrată şi lucidă, n-a vrut s-audă de

dulciuri, deşi îi plăceau mult. Dimpotrivă, strigătura cu care ne

grul obişnuia să-şi vândă marfa, refrenul după-amiezilor de

atunci, atât de cunoscut cartierului şi copilăriei noastre, o lăsase

indispusă:

Plânge micuţa, plânge,

Plânge pentru că n-are Nicio leţcaie.

Nu era din cauza melodiei; o ştia pe dinafară şi o recunoştea de

departe, o folosea de obicei în jocurile noastre din copilărie,

râzând, sărind, schimbând rolurile cu mine: când vânzător, când

cumpărător imaginar de şerbet. Cred că versurile, menite să

ironizeze înfumurarea copiilor, acum o mâhniseră, întrucât îmi

spuse:

— Dacă aş fi fost bogată, ai fi putut fugi, te urcai pe pachebot

şi plecai în Europa.

Rostind asta, mi-a iscodit privirea, dar cred că ochii mei nu i-

au zis nimic, sau erau doar recunoscători pentru bunele intenţii.

Într-adevăr, sentimentul era atât de prietenesc, încât puteam trece

cu vederea caracterul extraordinar alaventurii.

După cum vezi, încă de la paisprezece ani Capitu avea idei

îndrăzneţe, mult mai puţin temerare faţă de altele care i-au venit

mai târziu; dar erau îndrăzneţe doar enunţate; în practică, deveneau

abile, sinuoase, persistente, şi ajungeau la scopul propus nu dintr-

odată, ci cu paşi mici. Nu ştiu dacă m-am explicat bine. Imaginaţi-

vă un plan măreţ îndeplinit cu mijloace reduse. Astfel, pentru a nu

renunţa la dorinţa vagă şi ipotetică de a mă trimite în Europa,

Capitu, dacă ar fi putut, nu m-ar fi îmbarcat pe pachebot ca să fug;

ar fi întins un lung şir de bărci de aici până acolo, cu care eu,

părând că mă duc până la cetatea din apropiere, în Laje, pe un pod

mişcător, m-aş fi dus de fapt până la Bordeaux, lăsând-o pe mama

pe plajă să mă aştepte. Într-atât de încăpăţânată era prietena mea;

prin urmare, nu e de mirare că, în pofida planurilor mele de

împotrivire sinceră, a luat-o cu binişorul, cu perseverenţă, cu vorba

bună, cu înduplecare lentă şi durabilă, şi a început să cerceteze mai

întâi care ar fi fost persoanele pe care ne puteam baza. L-a eliminat

pe unchiul Cosme; era „delăsător"; chiar dacă nu aproba ce mi se

pregătea, n-ar fi fost în stare să facă un pas ca să împiedice hotă-

rârea. Verişoara Justina era mai brează decât el, dar mai potrivit

decât amândoi era părintele Cabral, ca autoritate, însă acesta n-

avea să lucreze împotriva Bisericii; poate doar dacă i-aş fi

mărturisit că nu am vocaţie...

— Pot să-i spun aşa ceva?

— Da, însă ar trebui să pari foarte sincer, şi ar mai fi altceva.

Jose Dias...

— Ce-i cu Jose Dias?

— Ar putea să ne ajute.

— Cum, dacă el însuşi a spus...

— Nu contează, mă întrerupse Capitu; acum o să zică

altceva. Te place foarte mult. Nu trebuie să-i vorbeşti cu sfială.

Trebuie doar să nu-ţi fie teamă, să-i dai de înţeles că tu o să fii

stăpânul casei, să-i arăţi că vrei şi că poţi. Dă-i de-nţeles că nu-ţi

face o favoare. Laudă-l; îi place mult să fie lăudat. Dona Gloria îl

ascultă; dar nu asta contează, ci că el, vrând să te slujească, va

vorbi cu mai multă înflăcărare decât oricine altcineva.

— Nu prea cred, Capitu.

— Atunci, du-te la seminar.

— Asta nu.

— Ce pierzi dacă încerci? Hai să vedem; fă cum îţi spun.

Poate Dona Gloria se răzgândeşte; dacă nu, atunci facem altfel, îl

implicăm pe părintele Cabral. Mai ştii cum ai ajuns la teatru prima

dată, acum două luni ? Dona Gloria n-a vrut să te duci şi asta ar fi

fost de ajuns pentru ca Jose Dias să nu insiste; dar el a vrut să

meargă, aşa că a ţinut un discurs, îţi aminteşti?

— Da, a zis că teatrul este o şcoală de cutume.

— Aşa e; atâta a vorbit, că până la urmă mama ta a fost de

acord şi a luat bilete pentru amândoi... Haide, cere-i, porunceşte-i.

Uite, spune-i că vrei să te duci să studiezi dreptul la Sâo Paulo.

M-am înfiorat de încântare. Sâo Paulo era un paravan fragil,

care avea să fie dat deoparte la un moment dat, spre deosebire de

grosul perete spiritual şi etern. I-am promis că o să-i vorbesc lui

Jose Dias aşa cum îmi spusese ea. Capitu a repetat, accentuând pe

ici, pe colo lucrurile pe care trebuia neapărat să le abordez; apoi

mi-a pus întrebări, să vadă dacă am înţeles bine, dacă nu le

încurcam. Şi mi-a tot spus să-i vorbesc relaxat, ca şi cum ai cere un

pahar de apă cuiva care are obligaţia să ţi-l aducă. Vă povestesc

toate aceste amănunte ca să înţelegeţi mai bine dimineaţa prietenei

mele; va veni imediat şi amiaza, iar din dimineaţă şi amiază se va

naşte prima zi, ca în *Facerea,* unde zilele s-au făcut şapte, una după

alta.

Capitolul XIX

Negreşit

Când am ajuns acasă, era seară. Am mers repede, dar nu într-

atât încât să nu apuc să mă gândesc cum să-i vorbesc secretarului.

Mi-am formulat în gând adresarea, alegând cuvintele pe care urma

să le spun şi tonul lor, între sec şi benevol. În curte, înainte de a

intra în casă, mi le-am repetat în gând, apoi cu voce

tare, să văd

dacă erau cum trebuie şi dacă se potriveau recomandărilor lui

Capitu: „Trebuie să-ţi vorbesc *negreşit* mâine; alege dumneata

locul şi dă-mi de veste.“ Le-am pronunţat rar, încă şi mai rar când

am ajuns la partea cu *negreşit*, ca şi cum aş fi vrut să subliniez

cuvântul. Le-am mai repetat o dată şi mi s-au părut prea seci,

aproape necuviincioase şi, la drept vorbind, nepotrivite venind din

partea unui copil care se adresează unui om mare. Am vrut să

găsesc altele, dar m-am oprit.

Până la urmă, mi-am zis, puteam să rămân la vorbele astea,

trebuia doar să le rostesc pe un ton care să nu fie jignitor. Ca

dovadă, atunci când le-am repetat din nou, mi s-au părut a fi o

implorare. Era de ajuns să am grijă să nu le rostesc nici prea

apăsat, nici prea mieros, ci cumva pe la mijloc. „Capitu are

dreptate“, m-am gândit, „casa îmi aparţine, iar el e un simplu

secretar... Şi, cum e priceput, ar putea foarte bine să intervină în

favoarea mea şi să-i schimbe mamei planul.“

Capitolul XX

O mie de Tatăl nostru

şi o mie de Ave Maria

Am ridicat privirea spre cerul care începea să se întunece, dar

nu ca să văd dacă era noros sau senin. Către celălalt cer îmi

ridicam eu sufletul; către consolarea mea, către prietenul meu. Şi

atunci mi-am zis:

— Promit să spun o mie de *Tatăl nostru* şi o mie de *Ave*

Maria, dacă Jose Dias reuşeşte să mă scape de seminar.

Numărul era enorm. Dar am spus aşa pentru că aveam o

grămadă de promisiuni neîndeplinite. Ultima oară promisesem

două sute de *Tatăl nostru* şi două sute de *Ave Maria*, dacă nu ploua

într-o zi de plimbare prin Santa Teresa. N-a plouat, dar n-am spus

rugăciunile. Mă obişnuisem de mic să cer favoruri de Sus în

schimbul unor rugăciuni pe care aveam să le rostesc dacă aceste

favoruri mi se acordau. Pe primele le-am spus, celelalte au fost

amânate, iar pe măsură ce se acumulau, începeam să uit de ele. Aşa

am ajuns la douăzeci, treizeci, cincizeci de rugăciuni promise.

Apoi promisesem sute şi acum ajunsesem la mie. Era felul meu de

a mitui voinţa divină, prin numărul de rugăciuni; de altfel, făceam

şi fiecare nouă promisiune şi juram cu intenţia de a plăti vechea

datorie. Dar n-o să pedepsiţi acum un suflet leneş din născare şi

nedăscălit de viaţă! Cerurile îmi îndeplineau dorinţa, eu amânam

plata. Până la urmă, am pierdut numărul.

— O mie, o mie, îmi repetam.

Ce-i drept, miza favorului de acum era imensă, nici mai mult,

nici mai puţin decât salvarea sau eşecul întregii

mele existenţe. O mie, o mie, o mie. Era necesar un număr care să

răscumpere toate celelalte rugăciuni întârziate. Altfel, enervat de

atâta uitare, Dumnezeu ar fi putut foarte bine să nu mai vrea să mă

audă dacă n-aveam destulă plată de dat... Pentru tine, om serios,

poate că neliniştile mele de copil par plictisitoare, dacă nu ridicole.

Sigur, nu erau sublime. Am cugetat îndelung la cum aveam să-mi

răscumpăr datoria spirituală. Nu întrevedeam nicio altă soluţie prin

care să se rezolve totul, ca să închei fără *deficit* conturile

conştiinţei mele morale. Să dau o sută de slujbe sau să urc în

genunchi Ladeira da Gloria1 ca să mă duc să ascult una, să merg în

Ţara Sfântă, îmi veneau în minte toate promisiunile celebre despre

care îmi vorbeau sclavele bătrâne, dar nu mă hotăram

pentru

niciuna. Era foarte greu să urci o pantă în genunchi; sigur te

răneşti; Ţara Sfântă era foarte departe. Slujbele erau numeroase;

dacă astfel îmi puneam încă o dată sufletul drept gaj ?...

1 Drum abrupt din Rio de Janeiro care duce spre biserica Nossa Senhora da

Gloria do Outeiro.

Capitolul XXI

Verişoara Justina

Pe terasă am dat peste verişoara Justina, care se plimba dintr-o

parte în alta. A venit până în prag şi m-a întrebat pe unde

umblasem.

— Eram pe aici, m-am luat cu vorba cu Dona Fortunata şi

mi-a zburat gândul. E târziu, nu? A întrebat mama de mine?

— Da, dar i-am zis c-ai venit deja.

M-a mirat că minţise, la fel şi sinceritatea cu care m-a

anunţat.

Nu pentru că verişoara Justina ar fi fost prefăcută; îi spunea cu

francheţe lui Pedro ce gândea de rău despre Paulo, iar lui Paulo -

ce gândea despre Pedro; dar să-şi mărturisească minciuna, asta mi

s-a părut ceva nou. Avea vreo patruzeci de ani, era slabă şi palidă,

cu buze subţiri şi ochi curioşi. Locuia cu noi din îngăduinţa, dar şi

din interesul mamei; mama dorea să aibă o confidentă pe aproape,

şi mai bine să fi fost o rudă decât o străină.

Ne-am plimbat câteva minute pe terasă, la lumina unui felinar.

A vrut să afle dacă uitasem de planurile ecleziastice ale mamei

mele, iar când i-am spus că nu, m-a întrebat dacă-mi place viaţa de

preot. Am răspuns evaziv:

— Viaţa de preot e foarte frumoasă.

— E frumoasă, da; dar eu te întreb dacă ţie ţi-ar plăcea să fii

preot, explică ea râzând.

— Dacă asta e voia mamei, îmi place şi mie.

— Verişoara Gloria şi-ar dori tare mult să te preoţeşti, dar în

afară de ea mai e cineva în casă care vrea să-i bage ideea asta în cap.

— Cine?

— Ei, cine! Cine ar putea fi? Vărul Cosme nu poate fi,

pentru că n-are nicio treabă cu asta; şi nici eu.

— Jose Dias? conchisei.

— Normal.

Mi-am încreţit fruntea întrebător, ca şi cum n-aş fi ştiut nimic.

Verişoara Justina a mai adăugat că tocmai în acea după-amiază

Jose Dias îi amintise mamei de vechea promisiune.

— Poate că, odată cu trecerea timpului, verişoara Gloria ar fi

uitat de promisiune; dar cum să mai uite, când cineva îi vorbeşte

toată ziua bună ziua de seminar? Plus discursurile pe care le face,

elogiile la adresa Bisericii, că viaţa de preot e aşa şi pe dincolo,

foloseşte numai vorbe din alea pe care numai el le

ştie, şi atât de

afectat... Şi să ştii că o face doar din răutate, pentru că Jose Dias e

la fel de credincios ca felinarul ăsta. I-adevărat, şi azi tot aşa a

făcut. Tu să nu te laşi dus de nas... Azi a scos nişte lucruri de nu

ţi-ar veni să crezi...

— Aşa, din senin? întrebai, să văd dacă-mi spune despre

denunţul poveştii mele de amor cu vecina.

Nu mi-a spus; a făcut doar un gest, ca şi când ar mai fi fost

ceva ce nu-mi putea dezvălui. Mă sfătui din nou să nu mă las dus

de nas şi recapitulă toate defectele lui Jose Dias - şi nu avea

puţine de zis: îl făcu intrigant, linguşitor, speculant şi, în ciuda

aparenţei politicoase, necioplit. După câteva clipe, spusei:

— Verişoară Justina, ai putea să faci ceva pentru mine?

— Ce anume?

— Ai putea să... Să presupunem că n-aş vrea să fiu

preot... ai

putea să-i ceri mamei...

— Nu, asta nu, mi-o reteză prompt. Verişoara Gloria şi-a

băgat asta în cap şi nimic de pe lumea asta n-o poate face să se

răzgândească; poate doar timpul. Încă de când erai mic povestea

tuturor prietenilor istoria asta, până şi celor care ne erau doar cunoscuţi.

Eu nu i-am adus aminte, nu, că eu nu fac lucruri pentru nefericirea altora;

dar nici nu vreau să-i cer să facă altfel. Dacă ar vrea să se consulte cu

mine, ar fi altceva; dacă mi-ar zice „Verişoară Justina, ce crezi

despre asta?“, eu aş răspunde : „Verişoară Gloria, eu zic că, dacă

vrea să fie preot, să se ducă; dar dacă nu, mai bine rămâne aici.“

Asta aş zice, şi o să i-o spun dacă o să-mi ceară părerea vreodată.

Dar să mă duc să-i vorbesc fără să fiu întrebată, asta nu fac.

Capitolul XXII

Senzaţii străine

N-am mai obţinut nimic de la ea şi mă căiam deja pentru

rugămintea mea: ar fi trebuit să urmez sfatul lui Capitu. Am dat

să intru, dar verişoara Justina m-a mai reţinut câteva clipe,

vorbindu-mi despre căldură şi despre apropiata sărbătoare de

Sfânta Maria, despre fostele mele altare improvizate şi, într-un

final, despre Capitu. N-a spus nimic rău despre ea; dimpotrivă,

mi-a dat de înţeles că ar putea deveni o domnişoară frumoasă. Eu,

care deja o vedeam extrem de frumoasă, aş fi sărit în apărarea ei,

spunând că e cea mai frumoasă fiinţă din lume, dacă teama nu m-

ar fi făcut discret. Totuşi, cum verişoara Justina s-a apucat să-i

laude felul de-a fi, seriozitatea, obiceiurile, munca alături de

părinţi, dragostea pe care i-o purta mamei mele, toate astea m-au

înflăcărat într-atât, încât m-am pornit s-o laud şi eu. Când n-o

făceam prin cuvinte, o făceam prin gesturile aprobatoare care

însoţeau afirmaţiile ei şi, cu siguranţă, prin bucuria care probabil

îmi lumina faţa. Nu mi-am dat seama că era de fapt o cale de a

confirma teoria lui Jose Dias, pe care o auzise în acea după-

amiază în salon, asta dacă nu cumva bănuia şi ea deja. M-am

gândit la asta abia când am ajuns în pat. Abia atunci am simţit că

ochii verişoarei Justina, când vorbeam, păreau să mă pipăie, să

mă asculte, să mă miroasă, să mă guste, să îndeplinească treaba

tuturor simţurilor. Nu putea fi vorba de gelozie; între un

băieţandru de vârsta mea şi o văduvă de peste patruzeci de ani nu

era loc de gelozii. E drept că, la un moment dat, a încetat cu

laudele despre Capitu, ba chiar a şi criticat-o, mi-a zis că e cam

neastâmpărată şi alunecoasă; dar chiar şi aşa, nu cred că era vorba de gelozie.

Mai degrabă... da... da... aşa cred. Cred că verişoara Justina găsise prin

spectacolul senzaţiilor altcuiva o modalitate de a şi le aduce

oarecum înapoi la viaţă pe ale ei. Te poţi bucura şi prin buzele

celui care povesteşte.

Capitolul XXIII

Termenul

— Mâine trebuie să stăm de vorbă, negreşit; alege dumneata

locul şi anunţă-mă.

Cred că lui Jose Dias i s-a părut neobişnuit să mă audă

vorbind aşa. Nu tonul a fost imperativ, aşa cum mă temeam c-o să

fie, ci cuvintele, iar faptul că n-am întrebat, n-am cerut, n-am

ezitat, cum face orice copil şi cum îmi era şi mie obiceiul, i-a dat

cu siguranţă impresia că avea de-a face cu un om nou şi cu o nouă

situaţie. S-a întâmplat pe hol, când ne duceam să luăm ceaiul.

Jose Dias se întorcea după îndelunga lectură din Walter Scott,

făcută pentru mama şi verişoara Justina. Citea melodios şi ca-

denţat. Castelele şi parcurile răsăreau mai mari din gura lui,

lacurile aveau mai multă apă, iar „bolta cerească“ număra cu

câteva mii de stele strălucitoare mai mult. Când ajungea la

dialoguri, schimba vocile, care erau mai subţiri sau mai groase, în

funcţie de sexul interlocutorului, iar duioşia şi furia le reproducea

cu moderaţie.

La despărţire, pe terasă, îmi spuse:

— Mâine, pe afară. Am de făcut nişte cumpărături, poţi veni

cu mine, o să-i cer voie mamei tale. E zi de curs?

— Cursul a fost azi.

— Perfect. Nu te mai întreb despre ce e vorba; văd de

pe-

acum că e un subiect grav şi sincer.

— Aşa e, domnule.

— Pe mâine.

Toate au mers ca unse. Cu o singură schimbare: mamei i s-a

părut că afară e prea cald şi n-a fost de acord să mă duc pe jos; ne-am

urcat în diligenţa care ne-a luat din faţa casei.

— N-are nimic, mi-a spus Jose Dias; putem coborî la intrarea în Grădina Publică.

Capitolul XXIV

Ca o mamă si ca un servitor

Jose Dias mă trata cu grija unei mame şi cu atenţia unui

servitor. De când începusem să ies pe afară, primul lucru pe care-l

făcusem fusese să scap de doică; devenise el doică, venea cu mine

pe stradă. Acasă avea grijă de mine, de cărţile mele, de pantofii

mei, de igiena mea şi de cum vorbeam. La opt ani, încă nu făceam

bine pluralul, câteodată nu puneam desinenţa corectă, iar el mă

corecta pe jumătate serios, ca să dea autoritate lecţiei, pe jumătate

în glumă, ca să nu mă supere corectura. L-a ajutat astfel pe primul

meu învăţător. Mai târziu, când părintele Cabral mă învăţa latina,

doctrina şi istoria sfântă, el asista la cursuri, îşi dădea cu părerea

despre cele sfinte, iar la sfârşit îl întreba pe părinte: „Nu-i aşa că

tânărul nostru merge repede ?“ Mă numea „prodigios“; îi spunea

mamei că mai cunoscuse băieţi foarte deştepţi, dar eu îi întreceam

pe toţi, fără a mai pune la socoteală că, pentru vârsta mea, aveam

deja o sumă de calităţi morale solide. Cu toate că nu înţelegeam

pe deplin valoarea laudei, îmi plăcea; era o laudă.

Capitolul XXV

În Grădina Publică

Am intrat în Grădina Publică. Feţe bătrâne, bolnave

sau doar

leneşe se răspândeau melancolic pe drumul care merge de la

intrare până la faleză. Am mers spre faleză. Pe drum, ca să-mi fac

curaj, i-am vorbit despre grădină:

— N-am mai venit de mult aici, să tot fie un an.

— Să-mi fie cu iertare, îmi răspunse, dar ai venit aici acum

trei luni cu vecinul nostru Padua, nu-ţi aminteşti?

— Ba da, dar am fost doar în trecere...

— A rugat-o pe mama ta să te lase să vii cu el, iar ea, care e

bună precum mama Domnului nostru Isus, a fost de acord; dar

ascultă-mă: că tot veni vorba, să ştii că nu se cade să mergi cu

Padua pe stradă.

— Dar am fost de câteva ori...

— Când erai mai mic; când erai copil, era normal, putea fi

luat drept slujitor. Dar acum te-ai făcut june, iar el profită de

stiuaţie., Până la urmă, Dona Gloria nu poate fi de

acord cu aşa

ceva. Familia Padua nu e stricată de tot. Capitu, deşi are ochii ăia

de la diavol... Ai văzut ce ochi are? Aşa, ca de ţigancă, făţarnici şi

iscoditori. Ei, dacă n-ar fi aşa, ar fi în regulă. Da, dacă n-ar fi

vanitoasă şi linguşitoare. Oh! Linguşeala! Dona Fortunata e

demnă de respect, iar eu nu neg că el ar fi cinstit, are un loc de

muncă bun, casa în care locuieşte e a lui, dar cinstea şi respectul

nu sunt de ajuns, iar celelalte calităţi îşi pierd mult din valoare

prin anturajul lui. Padua trage înspre oameni grosolani. Dacă

adulmecă vreun mitocan, al lui e. Nu spun asta din ură, nici pentru

că mă vorbeşte de rău şi râde de mine, ca acum câteva zile, când a

râs de pantofii mei stâlciţi...

— Iartă-mă, îl întrerupsei oprindu-mă în loc, nu l-am auzit

niciodată vorbind rău despre dumneata; ba dimpotrivă, într-o zi,

nu demult, i-a spus unui individ, de faţă cu mine, că eşti „un om

capabil şi că ştii să vorbeşti ca un deputat în Camere“.

Jose Dias zâmbi plin de încântare, dar făcu un mare efort şi-şi

recompuse figura încruntată; apoi zise:

— N-am de ce să-i mulţumesc pentru asta. Alţii, de viţă mai

aleasă, mi-au dăruit păreri preţioase. Şi nimic din toate astea nu-l

împiedică să fie aşa cum ţi l-am descris.

Am pornit din nou, am urcat pe faleză şi acum priveam marea.

— Bag seamă că doreşti numai ce-i mai bine pentru mine,

spusei după câteva clipe.

— Cum altfel, Bentinho?

— În cazul ăsta, îţi cer o favoare.

— O favoare? Spune, porunceşte, despre ce e vorba?

— Mama...

Câtva timp n-am putut adăuga restul - de altfel, aveam puţine

de spus -, pe care oricum îl ştiam pe dinafară. Jose Dias mă

întrebă din nou despre ce e vorba, mă scutură cu blândeţe, îmi

ridică bărbia şi mă iscodi cu privirea, nerăbdător şi el, cum fusese

şi verişoara Justina cu o seară înainte.

— Ce-i cu mama?

— Mama vrea să mă fac preot, dar eu nu pot fi preot, îi

spusei într-un sfârşit.

Jose Dias se îndreptă de spate, uimit.

— Nu pot, spusei mai departe, nu mai puţin uimit decât el.

N-am nicio înclinaţie, nu-mi place viaţa de preot. Fac orice vrea

ea; mama ştie că îndeplinesc orice îmi spune; sunt gata să devin

orice îi e pe plac, chiar şi vizitiu, dacă vrea. Dar preot, nu; nu pot fi

preot. E o meserie frumoasă, dar nu e pentru mine.

Tot discursul ăsta nu mi-a ieşit aşa, dintr-o bucată, înşirat în

mod firesc, categoric, cum ar putea părea din text, ci fragmentat,

bălmăjit, spus cu voce surdă şi timidă. Chiar şi aşa, Jose Dias l-a

ascultat uluit. În niciun caz nu se aştepta să mă opun, oricât de

stângaci; însă, mai presus de toate, l-a posomorât această

concluzie:

— Mă bazez pe dumneata să mă salvezi.

Secretarul a făcut ochii mari, sprâncenele i s-au arcuit şi, deşi

credeam că se va simţi măgulit că mi-l alesesem drept protector,

aceasta nu s-a oglindit în niciun muşchi de pe chipul lui. Faţa îi

era cel puţin îngrozită. Ce-i drept, subiectul discursului îmi

revelase o latură nouă a fiinţei mele; nici eu nu mă recunoşteam.

Dar ultima replică mi-a dat o putere aparte. Jose Dias a rămas

tulburat. Când ochii i-au revenit la dimensiunile obişnuite, a

vorbit:

— Dar ce-aş putea face eu? mă întrebă.

— Poţi multe. Ştii că la noi acasă toată lumea te apreciază.

Mama îţi cere des sfatul, nu? Unchiul Cosme zice că

eşti un om

talentat...

— Din bunătate, replică secretarul, flatat. Sunt complimente

din partea unor oameni demni, care merită tot ce-i mai bun...

Vezi? Despre asemenea oameni n-o să mă auzi spunând niciodată

nimic. Ştii de ce? Pentru că sunt aleşi şi virtuoşi. Mama ta e o

sfântă, unchiul tău e un cavaler desăvârşit. Am cunoscut tot felul

de familii; niciuna nu o întrece pe a ta când vine vorba de noble-

ţea sentimentelor. Unchiul tău vede în mine un talent pe care

mărturisesc că-l am, dar e unul singur - cel de a şti ce e bun şi

demn de admiraţie şi preţuire.

— Ar trebui să fie şi talentul de a-ţi apăra prietenii ca mine.

— Cum aş putea să te ajut, îngere? Nu pot s-o fac pe mama

ta să se răzgândească în faţa unui plan care, în afară de promisiune,

este o ambiţie şi un vis vechi de atâţia ani.

Chiar dacă aş fi putut, e prea târziu. Şi ieri mi-a făcut onoarea să-

mi zică: „Jose Dias, trebuie să-l înscriu pe Bentinho la seminar.“

Timiditatea nu e chiar aşa de rea pe cât pare. Dacă aş fi fost

un neînfricat, probabil că indignarea care mă cuprinsese m-ar fi

împins să-l fac mincinos, dar atunci ar fi trebuit să recunosc că

trăsesem cu urechea de după uşă, şi aş fi stricat totul. M-am

mulţumit să-i răspund că nu era prea târziu.

— Nu e târziu, mai e vreme, dacă vrei dumneata.

— Dacă vreau eu? Dar ce aş putea să vreau eu decât să te

slujesc? Ce dorinţă aş putea avea decât să te văd fericit, aşa cum

meriţi?

— Încă mai e vreme. Să ştii că nu e vorba de trândăveală.

Sunt pregătit pentru orice; dacă ea vrea să studiez legile, mă duc

la Sâo Paulo...

Capitolul XXVI

Legile sunt frumoase

Chipul lui Jose Dias fu străbătut de sclipirea unei idei - o idee

care-l înveseli peste măsură. Rămase tăcut pentru câteva clipe; eu

nu-mi luam ochii de la el, iar el îşi mută privirea peste balustradă.

Pentru că insistam, îmi spuse:

— E târziu, dar ca să-ţi dovedesc că nu sunt lipsit de

bunăvoinţă, voi vorbi cu mama ta. Nu promit o victorie, ci o

luptă; voi lucra cu suflet. Eşti sigur că nu vrei să fii preot? Legile

sunt frumoase, dragul meu... Poţi să te duci la Sâo Paulo, la

Pernambuco sau chiar mai departe. Lumea e plină de universităţi

bune. Fă dreptul, dacă asta îţi e vocaţia. O să vorbesc cu Dona

Gloria, dar nu te baza numai pe mine; vorbeşte şi cu unchiul tău.

— O să vorbesc.

— Cere şi îndrumare Domnului - Domnului şi Sfintei

Fecioare, încheie arătând către cer.

Cerul părea mânjit de funingine. Aproape de plajă, păsări

mari, negre se roteau în aer, dând din aripi sau plutind, mai

coborau brăzdând apa cu picioarele, apoi se ridicau, doar pentru a

coborî din nou. Dar nici umbrele de pe cer, nici dansurile

fantastice ale păsărilor nu-mi abăteau atenţia de la interlocutorul

meu. După ce i-am răspuns că da, m-am corectat:

— Domnul va face cum vei vrea dumneata.

— Nu huli. Dumnezeu e stăpân peste toate; El însuşi este

pământul şi cerul, trecutul, prezentul şi viitorul. Cere-i împlinirea

ta, căci eu nu voi face altfel... Dacă nu poţi fi preot şi preferi

legile... Legile sunt frumoase, fără să punem la socoteală teologia, care

e cea mai frumoasă, aşa cum viaţa ecleziastică e cea mai sfântă... De ce să

nu pleci în altă parte să studiezi dreptul? Cel mai bine

ar fi să te duci la o

universitate, şi atunci călătoreşti în timp ce şi studiezi. Am putea

merge împreună; am vedea ţări străine, am auzi engleză, franceză,

italiană, spaniolă, rusă şi chiar suedeză. Dona Gloria probabil nu

te va putea însoţi; sau chiar dacă va putea, n-o să vrea ea să aibă

grijă de afaceri, de acte, de înscrieri, de cazări şi să meargă cu

tine dintr-o parte într-alta... O! Legile sunt foarte frumoase!

— Ne-am înţeles, deci; o rogi pe mama să nu mă trimită la

seminar?

— De rugat, o rog, dar nu înseamnă că o să şi meargă.

Lumina ochilor mei, dacă voinţa de-a sluji înseamnă puterea de a

impune, atunci suntem ca şi îmbarcaţi. Ah! Nici nu-ţi imaginezi

cum e Europa; o! Europa...

Ridică piciorul şi făcu o piruetă. Una dintre ambiţiile lui era

să se întoarcă în Europa, vorbea deseori despre ea,

fără să

reuşească să-i ademenească pe mama sau pe unchiul Cosme,

oricât îi lăuda aerul şi frumuseţile... Nu se aştepta la posibilitatea

de a merge cu mine şi de a rămâne acolo pentru eternitatea

studiilor mele.

— Suntem ca şi îmbarcaţi, Bentinho, suntem ca şi

îmbarcaţi!

Capitolul XXVII

La intrare

La intrarea în Grădină, un cerşetor întinse mâna spre noi. Jose

Dias trecu mai departe, dar eu mă gândeam la Capitu şi la

seminar, aşa că scosei două monede din buzunar şi i le dădui.

Cerşetorul sărută banul; îi ce- rui să i se roage lui Dumnezeu

pentru mine, ca să-mi pot îndeplini toate dorinţele.

— Aşa voi face, drept-credinciosule!

— Mă numesc Bento, adăugai, ca să-l lămuresc.

Capitolul XXVIII

Pe stradă

Jose Dias era atât de entuziasmat, încât se preschimbase dintr-

un om sobru, cum era de obicei pe stradă, într-unul docil şi

fremătător. Nu stătea locului, vorbea despre orice, mă oprea la tot

pasul să-mi arate vreo vitrină sau vreun afiş de teatru. Îmi

povestea intriga unor piese, îmi recita monologuri în versuri. Se

ocupă de toate comisioanele, plăti toate facturile, colectă chiriile;

îşi cumpără un bilet la loterie. Până la urmă, persoana rigidă îi

făcu loc celei flexibile şi începu să vorbească domol, folosind

superlative. Schimbarea nu mi se păru naturală; mă temeam să nu

se răzgândească referitor la hotărârea noastră, aşa că îi tratai cu

vorbe şi gesturi afectuoase, până urcarăm în omnibuz.

Capitolul XXIX

Împăratul

Pe drum, ne-am intersectat cu împăratul, care venea de la

Şcoala de Medicină. Omnibuzul cu care mergeam s-a oprit, la fel

ca toate celelalte vehicule; călătorii au coborât şi şi-au scos

pălăriile, până a trecut caleaşca imperială. Când m-am întors la

locul meu, m-a trăsnit o idee fantastică: să mă duc să vorbesc cu

împăratul, să-i povestesc totul şi să-l rog să intervină. N-aveam

să-i împărtăşesc ideea asta lui Capitu. „Dacă îi cere Majestatea

Sa, mama o să cedeze“, mi-am zis.

Mi l-am imaginat atunci pe împărat ascultându-mă, chibzuind

şi răspunzând până la urmă că da, avea să discute cu mama; eu îi

sărutam mâinile, înlăcrimat. Apoi m-am văzut acasă, aşteptând,

până când se auzeau escorta şi pichetul de cavalerie; e

împăratul!

E împăratul! Toată lumea se repezea la ferestre să-l vadă trecând,

dar el nu trecea, caleaşca se oprea la uşa noastră, împăratul cobora

şi intra. Rumoare între vecini: „Împăratul s-a dus la Dona Gloria!

Ce s-o fi întâmplat? Ce-o fi?“ Familia noastră îi ieşea în

întâmpinare; mama îi săruta mâna prima. Apoi, fără să intre în

salon - sau poate că intra, nu mai ţin bine minte, visele sunt de

multe ori confuze -, împăratul îi cerea zâmbitor mamei să nu mă

facă preot, iar ea, flatată şi supusă, îi promitea că-i va da

ascultare.

— Medicina - de ce nu-l trimiteţi la Medicină?

— Dacă e pe placul Majestăţii Voastre...

— Trimiteţi-l la Medicină; face o carieră frumoasă, iar noi

avem aici profesori buni. N-aţi fost niciodată la Şcoala noastră? E

o Şcoală frumoasă. Avem medici de primă mână, care

pot sta umăr la

umăr cu cei mai buni medici din alte ţări. Medicina e o ştiinţă măreaţă;

numai când te gândeşti că-i însănătoşeşti pe alţii, că ajungi să ştii despre

boli, să le combaţi, să le învingi... Sigur aţi văzut şi dumneavoastră miracole.

Soţul dumneavoastră a murit, dar era o boală incurabilă, iar el nu s-a

îngrijit... E o carieră frumoasă; trimiteţi-l la noi la şcoală. Faceţi

asta pentru mine? Tu vrei, Bentinho?

— Dacă mama vrea.

— Vreau, fiule. E porunca Majestăţii Sale.

Apoi împăratul îi întindea iar mamei mâna spre a fi sărutată şi

ieşea, însoţit de noi toţi, strada gemea de lume, ferestrele erau

pline-ochi, o linişte de mormânt; împăratul se urca în caleaşcă, se

înclina şi făcea un gest de adio, adăugând: „Medicina, Şcoala

noastră.“ Şi caleaşca se îndepărta printre invidii şi mulţumiri.

Am văzut şi am auzit toate astea. Nu, imaginaţia lui

Ariosto

nu e mai fertilă decât cea a copiilor şi a îndrăgostiţilor, nici

viziunea imposibilului nu are nevoie de mai mult decât de un

colţişor dintr-un omnibuz. M-am consolat câteva clipe, să spunem

minute, până când planul s-a destrămat şi m-am întors la feţele

fără vise ale tovarăşilor mei de drum.

Capitolul XXX

Preasfântul

Probabil ai înţeles că apropoul împăratului legat de Medicină

nu voia decât să sugereze că n-aveam nicio tragere de inimă să

plec din Rio de Janeiro. Visele celui treaz sunt asemenea

celorlalte, se ţes după desenele dorinţelor şi amintirilor noastre.

Dacă aş fi plecat la Sâo Paulo, treacă-meargă, dar în

Europa... Era

distanţă mare, mult ocean şi mult timp. Trăiască Medicina! O să-i

povestesc speranţele mele lui Capitu.

— Am impresia că o să iasă cu Preasfântul (Sfântul Sacrament -

procesiune din slujbele catolice în care preotul duce credinciosului -

de obicei muribunzilor - taina Împărtăşaniei), zise cineva din

omnibuz. Aud un clopot; da, cred că e de la Santo Antonio dos

Pobres. Opriţi, domnule taxator!

Taxatorul trase de cablul care ajungea la braţul vizitiului,

omnibuzul se opri şi bărbatul coborî. După o clipă de gândire,

Jose Dias mă luă de braţ şi mă făcu să mă dau jos. Trebuia să

mergem şi noi să însoţim Sfântul Sacrament. Într-adevăr, clopotul

chema credincioşii la acea ultimă slujbă din zi. Câţiva oameni

ajunseseră deja în sacristie. Mă aflam pentru prima oară într-o

împrejurare atât de solemnă; mă supusei, la început constrâns, dar

mai apoi mulţumit, nu atât pentru că făceam o faptă bună, cât

pentru că înfăptuiam o îndeletnicire de bărbat. Când paracliserul

începu să împartă vălurile ume- rale, apăru gâfâind un individ; era

vecinul meu, Padua, care voia să însoţească şi el procesiunea. Ne

văzu şi veni să ne salute. Jose Dias făcu un gest de lehamite şi abia

dacă-i răspunse scurt şi sec, privind spre preot, care se spăla pe

mâini. Apoi, văzând că Padua îi spune ceva în şoaptă

paracliserului, se apropie de ei; îl urmai. Padua îi cerea

sacristanului una din coloanele baldachinului. Jose Dias ceru una

pentru sine.

— Nu mai e decât una disponibilă, spuse sacrista- nul.

— Păi pe aia, indică Jose Dias.

— Dar eu am cerut primul, se încumetă Padua.

— Oi fi cerut primul, dar ai venit mai târziu, i-o reteză Jose

Dias; eu eram deja aici. Du o lumânare.

Deşi se temea de celălalt, Padua se încăpăţână să ceară

coloana pentru sine, toată conversaţia petrecându-se cu voci joase

şi surde. Sacristanul găsi un mijloc de a împăca rivalitatea,

promiţându-le că-l va convinge pe unul dintre ceilalţi bărbaţi care

aveau să susţină baldachinul să-i cedeze locul lui Padua, la fel de

cunoscut în parohie ca şi Jose Dias. Zis şi făcut; dar Jose Dias

strică şi acest aranjament. Nu, acum, că aveam altă coloană

disponibilă, o ceru pentru mine, „tânărul seminarist“, întrucât mie

mi se potrivea mai degrabă această distincţie. Padua se făcu palid

ca lumânarea. Inima lui de tată era pusă la grea încercare.

Sacristanul, care mă ştia fiindcă mă duceam acolo duminicile,

împreună cu mama, întrebă din curiozitate dacă sunt

într-adevăr

seminarist.

— Încă nu, dar va fi, răspunse Jose Dias, făcându-mi semn

cu ochiul stâng, însă eu, în pofida semnalului, mă enervai.

— Bine, atunci i-l las lui Bentinho, oftă tatăl lui Capitu.

Dacă ar fi fost după mine, i-aş fi cedat locul; mi-am amintit

că obişnuia să însoţească Sfântul Sacrament la muribunzi, ducând

o lumânare, dar că ultima dată reuşise să ducă şi el baldachinul.

Distincţia specială a baldachinului stătea în faptul că ţineai

acoperământ preotului şi al sacramentului; o lumânare putea să

ţină oricine.

Chiar el îmi povestise şi îmi explicase asta, plin de glorie pioasă

şi zâmbitoare. Aşa se explică precipitarea cu care intrase în

biserică; ar fi ţinut a doua oară baldachinul, aşa că avusese grijă

să se ducă imediat să ceară favoarea. Şi când colo, nimic!

Revenea la banala lumânare, văzân- du-şi din nou interimatul

întrerupt; administratorul se întorcea la vechea funcţie... Am vrut

să-i cedez coloana; secretarul mi-a interzis gestul generos şi i-a

cerut paracliserului să ne pună pe el şi pe mine la coloanele din

faţă, deschizând defilarea baldachinului.

Odată vălurile puse, lumânările împărţite şi aprinse, părintele

şi monstranţa pregătite, sacristanul ţinând isopul şi clopoţelul în

mâini, procesiunea a ieşit în drum. Când m-am văzut ducând una

din coloane şi trecând pe lângă credincioşii care îngenuncheau,

am rămas impresionat. Padua îşi topea lumânarea cu amărăciune.

E o metaforă, nu găsesc o formă mai sugestivă de a descrie

durerea şi umilinţa vecinului meu. Altfel, n-am avut cum să-l văd

nici pe el când am pornit, nici pe secretar, care,

mergând în rând

cu mine, îşi înălţase capul de parcă el ar fi fost Dumnezeul

mulţimilor. După puţin timp, am obosit; îmi căzeau braţele, însă

din fericire casa era aproape, pe Rua do Senado.

Bolnava era o doamnă văduvă ftizică, avea o fată de

cincisprezece-şaisprezece ani care plângea la uşa camerei. Fata nu

era frumoasă, nici neapărat delicată; părul îi cădea despletit,

lacrimile îi încreţeau ochii. Cu toate astea, era o apariţie grăitoare,

care-ţi robea sufletul. Vicarul o spovedi pe bolnavă, îi dădu

împărtăşania şi uleiurile sfinte. Plânsul fetei se înteţi într-atât,

încât am simţit că mi se umezesc şi mie ochii şi am fugit. M-am

dus lângă o fereastră. Sărmana creatură! Durerea vorbea de la

sine; când m-am gândit la mama, a fost şi mai rău, iar când m-am

gândit şi la Capitu, am simţit că o să mă apuce plânsul de-a

binelea, am ieşit pe hol şi am auzit cum cineva îmi spune:

— Nu mai plânge aşa!

Imaginea lui Capitu venise după mine, iar imaginaţia mea,

după cum îi pusese lacrimi în ochi ceva mai înainte, acum îi

umplea gura de râsete; am văzut-o scriind pe zid, vorbindu-mi,

umblând în jurul meu cu braţele ridicate ; am auzit clar numele

meu, pronunţat cu o dulceaţă care mă îmbăta, vocea era a ei.

Lumânările aprinse, atât de lugubre în acea împrejurare, îmi

păreau un cande- labru nupţial... Ce era un candelabru nupţial? Nu

ştiu; voiam ceva opus morţii şi nu găsisem altceva în afară de

nuntă. Senzaţia asta nouă puse stăpânire pe mine în-tr-atât, încât

Jose Dias veni lângă mine şi-mi spuse încet, la ureche:

— Nu mai rânji aşa!

Mi-am venit repede în fire. Lumea tocmai ieşea. Mi-am luat

coloana; cum ştiam deja distanţa, iar acum ne întorceam la

biserică, ceea ce făcea ca drumul să pară mai scurt, greutatea

coloanei era mult mai mică. Mai mult, soarele de afară, forfota

străzii, băieţii de vârsta mea care mă priveau plini de invidie,

credincioasele care ieşeau la ferestre sau veneau pe culoare să

îngenuncheze la trecerea noastră, toate îmi umpleau sufletul de o

bucurie nouă.

Padua, dimpotrivă, mergea şi mai umilit. Deşi eu fusesem cel

care îl înlocuise, omul nu se consolase cu lumânarea, cu

nenorocita de lumânare. Totuşi, mai erau şi alţii care duceau

lumânări, şi o făceau cu modestie; nu erau nici veseli, dar nici

trişti. Se vedea că merg cu demnitate.

Capitolul XXXI

Curiozităţile lui Capitu

Capitu prefera orice altceva în afară de seminar. În loc să o

întristeze ameninţarea unei despărţiri atât de lungi, în cazul în care

ideea cu Europa ar fi avut câştig de cauză, ea s-a arătat mulţumită.

Iar când i-am povestit visul meu imperial:

— Nu, Bentinho, hai să-l lăsăm pe rege în pace, îmi

răspunse; să rămânem deocamdată la promisiunea lui Jose Dias.

Când a zis că o să discute cu mama ta?

— N-a stabilit o zi anume; a promis c-o să vadă, c-o să

vorbească de îndată ce poate şi mi-a zis să cer ajutor lui Dumnezeu.

Capitu a vrut să-i repet toate răspunsurile secretarului,

schimbările de atitudine, până şi pirueta, despre care doar îi

povestisem. S-a interesat de tonul pe care fuseseră rostite

cuvintele. Era minuţioasă şi atentă; povestirea, dialogul, pe toate

le rumega în sinea ei. Sau putem spune că verifica, eticheta şi fixa

în memoria ei relatarea mea. Imaginea aceasta din

urmă e mai

bună decât cealaltă, dar niciuna dintre ele nu e cea mai potrivită.

Capitu era Capitu, adică o fiinţă cu totul specială, mult mai femeie

decât eram eu bărbat. Dacă n-am mai spus-o până acum, poftim,

rămâne aici. Dacă am mai spus-o, rămâne oricum. Unele concepte

trebuie inculcate în sufletul cititorului prin forţa repetiţiei.

Era şi mult mai curioasă. Curiozităţile lui Capitu ar umple un

capitol întreg. Era de toate felurile: explicabile şi inexplicabile,

utile şi inutile, una mai serioasă, alta mai frivolă; îi plăcea să afle

tot. În şcoală, unde preţ de şapte ani învăţase să citească, să scrie şi

să numere, studiind franceză, doctrină şi lucrul cu acul, n-a învăţat,

de pildă, să croşeteze; de aceea a ţinut s-o înveţe verişoara Justina.

Dacă n-a studiat latina cu părintele Cabral, asta s-a întâmplat pentru

că părintele, după ce i-a propus în glumă să i-o

predea, i-a zis până

la urmă că latina nu e o limbă pentru fete. Capitu mi-a povestit într-o

zi că ăsta a fost motivul care a trezit în ea dorinţa de a o cunoaşte.

În schimb, a vrut să înveţe engleza cu un bătrân profesor, prieten

cu tatăl ei şi partener de-al lui la jocurile de cărţi, dar a renunţat.

Unchiul Cosme o învăţase să joace table. „Hai să te-nvăţ eu cum

se câştigă, Capitu“, îi spunea el.

Capitu se supunea şi juca lesne, cu atenţie, aş zice chiar cu

dragoste. Într-o zi, am găsit-o desenând un portret cu creionul;

trasa ultimele contururi şi mi-a zis să aştept să văd dacă seamănă

cu subiectul. Era al tatălui meu, copiat după tabloul pe care îl avea

mama în salon şi pe care încă îl mai am. Nu semăna la perfecţie;

dimpotrivă, ochii îi ieşiseră bulbucaţi, iar părul era făcut din

cerculeţe mici, desenate unul peste altul. Dar cum educaţia într-

ale artei îi lipsea total şi pentru că îl desenase din memorie în

câteva minute, mi s-a părut o lucrare vrednică de laudă; scoateţi

voi din aprecierea mea vârsta şi simpatia pe care i-o purtam. Chiar

şi aşa, cred că ar fi învăţat cu uşurinţă pictura, aşa cum mai târziu

a învăţat muzica. Încă de pe atunci îndrăgea pianul din casa

noastră, o vechitură inutilă, doar cu valoare sentimentală. Ne citea

romanele, ne răsfoia cărţile cu gravuri, vrând să afle despre ruine,

despre oameni, despre campanii, un nume, o poveste, un loc. Jose

Dias îi oferea toate aceste informaţii cu un oarecare orgoliu de

erudit. Erudiţia lui nu era mai brează decât homeopatia pe care o

practica în Cantagalo.

Într-o zi, Capitu a vrut să afle ale cui erau chipurile din salon.

Secretarul i le-a enumerat sumar, zăbovind mai mult asupra lui

Cezar, cu exclamaţii şi citate latineşti:

— Cezar! Iulius Cezar! Mare om! *Tu quoque, Brute?*

Capitu nu-l găsea frumos pe Cezar, dar înfăptuirile povestite

de Jose Dias o făceau să-l admire. Un om care putea face orice!

Care făcea orice! Un om care îi oferea unei doamne o perlă în

valoare de şase milioane de sesterţi!

— Şi cât însemna un sesterţ?

Jose Dias, necunoscând valoarea exactă a sesterţului, îi

răspunse entuziast:

— E cel mai mare om din istorie!

Perla lui Cezar făcea ochii lui Capitu să scapere. În acea zi a

întrebat-o pe mama de ce nu mai poartă bijuteriile cu care apăruse

în tablou; se referea la cel din salon, agăţat lângă cel al tatei; avea

un colier mare, o diademă şi cercei.

— Sunt nişte bijuterii văduve, Capitu, aşa ca mine.

— Când le-aţi purtat?

— La ceremonia Încoronării.

— Ah! Povestiţi-mi despre ceremonia Încoronării!

Aflase deja povestea de la părinţii ei, dar considera,

fireşte, că ei n-aveau cum să ştie mai mult decât ce se petrecuse

pe străzi. Voia relatarea din tribunele Capelei Imperiale şi din

saloanele de bal. Se născuse mult după acea celebră ceremonie.

Cum tot auzise vorbindu-se despre Majorat1, într-o zi a stăruit să

afle ce se întâmplase; după ce i s-a povestit, a fost de părere că

împăratul a făcut foarte bine să urce la tron la cincisprezece ani.

Toate erau supuse curiozităţii lui Capitu: mobile vechi, bijuterii

vechi, obiceiuri, poveşti despre Itaguaf, copilăria şi adolescenţa

mamei mele, ce s-a spus aici, o amintire acolo, o vorbă dincolo...

1 În 1840, prinţul moştenitor a fost declarat major şi apt pentru guvernare

înainte de vreme, la vârsta de 14 ani, manevră cunoscută drept Majoratul.

Capitolul XXXII

Ochi de resac

Toate erau supuse curiozităţii lui Capitu. Însă a existat o

întâmplare în care nu ştiu dacă a învăţat sau a predat ceva, ori

dacă le-a făcut pe amândouă, ca în cazul meu. Voi povesti asta în

alt capitol. În acesta voi spune doar cum, după câteva zile de la

înţelegerea cu secretarul, m-am dus pe la prietena mea; era zece

dimineaţa. Dona Fortunata, care se afla în curte, nici n-a mai

aşteptat s-o întreb de fata ei.

— E în salon, se piaptănă; ia intră încetişor, s-o sperii.

M-am dus încetişor, dar ori picioarele m-au trădat, ori

oglinda. Poate aceasta din urmă nu; era o oglinjoară de doi bani

(iertaţi-mi vulgaritatea), cumpărată de la un neguţător ambulant

italian, cu o ramă nefinisată, o agăţătoare de sârmă, atârna pe

perete, între două ferestre. Dacă nu oglinda m-a trădat, atunci au

fost picioarele. Oricare ar fi fost, de cum am intrat, pieptănul,

părul, ea cu totul au sărit în sus şi n-am auzit decât:

— S-a întâmplat ceva?

— Nu, răspunsei eu; am venit să te văd înainte să sosească

părintele Cabral la lecţie. Ai dormit bine?

— Da. Jose Dias încă n-a vorbit?

— Se pare că nu.

— Şi când vorbeşte?

— Mi-a zis că azi sau mâine ar vrea să aducă vorba; n-o s-o

ia aşa, pe nepregătite, o să-i vorbească mai pe ocolite, va face o

aluzie. Apoi intră în subiect. Vrea să vadă mai întâi dacă mama e hotărâtă...

— Este, mă întrerupse Capitu. Dacă n-ar fi fost nevoie de

cineva care s-o facă să se răzgândească acum şi pentru totdeauna,

n-ar mai fi trebuit să-i vorbească. Nici nu mai sunt sigură că Jose

Dias ar reuşi s-o influenţeze cât trebuie; îl cred că ar face orice,

dacă simte că nu vrei cu adevărat să fii preot, dar oare o să

reuşească...? De obicei îl ascultă; dacă totuşi... Ce calvar! Insistă,

Bentinho.

— O să insist; o să-i spun să vorbească chiar azi.

— Juri?

— Jur. Lasă-mă să-ţi văd ochii, Capitu.

Îmi amintisem de definiţia pe care le-o dăduse Jose Dias:

„Ochi de ţigancă, făţarnici şi iscoditori." Nu ştiam ce însemna

„făţarnic", dar „iscoditor" - da, şi voiam să văd dacă li se

potrivea. Capitu s-a lăsat privită şi analizată. Mă întreba doar ce

se întâmplase, dacă nu-i mai văzusem înainte; n-am găsit nimic

nelalocul lui; culoarea şi căldura erau cele pe care le

ştiam.

Contemplarea îndelungată îi dădea probabil impresia că de fapt

alta îmi era intenţia; îşi imagina că era un pretext pentru a-i

cerceta mai îndeaproape, cu privirea mea lacomă, stăruitoare,

înfiptă în a ta, şi de asta cred că au început să se facă mari, tot mai

mari şi umbriţi, cu o asemenea expresie, încât...

Retorică a îndrăgostiţilor, dă-mi o comparaţie precisă şi

poetică să pot descrie acea privirea a lui Capitu. Nu găsesc nicio

imagine vrednică de a reda, fără a şifona demnitatea stilului, cum

a fost şi ce mi-a făcut. Ochi de resac? Fie, de resac. Asta îmi

inspira noua lor înfăţişare. Nu ştiu ce soi de fluid misterios şi

energic purtau în ei, o forţă care te absorbea înăuntrul lor, precum

valul care se retrage de pe nisip, în zilele cu mare agitată. Ca să

nu mă înghită cu totul, mă agăţam de părţile vecine, de urechi, de

braţe, de părul despletit pe umeri; însă apoi îi căutam din nou

pupilele, iar valul care pornea din ele se făcea din ce în ce mai

mare, mai adâncit şi mai întunecat, ameninţând să mă împresoare, să

mă tragă înspre el şi să mă înghită. Câte minute am rămas în joaca asta?

Doar ceasornicele din ceruri au măsurat timpul acela infinit şi scurt.

Eternitatea are pendulele ei; chiar dacă e nesfârşită, nu se lasă

până nu află cât durează fericirile şi chinurile. Bucuria celor

primiţi în rai se dublează negreşit când află câte chinuri au de

pătimit în iad duşmanii lor; aşa cum şi bunătăţile de care preaferi-

ciţii se bucură în rai sporesc durerile celor condamnaţi în infern.

Un chin care i-a scăpat divinului Dante; dar eu n-am venit aici să

corectez poeţi. Voi zice doar că, după un timp nemăsurat, am

apucat hotărât părul lui Capitu, dar de data asta cu mâinile, şi i-

am spus - trebuia să zic ceva - că aş putea s-o pieptăn, dacă voia.

— Tu?

— Chiar eu.

— O să-mi încurci tot părul, asta-i sigur.

— Dacă-l încurc, îl descurci tu dup-aia.

— Să vedem.

Capitolul XXXIII

Pieptănătura

Capitu s-a întors cu spatele la mine, privind spre oglinjoară. I-

am adunat tot părul la spate şi m-am apucat să trec pieptănul prin

el, de la frunte până la vârfuri, care îi ajungeau la brâu. Nu era

bine dacă stătea în picioare: nu uita că era cu puţin mai înaltă

decât mine, dar n-ar fi mers nici dacă am fi fost de aceeaşi

înălţime. Am rugat-o să se aşeze.

— Stai jos aici, e mai bine.

S-a aşezat. „Ia să-l vedem pe marele coafor", mi-a zis râzând.

I-am pieptănat în continuare părul, cu multă grijă, şi i l-am

împărţit în două părţi egale, ca să fac cele două cozi. Nu le-am

făcut imediat, nici repede, cum ar face coaforii de meserie, ci

încet, încetişor, savurând atingerea acelor fire groase, care erau o

parte din ea. Mă tot încurcam câteodată, din stângăcie, altă dată

dinadins, ca să fie nevoie să desfac şi să refac totul. Îi atingeam

uşor cu degetele ceafa sau umerii îmbrăcaţi în stambă, iar senzaţia

era un deliciu. Dar în sfârşit, oricât de interminabil mi-aş fi dorit

să fie, se termina şi părul de pieptănat. N-am rugat cerul să-l facă

la fel de lung ca pe al Aurorei, pentru că nu cunoşteam încă

această zeiţă, pe care bătrânii poeţi aveau să mi-o prezinte mai

târziu; dar mi-am dorit să-l pieptăn pentru toate veacurile ce-

aveau să vină, să ţes două cozi care să înfăşoare infinitul de un

număr nesfârşit de ori. Dacă ţi se pare prea emfatic, nefericitule

cititor, înseamnă că n-ai pieptănat niciodată o fetişcană, n-ai atins

niciodată cu mâini de adolescent tânărul cap al unei nimfe... O nimfă!

Sunt într-o pasă mitologică. Puţin mai devreme, când vorbeam despre

ochii de resac, scrisesem „Tetis“; am tăiat „Tetis“; să tăiem atunci şi

„nimfele"; să spunem doar o fiinţă iubită, un cuvânt care cuprinde

toate puterile creştine şi păgâne. În fine, am împletit cele două

cozi. Unde era panglica, să le leg capetele? Pe masă, o bucată

tristă de panglică mototolită. Am pus capetele cozilor unul lângă

altul, le-am legat cu un nod, mi-am mai retuşat opera, mai slăbind

pe ici, mai netezind pe colo, până când am exclamat:

— Gata!

— Oare e bine ?

— Uită-te în oglindă.

În loc să se ducă la oglindă, ce crezi că a făcut Capitu? Nu

uita că stătea jos, cu spatele la mine. Capitu şi-a lăsat capul pe

spate într-atât încât a trebuit să o sprijin cu mâinile să nu cadă;

spătarul scaunului era jos. M-am aplecat apoi deasupra ei, chipul

meu deasupra chipului ei, dar invers, ochii unuia în dreptul gurii

celuilalt. Am rugat-o să-şi ridice capul, putea s-o ia ameţeala, să-

şi scrântească gâtul. I-am zis şi că e urâtă. Dar nici motivul ăsta

n-a înduplecat-o.

— Ridică-te, Capitu!

N-a vrut, n-a ridicat capul şi am rămas aşa, privin- du-ne,

până când ea şi-a întredeschis buzele, eu le-am coborât pe ale

mele şi...

Ce senzaţie măreaţă, cea a sărutului; Capitu s-a ridicat iute,

eu m-am dat înapoi până la perete, ca şi cum aş fi fost ameţit,

mut, cu privirea întunecată. Când mi s-a limpezit, am văzut-o pe

Capitu cu ochii în pământ. N-am îndrăznit să mai spun nimic;

chiar dac-aş fi vrut, îmi înghiţisem limba. Captiv, buimac, nu

găseam nici gestul, nici forţa să mă dezlipesc de perete şi să mă

arunc asupra ei cu mii de cuvinte calde şi drăgăstoase... Nu râde

de cei cincisprezece ani ai mei, cititor precoce. La şaptesprezece,

Des Grieux (Numele personajului din *Manon Lescaut* [1731], roman

scris de Abatele Prevost, în care protagonistul este dus la pierzanie de

amanta lui, Manon) - (unde mai pui că era Des Grieux) încă nici nu se

gândea la deosebirea dintre sexe.

Capitolul XXXIV

Sunt bărbat!

Am auzit paşi pe hol; era Dona Fortunata. Capitu şi-a regăsit

degrabă stăpânirea de sine, atât de repede, încât atunci când

mama ei a apărut în uşă, ea îşi clătina capul şi râdea. Nicio urmă

de paloare, nicio încordare de stinghereală, un râs spontan şi clar,

pe care îl explică prin aceste vorbe vesele:

— Ia uite, mamă, cum m-a pieptănat domnul coafor; m-a

rugat să-l las pe el să-mi termine pieptănătura şi uite ce i-a ieşit.

Uite ce cozi!

— Ce au? îmi veni mama ei în ajutor, plină de bunăvoinţă. E

foarte bine, nu şi-ar da nimeni seama că cine le-a făcut nu se

pricepe la pieptănături.

— Cum, mamă? Astea? sări Capitu desfăcând cozile. Hai,

măi mamă!

Şi, cu o iritare graţioasă şi hotărâtă pe care o mai avea uneori,

a luat pieptănul şi şi-a întins părul ca să refacă

pieptănătura. Dona

Fortunata i-a zis că e prostu- ţă, iar mie mi-a spus să nu mă supăr,

că nu era nimic, doar nebunii de fată. Ne privea cu duioşie pe

amândoi. Apoi parcă a început să bănuiască ceva. Văzându-mă tă-

cut, nemişcat, lipit de perete, poate i s-a părut că între noi n-a fost

vorba doar de o pieptănătură şi ne-a zâmbit silit...

Cum voiam să spun şi eu ceva ca să ascund starea în care mă

aflam, am invocat câteva cuvinte dinăuntrul meu, iar ele au apărut

repede, dar unele peste altele, umplându-mi gura în aşa fel încât

n-a mai putut niciu- nul să iasă. Sărutul lui Capitu îmi pecetluise

buzele. O exclamaţie, măcar un simplu articol, oricât îşi adunau forţele,

nu reuşeau să răzbată de dinăuntru. Aşa că toate cuvintele s-au retras

în suflet, şoptind: „Ăsta n-o s-ajungă prea departe, cel puţin nu

cât îl stăpânesc emoţiile..."

Şi, surprinşi de mama ei, ne combăteam unul pe celălalt, ea

deghizând cu vorbe ceea ce eu anunţam prin tăcere. Dona

Fortunata m-a scos din impas, spunân- du-mi că mă chemase

mama la lecţia de latină; părintele Cabral mă aştepta. Era o

scăpare; mi-am luat rămas-bun şi am pornit pe hol. Din mers, am

auzit-o pe mamă cum certa purtarea fiicei, dar fiica nu zicea nimic.

Am alergat la mine în cameră, am luat două cărţi, dar nu m-

am dus în sala unde se ţinea lecţia; m-am aşezat pe pat,

amintindu-mi pieptănătura şi restul. Tremuram, aveam goluri în

care îmi pierdeam cunoştinţa de sine şi a lucrurilor care mă

înconjurau şi rămâneam nu ştiu unde şi nici cum. Şi mă întorceam

în mine şi vedeam patul, pereţii, cărţile, podeaua, auzeam câte un

sunet de afară, vag, apropiat sau îndepărtat, apoi pierdeam iar

totul, pentru a simţi numai buzele lui Capitu... le simţeam întinse,

sub ale mele, la rândul lor strânse spre ale ei, şi contopindu-se.

Deodată, fără să vreau, fără să gândesc, mi-au ieşit pe gură

vorbele astea pline de mândrie:

— Sunt bărbat!

Am crezut că m-a auzit cineva, pentru că izbucnisem cu voce

tare, şi am alergat la uşa dormitorului. Nu era nimeni afară. M-am

dus iar înăuntru şi, încet, mi-am repetat că sunt bărbat. Şi acum

mai aud ecoul. M-a cuprins o plăcere enormă. Nici Columb n-a

fost mai încântat când a descoperit America, să-mi fie cu iertare

banalitatea comparaţiei; într-adevăr, în fiecare adolescent se află

o lume misterioasă, un amiral şi un soare de octombrie. Mai târziu

am mai făcut şi alte descoperiri; niciuna nu m-a impresionat atât

de tare. Denunţul lui Jose Dias mă întărâtase, învăţătura

bătrânului arbore de cocos de asemenea, numele noastre scrijelite

de ea pe zid m-au făcut să tresar destul de tare, cum aţi văzut; nimic

din toate astea nu s-au comparat cu senzaţia sărutului. Ar fi putut fi

o minciună sau o iluzie. Fiind însă adevărate, erau înseşi oasele

adevărului, nu carnea şi sângele lui. Nici atingerea mâinilor,

strângându-se, contopindu-se, nu putea egala aşa ceva.

— Sunt bărbat!

Când am repetat pentru a treia oară, m-am gândit la seminar,

dar aşa cum te gândeşti la un pericol care a trecut, la un rău

îndepărtat, la un coşmar dispărut; toţi nervii îmi spuneau că

bărbaţii nu sunt preoţi. Sângele era de aceeaşi părere. Am simţit

din nou buzele lui Capitu. Poate abuzez un pic de reminiscenţele

sărutului; dar asta înseamnă dorul; să treci o dată şi încă o dată

prin amintirile de demult. Or, dintre toate de pe

vremea aceea,

cred că asta e cea mai dulce, cea mai cuprinzătoare, cea care m-a

făcut să mă descopăr pe mine, aşa cum eram. Mai am şi altele,

bogate şi numeroase, dulci şi ele, de toate felurile, multe de ordin

intelectual, unele la fel de intense. Dar oricât de adult aş fi fost,

nicio aminitire nu era la fel de intensă ca aceasta.

Capitolul XXXV

Protonotarul apostolic

În sfârşit, mi-am luat cărţile şi am fugit la lecţie. De fapt, n-

am fugit; m-am oprit la jumătatea drumului, dându-mi seama că

probabil era foarte târziu şi că mi s-ar fi putut citi ceva pe faţă. M-

am gândit să mint, să dau vina pe o ameţeală care m-ar fi trântit la

pământ; dar când m-am gândit la sperietura pe care ar trage-o

mama, am îndepărtat ideea. M-am gândit să promit câteva zeci de

Tatăl nostru; însă mai aveam o promisiune de îndeplinit şi altă

favoare în aşteptare... Nu, mai întâi să vedem; am mers mai

departe, am auzit voci vesele care conversau gălăgios. Când am

intrat în cameră, nu m-a dojenit nimeni.

Părintele Cabral primise cu o seară înainte un mesaj din

partea reprezentantului papal; s-a dus să-l întâlnească şi a aflat că,

prin decret pontifical, tocmai fusese numit protonotar apostolic.

Distincţia papei îl bucurase mult şi pe el, şi pe ai noştri. Unchiul

Cosme şi verişoara Justina repetau titlul cu admiraţie; era pentru

prima dată când îl auzeam, eram obişnuiţi cu clerici, monseniori,

episcopi, nunţii şi internunţii; dar ce era un protonotar apostolic?

Părintele Cabral ne-a explicat că nu era chiar funcţie de curie, însă

era la fel de onorabilă. Unchiul Cosme era mândru de

partenerul

lui de cărţi de joc şi repeta:

— Protonotar apostolic!

Şi, întorcându-se către mine:

— Ia aminte, Bentinho; şi tu poţi să ajungi protonotar

apostolic.

Cabral asculta încântat cum i se tot repetă titlul. Stătea în

picioare, mai făcea câţiva paşi, mai zâmbea sau bătea darabana cu

degetele pe capacul vreunei cutii. Titlul era atât de lung, încât

părea de două ori mai grandios, deşi, dacă îl legai de nume,

devenea prea lung; asta observase unchiul Cosme. Părintele

Cabral răspunse că nu era nevoie să-l spună în întregime, puteau

să-i zică protonotarul Cabral. Se subînţelegea că e apostolic.

— Protonotarul Cabral.

— Da, aveţi dreptate. Protonotarul Cabral.

— Dar, domnule protonotar, interveni verişoara Justina, ca

să se obişnuiască cu titlul, asta vă obligă să vă duceţi la Roma?

— Nu, Dona Justina.

— Nu, sunt doar onorurile, observă mama.

— Dar nici nu împiedică, spuse Cabral, care încă se mai

gândea la subiectul de dinainte, folosirea titlului complet în

situaţiile mai formale, în actele publice, în scrisori de ceremonie

etc.: protonotar apostolic. Dar, în folosirea curentă, protonotar e

de ajuns.

— Întocmai, fuserăm cu toţii de acord.

Jose Dias, care intră la puţin timp după mine, îl felicită pentru

distincţie şi aminiti, apropo de asta, de primele acte politice ale

lui Pius al IX-lea, marile speranţe ale Italiei; dar nimeni nu

continuă subiectul; cel mai important, în acel moment şi în acel

loc, era bătrânul meu profesor de latină. Eu, revenindu-mi din

teamă, îmi dădui seama că ar trebui să-l felicit la

rândul meu, iar

gestul meu nu fu primit cu mai puţină bucurie decât al celorlalţi.

Mă bătu uşor pe obraz, patern, şi până la urmă îmi dădu liber. Era

deja prea multă bucurie pentru o singură oră. Un sărut şi vacanţă!

Cred că acest lucru mi se citea şi pe chip, întrucât unchiul Cosme,

scuturându-şi burta de râs, mă numi papiţoi; dar Jose Dias îmi

corectă veselia:

— Nu trebuie să sărbătoreşti golăneala; latina tot o să-ţi

trebuiască, *chiar dacă n-o să te faci preot.*

Aici îmi recunoscui omul. Era prima vorbă, prima sămânţă

aruncată pe pământ, aşa, în treacăt, ca şi cum ar fi vrut să

obişnuiască auzul celor din familie. Mama îmi zâmbi, plină de

dragoste şi tristeţe, dar răspunse numaidecât:

— Ba va fi preot, şi încă unul frumos.

— Şi nu uita, soro, şi protonotar. Protonotar apostolic.

— Protonotarul Santiago, sublinie Cabral.

N-am înţeles prea bine dacă intenţia maestrului meu de latină

era să mă obişnuiască să-mi asociez numele cu acest titlul; dar

ştiu că atunci când mi-am auzit numele lângă un asemenea titlu,

tare aş mai fi vrut să zic o obrăznicie. Însă în cazul ăsta voinţa a

fost mai degrabă o idee, o idee fără limbă, care a rămas la locul ei

şi mută, la fel ca alte idei de puţin mai târziu... Dar acelea cer un

capitol special. Să-l încheiem pe acesta spunând că maestrul de

latină a vorbit puţin despre subordonarea mea ecleziastică, deşi

fără prea mare interes. El căuta de fapt un alt subiect, ca să pară

că a uitat de propria-i glorie, deşi aceasta îi rămăsese întipărită pe

chip. Era un bătrân slab, senin, înzestrat cu multe calităţi. Avea şi

câteva defecte, cel mai deosebit fiind faptul că era pofticios, fără

să fie neapărat mâncăcios; mânca puţin, dar aprecia

fineţurile şi

specialităţile, iar bucătăria noastră, deşi simplă, era mai puţin

săracă decât a lui. Aşa că atunci când mama i-a spus să vină la

cină, în cinstea veştii, ochii cu care a acceptat or fi fost de

protonotar, dar nu apostolic. Şi, pentru a-i face pe plac mamei, a

început din nou să vorbească despre mine, descriindu-mi viitorul

ecleziastic, şi voia să ştie dacă aveam să merg la seminar acum, în

anul care venea, oferindu-se să-i vorbească „domnului episcop",

tot acest discurs fiind împănat cu „protonotarul Santiago".

Capitolul XXXVI

O idee fără picioare şi o idee fără mâini

I-am lăsat, sub pretextul că mă duc la joacă, şi am plecat să

mă gândesc din nou la aventura mea de dimineaţă. În lipsa latinei,

şi chiar în prezenţa ei, n-aveam altceva mai bun de

făcut. După

cinci minute, mi-a venit în gând să mă reped până la casa vecină,

s-o iau pe Capitu, să-i desfac cozile, să i le fac la loc până

ajungeam la acelaşi final aparte, gură peste gură. Asta e, haide,

asta e... Dar era doar o idee! O idee fără picioare care s-o pună în

mişcare! Nici celelalte picioare, ale mele, nu voiau să meargă sau

să alerge. Mult mai târziu, au pornit agale şi m-au dus până la

casa lui Capitu. Când am ajuns, am întâlnit-o în salon, în acelaşi

salon, aşezată pe canapea cu o pernă în poală, cosând liniştită. Nu

m-a privit în faţă, ci pieziş şi suspicios sau, dacă preferaţi

formularea secretarului, făţarnic şi iscoditor. Mâinile i s-au oprit

din lucru, apoi şi-a înfipt acul în pânză. Eu, de partea cealaltă a

mesei, nu ştiam ce să fac; şi din nou mi-au fugit cuvintele cu care

venisem. Am petrecut aşa câteva minute bune, până

când a pus

deoparte lucrul cu acul, s-a ridicat şi m-a aşteptat. M-am dus

lângă ea şi am întrebat-o dacă-i spusese mama ei ceva; mi-a

răspuns că nu. Gura cu care mi-a răspuns m-a făcut să mă apropii.

Capitu s-a dat puţin înapoi.

Atunci ar fi trebuit s-o prind, s-o trag spre mine şi s-o sărut...

Dar era doar o idee! O idee fără mâini care s-o facă! Ale mele

rămâneau căzute şi inerte. Nu ştiam nimic din Scriptură. Dacă aş

fi ştiut, probabil spiritul Satanei m-ar fi făcut să dau limbajului

mistic al *Cântării* o interpretare directă şi naturală: „Sărută-mă cu

sărutările gurii tale." Cât despre mâini, care-mi erau nemişcate, trebuia

doar să urmez versetul al şaselea din al doilea capitol: „Stânga sa este sub

capul meu şi cu dreapta lui mă cuprinde." Vedeţi cronologia

gesturilor. Trebuia doar s-o aplic; dar chiar de-aş fi ştiut textul,

atitudinea lui Capitu era acum atât de retrasă, încât cred c-aş fi rămas în continuare pe loc. Până la urmă, ea m-a scos din această situaţie.

Capitolul XXXVII

Sufletul e plin de mistere

— Părintele Cabral te-a aşteptat mult?

— Azi n-am făcut lecţia, mi-a dat liber.

I-am explicat motivul vacanţei. I-am povestit şi că părintele Cabral vorbise despre intrarea mea la seminar, sprijinind hotărârea mamei, şi am spus despre el lucruri urâte şi aspre.

Capitu s-a gândit puţin şi m-a întrebat apoi dacă poate veni să-l felicite pe părinte, după-amia- ză, la mine acasă.

— Da, dar de ce ?

— O să vrea şi tata să se ducă, normal, dar e mai bine să se ducă acasă la părintele; aşa e frumos. Eu nu, că sunt aproape

domnişoară, conchise râzând.

Râsul m-a însufleţit. Parcă spusese dinadins vorbele acelea ca

să se ia singură peste picior, doar din acea dimineaţă era şi ea

femeie, după cum şi eu eram bărbat. Mi s-a părut amuzant şi, ca

să fiu sincer, am vrut să-i demonstrez că e domnişoară pe de-a-

ntregul. Am luat-o uşor de mâna dreaptă, apoi de stânga, şi am

rămas aşa, uluit şi cuprins de tremur. Asta era ideea cu mâini. Am

vrut să le trag înspre mine pe ale lui Capitu, obligând-o astfel să

le urmeze, dar nici acum acţiunea n-a răspuns intenţiei. Cu toate

astea, mi s-a părut că sunt puternic şi semeţ. Nu imitam pe

nimeni; nu umblam cu băieţi care să mă înveţe poveşti de

dragoste. Nu aflasem nici despre siluirea Lucreţiei (Soţia romanului

Tarquinius Collatinus, unul dintre cei patru capi ai revoluţiei care a

dus la proclamarea Republicii la Roma. A fost

necinstită de

Sextus, fiul ultimului împărat al Romei, şi s-a omorât, nesuportând

dezonoarea). Despre romani ştiam doar că vorbeau

prin intermediul cărticelei părintelui Pereira (Referire la *Novo Metodo*

de Gramatica Latina, un manual de gramatică foarte

răspândit în Brazlia secolului XIX, semnat de părintele Antonio Pereira)

şi că erau compatrioţi de-ai lui Pilat din Pont. Nu neg că finalul

pieptănăturii de dimineaţă fusese un pas înainte în ce priveşte

mişcările amoroase, dar gestul de atunci a fost exact opusul celui

de acum. De dimineaţă, îşi înclinase capul înspre mine, acum

fugea de mine; iar comportamentul ei nu era diferit doar în această

privinţă; în altă situaţie, părând că se va repeta, se contrazise.

Cred că am dat s-o trag spre mine. Nu sunt sigur, eram atât de

agitat, încât nu îmi conştientizam toate acţiunile ; dar bănuiesc că

aşa am făcut, pentru că ea s-a dat înapoi şi a vrut să-şi ia mâinile

din ale mele; apoi, poate pentru că nu mai avea unde să se retragă,

s-a proptit cu un picior în faţă şi cu celălalt în spate şi s-a smucit

din umeri. Gestul ăsta m-a făcut să-i ţin mâinile cu forţa.

Trunchiul până la urmă a ostenit şi a cedat, dar capul n-a vrut să

se lase înfrânt şi, lăsat pe spate, zădărnicea toate eforturile mele,

pentru că eu deja făceam eforturi, prietene cititor. Necunoscând

lecţia din *Cântare,* nu mi-a trecut prin cap să-mi trec mâna stângă

pe după capul ei; de altfel, gestul ăsta presupune o aliniere a

voinţelor, iar Capitu, care acum mi se împotrivea, ar fi profitat de

gest ca să-şi smulgă şi cealaltă mână şi să-mi scape de tot. Am

continuat acea luptă, fără să facem zgomot, pentru că, în pofida

atacului şi a apărării, aveam grijă să nu fim auziţi de dinăutru;

sufletul e plin de mistere. Acum ştiu sigur că trăgeam de ea; îşi

întorcea în continuare capul; până când a obosit; dar apoi a fost

rândul gurii. Gura lui Capitu pornea o mişcare inversă faţă de a

mea, ducân- du-se într-o parte, în vreme ce eu o căutam în

cealaltă. Am rămas aşa, neînţeleşi, fără să îndrăznesc încă un pic,

şi numai atât mi-ar mai fi trebuit, încă un pic...

Atunci am auzit bătăi în uşă şi glasuri pe hol. Era tatăl lui

Capitu, care se întorsese de la lucru mai devreme, cum se mai

întâmpla uneori. „Deschide, micuţo! Capitu, deschide!" Aparent,

era aceeaşi scenă ca de dimineaţă, când dăduse mama ei peste noi,

însă doar aparent; de fapt, era alta. Luaţi aminte că de dimineaţă

scena se sfârşise deja, iar paşii Donei Fortunata au fost un aver-

tisment ca să ne venim în fire. Acum ne luptam, ţinân- du-ne de

mâini, şi lupta abia începuse.

Am auzit zăvorul uşii care dădea spre holul interior; mama ei

descuia uşa. Eu, ca să fiu sincer până la capăt, vă spun că n-am

avut timp să dau drumul mâinilor prietenei mele; m-am gândit s-o

fac, am încercat chiar, dar Capitu, înainte s-apuce tatăl ei să intre,

a făcut un gest nesperat, apăsându-şi gura pe a mea, dându-mi de

bunăvoie ceea ce până atunci refuzase să cedeze cu forţa. Repet,

sufletul e plin de mistere.

Capitolul XXXVIII

Doamne, ce sperietură!

Când Padua intră în sala de vizite, Capitu, în picioare, cu

spatele la mine, aplecată deasupra broderiei, ca şi cum tocmai o

ridica, întreba cu voce tare:

— Bentinho, dar ce înseamnă protonotar apostolic?

— Salutare! exclamă tatăl ei.

— Doamne, ce m-ai speriat!

Abia din punctul ăsta se reia scena de dimineaţă; iar dacă

povestesc aici două scene de acum patruzeci de ani, întocmai cum

s-au petrecut, vreau să arăt că nu numai în prezenţa mamei Capitu

ştia să se stăpânească; nici tatăl ei n-o intimida. Într-o situaţie

care mie îmi înnoda limba, ea vorbea cu cea mai mare

dezinvoltură. Sunt încredinţat că inima nu-i bătea nici mai tare,

nici mai încet. Se prefăcu speriată şi îşi întipări pe chip un aer pe

jumătate surprins; dar eu, care ştiam despre ce e vorba, vedeam că

minte şi o pizmuiam. Se duse apoi să vorbească cu tatăl ei, care

îmi strânse mâna şi vru să afle de ce fiica lui vorbea despre

protonotarul apostolic. Capitu îi repetă ce auzise de la mine şi îşi

exprimă de îndată părerea că tatăl ei trebuia să se ducă să-l

felicite pe preot la el acasă, iar ea avea să vină la mine. Şi,

adunând obiectele de cusut, porni pe hol, strigând copilăros:

— Mami, să punem masa, a venit tati!

Capitolul XXXIX

Vocaţia

Părintele Cabral se afla încă în acea primă fază în care şi cele

mai neînsemnate felicitări îl onorau cât nişte ode. După o vreme,

cei înnobilaţi primesc laudele ca pe un tribut obişnuit, fără nicio

tresărire, fără niciun cuvânt de mulţumire. E mai bine când te afli

la exaltarea primei faze, la acea stare sufletească în care feliciţi

flora universală pentru un copăcel mlădiindu-se în bătaia vântului

şi care îţi dă senzaţii mai profunde şi mai plăcute decât oricare

alta. Părintele Cabral ascultă vorbele lui Capitu cu infinită plăcere.

— Mulţumesc, Capitu, mulţumesc frumos; apreciez că te

bucuri. Ce mai face tatăl tău? Şi mama? Pe tine nici nu te mai

întreb; se vede pe faţa ta că plesneşti de sănătate. Cum mai stai cu

rugăciunile?

Capitu răspundea prompt şi bine la toate întrebările. Purta o

rochie mai bună şi pantofii de stradă. N-a intrat cu familiaritatea

ei obişnuită, s-a oprit o clipă la uşa încăperii, înainte să se ducă

să-i sărute mâna mamei şi părintelui. Cum îl numise de două ori

în cinci minute „protonotar", Jose Dias, pentru a scăpa de

concurenţă, ţinu un mic discurs în onoarea „sufletului patern şi

au- gustisim al lui Pius al IX-lea".

— Mare *orator* mai eşti, spuse unchiul Cosme când termină.

Jose Dias zâmbi fără umilinţă. Părintele Cabral confirmă

laudele adresate secretarului, lăsând la o parte superlativele; la

care cel dintâi adăugă că în mod evident

cardinalul Mastai (Numele Papei Pius al IX-lea) fusese croit pentru

mitră încă de la începutul timpurilor. Şi, făcându-mi cu ochiul, continuă:

— Vocaţia e totul. Statutul ecleziastic e absolut perfect, dacă

preotului îi era deja sortit. Dacă nu există vocaţie, mă refer la

vocaţia sinceră şi reală, o persoană tânără poate studia la fel de

bine literele, care sunt şi ele folositoare şi onorabile.

Părintele Cabral argumentă:

— Vocaţia contează mult, dar puterea lui Dumnezeu e

suverană. Poate să nu-ţi placă Biserica, chiar s-o condamni, dar

dacă într-o zi auzi vocea Domnului, poţi s-ajungi şi apostol; cum

e cazul Sfântului Pavel.

— Fără îndoială, dar eu spuneam altceva. Spuneam că-l poţi

servi pe Dumnezeu foarte bine şi fără să fii preot, de dinafară; se

poate sau nu?

— Se poate.

— Păi vedeţi! exclamă Jose Dias triumfător, privind în jurul

lui. Fără vocaţie, nu iese un preot bun, iar în orice profesie

liberală poţi să-l slujeşti pe Dumnezeu, aşa cum facem toţi.

— Fără îndoială, dar vocaţia nu vine numai din născare.

— Domnule, dar e cea mai bună.

— Un tânăr fără nicio înclinaţie spre viaţa bisericească

poate ajunge un foarte bun preot; toate sunt după cum le vrea

Domnul. Nu vreau să mă dau drept model, dar eu m-am născut cu

vocaţie pentru medicină; naşul meu, paracliser la Santa Rita, a

insistat pe lângă tatăl meu să mă înscrie la seminar; tata a cedat.

Şi atâta mi-au plăcut studiile şi compania preoţilor, încât până la

urmă m-am hirotonisit. Dar, chiar dacă n-aş fi făcut-o şi nu mi-aş

fi schimbat vocaţia, ce s-ar fi întâmplat? Studiasem oricum la

seminar câteva materii pe care e bine să le ştii şi care

sunt întotdeauna

mai bine predate acolo. Verişoara Justina interveni:

— Cum adică? Poţi să intri la seminar şi să nu te faci preot?

Părintele Cabral răspunse că da, că se poate şi, întorcându-

se spre mine, îmi vorbi de vocaţia mea, care era vizibilă; jucăriile

mele fuseseră întotdeauna obiecte de biserică şi îmi plăceau

nespus slujbele. Dar nu era o dovadă solidă; toţi copiii din timpul

meu erau religioşi. Cabral adăugă că rectorul de la Sâo Jose,

căruia îi pomenise de curând de promisiunea mamei, era de părere

că naşterea mea fusese un miracol; şi el credea acelaşi lucru.

Capitu, lipită de fustele mamei mele, nu răspundea privirilor

neliniştite pe care i le aruncam; nici nu părea să asculte discuţia

despre seminar şi urmările lui, şi, de altfel, reţinuse esenţialul,

după cum aveam să aflu mai târziu. De două ori mă dusei până la

fereastră, aşteptând să vină şi ea, să putem sta mai în largul

nostru, singuri, până la sfârşitul lumii, de s-ar fi sfârşit, dar

Capitu nu apăru. Nu se desprinse de mama decât la plecare. Era

ora pentru rugăciune, îşi luă rămas-bun.

— Du-te cu ea, Bentinho, îmi spuse mama.

— Nu e nevoie, Dona Gloria, spuse ea râzând, ştiu drumul.

La revedere, domnule protonotar...

— La revedere, Capitu.

Făcusem deja un pas, cu gândul să traversez salonul, normal

că datoria mea, plăcerea mea, toate impulsurile vârstei şi ale

ocaziei îmi spuneau să traversez până la capăt, să merg pe

coridor, după vecina mea, să cobor, să ies în curte, să-i dau al

treilea sărut şi să-mi iau rămas-bun. Nu mi-a păsat de refuzul ei,

care mi s-a părut prefăcut, şi am pornit pe coridor; dar Capitu,

care mergea repede, s-a oprit şi mi-a făcut semn să mă

întorc. N-

am ascultat-o; m-am dus lângă ea.

— Nu veni; vorbim mâine.

— Dar voiam să-ţi spun că...

— Mâine.

— Ascultă!

— Rămâi aici!

Vorbea încet; mă luă de mână şi-şi puse degetul pe buze. O

negresă, care venise dinăuntru să aprindă lampa de pe coridor,

văzându-ne cum stăteam, aproape pe întuneric, râse cu simpatie şi

ne murmură, destul de tare încât să auzim, ceva ce nu înţeleserăm.

Capitu îmi şopti că sclava are să bănuiască ceva şi probabil va

duce vestea. Îmi spuse din nou să stau acolo şi plecă; eu rămăsei

neclintit, bătut în cuie, lipit de podea.

Capitolul XL

O iapă

Rămas singur, am stat pe gânduri ceva timp, şi am avut o

fantezie. V-aţi obişnuit deja cu fanteziile mele. V-am povestit-o

pe cea cu vizita imperială; v-am spus despre casa de la Engenho

Novo, care o copiază pe cea din Matacavalos... Imaginaţia mi-a

fost tovarăşă de-a lungul întregii mele existenţe, vie, rapidă,

neliniştită, uneori timidă şi ezitantă, dar de cele mai multe ori în

stare să zboare fără oprire. Cred că am citit în scrierile lui Tacitus

că iepele ibere zămisleau cu ajutorul vântului; dacă nu despre el e

vorba, atunci era un alt autor antic, căruia i s-a părut important să

menţioneze credinţa cu pricina în cărţile lui. Din punctul ăsta de

vedere, imaginaţia mea era o mare iapă iberică; cea mai mică

briză o lăsa grea cu un mânz, care ajungea una-două calul lui

Alexandru cel Mare; dar să lăsăm deoparte metaforele îndrăzneţe

şi nepotrivite ale celor cincisprezece ani ai mei. Să povestim pur

şi simplu despre ce era vorba. Fantezia de atunci era să-i

mărturisesc mamei iubirea mea ca să-i spun astfel că nu aveam

vocaţie pentru biserică. Rememoram discuţia despre vocaţie pe

de-a-ntre- gul şi, deşi mă speria, îmi deschidea o uşă de scăpare.

„Da, asta e", m-am gândit. „O să-i spun mamei că n-am vocaţie şi

îi mărturisesc dragostea noastră; dacă n-o să mă creadă, îi

povestesc ce s-a întâmplat ieri, despre pieptănătură şi tot restul... "

Capitolul XLI

Întâlnirea secretă

Restul m-a mai reţinut puţin pe coridor, pe gânduri. L-am

văzut intrând pe doctorul Joâo da Costa, apoi au început

pregătirile pentru obişnuitul joc de cărţi. Mama a ieşit din salon

şi, dând peste mine, m-a întrebat dacă o însoţisem pe Capitu.

— Nu, s-a dus singură.

Apoi, aproape năpustindu-mă asupra ei:

— Mamă, trebuie să-ţi spun ceva.

— Ce e?

Speriată, vru să ştie ce mă durea - capul, pieptul, stomacul -

şi-mi pipăi fruntea să vadă dacă am febră.

— N-am nimic.

— Atunci ce e ?

— E ceva, mamă... Dar, uite, mai bine vorbim după ceai;

chiar după aia... Nu e nimic rău; tu te sperii din orice: nu e nimic

pentru care să-ţi faci griji.

— Nu eşti bolnav?

— Nu, mamă.

— Ba da, ţi s-a întors răceala. Zici că n-ai nimic doar ca să

nu iei un sudorific, dar eşti răcit; se cunoaşte după voce.

Am încercat să râd, ca să-i arăt că n-am nimic. Dar

nici aşa n-

am reuşit să amân mărturisirea, m-a luat de mână, m-a dus la ea în

cameră, a aprins o lumânare şi m-a pus să-i spun totul. Atunci, ca

să încep de undeva, am întrebat-o când aveam să intru la seminar.

— La anul abia, după vacanţă.

— Şi... o să rămân acolo?

— Cum adică să rămâi acolo?

— Nu mai vin înapoi acasă?

— Vii sâmbăta şi în vacanţe; e mai bine aşa. După ce te

hirotoniseşti, vii şi stai cu mine.

Mi-am şters ochii şi nasul. Ea m-a mângâiat, apoi a vrut să

mă dojenească, dar cred că vocea îi tremura şi mi s-a părut că

avea ochii umezi. I-am spus că simţeam că o să ne despartă. Mi-a

răspuns că nu era o despărţire; era doar o plecare, pentru studii;

doar primele zile. În scurt timp, aveam să mă obişnuiesc cu

colegii şi cu profesorii şi, până la urmă, avea să-mi placă să stau

cu ei.

— Mie-mi place numai de tine.

N-a fost nicio premeditare în afirmaţia mea, dar m-am

bucurat c-am spus-o, ca s-o fac să creadă că era singura mea

iubire; alungam bănuielile îndreptate asupra lui Capitu. Câte

intenţii vicioase se agaţă, aşa, din mers, de o frază inocentă şi

pură! Mai că-ţi vine să crezi că minciuna e la fel de involuntară ca

transpiraţia. Pe de altă parte, prietene cititor, bagă de seamă că eu

încercam să alung bănuielile îndreptate asupra lui Capitu, când de

fapt o chemasem pe mama tocmai ca să le confirm; dar lumea e

alcătuită din contradicţii. Adevărul e că mama era la fel de

inocentă ca prima rază de dinaintea primului păcat; nici simpla

intuiţie n-o ajuta să deducă un lucru din altul, adică, după reacţia

mea bruscă, n-ar fi ajuns la concluzia că aveam tot felul de

secrete cu Capitu, aşa cum îi spusese Jose Dias. A tăcut preţ de

câteva momente; apoi mi-a răspuns fără să se impună şi nici

autoritar, ceea ce mi-a sporit împotrivirea. Aşa că i-am vorbit de

vocaţia despre care se discutase în du- pă-amiaza aceea şi pe care

am mărturisit că nu o simt înăuntrul meu.

— Dar ţie îţi plăcea atât de mult ideea să te faci preot, spuse

ea; nu mai ţii minte că mă rugai să te duci să vezi când ieşeau

seminariştii în sutane de la Sâo Jose? Acasă, când Jose Dias te

numea *reverendisim,* râdeai cu aşa o poftă! Cum ai putea acum?...

Nu, nu cred, Bentinho. Şi de altfel... Vocaţie? Păi vocaţia vine odată

cu obiceiul, continuă repetându-mi părerea pe care o auzise de la

profesorul meu de latină.

Am încercat să mă împotrivesc, iar ea m-a mustrat fără

asprime, dar cu hotărâre, aşa că am redevenit fiul supus. Apoi mi-

a vorbit îndelung şi cu seriozitate despre promisiunea pe care o

făcuse; nu mi-a spus împrejurările, nici ocazia, nici motivele ei,

lucruri pe care aveam să le aflu mai târziu. A spus esenţialul, şi

anume că trebuia să o îndeplinească, drept plată adusă lui

Dumnezeu.

— Domnul Nostru mi-a venit în ajutor, salvându-ţi viaţa,

acum n-o să-l mint, nici n-o să-l dezamăgesc, Bentinho; unele

lucruri se fac cu păcat, iar Dumnezeu, care e mare şi puternic, să

ştii că nu m-ar lăsa aşa, Bentinho; ştiu că aş fi pedepsită din greu.

Să fii preot e un lucru bun şi sfânt; şi tu cunoşti mulţi, cum e

părintele Cabral, care stă cu sora lui şi e foarte fericit; şi un unchi

de-al meu a fost preot şi se spune că aproape a ajuns episcop... Nu

te mai alinta, Bentinho.

Cred că i-am aruncat o privire atât de plângăcioasă, încât şi-a

schimbat imediat tonul; mofturi, nu, n-avea cum să fie vorba de

mofturi, ştia foarte bine că eu eram prietenul ei şi n-aş fi fost în

stare să simulez un sentiment pe care nu-l aveam. Voia să zică

molatic, să nu mai fiu moale, să mă fac bărbat şi să mă supun

îndatoririlor, spre binele ei şi pentru binele sufletului meu. Toate

astea şi multe altele mi le-a zis puţin poticnit, iar vocea nu-i era

limpede, ci şoptită şi gâtuită. Am văzut că o încerca din nou o

emoţie mare, dar nu se dădea în lături de la ce îşi propusese, aşa

că m-am aventurat s-o întreb:

— Dar dacă l-ai ruga pe Dumnezeu să îţi şteargă promisiunea?

— Nu pot să-l rog. Nu fi prostuţ, Bentinho! Şi cum aş şti că

mi-a şters-o?

— Poate în vis; eu mai visez câteodată îngeri şi sfinţi.

— Şi eu, dragul meu; dar nu mă ajută... Haide, e târziu; să

mergem în salon. Ne-am înţeles, deci: prima sau a doua lună din

anul care vine, pleci la seminar. Vreau să ştii bine cărţile din care

înveţi; aşa se cade, nu numai pentru tine, dar şi pentru părintele

Cabral. Cei de la seminar vor să te cunoască, pentru că părintele

Cabral vorbeşte frumos despre tine.

S-a dus la uşă şi am ieşit amândoi. Înainte de a ieşi, s-a întors

spre mine, şi mi s-a părut că mai avea puţin şi se arunca în braţele

mele, spunându-mi că n-o să mă fac preot. Era dorinţa ei secretă,

cu atât mai mult cu cât se apropia vremea să plec la seminar. Voia

să găsească o metodă de a plăti datoria căpătată, dar într-o altă

monedă, una care să valoreze tot atât, sau chiar mai mult, şi nu

găsea niciuna.

Capitolul XLII

Capitu stând pe gânduri

A doua zi m-am dus la casa vecină cât de repede am putut.

Capitu îşi lua rămas-bun de la cele două foarte bune prietene care

veniseră s-o viziteze, Paula şi Sancha, cu care fusese la colegiu,

prima de cincisprezece, a doua de şaptesprezece ani, cea dintâi

fată de medic, cea din urmă, a unui neguţător de mărfuri

americane. Era posacă şi avea un batic legat pe cap; mama ei mi-a

povestit că citise prea mult de cu seară, şi înainte, şi după ora cea-

iului, şi în sufragerie, şi în pat, chiar şi mult după miezul nopţii,

la lumina lămpii...

— Dacă aş fi aprins o lumânare, te-ai fi supărat pe mine. Mi-

e bine.

A dat să-şi desfacă baticul, dar mama ei i-a spus timid să şi-l

mai lase. Capitu i-a răspuns că nu era nevoie, căci se

simţea bine.

Am rămas singuri în sufragerie; Capitu mi-a confirmat

spusele mamei ei, adăugând că se simţea rău din pricina a ceea ce

auzise la mine acasă. I-am povestit şi eu ce mi se întâmplase,

discuţia cu mama, rugăminţile mele, lacrimile ei, şi într-un final

ultimele cuvinte decisive: în două sau trei luni aveam să plec la

seminar. Ce ne făceam acum? Capitu mă asculta cu o atenţie în-

durerată, apoi mâhnită; când am terminat de povestit, respira

apăsat, ca şi cum ar fi fost gata să izbucnească de furie, dar s-a

stăpânit.

S-a întâmplat cu atât de mult timp în urmă, încât nu mai ştiu

să spun sigur dacă a plâns cu adevărat sau doar şi-a şters ochii;

cred că doar şi i-a şters. Când am văzut gestul, am luat-o de mână

ca s-o mai îmbărbătez, dar şi eu aveam nevoie de îmbărbătare. Ne-am

prăbuşit pe canapea şi am rămas aşa, privind în sus. Mint; ea privea în

pământ. Am făcut şi eu acelaşi lucru, când am văzut-o. Dar Capitu probabil

privea înăuntrul ei, în timp ce eu chiar priveam podeaua, rosăturile

crăpăturilor, două muşte umblând şi un picior ciobit de scaun. Nu

era mare lucru, dar îmi mai lua gândul de la supărare. Când mi-am

întors privirea către Capitu, am văzut că nu se mişcă şi m-am

înspăimântat într-atât, încât am scuturat-o uşor. Capitu a ieşit

dinăuntrul ei şi mi-a cerut să-i mai povestesc o dată ce se

întâmplase cu mama. I-am făcut pe plac, îmblânzind puţin

replicile de data asta, ca să n-o înfurii. Nu mă acuza de

prefăcătorie, mai bine spune-mi că sunt milos; e adevărat că îmi

era teamă să n-o pierd pe Capitu, în cazul în care i-ar fi murit

toate speranţele, dar mă durea şi s-o văd suferind. Acum, adevărul

adevărat, adevărul gol-goluţ e că mă căiam că vorbisem cu mama

înainte să-l las pe Jose Dias să-şi facă treaba; gândindu-mă mai

bine, nu voiam să aflu de pe acum o dezamăgire pe care eram

oricum sigur c-o s-o aflu, chiar dacă mai târziu Capitu chibzuia,

chibzuia, chibzuia...

Capitolul XLIII

Ţi-e frică?

Deodată, întrerupându-şi cugetarea, mă privi cu ochii ei de

resac şi mă întrebă dacă mi-e frică.

— Frică?

— Da, te întreb dacă ţi-e frică.

— Frică de ce?

— Frică să iei bătaie, să fii prins, să te cerţi, să mergi, să

munceşti...

N-am înţeles. Dacă mi-ar fi spus pur şi simplu „Hai să

mergem!“, poate aş fi fost sau nu de acord; în orice

caz, aş fi

înţeles despre ce era vorba. Dar nu-mi puteam imagina ce însemna

întrebarea aceea vagă şi ivită de nicăieri.

— Dar... nu-nţeleg. Să mă bată?

— Da.

— Cine să mă bată? Cine-mi dă bătaie?

Capitu făcu un gest de nerăbdare. Ochii de resac nu mişcau şi

parcă se făceau din ce în ce mai mari. Fără să-mi dau seama şi

pentru că nu voiam s-o mai întreb o dată, am început să mă

gândesc de unde aş fi luat bătaie, din ce motiv şi mai ales de ce aş

fi fost prins, şi cine mă prindea. Vai, Doamne! Vedeam cu ochii

minţii închisoarea, o clădire întunecoasă şi infectă. Vedeam şi

nava pe care se ţineau deţinuţi, sediul gărzii militare şi casa de

corecţie. Toate aceste frumoase instituţii sociale mă înfăşurau în

misterul lor, în timp ce ochii de resac ai lui Capitu nu conteneau

să crească pentru mine, până când le-au făcut cu totul uitate.

Greşeala ei a fost că nu i-a lăsat să crească la nesfârşit, ci i-a

micşorat până la dimensiunile normale, dându-le, apoi, mişcarea

obişnuită.

Capitu a redevenit ea însăşi, mi-a spus că glumeşte, nu trebuie să

mă supăr şi, cu un gest graţios, m-a bătut pe obraz şi mi-a zis:

— Fricosule!

— Eu? Dar...

— Nu era nimic, Bentinho. Cine să te bată sau să te prindă?

Scuză-mă, parcă sunt nebună azi; voiam să ne jucăm şi...

— Nu, Capitu, nu voiai să te joci; în situaţia asta, niciunuia

dintre noi nu-i arde de joacă.

— Ai dreptate, era o prostie; pe curând.

— Cum adică pe curând?

— Mi-a revenit durerea de cap; mă duc să-mi pun nişte felii

de lămâie la tâmple.

Făcu întocmai şi îşi legă iarăşi baticul pe cap. Apoi mă

conduse până în curte să-şi ia rămas-bun; dar şi acolo mai

rămaserăm câteva minute, aşezaţi pe marginea fântânii. Bătea

vântul şi era înnorat. Capitu vorbi din nou despre despărţirea

noastră ca despre ceva sigur şi definitiv, oricât încercai eu să caut

motive s-o îmbărbătez, temându-mă de spusele ei. Când nu

vorbea, Capitu desena în ţărână, cu un băţ de bambus, nasuri şi

profiluri. De când începuse să deseneze, era una dintre distracţiile

ei; îşi făcea hârtie şi creion Capitu din orice. Îmi aminti de

numele noastre zgâriate pe zid şi vrusei să fac acelaşi lucru pe

pământ, aşa că îi cerui băţul. Nu mă auzi sau nu mă luă în seamă.

Capitolul XLIV

Primul copil

— Dă-mi şi mie, lasă-mă să scriu ceva.

Capitu se uită la mine, dar într-un fel care îmi aminti de

vorbele lui Jose Dias, făţarnic şi prefăcut; îşi ridică privirea, fără

să ridice ochii. Mă întrebă cu o voce slabă:

— Zi-mi un lucru, dar să-mi spui adevărul, nu vreau

baliverne; trebuie să-mi răspunzi cu sufletul deschis.

— Ce? Zi-mi.

— Dacă ar trebui să alegi între mine şi mama ta, pe cine ai alege?

— Eu?

Îmi făcu semn că da.

— Aş alege... dar de ce s-aleg? Mama nu m-ar întreba

niciodată aşa ceva.

— Nu, dar eu te întreb. Să presupunem că eşti la seminar şi

primeşti vestea că o să mor...

— Nu spune aşa ceva!

— ...Sau că o să mă omor de dor, dacă nu vii numaidecât,

iar mama ta n-ar vrea să vii, spune-mi, ai veni?

— Aş veni.

— Împotriva cuvântului mamei tale ?

— Împotriva cuvântului mamei.

— Ai părăsi seminarul, ai lăsa-o pe mama ta, ai lăsa totul,

ca să vii să mă vezi murind?

— Nu mai vorbi de moarte, Capitu!

Capitu râse palid şi neîncrezător şi scrise cu băţul pe jos un

cuvânt, pe care mă aplecai să-l citesc: *mincinosule.*

Mi s-a părut totul atât de ciudat, încât n-am găsit ni-ciun

răspuns. Nu înţelegeam de ce scrisese acel cuvânt,

după cum nu înţelegeam de ce mă întrebase aşa ceva. Dacă mi-ar

fi venit în minte vreo insultă mare sau mică, poate că aş fi scris-o

şi eu, cu acelaşi băţ, dar nu-mi aminteam niciuna. Aveam capul

golit. În acelaşi timp, îmi era teamă că cineva ar fi putut să ne

audă sau să citească. Cine, dacă eram singuri? Dona Fortunata

ieşise la un moment dat în uşă, dar intrase înapoi. Eram complet

singuri. Îmi amintesc că au mai trecut nişte rândunele pe

deasupra curţii şi s-au dus înspre cartierul Santa Teresa; nimeni

altcineva. Se auzeau în depărtare voci nedesluşite şi amestecate,

pe stradă un tropăit de animale, lângă casă - ciripitul păsărelelor

lui Padua. Nimic altceva, sau doar senzaţia asta curioasă că vorba

scrisă de ea nu numai că mă iscodea de pe jos cu o înfăţişare

batjocoritoare, dar şi reverbera în aer. Atunci mi-a venit o idee

crudă; i-am zis că, până la urmă, viaţa de preot nu era rea, iar eu

puteam s-o accept fără prea mare greutate. Ca răzbunare, vorba

mea era puerilă; dar nutream speranţa secretă că o să mi se

arunce în braţe, scăldată în lacrimi. Capitu a făcut doar nişte ochi

mari şi a sfârşit prin a spune:

— E bine să fii preot, sigur; mai bine decât preot, poţi

fi

arhiereu, că ai ciorapi mov. Movul e o culoare foarte frumoasă.

Dacă mă gândesc, arhiereu e mult mai bine.

— Dar nu poţi fi arhiereu fără să devii mai întâi preot, spusei

eu muşcându-mi buzele.

— Normal; începi cu ciorapii negri, apoi urmează cei mov.

Dar n-aş vrea să ratez prima ta slujbă; să mă anunţi din timp, să-

mi fac o rochie la modă, cu fustă balon şi cu volane mari... Sau

poate că atunci o să fie altă modă. Ar trebui să fie într-o biserică

mare, la Carmo sau la Sâo Francisco.

— Sau la Candelaria.

— Da, şi Candelaria merge. Nu contează, numai să aud

prima ta slujbă. O să fiu o apariţie. Toată lumea o să

întrebe: „Cine e domnişoara aceea arătoasă de acolo, cu rochie aşa

frumoasă?" - „E Dona Capitolina, locuia pe Rua de

Matacavalos..."

— Locuia? O să te muţi?

— Cine ştie unde o să locuiesc mâine? spuse ea pe un ton

uşor melancolic; dar redeveni rapid sarcastică: şi tu, în altar,

îmbrăcat în stihar, cu mantie aurie, cântând... *Pater noster...*

Ah! Cât regret că nu sunt un poet romantic, să spun că purtam

un duel de ironii! Aş număra împunsăturile mele şi ale ei, umorul

unuia şi promptitudinea celuilalt, aş vorbi despre sângele care

alerga mai repede în vine, despre fiorii din inimă, până la lovitura

mea finală:

— Sigur, Capitu, o să auzi slujbele mele, dar cu o condiţie.

Ea îmi răspunse:

— Spuneţi, Reverendisime.

— Îmi promiţi un lucru?

— Ce?

— Zi-mi dacă promiţi.

— Dacă nu ştiu ce e, nu promit.

— De fapt sunt două lucruri, continuai eu, întrucât îmi mai

venise o idee.

— Două? Zi care sunt.

— Primul: că va trebui să mi te spovedeşti numai mie, şi eu

îţi voi da canon şi iertare. Al doilea e...

— Pe primul îl promit, spuse ea, văzându-mă că ezit, şi

adăugă că aşteaptă să îl audă pe al doilea.

Vă jur că mi-a fost greu şi mai bine nu mi-ar fi ieşit pe gură;

n-aş fi auzit ce mi-a fost dat să aud şi n-aş fi scris aici ceva ce

poate o să vi se pară de necrezut.

— Al doilea... da... e că... Vreau să-mi promiţi că o să fiu eu

preotul care o să te cunune.

— Să mă cununi? spuse ea destul de mişcată.

Apoi colţurile gurii îi coborâră şi scuturã din cap.

— Nu, Bentinho, spuse ea, ar însemna să aştept prea mult; tu

n-o să ajungi preot mâine-poimâine, durează mulţi ani... Dar uite,

îţi promit altceva; îţi promit că o să-mi botezi primul copil.

Capitolul XLV

Clatină-ţi capul, cititorule

Clatină-ţi capul, cititorule; fă toate gesturile de îndoială.

Azvârle cartea asta cât colo, dacă nu cumva ai făcut-o până acum,

de plictiseală; orice e posibil. Dar, dacă n-ai făcut-o deja, ci abia

acum, sunt sigur că o s-o iei iar şi o s-o deschizi la aceeaşi pagină,

fiindcă nu-ţi vine să crezi că autorul ei spune adevărul. Şi totuşi,

nimic mai adevărat. Capitu chiar aşa a vorbit, cu acele cuvinte şi

în acel fel. A vorbit despre primul copil de parcă ar fi fost vorba

de prima ei păpuşă.

Cât despre uimirea mea, pe lângă faptul că a fost mare, a

venit amestecată cu o senzaţie ciudată. M-a trecut un fior.

Ameninţarea unui prim copil, primul copil al lui

Capitu, căsătoria

ei cu altul, deci despărţirea totală, pierderea, anihilarea, toate

acestea au avut un asemenea efect asupra mea, încât n-am mai fost

în stare să rostesc niciun cuvânt şi să schiţez niciun gest; am rămas ca prostul. Capitu zâmbea; eu vedeam primul copil jucându-

se pe jos...

Capitolul XLVI

Pacea

Am făcut pace la fel de repede cum am început războiul.

Dacă aş fi căutat să mă laud cu cartea asta, aş fi zis că eu am

pornit negocierile; dar nu, a început ea. După câteva clipe, cum

eu stăteam cu capul în pământ, şi-a coborât şi ea capul, dar

ridicându-şi privirea, ca să-mi vadă ochii. M-am lăsat rugat; apoi

am vrut să mă ridic să plec; dar nici nu m-am ridicat, nici nu ştiu

dacă aş fi plecat. Capitu m-a privit cu nişte ochi atât de tandri, iar

poziţia ei îi făcea să pară atât de rugători, încât am rămas acolo, i-

am trecut braţul pe după mijloc, ea m-a luat de vârful degetelor şi...

Din nou, Dona Fortuna a apărut în uşă; nu ştiu pentru ce, dar

nici n-am avut timp să-mi trag braţul; a dispărut imediat. Poate că

fusese o simplă eliberare a conştiinţei, o îndatorire, ca rugăciunile

obligatorii, care se zic în cor; sau poate voia să vadă cu ochii ei

ceea ce realitatea şi inima îi spuneau.

Orice ar fi fost, braţul meu a continuat să cuprindă mijlocului

fiicei ei, şi aşa ne-am împăcat. Era frumos că fiecare dintre noi

lua acum vina asupra sa şi ne ceream iertare unul altuia. Capitu o

punea pe seama lipsei de somn, a durerii de cap, a tristeţii şi, în

fine, a calundus-ului1. Eu, care pe atunci eram tare

plângăcios,

îmi simţeam deja ochii umezi... Era iubire pură, era influenţa

suferinţelor dragei mele prietene, era tandreţea împăcării.

1 Termen de origine africană, care defineşte o stare emoţională de proastă

dispoziţie, amărăciune, enervare.

Capitolul XLVII

„Doamna e plecată“

— Bine, s-a terminat, zisei eu într-un sfârşit; dar explică-mi

un singur lucru: de ce m-ai întrebat dacă mi-e frică să nu iau

bătaie?

— Fără motiv, răspunse Capitu, după o oarecare ezitare... De

ce să ne mai frământăm pentru asta?

— Zi-mi oricum. Din cauza seminarului?

— Da; am auzit că mai dau bătaie pe acolo... Nu? Nici eu nu cred.

M-a mulţumit explicaţia; nici nu putea fi alta. Dacă, aşa cum

cred, Capitu n-a spus adevărul, asta ne îndreptăţeşte să credem că

nu putea să-l spună, şi a ales o minciună, aşa cum mai fac

servitoarele care le spun grăbite celor veniţi în vizită că „doamna

e plecată“, atunci când doamna nu vrea să vorbească cu nimeni.

Există o plăcere specială în complicitatea aceea, fără s-o mai

punem la socoteală pe cea provocată de vederea feţelor celor

înşelaţi şi de plecacrea lor... Adevărul n-a ieşit, a rămas în casă, în

inima lui Capitu, unde picotea regretul ei. Eu n-am plecat nici

trist, nici supărat; servitoarea mi s-a părut politicoasă, apetisantă,

mai arătoasă decât stăpâna ei.

Acum rândunelele zburau din partea cealaltă, sau poate nu

erau aceleaşi. Noi însă eram aceiaşi; am rămas acolo punându-ne

laolaltă iluziile, temerile, începând deja să ne adunăm dorurile.

Capitolul XLVIII

Jurământul de la fântână

— Nu! izbucnii dintr-odată.

— Ce anume?

Petrecuserăm câteva minute în linişte, timp în care mă

gândisem mult şi îmi venise o idee; tonul exclamaţiei mele fusese

totuşi atât de ridicat, încât o speriasem pe vecina mea.

— Nu poate rămâne aşa, continuai. Ne tot spun că n-avem

încă vârsta să ne căsătorim, că suntem copii, copilăroşi - i-am şi

auzit numindu-ne copilăroşi. Bine, dar doi sau trei ani trec repede.

Ai vrea să-mi juri un lucru? Îmi juri că te vei căsători numai cu

mine?

Capitu n-a şovăit să jure, ba chiar i-am văzut obrajii

înroşindu-se de plăcere. A jurat de două ori, iar la a treia:

— Chiar dacă o să te însori cu alta, voi îndeplini jurământul

şi nu mă voi căsători niciodată.

— Să mă însor cu alta?

— Se poate întâmpla orice, Bentinho. Poate găseşti altă fată

care te doreşte, te îndrăgosteşti de ea şi vă căsătoriţi. Cine sunt eu

să-ţi aduci aminte de mine atunci?

— Dar şi eu jur! Jur, Capitu, pe Domnul Dumnezeul nostru

că o să mă căsătoresc numai cu tine. E de ajuns?

— Ar trebui să fie, spuse ea; eu nu îndrăznesc să cer mai

mult. Tu juri... Dar hai să jurăm altfel; să spunem că o să ne

căsătorim unul cu celălalt, orice-ar fi.

Înţelegi diferenţa; însemna mai mult decât alegerea

partenerului, însemna certitudinea căsătoriei. Prietena mea avea

un cap care ştia să gândească clar şi repede.

Într-adevăr, formularea iniţială era limitată, doar exclusivă. Am fi

putut sfârşi singuri, ca soarele şi luna, fără să fi încălcat

jurământul de la fântână. Formularea asta era mai

bună, cu

avantajul că-mi întărea în inimă împotrivirea faţă de învestitura

ecleziastică. Ne-am jurat folosind a doua formulare şi am fost atât

de fericiţi, încât orice teamă de pericol a dispărut. Nici nu-mi mai

era teamă de seminar.

— Dacă o să mă bată la cap, o să mă duc; dar o să-l urmez

ca pe un colegiu oarecare; n-o să mă fac preot.

Capitu se temea de despărţire, dar până la urmă acceptă

soluţia asta, care era cea mai bună. N-o supăram pe mama, iar

timpul avea să treacă repede până când puteam face nunta. Altfel,

orice împotrivire faţă de seminar ar fi confirmat denunţul lui Jose

Dias. Raţionamentul ăsta nu-mi aparţine, a fost al ei.

Capitolul XLIX

O lumânare sâmbăta

Iată cum, după atâta osteneală, am ajuns în portul în

care ar fi

trebuit să ne adăpostim de la început. Cârmaci nemulţumit, nu ne

judeca; inimile nu sunt la fel de navigabile ca alte mări pe lumea

asta. Eram fericiţi, am început să vorbim despre viitor. Eu îi

promiteam soţiei mele o viaţă liniştită, la marginea sau în afara

oraşului. Aveam să venim aici o dată pe an. Dacă urma să fie la

periferie, locuinţa fi fost undeva departe, unde să nu ne deranjeze

nimeni. Casa, ziceam eu, nu trebuia să fie nici mare, nici mică, ci

potrivită; i-am plantat flori, am ales mobila, caleaşca şi oratoriul.

Da, urma să avem un oratoriu frumos înalt, din lemn de trandafir,

cu imaginea Sfintei Fecioare. Am insistat mai mult aici decât la

celelalte aspecte, pe de-o parte pentru că eram religioşi, pe de alta

pentru a compensa astfel sutana pe care voiam s-o fac pierdută;

dar mai era o parte, pe care o pun pe seama dorinţei

secrete şi

inconştiente de a atrage protecţia divină. Plănuiam să aprindem o

lumânare în fiecare sâmbătă...

Capitolul L

O cale de mijloc

Câteva luni mai târziu am plecat la seminarul din Sâo Jose.

Dacă aş putea număra lacrimile vărsate în seara şi în dimineaţa

plecării, aş aduna mai multe decât toate câte au fost plânse de la

Adam şi Eva. Sigur că exagerez puţin; dar e bine să mai fiu

emfatic din când în când, mai compensez scrupulul ăsta al

rigurozităţii care mă persecută. Altfel, dacă m-aş raporta la

amintirea senzaţiei, n-aş fi departe de adevăr; la cincisprezece ani,

totul e infinit. Serios vorbind, oricât de pregătit eram, am trecut

prin momente grele. Şi mama de asemenea, dar ea avea tot

sufletul îndurerat; părintele Cabral găsise însă o cale de mijloc, ca

să-mi testez vocaţia; dacă după doi ani n-aveam să-mi descopăr

vocaţia bisericească, urma să aleg altă carieră.

— Promisiunile trebuie îndeplinite aşa cum vrea Domnul.

Gândiţi-vă că El nu-l înzestrează pe fiul dumneavoastră şi că

practica seminarului nu-i e pe plac, aşa cum a fost în cazul meu;

atunci înseamnă că voinţa divină e alta. Nu puteaţi pune în fiul

dumneavoastră, înainte să se nască, o vocaţie pe care Domnul

nostru i-o neagă...

Era o concesie din partea părintelui. Mamei îi acorda o iertare

anticipată, ca o anulare a datoriei din partea creditorului. Ochii ei

străluciră, dar gura refuză. Jose Dias, căruia nu-i reuşise planul să

plece cu mine în Europa, se agăţă de cel care-i era mai aproape şi

susţinu „soluţia găsită de domnul protonotar"; atât că i se părea că

un an e de-ajuns.

— Sunt sigur că într-un an, spuse el făcându-mi cu ochiul,

vocaţia ecleziastică a lui Bentinho al nostru o să

apară clară şi hotărâtă. Din el o să iasă probabil un preot talentat.

Dar şi dacă nu apare într-un an...

Iar mie îmi spuse mai târziu, între patru ochi:

— Du-te pentru un an; un an trece repede. Dacă n-o să-ţi

placă deloc, înseamnă că n-a vrut Dumnezeu, cum zice părintele,

iar în cazul ăsta, prietene, cel mai bun remediu e Europa.

Capitu mă sfătui la fel, când mama o anunţă despre plecarea

mea definitivă la seminar:

— Fata mea, o să-ţi pierzi tovarăşul din copilărie...

I-a plăcut atât de mult că a numit-o „fata mea“ (era

prima dată când mama îi zicea aşa), încât nici n-a mai apucat să

fie tristă; i-a sărutat mâna şi i-a spus că ştia deja vestea de la

mine. În particular, m-a încurajat să iau totul cu calm;

după un an,

lucrurile aveau să se schimbe, iar un an trece imediat. Dar nu

atunci ne-am despărţit, ci în seara de dinaintea plecării. Iar asta

cere un capitol special. Ce vreau să spun eu aici e că, pe măsură

ce noi doi deveneam mai apropiaţi, ea se apropia din ce în ce mai

tare de mama, era mai tenace şi mai afectuoasă, stătea tot timpul

cu ea, cu ochii pe ea. Mama era o fire caldă şi sensibilă; pe cât o

îndurera ceva, pe atât de mult o încânta altceva. A început să

descopere în Capitu o seamă de însuşiri noi şi încântătoare, de

calităţi fine şi rare; i-a dăruit un inel de-al ei şi alte mici cadouri.

N-a fost de acord să se fotografieze, cum îi cerea micuţa, ca să-i

ofere un portret de-al ei; dar avea o miniatură, făcută la douăzeci

şi cinci de ani, pe care, după o oarecare şovăială, s-a hotărât să i-o

dea. Nu se pot descrie ochii lui Capitu în momentul în

care a

primit darul; nu erau făţarnici, nici de resac, erau direcţi, clari,

lucizi. A sărutat fotografia cu pasiune, iar mama a sărutat-o şi ea

la fel. Toate astea îmi amintesc de despărţirea noastră.

Capitolul LI

În amurg

În amurg, toate se petrec rapid, ca şi acel moment. Despărţirea

noastră n-a durat mult, a fost exact cum trebuia, la ea acasă, în

salon, înainte să se aprindă lumânările; acolo ne-am luat rămas-

bun cu adevărat. Ne-am jurat din nou că aveam să ne căsătorim

unul cu celălalt, iar înţelegerea n-a fost pecetluită doar printr-o

strângere de mână, cum se întâmplase în curte, ci şi prin

contopirea buzelor noastre îndrăgostite... Poate o să tai asta la

publicare, dacă mă răzgândesc până atunci; dacă nu, atunci aşa va

rămâne. De fapt, poate rămâne de pe acum, pentru că, până la

urmă, e apărarea noastră. Porunca divină ne cere să nu luăm *în*

deşert numele Domnului. Eu nu aveam cum să mint la seminar,

din moment ce purtam cu mine o înţelegere făcută chiar în re-

gistrul divin. Cât despre sigilarea ei, aşa cum Dumnezeu a făcut

mâinile curate, a făcut şi buzele curate, iar răutatea vine mai

degrabă din mintea ta coruptă decât din cele ale acelei perechi de

adolescenţi... Oh! Dulcea mea tovarăşă de copilărie, eu eram pur,

şi pur am rămas, şi pur am intrat în sala de clasă de la Sâo Jose,

aparent în căutarea învestiturii preoţeşti şi, înainte de asta, a voca-

ţiei. Dar vocaţia erai tu, şi tot tu erai învestitura.

Capitolul LII

Bătrânul Pâdua

Să povestesc şi despărţirea de bătrânul Padua. A venit

la noi

dimineaţa devreme. Mama i-a spus că putem sta de vorbă la mine

în cameră.

— Se poate? întrebă, băgând capul pe uşă.

M-am dus să-i strâng mâna; el m-a îmbrăţişat cu căldură.

— Să fii fericit! îmi ură. Să ştii că mie şi alor mei o să ne fie

dor de tine. Avem toată stima pentru tine, cum şi meriţi. Dacă o să

auzi altceva, să nu crezi. Sunt intrigi. Şi eu, când m-am căsătorit,

am fost vicitma unor intrigi; au dispărut. Dumnezeu e mare şi

scoate adevărul la iveală. Dacă se întâmplă într-o zi să-i pierzi pe

mama ta şi pe unchiul tău - lucru pe care eu, pe lumina ochilor

mei, nu-l doresc, pentru că sunt oameni buni, oameni

extraordinari, iar eu mă simt recunoscător pentru delicateţea cu

care mă tratează... Nu, eu nu sunt ca ceilalţi, anumiţi paraziţi,

veniţi dinafară ca să dezbine familii, linguşitori

josnici, nu; eu

sunt de altă viţă; nu trăiesc din mese pe gratis şi locuind în casele

altora... Mă rog, ei sunt cei mai fericiţi!

„Oare de ce vorbeşte aşa?“ m-am gândit. Evident, ştia că Jose

Dias îl vorbeşte de rău.

— Dar, după cum spuneam, dacă se întâmplă vreodată să-ţi

pierzi rudele, poţi conta pe prietenia noastră. Rangul nu e

îndeajuns de important, dar afecţiunea e nemărginită, crede-mă.

De vei fi preot sau altceva, casa noastră îţi stă la dispoziţie. Vreau

doar să nu mă uiţi; să nu uiţi de bătrânul Padua...

Oftă şi continuă:

— Să nu-l uiţi pe bătrânul tău Padua, iar dacă ai vreun petic

pe care să mi-l laşi ca amintire, un caiet de latină, orice, un

nasture de haină, ceva care nu-ţi mai e de trebuinţă... Valorează

ca amintire.

Am tresărit. Împachetasem în hârtie o şuviţă din părul meu

atât de lung şi frumos, pe care îl tunsesem cu o seară înainte.

Voiam să i-o dau lui Capitu, la plecare; dar am avut ideea să i-o

înmânez tatălui ei; fiica lui avea să o ia şi să aibă grijă de ea. Am

luat pacheţelul şi i l-am dat.

— Poftiţi, păstraţi-o.

— O şuviţă din părul tău! exclamă Padua deschizând

pacheţelul şi închizându-l loc. Vai, mulţumesc! Eu şi ai mei îţi

mulţumim! O să i-l dau bătrânei să-l păstreze sau micuţei, că e

mai grijulie decât maică-sa. Ce frumoasă e! Cum de ai tăiat aşa o

frumuseţe? Lasă-mă să te îmbrăţişez! Încă o dată! Şi încă o dată!

La revedere!

Avea ochii umezi cu adevărat; chipul lui era decepţionat, ca şi

cum ar fi pariat pe un singur bilet toate economiile lui de speranţe

şi vedea că nu iese numărul lui - un număr aşa de

frumos!

Capitolul LIII

La drum!

Am plecat la seminar. Vă voi scuti de celelalte despărţiri.

Mama mă strângea la piept. Verişoara Justina suspina. Poate că

plângea puţin sau deloc. Există oameni cărora lacrimile nu le vin

cu uşurinţă, sau chiar niciodată; se spune că aceştia suferă mai

mult decât ceilalţi. Verişoara Justina evita cu naturaleţe

suferinţele ei intime potolind-o pe mama, dându-mi sfaturi, dând

ordine. Unchiul Cosme, când i-am sărutat mâna de bun-rămas,

mi-a spus râzând:

— Hai, băiete, să mi te întorci papă!

Jose Dias, compus şi serios, n-a zis nimic la început; cu o

seară înainte stătuserăm de vorbă în camera lui, unde mă dusesem

să aflu dacă încă mai era posibil să evit seminarul. Nu mai era,

dar secretarul mi-a dat speranţe şi mai ales m-a încurajat mult. În

mai puţin de un an, sigur ne îmbarcam. Cum mie mi se părea

foarte curând, mi-a explicat:

— Se zice că nu e vreme bună de traversat Atlanticul, o să

mă interesez; dacă nu, mergem în martie sau aprilie.

— Pot studia medicina şi aici.

Jose Dias îşi trecu degetele pe sub bretele cu un gest

nerăbdător, strânse buzele, apoi refuză formal propunerea.

— Fără îndoială, aş accepta ideea, spuse el, dacă la Şcoala

de Medicină nu s-ar preda exclusiv putreziciune alopată. Alopatia

e greşeala secolului şi va dispărea; e un asasinat, o minciună, o

iluzie. Dacă ţi se va zice că poţi învăţa la Şcoala de Medicină

acea parte a ştiinţei comună tuturor sistemelor, e adevărat; dar

alopatia e o eroare a terapeuticii. Fiziologia, anatomia,

patologia

nu sunt nici alopate, nici homeopate, dar e mai bine să înveţi totul

deodată, din cărţi şi din gura unor oameni care cultivă adevărul...

Aşa mi-a vorbit cu o seară înainte, la mine în cameră. Apoi n-

a mai zis nimic, a mai declamat doar câte un aforism despre

religie şi familie; mi-l amintesc pe acesta: „Ce împarţi cu

Dumnezeu e bunul tău pe de-a-ntregul.“ Când mama m-a sărutat

pentru ultima dată, Jose Dias a suspinat: „Ce tablou *amantisim*!“

Dimineaţa anunţa o zi frumoasă. Copiii sclavilor şuşoteau;

sclavele îşi luau binecuvântarea: „Binecuvântează, conaşule

Bentinho! Să nu uiţi de Joana dumitale! Şi Miquelina dumitale o

să se roage pentru conaşu'!“ În stradă, Jose Dias a insistat să nu-

mi pierd speranţa:

— Rabdă un an; până atunci, o să fie totul gata.

Capitolul LIV

Panegiricul Sfintei Monica

La seminar... Ah! Nu voi povesti despre seminar, nici nu mi-

ar fi de ajuns un singur capitol. Nu, dragul meu prieten; poate

într-o zi voi compune un rezumat despre ce am văzut şi am trăit

acolo, despre oamenii cu care am avut de-a face, despre obiceiuri,

despre toate celelalte. Când te apucă la cincizeci de ani râia asta a

scrisului, nu mai scapi de ea. La tinereţe mai poate omul să se

vindece; şi, fără să merg mai departe, am avut un coleg la seminar

care compunea versuri, în genul lui Junqueira Freire, al cărui

volum de poet-călugăr tocmai fusese publicat. S-a hirotonisit;

după câţiva ani l-am întânit în corul de la Sâo Pedro şi l-am rugat

să-mi arate ce versuri mai scrisese.

— Ce versuri? mă întrebă, pe jumătate uimit.

— De-ale tale. Nu mai ţii minte că la seminar...

— Ah! zâmbi el.

Zâmbi şi, în timp ce căuta într-o carte deschisă ora la care

trebuia să cânte în ziua următoare, îmi mărturisi că nu mai

scrisese versuri după ce devenise preot. Fuseseră nişte mâncărimi

ale tinereţii; se scărpinase şi-i trecuse, acum era bine. Apoi îmi

vorbi în proză despre mii de lucruri de zi cu zi, despre viaţa

scumpă, despre slujba părintelui X... un vicariat la Minas Gerais...

Un caz diferit a fost al unui seminarist care n-a urmat cariera.

Îl chema... Nu e nevoie de nume, povestea e de-ajuns. Compusese

un *Panegiric al Sfintei Monica,* lăudat de unii şi citit pe atunci de

seminarişti. A obţinut permisiunea de a-l imprima şi i

l-a dedicat

Sfântului Augustin.

Dar asta e povestea veche; cea recentă este că într-o zi, în 1882,

mergând să mă ocup de o treabă la administraţia marină, am dat

peste colegul meu, devenit şeful unei secţii. Lăsase seminarul,

lăsase literele, se căsătorise şi dăduse totul uitării, mai puţin

Panegiricul Sfintei Monica, vreo douăzeci şi nouă de pagini pe

care le-a tot împărţit de-a lungul vieţii. Cum aveam nevoie de

câteva informaţii, m-am dus să i le cer, şi nici c-aş fi putut să

găsesc mai multă bunăvoinţă şi mai multă promptitudine; mi-a dat

tot ce-mi trebuia, clar, riguros, complet. Fireşte, am vorbit despre

trecut, despre amintirile fiecăruia, cazurile de studiu, mici

întâmplări, o carte, un verb, o anecdotă, am răscolit prin toate

vechiturile, am râs amândoi şi am oftat curtenitor. Am retrăit un

timp din fostul nostru seminar. Ori pentru că erau ale lui, ori

pentru că eram aşa de tineri pe atunci, amintirile erau atât de

fericite, încât, dacă existase ceva mai sumbru care să li se opună,

acel ceva nu s-a ivit atunci. Mi-a mărturisit că nu mai păstrase

legătura cu niciunul dintre colegii de seminar.

— Nici eu, cu aproape niciunul; după ce s-au făcut preoţi, s-

au întors, cum era normal, de unde veniseră, iar cei de aici au luat

vicariate în alte oraşe.

— Ce vremuri! suspină el.

După un moment de gândire, privindu-mă cu nişte ochi uscaţi

şi încăpăţânaţi, mă întrebă:

— Ai păstrat *Panegiricul* meu?

N-am ştiut ce să zic; am dat să deschid gura, dar n-a ieşit ieşi

nicio vorbă; până la urmă, l-am întrebat:

— Panegiricul? Ce panegiric?

— *Panegiricul* meu pentru Sfânta Monica.

Nu mi-am amintit imediat, dar explicaţia ar fi trebuit să-mi fie

de ajuns; iar după câteva clipe de căutare mentală, i-am răspuns

că l-am avut mult timp, dar apoi mutările, călătoriile...

— Îţi aduc un exemplar.

În mai puţin de douăzeci şi patru de ore era la mine acasă, cu

broşura, o broşură veche de douăzeci şi şase

de ani, năclăită, pătată de vreme, dar completă şi cu o dedicaţie

respectuoasă, scrisă de mâna lui.

— E penultimul exemplar, îmi spuse; acum mai am doar

unul, pe care nu pot să-l dau nimănui.

Văzându-mă că o răsfoiesc:

— Ia vezi dacă-ţi mai aduci aminte ceva, mă îndemnă.

Douăzeci şi şase de ani de pauză omoară până şi prietenii mai

strânse şi mai zeloase, dar era vorba de politeţe, aproape de

caritate să-mi amintesc vreo pagină; citii una dintre ele,

accentuând anumite fraze, ca să-i dau impresia că îşi

găsiseră

ecou în memoria mea. Consimţi că alesesem ceva frumos, dar el

prefera altele, pe care mi le arătă.

— Îţi mai aduci aminte de-atunci?

— Ca ieri. *Panegiricul Sfintei Monica!* Cum mă mai poartă în

anii tinereţii! N-am uitat niciodată seminarul, crede-mă. Anii trec,

vin întâmplări unele după altele, sentimente la fel, au sosit

prietenii noi, care s-au dus şi ele mai apoi, după cum e orânduiala

vieţii... Dar, dragul meu coleg, nimic n-a şters timpurile acelea

petrecute la seminar, preoţii, lecţiile, pauzele... pauzele noastre,

mai ştii? Părintele Lopes, oh! Părintele Lopes...

El, cu privirea pierdută, probabil că mă asculta, şi cu

siguranţă mă auzea, dar nu-mi spuse decât atât, iar asta după un

moment de tăcere, plecându-şi privirea şi oftând!

— Pe toţi îi încântă *Panegiricul* meu!

Capitolul LV

Un sonet

După aceste spuse, mi-a strâns mâna cu puterea unei profunde

recunoştinţe, şi-a luat rămas-bun şi a plecat. Am rămas singur cu

Panegiricul, ale cărui pagini mi-au amintit de ceva care merită un

capitol sau poate chiar mai mult. Însă înainte de asta şi pentru că

am avut şi eu *Panegiricul* meu, voi spune povestea unui sonet pe

care nu l-am scris niciodată; e de pe vremea seminarului, iar

primul vers îl puteţi citi aici:

O! Floare din ceruri! O! Floare candidă şi pură!

Cum şi de ce mi-a ieşit versul ăsta din cap, nu ştiu; s-a ivit

aşa, pe când stăteam în pat, ca o exclamaţie de nicăieri, şi când

mi-am dat seama că seamănă cu un vers, m-am gândit să compun

ceva care să-l includă, un sonet. Insomnia, muză a ochilor larg

deschişi, nu m-a lăsat să dorm preţ de vreo oră lungă,

sau două;

râia se cerea scărpinată cu unghiile, şi mă scărpinam cu patos. N-

am ales din prima sonetul; mai întâi m-am gândit la alte forme, cu

rimă sau fără, dar până la urmă m-am lăsat pe mâna sonetului. Era

o poezie scurtă şi cu prestanţă. Cât despre idee, primul vers nu era

încă o idee, ci o exclamaţie; ideea avea să vină. Întins pe pat,

înfăşurat în cearşaf, m-am apucat să poetizez. Eram cuprins de

emoţia mamei care-şi simte mişcând în pântece primul copil.

Aveam să fiu poet, aveam să rivalizez cu călugărul din Bahia

despre care v-am spus puţin mai devreme, pe atunci la modă; eu,

seminaristul, aveam să pun tristeţea mea în versuri, după cum el le-a

spus pe ale lui în cla- ustru. Am fixat bine versul şi mi-l repetam încet,

cu nasul în cearşaf; sincer vorbind, mi se părea frumos şi nici acum nu-mi

pare rău:

O! Floare din ceruri! O! Floare candidă şi pură!

Cine era floarea? Capitu, desigur; însă ar fi putut fi virtutea,

poezia, religia, orice concept care începea în metafora florii şi a

florii din ceruri. Am aşteptat să vină şi restul, recitând versul

întruna, culcat când pe dreapta, când pe stânga; până la urmă m-

am pus pe spate, cu ochii în tavan, dar nici aşa n-a venit nimic.

Atunci mi-am dat seama că finalul celor mai lăudate sonete era ca

o cheie de aur, adică un vers din acela măreţ ca formă şi ca fond.

Mi-am zis să forjez şi eu o cheie ca acelea, gândindu-mă că

versul final, urmându-le cronologic celor treisprezece anterioare,

cu greu ar fi atins perfecţiunea lăudată; cheile cu pricina cred că

erau făcute înaintea broaştei. Aşa că m-am hotărât să compun

ultimul vers din sonet şi, după multă trudă, a ieşit acesta:

Pierzi viaţa, dar bătălia-i câştigată!

Lăsând vanitatea la o parte şi privindu-l ca şi cum ar fi fost al

altuia, era un vers magnific. Sonor, fără îndoială. Şi avea şi un

mesaj, victoria obţinută cu preţul propriei vieţi, un gând înălţător

şi nobil. Nu era o noutate, se poate, dar a nici banal nu era; nici

acum nu-mi explic prin ce căi misterioase a intrat într-un cap atât

de tânăr. La momentul acela mi s-a părut sublim. Am recitat o

dată şi de multe ori cheia mea de aur; apoi am repetat cele două

versuri, unul după altul, şi am încercat să le leg prin cele

douăsprezece centrale. Mi-am zis că ideea din ultimul vers nu

prea mai mergea cu Capitu; mai degrabă cu justiţia. Era mai

potrivit să zic că, în lupta pentru dreptate, chiar de-ţi pierzi viaţa, bătălia

rămâne câştigată.

M-am mai gândit şi să interpretez bătălia în sensul ei normal şi s-

o transform în lupta pentru patrie, de exemplu; în

cazul ăsta,

floarea din ceruri ar fi fost libertatea. Totuşi, venind din partea

unui poet seminarist, înţelesul ăsta parcă nu-şi avea locul la fel de

bine ca primul, aşa că am pierdut minute bune să aleg între unul şi

celălalt. Cel cu justiţia mi s-a părut mai bun, dar până la urmă am

găsit altă idee - caritatea -, şi am recitat cele două versuri, fiecare

cu altă intonaţie, unul cu mâhnire...

O! Floare din ceruri! O! Floare candidă şi pură!

iar celălalt, încărcat de glorie:

Pierzi viaţa, dar bătălia-i câştigată!

Mi s-a părut că va ieşi un sonet perfect. Să începi şi să termini

bine nu e puţin lucru. Ca să fac o baie de inspiraţie, am evocat

câteva sonete celebre şi am observat că majoritatea erau foarte

uşoare; versurile curgeau unele din altele, purtând cu ele ideea

atât de natural, încât nu-ţi dădeai seama dacă ea le forma sau dacă

ele o alcătuiau. Aşa că mă întorceam la sonetul meu şi din nou

repetam primul vers şi îl aşteptam pe al doilea; al doilea nu venea,

nici al treilea, nici al patrulea. Nu venea niciunul. Am avut câteva

accese de furie şi nu o dată am vrut să mă dau jos din pat şi să

caut cerneală şi hârtie; poate că, dacă le-aş fi scris, versurile ar fi

apărut, dar...

Obosit de aşteptare, mi s-a năzărit să schimb sensul ultimului

vers, prin simpla inversare a două cuvinte:

Câştigi viaţa, dar bătălia e pierdută!

Sensul era exact opus; dar poate că tocmai asta lipsea ca să

vină inspiraţia. Rostit astfel, ieşea o ironie: fără să fii caritabil,

poţi să-ţi câştigi viaţa, dar pierzi bătălia din cer. Mi-am adunat

forţe noi şi am rămas în aşteptare. N-aveam fereastră; dacă aş fi

avut, probabil aş fi rugat noaptea să mă ajute cu o idee. Poate -

cine ştie - licuricii care pâlpâiau jos mi-ar fi fost ca nişte rime

pentru stele, iar metafora asta vie mi-ar fi dezvăluit versuri brute,

cu rimele şi sensurile lor proprii?

Am muncit în zadar, am căutat, am scotocit, am aşteptat,

versurile n-au venit. De atunci am mai scris câteva pagini în

proză, acum compun povestea asta şi, în continuare, mi se pare că

cel mai greu lucru e să scrii, fie că o faci bine sau rău. Căci,

domnilor, nimic nu-mi consolează lipsa sonetului pe care nu l-am

scris. Dar, cum eu cred că sonetele sunt deja scrise, ca şi odele,

dramele şi celelalte opere de artă, dintr-o raţiune metafizică, dă-

ruiesc cele două versuri primului om fără ocupaţie care le va dori.

Într-o duminică, dacă plouă afară, dacă e la ţară - oricând găseşte

puţin timp liber, poate încerca să vadă dacă iese sonetul. Trebuie

doar să-i mai găsească un subiect şi să umple mijlocul

care

lipseşte.

Capitolul LVI

Un seminarist

Pe toate mi le aducea aminte blestematul ăla de opuscul, cu

literele lui vechi şi citatele latineşti. Vedeam ieşind din paginile

lui figurile multor seminarişti, fraţii Albuquerque, de exemplu,

dintre care unul e acum vicar în Bahia, iar celălalt a urmat

medicina şi se spune că a descoperit un leac împotriva frigurilor

galbene. Mi-a apărut Bastos, un slăbănog, vicar la Meia-Ponte,

dacă nu cumva a murit între timp; Lufs Borges, deşi preot, s-a

făcut politician şi a ajuns senator al imperiului... Câte alte chipuri

mă mai priveau din paginile reci ale *Panegiricului!* Nu, nu erau

reci; aveau căldura tinereţii proaspete, căldura trecutului, propria

mea căldură. Voiam să le citesc încă o dată şi mă bucuram să văd

textul, la fel de necunoscut ca în prima zi, deşi mai scurt. Era o

plăcere să-l parcurg; din când în când, fără să-mi dau seama,

dădeam pagina ca şi cum aş fi citit cu adevărat; cred că se

întâmpla când îmi mai cădeau ochii pe ultimul cuvânt din pagină,

iar mâna, obişnuită să-i ajute, îşi făcea treaba...

Uite aici alt seminarist. Îl chema Ezequiel de Sousa Escobar.

Era un băiat zvelt, cu ochi de culoare deschisă, fără astâmpăr,

după cum îi erau şi mâinile, şi picioarele, şi vorba, totul. Cine nu

era obişnuit cu el s-ar fi simţit poate stingherit, neştiind cum să-l

ia. Nu te privea în ochi, nu vorbea clar, nici închegat; mâinile lui

nu le strângeau pe altele, nici nu se lăsau strânse, pentru că

degetele lui erau aşa delicate şi scurte, încât atunci când credeai

că le ai în mâna ta, nu mai aveai nimic. Acelaşi lucru

se întâmpla şi cu

picioarele, care erau ba aici, ba în partea cealaltă. Neputinţa de a sta

locului a fost cea mai mare piedică peste care a dat printre regulile de

la seminar. Avea un zâmbet instantaneu, râdea liniştit, cu toată gura.

Un singur lucru nu era neastâmpărat ca restul: gândirea; de multe ori

îl surprindeam cu privirea întoarsă în sinea lui, cugetând. Ne răspundea

de fiecare dată că meditează la vreo problemă spirituală sau că recapitulează

lecţia din ziua precedentă. Când am devenit mai apropiaţi, îmi

cerea mereu să-i explic şi să-i repet tot felul de lucruri mărunte şi

avea o memorie cât să le păstreze pe toate, până şi cuvintele.

Poate capacitatea asta îi dăuna alteia.

Era cu trei ani mai mare decât mine, fiul unui avocat din

Curitiba, înrudit cu un neguţător din Rio de Janeiro, care îi era ca

un tată. Acesta din urmă nutrea puternice sentimente catolice.

Escobar mai avea o soră, ca un îngeraş, spunea el.

— Nu doar ca frumuseţe se aseamănă unui înger, ci şi ca

bunătate. Nici nu-ţi imaginezi ce om bun e. Îmi scrie des, o să-ţi

dau scrisorile ei.

De fapt, misivele erau simple şi afectuoase, pline de alintări

şi sfaturi. Escobar îmi povestea tot felul de întâmplări interesante,

care vădeau bunătatea şi spiritul acestei fiinţe, într-atât încât m-ar

fi convins să o iau de nevastă, dacă n-ar fi fost Capitu. A murit la

scurtă vreme după aceea. Eu, sedus de cuvintele lui, i-am spus

povestea mea aproape imediat. La început eram timid, dar el mi-a

câştigat uşor încrederea. Dispoziţiile pline de neastâmpăr încetau

dacă voia el, iar anturajul şi timpul le-au mai potolit puţin. Cu

timpul, Escobar şi-a deschis sufletul de la uşă până în fundul

curţii. După cum ştii, sufletul omului se aseamănă cu o casă: nu

de puţine ori are ferestre pe toate părţile, multă lumină şi aer cu-

rat. Altele pot fi închise şi întunecate, fără ferestre, sau având

doar câteva, cu tot cu gratii, ca în mănăstiri sau închisori. Altele sunt ca

nişte capele şi bazaruri, simple acoperăminte sau palate somptuoase.

Al meu nu ştiu cum era. Pe-atunci încă nu eram încăpăţânat,

nici nu devenisem „dom casmurro“; teama era cea care-mi stătea

în calea sincerităţii, dar cum uşile nu aveau nici chei, nici

încuietori, era de-ajuns să le împingi, iar Escobar le-a împins şi a

intrat. L-am găsit aici înăuntru, şi aici a rămas, până când...

Capitolul LVII

Pregătire

Ah! Dar nu numai seminariştii îmi apăreau dintre paginile

vechi ale *Panegiricului.* Au revenit şi senzaţii din trecut, asemenea

şi atâtea încât, dacă le-aş spune pe toate, aş lua din spaţiul

poveştii. Una dintre ele, chiar dintre primele, aş fi vrut s-o

povestesc în latină. Nu pentru că subiectul n-ar găsi cuvintele

potrivite în limba noastră, care este castă pentru cei caşti, la fel

cum poate fi indecentă pentru cei indecenţi. Da, cititoarele mele

castisime, cum ar spune răposatul Jose Dias, puteţi citi capitolul

până la sfârşit fără teamă sau ruşine.

Dar voi pune povestea în alt capitol. Oricât de legat îmi iese

acesta, subiectul tot are ceva mai puţin auster, care cere câteva

rânduri de odihnă şi pregătire. Aşa că prezentul capitol va servi

drept pregătire. Şi, dragul meu cititor, nu-i puţin lucru; când ştie

ce o aşteaptă şi analizează proporţiile şi greutatea întâmplărilor,

inima se întăreşte şi se pregăteşte şi atunci răul nu mai pare la fel

de rău. De altfel, dacă nu face asta dinainte, n-o să-i

reuşească

după. Şi aici intervine şiretlicul meu; aşa că, atunci când vei citi,

probabil ţi se va părea mai puţin crud decât te aşteptai.

Capitolul LVIII

Tratatul

S-a întâmplat ca, într-o luni, când mă întorceam eu la seminar,

să văd o doamnă căzând pe jos. Primul meu gest, într-o asemenea

situaţie, ar fi trebuit să fie de milă sau râs; n-a fost nici unul, nici

altul, întrucât (şi asta aş fi vrut eu să zic în latină) doamna avea

ciorapii foarte albi, şi nu i-a murdărit, avea jartiere de mătase, şi

nu le-a pierdut. Au sărit mai mulţi oameni s-o ajute, dar n-au

apucat s-o ridice; ea s-a ridicat de jos foarte ruşinată, s-a scuturat,

a mulţumit şi a cotit pe prima stradă.

— Ce manie mai e şi asta, să imite franţuzoaicele aici, pe

Rua do Ouvidor, îmi spuse Jose Dias mergând şi comentând

căzătura. Ce prostie. Fetele noastre ar trebui să meargă cum le-a

fost dintotdeauna pasul, domol şi răbdător, nu cu fâţâiala asta

franţuzită, tic-toc...

Eu abia dacă-l auzeam. Ciorapii şi jartierele doamnei se

albeau şi se unduiau în faţa mea, mergeau, cădeau, se ridicau şi

plecau mai departe. Când am ajuns la colţ, m-am uitat de-a lungul

celeilalte străzi şi am văzut-o în depărtare pe împiedicata noastră

cum mergea, tic-toc, tic-toc...

— Pare că nu s-a lovit, am spus eu.

— Cu atât mai bine pentru ea, dar e imposibil să nu-şi fi

zgâriat genunchii; fâţâiala aia e un moft...

Cred că „moft“ a zis; eu rămăsesem la „genunchii zgâriaţi".

Din momentul acela şi până la seminar n-a fost femeie să treacă

pe drum căreia să nu-i doresc o căzătură, ba unora le

mai ghiceam

şi ciorapii bine întinşi şi jartierele bine legate... Altele poate nici

nu aveau ciorapi...

Dar eu le vedeam îmbrăcate cu ei... Sau poate... Ar fi posibil...

Am crestat totul cu puncte de suspensie ca să vă zugrăvesc

ideile mele, care aşa şi erau: difuze şi confuze; cu siguranţă, nu

reuşesc. Capul îmi era înfierbântat şi mersul şovăitor. La seminar,

prima oră a fost de nesuportat. Sutanele păreau nişte fuste şi îmi

aminteau de căzătura doamnei. Acum n-o mai vedeam numai pe

ea căzând; tuturor femeilor pe care le vedeam pe stradă le zăream

în treacăt jartierele albastre; erau albastre. Noaptea, le-am visat. O

mulţime de creaturi abominabile se învârteau în jurul meu, tic-

toc... Erau frumoase, unele slabe, altele grase, toate agile ca nişte

diavoli. M-am trezit, am încercat să le alung cu invocări şi alte

metode, dar cum adormeam, cum veneau înapoi şi, ţinându-se de

mână în jurul meu, făceau o horă mare de fuste, sau, plutind în

aer, alcătuiau o ploaie de picioare deasupra capului meu. Am

ţinut-o aşa până în zori. Nu m-am mai culcat; am spus *Tatăl*

nostru, Ave Maria, Crezul, şi cum cartea de faţă spune adevărul-

adevărat, trebuie să mărturisesc că am fost nevoit să-mi întrerup

de mai multe ori rugăciunile, însoţind în întuneric o siluetă care

se îndepărta, tic-toc, tic-toc... Reluam rapid rugăciunea, mereu de

la mijloc, ca s-o potrivesc bine, ca şi cum nici n-aş fi întrerupt-o,

dar cu siguranţă fraza nouă nu se lega de cea veche.

Văzând că răul o să continue, am încercat să-l înving, dar în

aşa fel încât să nu-l pierd chiar de tot. O, voi înţelepţi ai

Scripturii, ghiciţi ce am făcut. Am hotărât în felul următor. Cum

nu reuşeam să-mi scot din minte imaginile acelea, am

propus un

tratat între conştiinţa şi imaginaţia mea. Viziunile feminine urmau

să fie considerate de atunci simple încarnări ale viciilor şi tocmai

de aceea trebuia să le contemplu, ca cea mai bună metodă de a

tempera caracterul şi a-l căli pentru greutăţile aspre pe care le

aducea viaţa. N-am formulat ideea în cuvinte, nici n-a fost nevoie;

contractul s-a încheiat tacit, cu o oarecare aversiune, dar s-a încheiat.

Timp de câteva zile, chiar eu eram cel care evoca viziunile pentru a mă

întări, şi nu le alungam; când oboseau prea tare, plecau ele singure.

Capitolul LIX

Musafiri cu bună ţinere de minte

Mai sunt unele reminiscenţe care n-au pace până nu sunt

spuse prin viu grai sau scrise pe hârtie. Un antic spunea să scapi

de musafirii care au bună ţinere de minte. Viaţa e

plină de

musafiri din aceştia, şi se întâmplă ca eu să mă număr printre ei,

deşi o dovadă că am memoria slabă ar fi, pentru început, că nu-mi

amintesc numele respectivului antic; dar era un antic şi asta e de

ajuns.

Ba nu, nu, memoria mea nu e bună. Dimpotrivă, mai degrabă

seamănă cu a cuiva care a trăit prin camere de hoteluri, fără să fi

reţinut nici feţe, nici nume, doar câteva împrejurări ici-colo. Cine

trăieşte în aceeaşi casă de familie, cu eternele ei mobile şi

obiceiuri, oameni şi sentimente, rămâne cu toate întipărite în

minte datorită continuităţii şi repetiţiei. Cât îi invidiez pe cei care

n-au uitat ce culoare aveau primii pantaloni pe care i-au îmbrăcat!

Eu nu nimeresc nici culoarea celor pe care i-am purtat ieri. Sunt

sigur doar că nu erau galbeni, pentru că nu pot suferi culoarea aia;

dar şi asta ar putea fi omisiune şi imprecizie.

Dar mai bine omisiune decât imprecizie; să vă explic. Nimic

nu se leagă bine în cărţile imprecise, dar în cărţile care omit se

poate pune orice. Eu, când citesc ceva de soiul celor din urmă, nu

mă plictisesc niciodată. Când ajung la sfârşit, închid ochii şi evoc

tot ce n-a apărut în carte. Ce de idei excelente îmi vin atunci! Câte

gânduri profunde! Râurile, munţii, bisericile pe care nu le-am

găsit în paginile scrise, toate îmi apar cu apele, copacii şi altarele

lor, generalii scot săbiile rămase în teci, iar goarnele dau glas notelor care

dormeau în metal, şi totul porneşte în marş cu o însufleţire neaşteptată.

Căci totul se găseşte în afara unei cărţi nereuşite, dragă

cititorule. Aşa umplu eu lipsurile altora; tot astfel poţi şi tu să le

umpli pe ale mele.

Capitolul LX

Dragul meu opuscul

Aşa am făcut eu cu *Panegiricul Sfintei Monica* şi încă mai

mult de atât: i-am adăugat nu numai ce îi lipsea sfintei, dar şi

lucruri care nu aveau de-a face cu ea. Aţi văzut sonetul, ciorapii,

jartierele, seminaristul Escobar şi alte lucruri. Acum veţi vedea ce

a mai ieşit din paginile îngălbenite ale opusculului.

Dragul meu opuscul, tu nu foloseai la nimic, dar la ce mai e

bună o pereche veche de papuci? Pe de altă parte, de multe ori se

întâmplă ca unul dintre cei doi papuci să păstreze mirosul şi

căldura ambelor picioare. Ponosiţi şi găuriţi, sunt dovada că

cineva îi încălţa dimineaţa, când se scula din pat, sau îi descălţa

noaptea, când se culca. Iar dacă papucii nu sunt poate cea mai

potrivită comparaţie, pentru că aparţin cuiva şi iau

contact direct

cu picioarele, mai există şi alte amintiri, precum piatra de pe

drum, uşa casei, o fluierătură anume, strigătura unui vânzător de

stradă, ca aceea cu şerbetul de cocos pe care am povestit-o în

capitolul al XVIII-lea. Întocmai, când am povestit strigătura

vânzătorului de şerbet, aşa mă năpădise un dor, încât am vrut să-l

rog pe un prieten muzician să o scrie pe note şi să o adaug la

finalul capitolului. Dar apoi am scurtat capitolul pentru că alt

muzician, căruia i-am arătat-o, mi-a mărturisit sincer că nu vede

în pasajul pe care-l scrisesem nimic care să-i trezească amintiri.

Ca să nu se întâmple la fel şi cu alţi profesionişti care poate că mă

vor citi, mai bine îl scutesc pe editor de munca şi cheltuiala

imprimării. Aţi observat că n-am adăugat nimic, nici n-o să

adaug. De fapt, cred că nici strigăturile vânzătorilor de

stradă, nici

opusculele de la seminar nu sunt de-ajuns să întrupeze

împrejurări, oameni şi senzaţii; trebuie să le fi cunoscut şi să fi

trăit cu ele în acelaşi timp, nu să le vezi mute şi incolore.

Dar să vedem ce mi-a mai apărut dintre paginile îngălbenite.

Capitolul LXI

Vaca lui Homer

Mi-au mai apărut multe. Am văzut primele zile de după

despărţire, dure şi opace, în ciuda vorbelor de alinare venite din

partea preoţilor şi a seminariştilor, din partea mamei şi a

unchiului Cosme, aduse de Jose Dias la seminar.

— Tuturor le e dor de tine, îmi spuse el, dar cel mai mare

dor e, fireşte, în cea mai mare inimă; şi a cui e aceea? întrebă

secretarul, scriindu-mi răspunsul în ochi.

— A mamei, răspunsei eu.

Jose Dias îmi strânse mâna înflăcărat şi îmi povesti apoi

tristeţea mamei, care vorbea de mine în fiecare zi, aproape în

fiecare ceas. Cum el îi dădea mereu dreptate şi mai adăuga câte o

vorbă despre darul pe care mi-l dăduse Domnul, mândria mamei

în astfel de împrejurări era de nedescris; îmi povestea toate astea

plin de admiraţie înlăcrimată. Şi unchiul Cosme se înduioşa mult.

— Ieri chiar s-a întâmplat ceva interesant. După ce i-am

spus excelentisimei că Dumnezeu îi dăduse nu un copil, ci un

înger din ceruri, domnul avocat a fost atât de mişcat, încât n-a

găsit altă metodă să-şi înghită plânsul decât să mă ia peste picior,

aşa cum numai el ştie. Nici nu mai e nevoie să zic că Dona Gloria

şi-a şters o lacrimă pe furiş. Altfel, n-ar fi fost mamă! Ce inimă

iubitoare!

— Bine, domnule Jose Dias, dar ce se aude despre

plecarea

mea de aici?

— Asta e treaba mea. Trebuie să aranjăm călătoria în

Europa, dar putem s-o facem la anul sau peste doi ani, în 1859 sau 1860...

— Atât de târziu!

— Ar fi fost bine să se întâmple chiar anul ăsta, dar să nu

grăbim timpul. Ai răbdare, studiază, n-ai nimic de pierdut dacă

mai ştii câte ceva când pleci de aici; şi, de altfel, chiar dacă n-

ajungi preot, viaţa de seminar e folositoare, tot e mai bine să intri

în lume uns cu sfintele miruri ale teologiei...

În acel moment - îmi amintesc ca acum -, ochii lui Jose Dias

au scăpărat atât de intens, încât m-au umplut de spaimă. Apoi

pleoapele i-au căzut şi i-au rămas aşa câteva clipe, până când s-au

ridicat din nou şi şi-a aţintit ochii asupra peretelui din curte, parcă

îmbibaţi de ceva, dacă nu chiar de ei înşişi; apoi, dezlipindu-se de

perete, au scrutat toată curtea. Aş fi putut să-l compar aici cu vaca

lui Homer (Referire la o scenă din *Iliada* lui Homer, în care regele

Menelaos, pentru a-l apăra pe Patrocle, rănit, se învârte în jurul lui

precum o vacă ce-şi protejează viţelul); umbla şi gemea în jurul fătului

pe care abia îl născuse. Nu l-am întrebat ce are, din sfială şi pentru că

doi profesori, dintre care unul de teologie, se apropiau de noi. Când

au ajuns în dreptul nostru, secretarul, care îi cunoştea, i-a

complimentat cu formulările cuvenite şi i-a întrebat despre mine.

— Încă nu putem şti sigur, spuse unul dintre ei, dar pare că

va ajunge unde trebuie.

— Exact asta-i spuneam şi eu acum, interveni Jose Dias.

Vreau să-i ascult prima slujbă; dar chiar şi dacă nu ajunge să se

hirotonisească, n-ar fi putut avea studii mai bune decât cele de

aici. În călătoria existenţei, conchise apăsând mai

mult cuvintele,

va porni uns cu sfintele miruri ale teologiei...

De data asta scăpărarea din ochi a fost mai mică, pleoapele nu

i-au căzut şi nici pupilele nu i s-au mişcat ca înainte. Dimpotrivă,

era foarte atent şi interesat; cel mult câte un zâmbet luminos şi

prietenos i se rătăcea pe buze. Profesorul de teologie i-a spus că îi place

metafora; el i-a mulţumit, explicându-i că erau idei care îi mai scăpau în

mersul discuţiei; nu scria şi nici nu ţinea discursuri. Însă mie nu-mi

plăcuse deloc; de îndată ce profesorii au plecat, am dat din cap:

— Nu mă interesează sfintele miruri ale teologiei; vreau să

ies de aici cât mai repede cu putinţă sau chiar acum...

— Acum, îngere, nu se poate; dar poate se întâmplă mai

devreme decât credem. Cine ştie dacă nu chiar în anul ăsta, în

1858? Am ticluit deja un plan şi mă gândesc la cuvintele cu care i

le voi prezenta Donei Gloria; sunt sigur că o să cedeze şi că va fi

de partea noastră.

— Mă îndoiesc că o să fie de acord.

— Vom vedea. O mamă e în stare de orice; dar, cu sau fără

acordul ei, sunt sigur de plecarea noastră, şi nu voi cruţa niciun

efort pentru asta, stai liniştit. Trebuie să ai răbdare. Şi să nu faci

aici nimic ce ar putea da motiv de interdicţii sau plângeri; fii docil

şi foarte mulţumit în aparenţă. N-ai auzit cum te-a lăudat

profesorul? Pentru că ai fost cuminte. Ţine-o tot aşa.

— Dar 1859 sau 1860 e foarte târziu.

— Se va întâmpla anul acesta, răspunse Jose Dias.

— Peste trei luni?

— Sau şase.

— Nu, trei luni.

— Da, sigur. Am un plan acum care mi se pare mai bun

decât oricare altul. Să combin lipsa de vocaţie ecleziastică şi

nevoia de a schimba aerul. De ce nu tuşeşti?

— De ce nu tuşesc?

— Nu chiar acum-acum, dar o să-ţi spun eu să tuşeşti, când

va fi nevoie, câte puţin, o mică tuse seacă şi puţină greaţă; eu o s-

o pregătesc pe excelentisima mea doamnă... O! Toate astea sunt

spre binele ei. Din moment ce fiul ei nu poate fi în slujba

bisericii, aşa cum trebuie, cea mai bună metodă de a îndeplini

voia Domnului este să-i găsim o altă vocaţie. Lumea este şi ea o

biserică pentru cei buni...

Secretarul mi se păru din nou vaca lui Homer, ca şi când acest

„lumea este şi ea o biserică pentru cei buni“ ar fi fost alt făt, frate

cu „sfintele miruri ale teologiei". Dar, fără să-i mai dau răgaz să-

şi exprime tandreţea maternă, îi răspunsei:

— A! Înţeleg! Să demonstrezi că sunt bolnav ca să plecăm, nu?

Jose Dias ezită puţin, apoi explică:

— Să demonstrez adevărul, pentru că, zău, Bentinho, eu am

o bănuială cu pieptul tău de luni de zile. Nu ţi-e bine la piept.

Când erai mic ai avut o febră şi nişte hor- căieli... Ţi-a trecut, dar

sunt zile în care eşti mai palid. Nu zic că-i grav, dar răul poate

veni repede. Într-o oră se surpă o casă. De asta zic, dacă sfânta

doamnă nu va dori să vină cu noi - sau ca să vină mai repede -,

cred că o tuse bună... Dacă tusea va veni cu adevărat, atunci e mai

bine s-o grăbim... Stai liniştit, îţi dau eu de ştire...

— Bine, dar dacă ies de aici nu înseamnă că o să plecăm

imediat; mai întâi ies de aici, apoi ne îngrijim de îmbarcare;

îmbarcarea ar putea fi amânată pentru la anul. Nu se spune că cea

mai bună vreme e în aprilie sau în mai? Atunci în mai să fie. Mai

întâi să plec de la seminar, peste vreo două luni...

Şi, pentru că întrebarea îmi stătea în gât, m-am uitat rapid în

jur şi l-am întrebat de foarte aproape:

— Capitu ce mai face ?

Capitolul LXII

Împunsătura lui Iago

Întrebarea era imprudentă, în condiţiile în care tocmai

încercam să-mi grăbesc îmbarcarea. Era ca şi cum aş fi mărturisit

că principalul sau singurul motiv pentru care nu voiam să rămân

la seminar era Capitu, ceea ce făcea călătoria improbabilă. Mi-am

dat seama de asta după ce am zis-o; am vrut s-o dreg, dar nici nu

ştiam cum, nici el nu m-a lăsat.

— E veselă, ca de obicei; o zăpăcită. Asta până o s-o ia

vreun filfizon de prin vecini şi-o să se însoare cu ea...

Cred că am pălit; oricum, am simţit un fior rece prin tot

corpul. Să aud că ea era veselă în fiecare zi, în timp ce eu

plângeam în fiecare noapte, mi-a dat o asemenea stare, însoţită de

nişte bătăi de inimă atât de violente, încât îmi pare că le mai aud

şi acum. Exagerez puţin, dar aşa e discursul uman, compus din

elemente excesive şi din elemente diminuate, care se

compensează, ajustân- du-se. Pe de altă parte, dacă ne gândim că

nu urechile sunt cele care aud, ci memoria, ajungem la purul

adevăr. Memoria mea încă aude bătăile inimii din acea clipă. Nu

uitaţi că era emoţia primei iubiri. A fost cât pe ce să-l întreb pe

Jose Dias de unde venea veselia lui Capitu, ce făcea, dacă trăia

râzând, cântând şi sărind, dar m-am abţinut la timp, apoi a apărut

altă idee...

De fapt, nu altă idee, ci un sentiment crud şi necunoscut,

gelozia pură, cititor al sentimentelor mele ascunse. Ea m-a

muşcat, pe când îmi repetam în sinea mea cuvintele lui Jose Dias:

„...vreun filfizon de prin vecini...". E drept că nu mă gândisem

niciodată la aşa o năpastă.

Trăiam atât de cufundat în ea, totul era despre ea şi pentru ea,

încât intervenţia unui filfizon părea o noţiune din afara realităţii;

nu-mi trecuse niciodată prin minte că prin vecini existau filfizoni

de diferite vârste şi înfăţişări, împătimiţi ai plimbărilor de după-

amiază. Acum îmi aminteam că erau unii care se uitau după

Capitu, dar mă simţeam atât de stăpân asupra ei, încât era ca şi

cum s-ar fi uitat după mine: o simplă datorie de admiraţie şi de

invidie. Despărţiţi de spaţiu şi destin, răul îmi apărea acum, dacă

nu posibil, de-a dreptul real. Iar bucuria lui Capitu confirma

bănuiala; dacă-şi ducea zilele veselă, înseamnă că se îndrăgostise

de altcineva, îl urmărea cu privirea pe stradă, îi vorbea la

fereastră, la ora de rugăciuni, îşi dădeau flori şi...

Şi... mai ce? Ştii ce-şi mai dădeau; dacă nu-ţi dai seama

singur, mai bine nu mai citi restul capitolului şi al cărţii, nu vei

mai găsi nimic, chiar dacă o s-o spun cu toate elementele

etimologiei. Dar dacă ţi-ai dat seama, vei înţelege că, după ce m-

am cutremurat, am vrut să mă năpustesc pe poartă afară, să cobor

dealul, s-o iau la fugă, s-ajung acasă la Padua, s-o iau pe Capitu şi

s-o fac să-mi spună câţi, câţi, câţi i-a dat deja filfizonul de prin

vecini. N-am făcut nimic. Închipuirile pe care le povestesc acum

n-au avut în acele trei sau patru minute aceeaşi logică de mişcare

şi gândire. Erau împrăştiate, cârpăcite prost, deformate, o

învălmăşeală, un taifun care mă orbea şi mă asurzea. Când mi-am

venit în fire, Jose Dias încheia o frază al cărei început nu l-am

auzit, iar sfârşitul era şi el vag: „...socoteala pe care ţi-o va da.“

Ce socoteală şi cui? M-am gândit desigur că vorbea încă de Capitu

şi am vrut să-l întreb, dar voinţa mi-a pierit în faşă, ca atâtea alte

generaţii de-ale ei. M-am limitat la a-l întreba pe secretar când

urma să vin acasă s-o văd pe mama.

— Mi-e dor de mama. Pot să vin saptămâna asta?

— Vino sâmbătă.

— Sâmbătă? A! Da! Da! Spune-i mamei să trimită pe cineva

să mă ia sâmbătă! Sâmbătă? Sâmbăta asta, nu? Să trimită pe

cineva, negreşit.

Capitolul LXIII

Jumătăţile unui vis

Am aşteptat cu nerăbdare să vină sâmbăta. Până atunci, visele

m-au urmărit, chiar şi treaz, dar nu le voi pomeni aici ca să nu

mai lungesc partea asta a cărţii. Voi spune doar despre unul

singur, în cât de puţine cuvinte pot, sau mai degrabă aş povesti

două, pentru că unul a pornit de la celălalt, dacă nu

cumva

amândouă reprezintă două jumătaţi ale unuia singur. Pare de neînţeles,

stimată cititoare, dar vina e a sexului dumitale, care tulbură astfel

adolescenţa unui sărman seminarist. Dacă nu s-ar fi

întâmplat aşa, cartea asta ar fi fost poate o simplă predică - în caz

că aş fi fost preot -, sau o pastorală, dacă aş fi fost episcop, sau o

enciclică, dacă aş fi fost papă, aşa cum îmi recomanda unchiul

Cosme: „Hai, băiete, să mi te-ntorci papă!“ Ah! De ce n-am dus la

capăt urarea asta? Dacă Napoleon a ajuns din ofiţer împărat, orice

se poate întâmpla.

Cât despre vis, se petrecea astfel. Stăteam să-i spionez pe

filfizonii din vecini şi am văzut unul care conversa cu prietena

mea lângă fereastră. Am alergat până la ei, filfizonul a fugit; m-

am dus lângă Capitu, dar nu era singură, mai era şi tatăl ei lângă

ea, care îşi ştergea ochii şi privea un bilet trist de loterie. Cum nu

mi-era clar ce se întâmpla, voiam să-l rog să-mi explice, când el

s-a apucat să-mi spună singur; filfizonul îi adusese lista premiilor

de la loterie, iar biletul ieşise necâştigător. Avea numărul 4004.

Mi-a spus că simetria asta de cifre era misterioasă şi frumoasă,

probabil că roata nu se învârtise bine; era imposibil să nu fi tras el

norocul cel mare. În timp ce-mi vorbea, Capitu îmi trimitea din

priviri toate noroacele mari şi mici. Cel mai mare venea de pe buze.

Şi aici intervine cea de-a doua parte a visului. Padua a dispărut, ca şi

speranţele lui de a avea un bilet câştigător. Capitu s-a aplecat în

afară, eu m-am mai uitat o dată în josul străzii - era pustie. Am

luat-o de mâini, i-am bălmăjit nu ştiu ce şi m-am trezit singur în

dormitor.

Visul pe care tocmai l-aţi citit nu e însă la fel de

interesant ca

eforturile pe care le-am făcut apoi că să adorm la loc şi să-l reiau.

Nu e chip să vă puteţi imagina energia şi încăpăţânarea cu care

închideam ochii, îi ţineam bine strânşi, ca să nu mă mai gândesc

la nimic şi să pot adormi, dar nu dormeam. Tot zbuciumul ăsta m-

a făcut să-mi pierd somnul până dimineaţă. Tocmai la ziuă am

reuşit să-l aduc înapoi, dar atunci n-au mai venit nici filfizoni, nici

bilete la loterie, nici norocul cel mare sau cel mic. N-am mai visat

nimic în noaptea aceea şi am greşit toate lecţiile din ziua

respectivă.

Capitolul LXIV

O idee şi un scrupul

Recitind capitolul trecut, mi-au venit o idee şi un scrupul.

Scrupulul este întocmai să scriu ideea, cea mai banală cu putinţă,

la fel cum, pornind de la banalitatea soarelui şi a lunii, cerul ne dă

zilele şi lunile. Am lăsat manuscrisul şi m-am uitat la pereţi. Ştiţi

că această casă a mea din Engenho Novo este reproducerea fostei

mele case din Matacavalos în ce priveşte dimensiunile, aranja-

mentul şi zugrăveala. De altfel, cum spuneam în capitolul al Il-

lea, am imitat-o pe cealaltă cu scopul de a-mi lega cele două

capete ale vieţii, ceea ce n-am reuşit. Acelaşi lucru s-a întâmplat

şi cu visul meu de la seminar, oricât am încercat eu să dorm şi

oricât aş fi dormit. De unde deduc că omul e dator să închidă ochii

şi să-i strângă bine, încercând să continue târziu în noapte visul

întrerupt cât noaptea e încă la început. Într-atât de banală şi de

nouă e ideea, încât nu ştiu dacă o s-o păstrez aici, deocamdată o

scriu doar provizoriu.

Înainte de a încheia capitolul acesta, am mers până la fereastră

să întreb noaptea de ce visele trebuie să fie atât de firave încât se

destramă la cea mai mică clipire sau mişcare a corpului, şi nu mai

continuă apoi. Noaptea nu mi-a răspuns imediat. Era nespus de

frumoasă, dealurile păleau în lumina lunii şi împrejurimile erau

sfârşite de tăcere. Întrucât am insistat, mi-a răspuns că visele nu

mai fac parte din atribuţiile ei. Pe când locuiau pe insula dată de

Lucian (Lucian din Samosata (125-192 d.H.), filosof grec, orator şi

autor de satiră care povesteşte în lucrările sale despre călătorii fantastice,

în care singurul adevăr este minciuna), unde noaptea avea palatul ei şi

de unde făcea să iasă fiecare vis cu înfăţişarea lui, mi-ar fi putut da

explicaţii posibile. Dar lucrurile se schimbaseră cu timpul. Visele

vechi fuseseră trimise la pensie, iar cele moderne

locuiau acum în

creierul omului. Acestea din urmă, chiar dacă ar fi vrut să le imite

pe celelalte, nu puteau; insula viselor, ca cea a dragostei, şi

asemenea tuturor insulelor din toate mările, erau acum motiv de

ambiţie şi rivalitate între Europa şi Statele Unite.

Era o aluzie la Filipine (Conflictele dintre Europa (Spania) şi Statele

Unite pentru posesia Insulelor Filipine erau foarte actuale în perioada

în care autorul îşi scria romanul). Cum nu-mi place politica şi cu atât

mai puţin politica internaţională, am închis fereastra şi am venit

să închei capitolul acesta ca să mă duc la culcare. Nu voi cere

acum visele lui Lucian, nici altele, fiice ale memoriei sau ale

digestiei; îmi ajunge un somn liniştit şi profund. Dimineaţă, cu

forţe proaspete, voi spune restul poveştii mele şi al oamenilor ei.

Capitolul LXV

Disimularea

Veni sâmbăta, veniră şi alte sâmbete, iar eu am ajuns să mă

acomodez cu noua mea viaţă. Eram când acasă, când la seminar.

Preoţilor le plăcea de mine, celorlalţi băieţi de asemenea, iar lui

Escobar şi mai mult decât colegilor şi preoţilor. După cinci

săptămâni eram gata-gata să-i povestesc suferinţele şi speranţele

mele; Capitu mă potoli.

— Escobar îmi e foarte bun prieten, Capitu!

— Dar mie nu.

— Poate o să-ţi fie şi ţie; mi-a zis că vrea să vină s-o

cunoască pe mama.

— N-are importanţă; n-ai dreptul să dezvălui un secret care

nu e doar al tău, e şi al meu, iar eu nu-ţi dau voie să spui nimic

nimănui.

Avea dreptate, am tăcut şi m-am supus. A mai avut o părere

căreia m-am supus, chiar în prima sâmbătă, când m-am dus pe la

ea, iar după ce am stat de vorbă câteva minute, m-a sfătuit să plec.

— Nu sta azi prea mult pe aici; du-te acasă, că o să vin şi eu

imediat. Cu siguranţă Dona Gloria vrea să stea cu tine mai mult,

dacă nu tot timpul, de s-ar putea.

Atâta luciditate dovedea prietena mea în toate acestea, încât

aş putea foarte bine să nu mai citez un al treilea exemplu, dar

exemplele au fost făcute pentru a fi citate, iar acesta e aşa de bun,

încât omisiunea lui ar fi o crimă. S-a întâmplat la a treia sau a

patra mea vizită acasă. Mama, după ce i-am răspuns miilor de

întrebări despre cum se purtau cu mine la seminar, cum era cu

studiile, relaţiile, disciplina, dacă mă durea ceva, dacă dormeam

bine, tot ce poate inventa dragostea de mamă ca să istovească

răbdarea copilului, a încheiat întorcân- du-se către

Jose Dias:

— Domnule Jose Dias, încă vă mai îndoiţi că o să iasă din el

un preot bun?

— Excelentisimă...

— Şi ţie, Capitu, îl întrerupse mama, întorcându-se către

fiica lui Padua, care era cu noi în cameră, nu ţi se pare că din

Bentinho o să iasă un preot bun?

— Ba da, doamnă, răspunse Capitu, plină de convingere.

Nu mi-a plăcut convingerea ei. Aşa i-am şi zis, a doua zi de

dimineaţă, la ea în curte, amintindu-i cuvintele de cu seară şi

acuzând-o pentru prima oară din cauza bucuriei pe care o afişase

de când intrasem la seminar, în vreme ce eu trăiam sfâşiat de dor.

Capitu a devenit foarte serioasă şi m-a întrebat cum aş fi vrut să

se poarte, din moment ce ne bănuiau; şi ea avusese nopţi

neconsolate, iar acasă la ea, zilele fuseseră la fel de

triste ca şi ale

mele; n-aveam decât să-i întreb părinţii. Mama ei îi zisese chiar,

mai pe ocolite, să nu se mai gândească la mine.

— Normal că par veselă cu Dona Gloria şi Dona Justina, ca

să nu creadă că denunţul lui Jose Dias e adevărat. Dacă li s-ar

părea c-ar fi, ar încerca să ne despartă şi mai mult, şi poate până

la urmă nici nu m-ar mai primi la ei în casă... Mie îmi ajunge

jurământul nostru că ne vom căsători unul cu celălalt.

Deci asta era; trebuia să disimulăm ca să alungăm orice

bănuială şi în acelaşi timp să ne bucurăm de aceeaşi libertate, ca

să ne putem construi liniştiţi viitorul. Dar exemplul se

completează cu ce am auzit ziua următoare, la prânz; după ce

unchiul Cosme spuse că el voia să vadă cu ce mână o să

binecuvântez eu poporul la slujbă, mama povesti că zilele trecute,

vorbind de fete care se mărită devreme, Capitu îi

spusese: „Pe

mine vreau să mă cunune părintele Bentinho; îl aştept până se face

preot!" Unchiul Cosme râse amuzat, Jose Dias nu rămase nici el

serios, numai verişoara Justina se încruntă şi mă privi întrebător. Eu,

care mă uitasem la toţi, nu putui înfrunta privirea verişoarei, aşa

că încercai să rămân cu nasul în farfurie. Dar mâncarea îmi pică

prost; eram aşa de fericit cu disimularea lui Capitu, încât nu mai

văzui nimic altceva în faţa ochilor, iar imediat după prânz mă

grăbii să comentez cu ea conversaţia şi să-i laud şiretenia. Capitu

zâmbi recunoscătoare.

— Ai dreptate, Capitu, încheiai eu; o să-i înşelăm pe toţi.

— Nu-i aşa? spuse ea cu nevinovăţie.

Capitolul LXVI

Apropiere

Capitu i se lipise mamei de suflet. Stăteau mai tot timpul

împreună, vorbind despre mine, de soare, de vânt sau despre

nimic; Capitu se ducea la ea dimineţile să coasă; câteodată,

rămânea la cină.

Verişoara Justina nu era la fel de afectuoasă, dar nici nu se

purta rău cu prietena mea. Era destul de sinceră încât să spună

când cineva nu-i plăcea sau nu-i mirosea a bine. Poate doar despre

soţul ei nu spunea nimic de rău, dar soţul ei era mort; oricum, nu

exista bărbat să-l întreacă în afecţiune, muncă şi onestitate, în

maniere şi în ascuţimea spiritului. Părerea asta, după cum zicea

unchiul Cosme, era postumă, căci cât timp fusese în viaţă se

certau mult, iar ultimele şase luni le-au trăit despărţiţi. Cu atât

mai bine pentru ea; lauda morţilor e un fel de a te ruga pentru ei.

Îi plăcea şi de mama, sau, dacă a avut vreodată un

gând rău la

adresa ei, acesta a rămas închis în inima verişoarei. E de la sine

înţeles că, cel puţin aparent, o trata cu respectul cuvenit. Nu cred

că spera la vreo moştenire; oamenii cu astfel de aspiraţii îşi întrec

atribuţiile normale, se prefac mai zâmbitori, mai sârguincioşi, sunt

înzecit mai grijulii, ajung să întreacă servitorii. Dar toate astea

erau împotriva firii verişoarei Justina, plămădită din acreală şi

nemulţumire. Cum fusese primită în casă dintr-o favoare, e de

înţeles că nu arăta lipsă de respect faţă de doamnă şi îşi înghiţea

resentimentele, sau o vorbea de rău doar lui Dumnezeu şi diavolului.

Dacă ar fi urât-o pe mama, n-ar fi fost un motiv în plus s-o

urască pe Capitu, nici n-avea nevoie de motive suplimentare. Cu

toate astea, apropierea lui Capitu a făcut-o mai neplăcută pe ruda

mea. Dacă la început nu se purta urât cu ea, cu timpul

şi-a

schimbat comportamentul şi a ajuns s-o ocolească. Capitu, plină

de solicitudine, dacă n-o vedea, întreba de ea şi se ducea s-o

caute. Verişoara Justina îi tolera această curtenie. Viaţa e plină de

obligaţii pe care trebuie să le îndeplinim, oricât am vrea să le

ignorăm cu neruşinare. De altfel, Capitu se folosea de o anume

magie care te prinde; până la urmă, verişoara Justina i se arăta

zâmbitoare, dar când rămânea singură cu mama, găsea câte un

cuvânt neprietenos la adresa fetei.

Când mama s-a îmbolnăvit de o febră care aproape o răpuse,

a dorit să-i fie Capitu infirmieră. Deşi asta o uşura pe verişoara

Justina de îndatoriri grele, nu i-a iertat prietenei mele intervenţia.

Într-o zi a întrebat-o dacă n-are ce face acasă; altădată, râzând, i-a

ieşit epigrama asta: „Nu-i nevoie să alergi atât; cele ce ţi se vor

cuveni te vor găsi.“

Capitolul LXVII

Un păcat

Dacă tot suntem aici, încă nu scol bolnava din pat fără să vă

povestesc ce mi s-a întâmplat. După cinci zile, mama s-a trezit

atât de răvăşită, încât a cerut să fiu adus de la seminar. În van a

încercat unchiul Cosme:

— Gloria, te sperii degeaba, febra o să treacă...

— Nu! Nu! Aduceţi-mi-l! Aş putea să mor, iar sufletul meu

nu va fi mântuit dacă nu-l am pe Bentinho lângă mine.

— O să-l speriem.

— Nu-i spuneţi nimic, dar aduceţi-mi-l acum-acum, fără întârziere.

Au crezut că delireză; dar, cum nu-i costa nimic să mă

aducă, Jose Dias a fost însărcinat să transmită mesajul. A intrat

atât de tulburat, încât am încremenit. I-a povestit rectorului în

particular ce se întâmplase şi am primit învoire să mă duc acasă.

Mergeam tăcuţi pe stradă, el cu acelaşi pas ca de obicei - premisa

înaintea consecinţei, consecinţa înaintea concluziei -, dar cu capul

plecat şi oftând, eu - temându-mă să nu citesc pe chipul lui vreo

veste dură şi definitivă. Îmi pomenise doar boala, ca şi cum n-ar

fi fost nimic; dar chemarea, tăcerea, oftările ar fi putut să însemne

altceva. Inima îmi bătea cu putere, picioarele îmi tremurau, era să

cad de câteva ori...

Nerăbdarea de a afla adevărul se împletea cu teama de a-l

afla. Era pentru prima dată când moartea îmi apărea atât de

aproape, mă înconjura, mă privea cu ochi găunoşi şi întunecaţi.

Cu cât înaintam pe Rua dos Barbonos, cu atât mai mult mă îngrozea

ideea de a ajunge acasă, de a intra, de a auzi plânsete, de a vedea un corp

fără viaţă... O! N-aş putea descrie niciodată aici tot ce

am simţit în

acele teribile minute. Deşi Jose Dias mergea cu încetineală

superlativă, strada parcă îmi fugea de sub picioare, casele zburau

dintr-o parte şi din cealaltă, iar o goarnă care s-a auzit atunci de la

sediul Gărzii Municipale mi-a răsunat în urechi asemnea trâmbiţei

Judecăţii de Apoi.

Am plecat, am ajuns la Piaţa Arcos, am intrat pe Rua de

Matacavalos. Casa nu era chiar acolo, ci mult mai departe de Rua

dos Invalidos, aproape de Senat. Am vrut să-l întreb pe însoţitorul

meu de vreo trei sau patru ori, dar n-am îndrăznit să deschid gura;

iar apoi nici nu mai voiam. Mergeam înainte, acceptând ce putea

fi mai rău ca pe un gest al destinului, ca pe o necesitate a înfăptui-

rii omeneşti şi, în acel moment, Speranţa, ca să combată Groaza,

mi-a strecurat în inimă nu aceste cuvinte, căci n-a fost nimic

articulat în cuvinte, ci o idee care s-ar fi putut traduce aşa: „Dacă

moare mama, gata cu seminarul."

Cititorule, a fost o străfulgerare. A luminat întunericul pe atât

de repede pe cât s-a şi stins, iar noaptea mea s-a aşternut şi mai

neagră, prin efectul remuşcă- rii rămase. A fost glasul desfrânarii

şi al egoismului. Smerenia filială a pălit o clipă, în perspectiva

libertăţii sigure, prin dispariţia datoriei şi a datornicului; a fost o

clipă, mai puţin decât atât, o sutime dintr-o clipă, dar chiar şi aşa,

suficient ca să-mi îngreuneze suferinţa cu o remuşcare.

Jose Dias ofta. La un moment dat m-a privit cu atâta milă,

încât mi s-a părut că-mi ghicise gândul, iar eu am vrut să-i cer să

nu spună nimic nimănui, că aveam să mă pedepsesc, şi aşa mai

departe. Dar mila lui era atât de plină de iubire, că nu putea fi

legată de păcatul meu; atunci mai rămânea doar

moartea mamei...

Am simţit o nelinişte atât de mare, un nod în gât, şi n-am mai putut

să mă abţin, am izbucnit în plâns.

— Ce s-a întâmplat, Bentinho?

— Mama...?

— Nu! Nu! Ce idee! Starea ei e *gravisimă,* dar nu e o boală

mortală, iar Dumnezeu poate orice. Şterge-ţi ochii, nu-i frumos ca

un tânăr de vârsta ta să meargă plângând pe stradă. Nu-i nimic,

doar o febră... Aşa e febra, loveşte rapid şi tot aşa de iute pleacă...

Nu cu degetele, unde ţi-e batista?

Mi-am şters ochii, cu toate că din toate cuvintele lui Jose Dias

unul singur îmi rămăsese în inimă; acel *gravi- sim.* Abia apoi mi-

am dat seama că voia să spună „grav", dar folosirea superlativului

lungeşte cuvintele şi, de dragul emfazei, Jose mi-a sporit tristeţea.

Dacă mai găseşti în cartea asta încă vreun exemplu de acelaşi gen,

dă-mi de ştire, cititorule, să corectez în cea de-a doua ediţie; nu e

nimic mai dizgraţios decât să dai picioare extrem de lungi unor

idei extrem de scurte. Mi-am şters ochii, repet, şi am continuat

drumul, nerăbdător să ajung acasă şi să-i cer iertare mamei pentru

gândul meu oribil. În fine, am ajuns, am intrat, am urcat

tremurând cele şase trepte ale scării şi, după câteva momente,

aplecat peste patul ei, ascultam vorbele tandre ale mamei, care îmi

strângea mâinile cu putere şi îmi repeta „fiul meu“. Ardea toată,

ochii îi pârjoleau pe ai mei, părea mistuită de un vulcan interior.

Am îngenuncheat lângă pat, dar, cum era înalt, am rămas departe

de mângâierile ei.

— Nu, fiule, ridică-te, ridică-te!

Lui Capitu, care era în dormitor, i-a plăcut să vadă intrarea

mea, gesturile, vorbele şi lacrimile mele, după cum mi-a

mărturisit mai târziu; dar n-a bănuit, desigur, toate cauzele stării

mele. Când am ajuns la mine în cameră, m-am gândit să-i spun

mamei totul, îndată ce avea să se însănătoşească, dar nu era o idee

fermă, ci doar un gând, ceva ce n-aş fi făcut niciodată, oricât de

mult m-ar fi durut păcatul meu. Atunci, cuprins de remuş- care,

m-am folosit încă o dată de vechiul meu obicei al promisiunilor

spirituale şi i-am cerut lui Dumnezeu să mă ierte şi să cruţe viaţa

mamei; în schimb, eu aveam să spun două mii de *Tatăl nostru.*

Dacă mă citeşte vreun preot, să-mi ierte metoda; a fost ultima

dată când am folosit-o. Criza în care mă aflam, la fel ca obiceiul

şi credinţa, explică tot. Erau încă două mii de rugăciuni; ce se

întâmplase cu cele de dinainte? Nu le-am plătit nici pe unele, nici

pe celelalte, dar, născute din suflete pure şi sincere, astfel de

promisiuni sunt ca moneda fiduciară - deşi datornicul nu le

plăteşte, valorează suma declarată.

Capitolul LXVIII

Să mai amânăm virtutea

Nu mulţi ar fi avut curajul să mărturisească gândul meu din

Rua de Matacavalos. Eu voi mărturisi tot ce are relevanţă pentru

povestea mea. Montaigne a scris despre el: *Ce ne sont pas mes*

gestes que j'escris, c'est moi, c'est mon essence („Nu scriu despre

gesturile mele, ci despre mine, despre propria-mi esenţă" - fr.

în original). Or, există un singur fel în care îţi poţi scrie propria esenţă,

şi anume s-o povesteşti pe toată, cu bune şi cu rele. Asta fac eu, pe măsură

ce-mi aduc aminte, înlesnind construcţia sau reconstituirea mea. De

exemplu, acum, că am povestit un păcat, cu plăcere aş istorisi şi

ceva frumos ce am făcut recent, dacă mi-ar veni în

minte, dar nu-

mi aduc aminte de nimic; rămâne pentru altă ocazie.

Nu vei avea de pierdut dacă aştepţi, prietene; dimpotrivă,

acum îmi vine în gând că... Gesturile frumoase nu sunt frumoase

în orice împrejurare, ci şi posibile şi probabile, urmând teoria mea

despre păcate şi virtuţi, pe cât de simplă, pe atât de clară. Pe

scurt, fiecare dintre noi se naşte cu un anumit număr dintr-unele

şi din- tr-altele, unite în perechi ca într-o căsnicie, pentru a se

compensa în viaţă. Când unul dintre parteneri e mai puternic

decât celălalt, îndrumă singur individul, care, nepracticând o

anume virtute sau un anume păcat, totuşi nu ar şti să zică dacă îi

lipseşte una ori cealală; regula este să se aplice o practică

simultană a celor două, spre avantajul purtătorului lor şi,

câteodată, cu glorie îndoită pe pământ şi în cer. Păcat că nu pot

fundamenta ideea cu unul sau mai multe cazuri de-ale altora; dar

nu am timp.

În ceea ce mă priveşte, e evident că m-am născut cu unele din

acele perechi de care vorbeam şi fireşte că încă le mai posed. Mi

s-a întâmplat deja, aici, în Engenho Novo, să mă cuprindă într-o

noapte o durere de cap atât de gravă, încât să-mi doresc ca trenul

din Gara Centrală să hurducăie departe de urechile mele şi să-şi

întrerupă mersul pentru multe ore, chiar dacă ar fi din cauza

morţii cuiva; iar în ziua următoare am pierdut acelaşi tren, pentru

că m-am dus să-i dau unui orb fără călăuză bastonul meu. *Voila*

mes gestes, voila mon essence.

Capitolul LXIX

Slujba

Unul dintre gesturile care îmi exprimă cel mai bine esenţa a

fost devoţiunea cu care am dat fuga în duminica următoare să

ascult slujba de la biserica Santo Antonio dos Pobres. Secretarul a

vrut să vină cu mine şi a început să se îmbrace, dar atât de încet

îşi punea bretelele şi brâul, încât n-am mai stat după el. De altfel,

voiam să fiu singur. Simţeam nevoia de a evita orice discuţie care

mi-ar fi distras atenţia de la scopul cu care mă duceam, şi anume

să mă împac cu Dumnezeu, după cele întâmplate în capitolul al

LXVII-lea. Nu voiam doar să-i cer iertare pentru păcat, ci să-i şi

mulţumesc pentru însănătoşirea mamei, iar dacă tot spun totul,

mai doream şi să-l fac să renunţe la plata promisiunii mele. Deşi

divin, sau poate tocmai de asta, Iehova e un Rothschild mult mai

uman şi nu face amânări de plată, ci şterge datoriile cu totul,

atunci când datornicul vrea cu adevărat să-şi îndrepte viaţa şi să-

şi reducă cheltuielile. Or, eu nu voiam altceva; de atunci înainte

n-aveam să mai fac promisiuni pe care să nu le pot plăti, şi aveam

să le plătesc de îndată ce le făceam.

Am ascultat slujba; venind momentul de laudă adusă

Domnului, am mulţumit pentru viaţa şi sănătatea mamei; apoi am

cerut iertare pentru păcatul săvârşit şi ştergerea datoriei şi am

primit binecuvântarea de sfârşit a oficiantului ca pe un act solemn

de reconciliere. La final, mi-am amintit că biserica a înfiinţat prin

confesi- onar o arhivă sigură, iar prin spovedanie - cel mai inspi-

rat instrument pentru reglarea de conturi morale dintre

om şi Dumnezeu. Dar timiditatea mea incorigibilă mi-a închis

acea uşă sigură; m-am temut că n-o să găsesc cuvinte cu care să-i

spun duhovnicului secretul meu. Cât de schimbător e omul! Azi

am ajuns să-l public.

Capitolul LXX

După slujbă

M-am mai rugat puţin, m-am închinat, am închis cartea de

rugăciuni şi m-am îndreptat către uşă. Nu era multă lume, nici

biserica nu e mare, dar n-am putut să ies imediat, a trebuit să mai

aştept puţin. Erau acolo bărbaţi şi femei, bătrâni şi copii, mătăsuri

şi ţesături, poate şi ochi urâţi şi frumoşi, dar eu n-am văzut nimic

din toate astea. Mergeam spre uşă, laolaltă cu restul lumii, auzind

saluturile şi şuşotelile. În curtea bisericii, unde mulţimea s-a mai

rărit, m-am oprit şi m-am uitat la toţi. Am văzut o tânără şi un

bărbat, iar bărbatul se uita la mine, ascultând-o pe fată. Şi i-am

auzit vorbind:

— Dar ce vrei?

— Vreau să ştiu ce mai face ea; întreabă tu, tată.

Era domnişoara Sancha, colega de şcoală a lui Capitu,

care voia să afle veşti despre mama. Tatăl ei veni spre mine; îi

spusei că îşi revenise. Apoi plecarăm cu toţii, îmi arătă unde

stătea şi, cum ne îndreptam în aceeaşi direcţie, merserăm

împreună. Gurgel era un bărbat de vreo patruzeci de ani sau puţin

mai mult, cu predispoziţie spre îngrăşare; era foarte curtenitor;

odată ajunşi la uşa casei lor, aproape mă obligă să iau prânzul cu ei.

— Mulţumesc, dar mă aşteaptă mama.

— Trimitem un negru să-i spună că rămâneţi la prânz şi vă

duceţi mai târziu.

— Vin altă dată.

Domnişoara Sancha, întoarsă către tatăl ei, asculta şi aştepta.

Nu era urâtă; numai nasul borcănat semăna cu al tatălui ei, însă

unele trăsături îi urâţesc pe unii şi îi înnobilează pe alţii. Era îmbrăcată

simplu. Gurgel era văduv şi îşi iubea fata ca pe ochii din cap. Cum

refuzasem prânzul, a vrut să stau măcar să mă odihnesc câteva minute.

N-am putut refuza şi am urcat. M-a întrebat ce vârstă am, ce studiez,

ce credinţă urmez şi mi-a dat sfaturi în cazul în care aveam să mă fac preot;

mi-a povestit despre magazinul lui de pe Rua da Quitanda. În sfârşit, mi-am

luat rămas bun, a venit până la scări; fiica a trimis salutări

pentru Capitu şi pentru mama. Când am ajuns în stradă, m-am

uitat în sus; tatăl era la fereastră şi-mi făcea un gest larg de despărţire.

Capitolul LXXI

Vizita lui Escobar

Acasă, o minţiseră pe mama spunându-i că mă întorsesem şi

mă dusesem să mă schimb.

„Slujba de ora opt trebuie să se fi terminat deja... Bentinho ar

fi trebuit să se întoarcă... S-o fi întâmplat ceva, Cosme?... Ia vezi,

te rog...“ Numai asta zicea, dar când am intrat în casă, s-a liniştit.

Era ziua simţirilor bune. Escobar veni să mă viziteze şi să afle

de sănătatea mamei. Nu mai venise până acolo, nici relaţiile

noastre nu erau într-atât de strânse cum aveau să devină mai apoi;

dar cunoscând motivul plecării mele cu trei zile înainte, profită de

ziua de duminică pentru a veni să mă vadă şi să întrebe dacă

pericolul continuă sau nu. Când spusei că nu, răsuflă uşurat.

— Mi-a fost teamă, spuse el.

— Ceilalţi au aflat?

— Se pare că da: unii au aflat.

Unchiul Cosme şi Jose Dias fură încântaţi de prietenul meu;

secretarul îi spuse că-l văzuse o dată pe tatăl lui în Rio de Janeiro.

Escobar era foarte politicos; şi, deşi pe vremea aceea vorbea mai

mult, nu le semăna băieţilor de vârsta noastră; în ziua aceea mi se

păru puţin mai expansiv decât de obicei. Unchiul Cosme îl rugă să

cineze cu noi. Escobar se gândi o clipă, dar apoi spuse că-l

aşteaptă ruda lui din Rio. Eu, amintindu-mi cuvintele lui Gurgel,

le repetai:

— Trimitem un negru să-i spună că rămâi la cină şi te duci

mai târziu.

— Atâta deranj!

— Nu e niciun deranj, interveni unchiul Cosme.

Escobar se învoi şi rămase la cină. Observai că mişcările lui

rapide, pe care şi le controla la ore, şi le controla şi acum, atât în

sufragerie, cât şi la masă. Ora petrecută împreună fu de prietenie

sinceră. Îi arătai puţinele cărţi pe care le aveam. Îi plăcu mult

portretul tatălui meu; după ce-l privi câteva clipe, se întoarse către

mine şi-mi spuse:

— Se vede că avea o inimă curată!

Ochii lui Escobar, deschişi la culoare, după cum am mai zis,

erau *dulcisimi;* astfel îi definise Jose Dias, după ce el plecase, şi

păstrez cuvântul ăsta, în ciuda celor patruzeci de ani pe care îi

duce în spate. Nu exagerase ca să facă pe plac. Faţa rasă a

prietenului meu lăsa să se vadă o piele albă şi netedă. Fruntea era

puţin cam îngustă, având cărarea pieptănăturii aproape deasupra

sprân- cenei stângi; păstra, totuşi, distanţa necesară ca să nu

sluţească celelalte trăsături, şi nu le ciuntea delicateţea. Avea un

chip cu adevărat interesant: gura subţire şi ghiduşă, nasul

încovoiat şi zvelt. Îi stătea în obicei să-şi scuture umărul drept din

când în când, dar mai târziu s-a descotorosit de gest, după ce unul

dintre noi i l-a sesizat la seminar; a fost primul exemplu când am

văzut că un om îşi poate corecta fără probleme micile defecte.

Am simţit întotdeauna o oarecare ambiţie a prietenilor mei de

a fi pe plac tuturor. Cei din casă l-au plăcut mult pe Escobar;

însăşi verişoara Justina a zis că e un băiat de apreciat, în ciuda...

„În ciuda a ce ?“ a întrebat-o Jose Dias, văzând că nu duce fraza

la capăt. N-a răspuns, nici nu putea răspunde; probabil că

verişoara Justina nu văzuse niciun defect clar sau important la

musafirul nostru; acel „în ciuda“ era un fel de plan de rezervă în

caz că avea să-i descopere vreunul vreodată; sau poate că

obişnuinţa a determinat-o să pună o piedică acolo unde nu găsise

niciuna.

Escobar a plecat imediat după cină; l-am condus până la

poartă, unde am aşteptat să vină diligenţa. Mi-a spus că

magazinul rudei lui se află pe Rua dos Pescadores şi e deschis

până la ora nouă; aşa că nu voia să rămână prea mult

pe-afară.

Ne-am despărţit călduros: el mi-a mai mai făcut o dată semn de

despărţire din omnibuz. Am rămas la poartă, să văd dacă se mai

uită încă o dată înapoi, dar nu a făcut-o.

— Ce mare prietenie; cine e? întrebă cineva de la o fereastră

din apropiere.

Nici nu mai trebuie să zic că era Capitu. Unele lucruri se

ghicesc în viaţă, ca în cărţi, fie ele romane, fie poveşti adevărate.

Era Capitu, care ne spionase de ceva vreme, de după storuri, iar

acum deschisese fereastra de-a binelea şi apăruse. Văzuse

despărţirea noastră atât de afectuoasă şi voia să afle cine mă

merită atât de mult.

— E Escobar, îi zisei eu ducându-mă sub fereastră şi privind

în sus.

Capitolul LXXII

O reformă dramatică

Nici eu, nici tu, nici ea, nici altcineva din povestea asta n-ar fi

putut răspunde altfel, dovadă că destinul, ca orice dramaturg, nu

anunţă peripeţiile ce vor urma, nici deznodământul. Toate vin la

timpul lor, până când cade cortina, se sting luminile, iar

spectatorii se duc la culcare. Totuşi, ar exista ceva pe care eu aş

propune să-l reformăm la genul dramatic: o încercare, şi anume ca

piesele să înceapă cu sfârşitul. Othello s-ar omorî pe sine şi pe

Desdemona în primul act, cele trei care ar urma fiind dedicate

acţiunii lente şi descrescânde a geloziei, iar ultimul ar conţine

doar scenele iniţiale cu ameninţările turcilor, explicaţiile lui

Othello şi ale Desdemonei şi sfatul vicleanului Iago: „Bagă bani

în buzunar.“ Astfel, spectatorul ar regăsi în teatru pe de-o parte

aceeaşi şaradă pe care i-o oferă ziarele, pentru că ultimele acte ar

explica deznodământul din primul, un fel de concept, şi pe de altă

parte s-ar duce la culcare cu o frumoasă senzaţie de tandreţe şi

iubire:

Ea iubea ce mă rănea,

Eu - smerenia din ea.

Capitolul LXXIII

Masinistul

Destinul nu e numai dramaturg, mai este şi propriul său

maşinist, adică anunţă intrarea personajelor în scenă, le dă scrisori

şi alte obiecte şi, în funcţie de semnalele corespondente

dialogului, execută un tunet, sunetul unei maşini, o împuşcătură.

Când eram mic, s-a jucat în nu mai ştiu care teatru o

dramă care

se termina cu Judecata de Apoi. Personajul principal era

Ashaverus (Ashaverus, personaj din piesa *Jidovul rătăcitor,* de Edgar

Quinet, publicată în 1833), care în ultima scenă încheia un monolog

cu exclamaţia: „Aud trâmbiţa arhanghelului!“ Nu s-a auzit nicio

trâmbiţă. Ashaverus, stingherit, a repetat replica, de data asta mai

tare, să-l audă maşinistul, dar tot nimic. S-a dus înspre fundul

scenei, pasămite cu pas tragic, şi a spus cu o voce surdă:

„Pistonul! Pistonul! Pistonul!" Publicul l-a auzit şi a început să

râdă, iar când în cele din urmă s-a auzit trâmbiţa şi Ashaverus a

strigat pentru a treia oară că e a arhanghelului, un puştan din sală

l-a corectat: „Ba nu, domnule, e pistonul arhanghelului!“

Cam aşa s-a întâmplat şi cu mine, care stăteam sub fereastra

lui Capitu, când trecu un cavaler, un *dandy,* cum îi

numeam pe

atunci. Venea pe un roib frumos, proţăpit în şa, cu frâiele în mâna

stângă, cu cea dreaptă la brâu, încălţat cu cizme de lac, trupeş şi

zvelt: îl ştiam după figură. Mai trecuseră şi alţii şi încă aveau să

mai treacă; se duceau toţi la iubitele lor. Cum zice Alencar:

„Pentru că un student nu se poate lipsi de două lucruri:

un cal şi o iubită" (Referinţă la un citat din comedia *O Credito* [„Creditul"],

de Jose de Alencar [1829-1877], autor reprezentativ al romantismului

brazilian). Cum povesteşte Alvares de Azevedo (Referinţă la poezia

Namoro a Cavalo [„Poveste de iubire pe cal"], scrisă de Alvares de

Azevedo [1831-1852], poet din perioada ultra-romantismului) într-una

dintre poeziile lui, locuia în Catumbi şi, ca să-şi vadă iubita din

Catete, închiria un cal pentru trei mii de reali... Trei mii de reali!

Totul se pierde în negura timpului !

Revenind, *dandy*-ul călare pe roib n-a trecut la fel ca ceilalţi;

era trâmbiţa Judecăţii de Apoi care a sunat la timp; aşa a vrut

Destinul, care e propriul său maşinist. Cavalerul nu s-a mulţumit

să-şi vadă de drum, ci a întors capul spre noi, spre Capitu, şi s-a

uitat la ea, iar Capitu - la el; calul înainta, bărbatul stăruia cu

privirea întoarsă către ea. Am simţit pentru a doua oară muşcătura

geloziei. Privind la rece, era normal să admiri o figură frumoasă;

dar individul obişnuia să treacă după-amiezile pe acolo; locuia în

fostul Campo da Aclamagâo, şi apoi... şi apoi... Încercaţi să

gândiţi cu inima pusă pe jar, cum era a mea! Nici nu i-am mai zis

nimic lui Capitu; am plecat grăbit din stradă, am intrat în holul

casei mele şi, până să-mi dau seama, am ajuns deja în salon.

Capitolul LXXIV

Breteaua

În salon, unchiul Cosme şi Jose Dias stăteau de vorbă, unul

aşezat, celălalt când umblând, când oprindu-se. Cum l-am văzut

pe Jose Dias, mi-am amintit ce-mi spusese la seminar: „Asta până

o s-o ia vreun filfizon de prin vecini şi-o să se însoare cu ea... “

Era negreşit o aluzie la călăreţ. Când mi-am adus aminte,

impresia cu care rămăsesem de pe stradă s-a înrăutăţit; dar oare

nu chiar vorbele acelea, păstrate în subconştient, m-au făcut să

cred că schimbul lor de priviri avea ceva maliţios? Îmi venea să-l

iau pe Jose Dias de guler, să-l duc pe hol şi să-l întreb dacă ce

spusese era adevărat sau doar un scenariu de-al lui; dar Jose Dias,

care se oprise când mă văzuse intrând, a continuat să umble şi să

vorbească. Eu, nerăbdător, voiam să mă duc la casa de alături, îmi

imaginam că prietena mea plecase speriată de la

fereastră şi că

avea să apară în orice clipă, ca să vadă ce se întâmplase şi să-mi

explice... Dar cei doi au vorbit până când unchiul Cosme s-a

ridicat să se ducă să vadă bolnava, iar Jose Dias a venit lângă

mine, în dreptul celeilalte ferestre.

Cu o secundă în urmă voiam să-l întreb ce se petrece între

Capitu şi filfizonii din cartier; acum, imaginân- du-mi că vine să-

mi spună întocmai lucrul ăsta, mi-era teamă s-aud ce avea de zis.

Am vrut să-i pun mâna la gură. Jose Dias mi-a văzut probabil pe

chip altceva decât expresia mea obişnuită şi m-a întrebat

îngrijorat:

— Ce e, Bentinho?

Ca să nu mă uit la el, lăsai privirea în jos. Ochii, coborând,

văzură că secretarul avea descheiată una din bretelele pantalonilor

şi, cum tot insista să afle ce am, îi răspunsei, arătând

cu degetul:

— Breteaua, încheie-ţi breteaua.

Jose Dias se uită în jos, iar eu o rupsei la fugă.

Capitolul LXXV

Disperarea

Am scăpat de secretar, am scăpat de mama, evitând să intru la

ea în cameră, dar de mine însumi n-am reuşit să scap. Am alergat

până în dormitor şi am intrat în urma mea. Eu îmi vorbeam, eu mă

întărâtam, eu mă aruncam în pat şi mă zvârcoleam, şi plângeam, şi

îmi astupam sughiţurile cu colţul cearşafului. Mi-am jurat să n-o

mai văd pe Capitu toată ziua, niciodată, şi să mă fac preot odată

pentru totdeauna. Mă vedeam deja preot, stând în faţa ei, care

plângea căindu-se şi îmi cerea iertare, dar eu, rece şi senin, n-

aveam nimic altceva decât dispreţ faţă de ea, mult dispreţ; îi

întorceam spatele. O numeam perversă. De două ori m-am trezit

strângând din dinţi ca şi cum aş fi muşcat-o.

Stând în pat, i-am auzit vocea, venise să petreacă după-amiaza

cu mama şi, desigur, şi cu mine, ca de fiecare dată; dar, oricât de

mult m-a durut, n-am ieşit din cameră, iar Capitu râdea şi vorbea

tare, ca şi cum m-ar fi atenţionat; eu am rămas surd, singur cu

mine şi dispreţul meu. Îmi venea să-i înfig unghiile în beregată, să

le afund bine, până aveam să văd viaţa şi sângele scur- gându-se

din ea...

Capitolul LXXVI

Lămurire

După o vreme m-am liniştit, dar eram abătut. Stând întins în

pat, cu ochii în tavan, mi-am amintit că mama-mi spunea tot

timpul să nu mă culc după cină, ca să nu fac vreo congestie. M-

am ridicat de îndată, dar n-am ieşit din cameră. Capitu nu mai

râdea aşa mult şi vorbea mai încet; poate o întristase retragerea

mea, dar nici la gândul ăsta n-am cedat.

N-am mai mâncat seara şi am dormit prost. A doua zi de

dimineaţă nu eram mai bine, eram altfel. Suferinţa mea se

complica prin teama de a nu fi mers prea departe acum, că

lăsasem deoparte gândurile despre cele întâmplate. Deşi chiar mă

durea puţin capul, am acuzat o dispoziţie şi mai proastă, ca să nu

mă duc la seminar şi să-i pot vorbi lui Capitu. Poate era supărată

pe mine, poate nu mă mai voia pe mine şi îl prefera pe călăreţ.

Am vrut să le rezolv pe toate, s-o ascult şi s-o judec; poate avea

argumente să se apere şi să mă lămurească.

Le putea face pe amândouă. Când a aflat cauza izolării mele

de cu seară, mi-a spus că se simte foarte jignită; după ce făcusem

jurământul, cum puteam să o cred atât de uşuratică încât s-o

bănuiesc că... Iar aici a izbucnit în lacrimi şi a schiţat un gest de

despărţire; dar eu am sărit imediat, i-am luat mâinile şi i le-am

sărutat cu atâta afecţiune şi căldură, încât i le-am simţit

tremurând. Şi-a şters ochii cu degetele, iar eu le-am sărutat din

nou, şi pe ele, şi lacrimile; apoi a oftat, pe urmă a clătinat din cap.

Mi-a mărturisit că nu-l cunoaşte pe individ mai mult decât pe

ceilalţi care treceau pe acolo în timpul zilei, călare sau pe jos. Dacă

s-a uitat după el era tocmai o dovadă că nu era nicio legătură între ei doi;

altfel, ar fi fost normal să se prefacă.

— Şi ce-ar fi putea fi, din moment ce se însoară în curând? conchise.

— Se însoară?

Avea să se însoare, mi-a spus şi cu cine, cu o tânără din Rua

dos Barbonos. Motivul ăsta mi s-a părut cel mai convingător, iar

ea şi-a dat seama de asta din starea mea; dar chiar şi aşa, mi-a zis

că, pentru a evita o nouă confuzie, n-o să se mai ducă niciodată la

fereastră.

— Nu! Nu! Nu! Nu-ţi cer aşa ceva!

A fost de acord să-şi retragă promisiunea, dar a făcut o alta, şi

anume că, la prima mea bănuială, totul avea să se termine între

noi. Am acceptat ameninţarea şi am jurat că nu se va întâmpla

niciodată; fusese prima şi ultima bănuială.

Capitolul LXXVII

Plăcerea vechilor suferinţe

Povestind despre criza mea de amor adolescentin, am un

sentiment pe care nu ştiu dacă voi reuşi să-l explic, şi anume că

suferinţele de-atunci într-atât s-au spiritualizat cu timpul, încât au

ajuns să se amestece cu plăcerea. Nu mi-e clar, dar nimic nu e clar

în viaţă sau în cărţi. Adevărul e că simt o plăcere specială referin-

du-mă la o anumită supărare, când ştiu sigur că-mi va aminti de

altele pe care n-aş vrea să mi le aduc aminte pentru nimic în lume.

Capitolul LXXVIII

Secret contra secret

Altfel, am simţit atunci nevoia de a povesti cuiva ce se

petrecea între mine şi Capitu. N-am spus tot, doar o parte, iar

Escobar a fost cel care a auzit-o. Când m-am întors miercuri la

seminar, l-am găsit neliniştit; mi-a spus că avea de gând să vină

să mă vadă, dacă aş mai fi rămas încă o zi acasă. Mă întreba

îngrijorat ce mi se întâmplase, dacă eram bine.

— Sunt bine.

Mă asculta, iscodindu-mă cu privirea. După trei zile, mi-a zis

că începea să se vadă că sunt cu mintea în altă parte; ar fi fost mai

bine să mă controlez pe cât posibil. Cât despre el, avea la rândul

lui motive să fie distrat, dar încerca să fie atent.

— Deci ţi se pare că...?

— Da, câteodată parcă nu auzi nimic, rămâi cu privirea în

gol; controlează-te, Santiago.

— Am motivele mele...

— Te cred; nimeni nu se zăpăceşte degeaba.

— Escobar...

Ezitai; el aşteptă.

— Ce e?

— Escobar, tu-mi eşti prieten, şi eu sunt prietenul tău; aici,

la seminar, dintre toţi, tu mi-ai mers la inimă, iar acasă, în afară

de familie, nu prea am un prieten .

— Dacă aş zice şi eu acelaşi lucru, îmi răspunse el zâmbind,

n-ar mai avea niciun farmec; ar fi ca şi cum te-aş copia. Dar e

adevărat că aici nu m-am împrietenit cu nimeni în afară de tine, şi cred

că toată lumea a băgat de seamă; dar pe mine nu mă deranjează.

Înduioşat, simţii că-mi tremură vocea.

— Escobar, poţi să ţii un secret?

— Dacă întrebi, înseamnă că te îndoieşti, iar în cazul ăsta...

— Scuză-mă, era un fel de-a spune. Ştiu că eşti băiat serios

şi îţi voi vorbi ca şi cum m-aş confesa unui preot.

— Dacă ai nevoie de absolvire, eşti absolvit.

— Escobar, eu nu pot fi preot. Mă aflu aici pentru că ai mei

cred că pot şi au aşteptări, dar eu nu pot fi preot.

— Nici eu, Santiago.

— Nici tu?

— Secret contra secret: şi eu mă gândesc să nu termin

cursul; aş vrea să mă lansez în afaceri, dar să nu spui nimic,

absolut nimic; rămâne între noi. Şi nu pentru că nu aş fi religios;

sunt religios, dar comerţul e prima mea pasiune.

— Doar atât?

— Ce altceva ar mai putea fi?

Mi-am făcut de două ori ochii roată şi i-am şoptit primul

cuvânt din confesiunea mea atât de plăpândă şi surdă, că nici eu n-

am auzit-o; totuşi, ştiu că am zis „cineva..." cu reticenţă.

Cineva...? N-a fost nevoie de mai mult ca să înţeleagă. „Cineva"

trebuia să fie o fată. Să nu credeţi că a rămas uimit să mă vadă

îndrăgostit; i s-a părut chiar normal şi m-a iscodit din nou cu

privirea. Atunci i-am povestit câte ceva, ce puteam, dar fără

grabă, ca să am plăcerea să toc din nou subiectul. Escobar mă

asculta cu interes; la sfârşitul discuţiei noastre, mi-a zis că

secretul e ca şi îngropat în cimitir. M-a sfătuit să nu mă fac preot.

Nu puteam să mă dedic bisericii când inima mea nu aparţinea

cerului, ci pământului; aş fi fost un preot ratat, de fapt nici n-aş fi

fost preot. Or, Dumnezeu îi apără pe cei sinceri; din moment ce eu

puteam să-i fiu de folos doar din lume, atunci asta aveam de făcut.

Nici nu ştiţi ce plăcere mi-a făcut să-i încredinţez taina mea.

Era o bucurie în plus. Acea inimă tânără, care mă asculta şi-mi

dădea dreptate, făcea lumea să pară nemaipomenită. Lumea era

mare şi frumoasă, viaţa - o carieră excelentă. Iar eu, nici mai

mult, nici mai puţin decât un răsfăţat al cerurilor; asta era

senzaţia. Luaţi aminte că nu i-am spus nici toată povestea, nici

părţile mai bune; nu i-am povestit capitolul cu pieptănătura, de

exemplu, nici altele asemănătoare; dar îi povestisem mare parte.

E de la sine înţeles că am mai discutat despre asta. O dată şi

de mai multe ori: eu o lăudam pe Capitu pentru calităţile ei

morale, un subiect adecvat admiraţiei unui seminarist:

simplitatea, modestia, dragostea pentru muncă şi

obiceiurile

religioase. Nu mă legam de frumuseţea fizică, nici el nu mă

întreba de aşa ceva; dar i-am dat de înţeles că va înţelege mai bine

când o va vedea.

— Acum nu se poate, îl informai în prima săptămână, când

după ce mă întorsesem de acasă; Capitu se duce câteva zile la o

prietenă din Rua dos Invalidos. Când se întoarce, vii şi tu; dar

poţi trece şi înainte, poţi trece oricând; de ce n-ai venit ieri să

luăm cina împreună?

— Pentru că nu m-ai invitat.

— Mai e nevoie să te invit? Tuturor le-a plăcut mult de tine.

— Şi mie mi-a plăcut mult de toată lumea, dar s-ar putea să

fiu părtinitor, mărturisesc că mama ta e o doamnă adorabilă.

— Nu-i aşa? răspunsei entuziasmat.

Capitolul LXXIX

Capitolul cu pricina

Într-adevăr, eram încântat să-l aud vorbind astfel. Ştiţi ce

părere aveam despre mama. Chiar şi acum, după ce am întrerupt

rândul ca să-i privesc portretul care atârnă pe perete, mi se pare că

i se putea citi pe chip acea calitate. Altfel, nu se explică părerea

lui Escobar, care nu schimbase cu ea decât câteva vorbe. Una

singură era de-ajuns ca să-i pătrunzi esenţa lăuntrică; da, da,

mama era adorabilă. Deşi mă obliga să urmez o carieră pe care n-

o doream, nu puteam nega că era adorabilă, ca o sfântă.

Dar oare chiar mă obliga să urmez cariera ecleziastică? Aici

ating o chestiune la care credeam că voi ajunge mai încolo şi

chiar căutam momentul potrivit să-i acord un capitol special. Nu

prea merge să spun de-acum ceea ce am descoperit abia mai

târziu; dar, odată ce am adus vorba, e mai bine s-o duc până la

capăt. E o chestiune gravă şi complexă, delicată şi subtilă, dintre

acelea în care creatorul trebuie să plece urechea la opera lui, iar

opera trebuie să-şi asculte creatorul, pentru ca şi unul, şi celălalt

să spună adevărul, numai adevărul, dar adevărul întreg. Trebuie

adăugat că această chestiune o face pe sfântă şi mai adorabilă,

fără a întina (ba dimpotrivă!) latura umană şi pământească ce

sălăşluia în ea. Dar ajunge cu prefaţa, să purcedem la capitolul cu

pricina.

Capitolul LXXX

Să începem capitolul

Să începem capitolul. Mama era o femeie cu frica lui

Dumnezeu; ştiţi deja asta, ştiţi şi despre practicile ei religioase, şi

despre credinţa pură care le însufleţea. Ştiţi, de asemenea, că

profesiunea mea bisericească era obiectul promisiunii făcute pe

când fusesem conceput. Am povestit toate astea la vremea lor.

Ştiţi şi că, pentru a strânge laţul moral al obligaţiei, şi-a

încredinţat proiectele şi motivele rudelor şi celor apropiaţi.

Promisiunea, făcută cu ardoare, acceptată cu îndurare, a păstrat-o

cu bucurie în străfundul inimii. Cred că i-am simţit gustul fericirii

în laptele pe care l-am supt. Dacă ar mai fi trăit, poate că tata ar fi

schimbat planurile şi, cum era înclinat spre politică, probabil m-ar

fi îndrumat numai pe calea politicii, deşi cele două ocupaţii n-au

fost, nici nu sunt incongruente, şi mulţi preoţi intră în lupta

partidelor şi a guvernelor laice. Dar tatăl meu murise fără să afle

nimic din toate acestea, iar ea a rămas cu contractul, figurând ca

singura datornică.

Unul dintre aforismele lui Franklin spune că pentru

cei care

au termen de plată la Paşte, postul pare scurt. Postul nostru n-a

fost mai lung decât altele, iar mama, deşi mă pusese să învăţ

latina şi doctrina, a început să întârzie intrarea mea la seminar. În

termeni comerciali, asta se cheamă amânare de plată. Creditorul

era multimilionar, nu depindea de acea valoare ca să aibă ce mân-

ca, şi a consimţit la amânarea plăţii, chiar şi fără să mărească

dobânda. Dar, într-o zi, unul din apropiaţii care aveau rolul de

giranţi ai poliţei a înştiinţat-o că trebuie să onoreze înţelegerea; e unul

dintre primele capitole. Mama a fost de acord şi eu am intrat la Sâo Jose.

Tot în acelaşi capitol, vărsase nişte lacrimi pe care şi le-a şters

apoi fără să le justifice şi pe care niciunul dintre cei prezenţi, nici

unchiul Cosme, nici verişoara Justina, nici secretarul Jose Dias nu

le-a înţeles pe deplin; eu, care mă aflam după uşă, nici

atât. La o

analiză mai atentă, în ciuda distanţei, se vedea că e vorba de

suferinţe mai vechi, de durerea despărţirii - şi, de asemenea (şi de

aici porneşte chestiunea), poate şi de regretul promisiunii.

Catolică şi credincioasă, ştia prea bine că promisiunile trebuie

îndeplinite; se punea întrebarea dacă este oportun şi adecvat să le

îndeplineşti pe toate şi, firește, răspunsul tindea să fie negativ. De

ce ar fi pedepsit-o Dumnezeu, refuzându-i un al doilea fiu? Poate

că mi-aş fi dedicat viaţa divinităţii şi fără să fi fost promis *ab ovo.*

Un raţionament tardiv; ar fi trebuit făcut în ziua în care am fost

conceput. În orice caz, era o concluzie importantă; dar cum o

concluzie nu e de ajuns pentru a distruge, totul a rămas cum fusese

stabilit, iar eu am plecat la seminar.

O credinţă mai aţipită ar fi rezolvat problema în favoarea mea,

dar credinţa mă veghea cu ochi mari şi puri. Mama ar fi schimbat

promisiunea dacă ar fi putut, dân- du-şi ani din viaţă ca să mă mai

ţină lângă ea, departe de cler, însurat şi tată; asta bănuiesc eu,

după cum bănuiesc şi că a respins ideea, părându-i-se o lipsă de

loialitate. Aşa am simţit mereu de-a lungul timpului.

Dar s-a întâmplat ca absenţa mea să fie temperată de stăruinţa

lui Capitu. Fata îi devenise o prezenţă necesară. Puţin câte puţin, a

ajuns să se convingă că micuţa m-ar face fericit. Şi atunci (aici

intervine finalul chestiunii), speranţa că dragostea noastră,

făcându-mă absolut incompatibil cu seminarul, m-ar determina să

nu rămân acolo pentru nimic în lume, speranţa asta intimă şi se-

cretă a pătruns şi a pus stăpânire pe inima mamei mele.

Dacă s-ar fi întâmplat asta, eu aş fi rupt contractul fără ca ea să

aibă vreo vină. Iar ea rămânea cu mine alături fără să

fi făcut

neapărat ceva pentru asta. Era ca şi cum, după ce ar fi încredinţat

cuiva valoarea datoriei pentru a o duce creditorului, purtătorul ar

fi păstrat banii şi n-ar fi dus nimic. În viaţa de zi cu zi, acţiunea

unui terţ nu-l scuteşte pe contractant de obligaţii; dar avantajul de

a face o învoială cu Cel de Sus este că intenţia valorează bani.

Sigur ai avut conflicte asemănătoare, iar dacă eşti religios, cu

siguranţă că a existat o împrejurare în care, în acelaşi fel sau într-

unul asemănător, ai vrut să împaci cerul cu pământul. Cerul şi

pământul se împacă de obicei; sunt fraţi aproape gemeni, cerul

fiind creat în a doua zi, iar pământul în a treia. Precum Avram,

aşa şi mama mea şi-a dus fiul la muntele din viziune, împreună cu

lemnul pentru holocaust, focul şi cuţitul. L-a legat pe Isaac

deasupra stivei de lemne, a luat cuţitul şi l-a ridicat

deasupra

capului. Când să-l împlânte, a auzit vocea îngerului care-i

poruncea în numele Domnului: „Să nu-ţi ridici mâna asupra

copilului, nici să-i faci vreun rău, căci acum cunosc că te temi de

Dumnezeu." Cam asta ar fi fost speranţa secretă a mamei.

Capitu era, fireşte, îngerul din Scriptură. Adevărul e că acum

mama nu se mai putea lipsi de ea. Afecţiunea crescândă ajunsese

să se manifeste în gesturi ieşite din comun. Capitu devenise

floarea casei, soarele dimineţii, răcoarea zilelor, luna nopţilor;

petrecea acolo ore în şir, ascultând, vorbind şi cântând. Mama îi

cerceta inima, îi iscodea privirea, iar între ele două, numele meu

era parola pentru viitor.

Capitolul LXXXI

Ce mi-a spus mama

Dacă tot am povestit ce am descoperit abia mai târziu, pot

transpune aici ce mi-a spus mama. Acum o să înţelegi de ce mi-a

zis următoarele, în prima sâmbătă în care am ajuns acasă şi am

aflat că prietena mea era pe Rua dos Invalidos, împreună cu

domnişoara Gurgel:

— De ce nu te duci s-o vezi? Nu mi-ai zis tu că tatăl Sanchei

te-a invitat să treci când vrei?

— Ba da.

— Şi atunci? Dar numai dacă vrei. Capitu ar fi trebuit să se

întoarcă azi să terminăm o treabă; sigur prietena ei a rugat-o să

doarmă acolo.

— Poate au câte un iubit, insinuă verişoara Justina.

Singurul motiv pentru care n-am omorât-o a fost că

n-aveam la îndemână nici sabie, nici sfoară, nici pistol sau

pumnal; dar, dacă privirea pe care i-am aruncat-o ar fi putut ucide,

ar fi făcut-o. Una dintre greşelile Providenţei a fost să-i lase

omului doar braţele şi dinţii ca arme de atac, iar picioarele, pentru

fugă sau apărare. Ochii erau de ajuns pentru primul scop. Cu o

singură mişcare ar fi pironit sau ar fi făcut să cadă jos un duşman

ori un rival, ar fi îndeplinit o răzbunare promptă, cu adăugirea că,

pentru a amăgi justiţia, aceiaşi ochi ucigaşi ar fi fost miloşi şi ar fi

deplâns victima. Verişoara Justina a scăpat privirii mele; eu însă

n-am scăpat de efectul insinuării ei, aşa că duminică, la ora

unsprezece, am dat fuga la casa din Invalidos.

Tatăl Sanchei m-a primit răvăşit şi trist. Fiica lui era bolnavă;

căzuse la pat cu o seară înainte din cauza unei febre care se înrăutăţea.

Cum îşi iubea mult fiica, se temea că ar putea să moară şi m-a anunţat

că s-ar omorî şi el dacă ar fi aşa.

Dar ce capitol funebru ca un cimitir, cu morţi, sinucideri şi

asasinate. Eu doream o rază de soare şi cer albastru. Mi le-a adus

Capitu când a apărut în uşa camerei, să-i spună tatălui Sanchei că

fiica lui vrea să-i vorbească.

— Îi e mai rău? întrebă Gurgel, speriat

— Nu domnule, dar vrea să vă vadă.

— Rămâi aici puţin, îi spuse el; şi adăugă, întorcându-se

către mine: ea e infirmiera Sanchei, n-a vrut pe altcineva; vin imediat.

Capitu părea obosită şi mâhnită, dar, cum m-a văzut, s-a

preschimbat de îndată, devenind fetişcana pe care o ştiam,

energică şi veselă, deşi nu mai puţin mirată. Nu-i venea să creadă

că sunt chiar eu. Mi-a vorbit, a vrut să-i povestesc şi eu despre

mine, şi chiar am stat de vorbă câteva minute, dar atât de încet şi

înăbuşit, încât nici măcar pereţii, care au urechi, n-au auzit.

Oricum, dacă au auzit ceva, n-au înţeles nimic, nici ei şi nici

mobilele, care erau la fel de triste ca stăpânul lor.

Capitolul LXXXII

Canapeaua

Dintre toate, numai canapeaua părea să fi înţeles situaţia

noastră morală, întrucât ne-a oferit serviciile moliciunii ei cu atâta

insistenţă, încât am acceptat şi ne-am aşezat. De atunci, am o

părere aparte despre canapele. O canapea reuşeşte să îmbine

intimitatea cu decorul şi defineşte toată casa fără a fi nevoie să

părăseşti camera. Doi bărbaţi aşezaţi pe ea pot discuta despre

destinul unui imperiu, iar două femei - despre eleganţa unei ro-

chii; dar numai printr-o aberaţie a naturii un bărbat şi o femeie ar

vorbi despre altceva decât despre ei doi. Asta am făcut şi noi,

Capitu şi cu mine. Îmi amintesc vag că am întrebat-o dacă avea să

rămână mult acolo...

— Nu ştiu; febra pare să cedeze... dar...

Îmi amintesc, la fel de vag, că i-am povestit adevărul despre

vizita mea din Rua dos Invalidos, şi anume că fusese ideea mamei

mele.

— A fost ideea ei? murmură Capitu şi adăugă, cu ochii

strălucind intens: vom fi fericiţi!

Am repetat aceste vorbe doar cu degetele, care le strângeau pe

ale ei. Canapeaua, fie că vedea, fie că nu, îşi presta în continuare

serviciile pentru mâinile noastre strânse şi pentru capetele noastre

lipite, sau aproape lipite unul de celălalt.

Capitolul LXXXIII

Portretul

Gurgel se întoarse în cameră şi îi spuse lui Capitu că acum

fiica lui o cheamă pe ea. Eu mă ridicai degrabă şi numi găseam

locul; îmi proptisem privirea în scaune. Dar Capitu se ridică firesc

şi-l întrebă dacă a mai crescut febra.

— Nu, spuse el.

Nicio tresărire, nimic, niciun aer misterios din partea lui

Capitu; se întoarse către mine şi-mi spuse să le salut pe mama şi

pe verişoara Justina, îşi luă rămas-bun; îmi întinse mâna şi apoi

porni pe coridor. Invidia mea o urmă. Cum era cu putinţă să se

controleze cu atâta uşurinţă, iar eu să fiu incapabil de aşa ceva?

— S-a făcut domnişoară, observă Gurgel, privind-o la

rândul lui.

Am îngăimat că da. Într-adevăr, Capitu creştea văzând cu

ochii, formele i se rotunjeau şi căpătau o vitalitate intensă;

caracterul, de asemenea. Era femeie pe dinăuntru şi pe dinafară,

femeie şi la stânga şi la dreapta, femeie pe toate

părţile, din cap

până-n picioare. Evoluţia ei părea mai rapidă acum, că o vedeam

doar din când în când; de fiecare dată când veneam acasă, mi se

părea mai înaltă şi mai plină; ochii păreau să-i lucească altfel, iar

gura parcă avea altă expresie. Gurgel se întoarse către perete,

unde era agăţat un portret de fată, şi mă întrebă dacă mi se pare

că-i seamănă lui Capitu.

Unul dintre obiceiurile din viaţa mea a fost să fiu întotdeauna

de acord cu părerea interlocutorului meu atunci când subiectul nu

mă jigneşte, nu mă supără sau nu-mi este impus. Înainte de a cerceta cu

atenţie dacă într-adevăr Capitu semăna cu figura din portret, am răspuns că

da. Atunci mi-a spus că e portretul nevestei lui şi că toţi cei care o

cunoscuseră spuneau acelaşi lucru. Şi mie mi se părea că trăsăturile sunt

asemănătoare, mai ales fruntea şi ochii. Cât despre expresie, era

identică; păreau surori.

— În fine, până şi prietenia cu Sanchinha; mama ei îi era la

fel de prietenă... Câteodată, în viaţă apar asemănări aşa de ciudate.

Capitolul LXXXIV

Chemare

Când am ieşit în pridvor şi apoi pe stradă, am stat să mă

gândesc dacă o fi bănuit ceva, dar mi s-a părut că nu, şi am pornit

la drum. Eram atât de mulţumit de vizită, de bucuria lui Capitu,

de laudele lui Gurgel, încât n-am auzit din prima că mă cheamă

cineva:

— Dom' Bentinho! Dom' Bentinho!

Abia după ce vocea se apropie şi cel care striga ajunse la

poartă mă oprii şi văzui despre ce era vorba şi de unde venea.

Eram deja pe Rua de Matacavalos. Casa era o prăvălie de veselă,

puţină şi sărăcăcioasă; uşile stăteau pe jumătate închise, iar cel

care mă chema era un biet om grizonat şi prost îmbrăcat.

— Dom' Bentinho, îmi spuse el plângând; ştiţi că fiul meu,

Manduca, a murit?

— A murit?

— A murit acum jumătate de oră, îl îngropăm mâine. I-am

trimis vorbă chiar acum mamei dumneavoastră, iar ea a fost bună

să-mi trimită nişte flori să-i pun pe sicriu. Sărmanul meu fiu!

Ştiam c-o să moară şi e mai bine că s-a dus, săracul, dar chiar şi

aşa, tot doare. Ce viaţă a avut!... Chiar zilele astea şi-a amintit de

dumneavoastră şi a întrebat dacă sunteţi la seminar... Vreţi să-l

vedeţi? Intraţi, haideţi să-l vedeţi...

Nu mi-e uşor să spun asta, dar mai degrabă să păcătuiesc

spunând prea multe decât prea puţine. Am vrut să-i răspund că nu,

nu vreau să-l văd pe Manduca, şi am schiţat chiar şi un gest de

fugă. Nu din teamă; cu altă ocazie poate că aş fi intrat fără

probleme şi curios, dar acum eram aşa de fericit! Să vezi un mort când te

întorci de la o iubită... Unele lucruri nu se potrivesc deloc. Vestea în sine

era deja o mare tulburare. Ideile mele aurite îşi pierduseră cu totul

culoarea şi metalul şi se preschimbaseră în cenuşă întunecată şi

urâtă, aşa încât n-am mai ales nimic din ele. Până la urmă, cred că

am zis că mă grăbesc, dar probabil n-am spus-o în cuvinte clare,

sau poate nici omeneşti, pentru că el, lipit de poartă, mi-a făcut

loc cu un gest, iar eu, fără voinţă să intru sau să fug, am lăsat

corpul să facă ce putea mai bine, iar corpul până la urmă a intrat.

Nu-l învinuiesc pe om; pentru el, în acea clipă, cel mai

important era fiul lui. Dar nu mă învinuiţi nici pe mine; pentru

mine, în acea clipă, cea mai importantă era Capitu. Dar cele două

împrejurări picaseră prost, în aceeaşi după-amiază, aşa încât

moartea unuia îşi băga nasul în viaţa altuia. Asta a fost nepotrivit.

Dacă aş fi trecut înainte sau după, ori dacă Manduca ar mai fi aş-

teptat câteva ore să moară, nicio notă supărată n-ar fi întrerupt

melodiile inimii mele. De ce murise taman acum jumătate de oră?

Îţi poţi da duhul la orice oră; se moare la fel de bine şi la şase sau

şapte seara.

Capitolul LXXXV

Defunctul

Cu acest sentiment confuz am intrat în magazinul de veselă.

Prăvălia era întunecată, iar înăuntrul casei stră- bătea şi mai

puţină lumină, acum că ferestrele stăteau închise. Într-

un colţ al

sufrageriei am văzut-o pe mama lui plângând; la uşa dormitorului,

doi copii se uitau înăuntru speriaţi, cu degetul în gură. Cadavrul

zăcea pe pat; patul...

Să întrerupem chinul şi să mergem la fereastră, să-i abatem

memoriei atenţia. Imaginea era într-adevăr urâtă, şi din cauza

morţii, şi din cauza defunctului, care era îngrozitor... Acum, da, e

altceva. Tot ce văd afară respiră viaţă, capra care rumegă lângă o

căruţă, găina care scurmă în ţărâna de pe drum, trenul de pe

Drumul Central care pufăie, şuieră, fumegă şi trece, palmierul

care se întinde spre cer şi, în sfârşit, acel turn de biserică, deşi n-

are nici muşchi, nici frunze. Un băiat, care înalţă acolo pe

străduţă un zmeu de hârtie, n-a murit şi nici nu moare, deşi îl

cheamă tot Manduca.

Adevărul e că celălalt Manduca era mai mare. Avea

optsprezece sau nouăsprezece ani, dar puteai să-i dai la fel de bine

cincisprezece sau douăzeci şi doi, figura nu lăsa să se vadă vârsta,

mai degrabă o ascundea printre ridurile... Hai să spunem totul; e

mort, rudele lui sunt moarte, dacă mai e vreuna în viaţă, nu cred

c-o să se ruşineze sau o să sufere. Să spunem tot; Manduca sufe-

rea de o boală grea, nici mai mult nici mai puţin decât lepră. Cât a

trăit, fusese urât; mort, îmi părea îngrozitor. Când am văzut

corpul trist al vecinului meu întins în pat, m-am înspăimântat şi am întors

privirea. Nu ştiu ce mână ocultă m-a făcut să mă uit din nou, deşi fugitiv;

am cedat, m-am uitat, apoi m-am mai uitat o dată, până când m-am îndepărtat

şi am ieşit din cameră.

— A suferit mult! spuse tatăl.

— Săracul Manduca! suspină mama.

Eu am dat să ies, le-am spus că mă aşteaptă acasă şi

mi-am

luat rămas-bun. Tatăl m-a întrebat dacă i-aş face favoarea de a

merge la înmormântare; i-am spus adevărul, că nu ştiam, aveam

să fac după voia mamei mele. Şi am ieşit repede, am traversat

prăvălia şi, dintr-un salt, eram afară.

Capitolul LXXXVI

Iubiţi, băieţi!

Eram atât de aproape, încât după trei minute am ajuns acasă.

M-am oprit pe hol, să-mi recapăt suflarea; încercam să-l uit pe

defunct, palid şi diform, şi toate celelalte lucruri pe care nu le-am

mai spus ca să nu dau acestor pagini un aspect respingător, dar să

vi le puteţi imagina. Le-am îndepărtat pe toate din minte în câteva

secunde; a fost de ajuns să mă gândesc la casa de alături şi mai

ales la viaţa şi chipul energic şi vesel al lui Capitu... Iubiţi, băieţi!

Şi, mai ales, iubiţi fete frumoase şi graţioase; ele au leac pentru

rele, parfumează putreziciunea, schimbă moartea în viaţă... Iubiţi,

băieţi!

Capitolul LXXXVII

Şareta

Ajunsesem la ultima treaptă, când o idee mi s-a înfiripat în

minte, ca şi cum m-ar fi aşteptat acolo, printre gratiile porţii. Mi-

au răsunat în cap vorbele tatălui lui Manduca, cerându-mi să mă

duc la înmormântare în ziua următoare. M-am oprit pe treaptă. M-

am gândit o clipă; da, aş putea să mă duc la înmormântare, aş

ruga-o pe mama să-mi închirieze o trăsură...

Să nu credeţi că o făceam pentru că voiam să merg cu trăsura,

deşi îmi plăcea mult să conduc. Când eram mic, îmi amintesc că

mergeam des cu mama în vizite pe la prieteni sau la ocazii şi la

slujbă, dacă ploua. Aveam o şaretă veche de-a tatei, pe care mama

a încercat s-o păstreze cât de mult a putut. Vizitiul, un sclav de-al

nostru, la fel de bătrân ca şareta, când mă vedea îmbrăcat la uşă

îmi spunea râzând:

— Moş Joâo îl duce pe conaşu'!

Şi nu era dată să nu-i cer:

— Joâo, să struneşti bine animalele; să mergi încet.

— Doamnei Gloria nu-i place.

— Hai, struneşte-le!

Se înţelege că voiam să mă bucur de şaretă, nu-i ceream din

înfumurare, întrucât nu se vedea cine era înăuntrul ei. Era o şaretă

veche şi demodată, pe două roţi, îngustă şi scurtă, cu două perdele

de piele în faţă, care se trăgeau în lateral ca să intri sau să ieşi.

Fiecare perdea avea un ochi de sticlă, prin care îmi plăcea să

spionez afară.

— Stai jos, Bentinho!

— Lasă-mă să spionez, mama!

Şi, stând în picioare, când eram mai mic, puneam faţa la

geam şi îl vedeam pe vizitiu, cu cizmele lui mari, încălecând

catârul din stânga în timp ce-l ţinea pe celălalt de frâu; în mână

ducea biciul gros şi lung. Toate erau incomode, cizmele, biciul şi

catârii, dar lui îi plăceau, şi mie la fel. În părţi vedeam trecând

casele, cu magazine sau fără, deschise sau închise, cu lume sau

pustii, iar pe stradă, oamenii care mergeau în sus şi-n jos sau

traversau prin faţa şaretei, cu pas întins ori mărunt. Când se

întâmpla să nu putem trece din cauza aglomeraţiei sau a

animalelor, şareta se oprea şi atunci spectacolul era şi mai

interesant; oamenii de pe trotuar sau din uşile caselor se uitau la

trăsură şi vorbeau între ei, fireşte, dân- du-şi cu părerea despre

cine ar putea fi înăuntru. Când am mai crescut, mă

gândeam că

ghiceau şi spuneau: „E doamna de pe Matacavalos cu fiul ei,

Bentinho...“

Şareta se potrivea atât de bine cu viaţa retrasă a mamei, încât

chiar şi atunci când n-a mai existat nicio altă şaretă, am mai mers

o vreme cu ea, iar pe stradă şi în cartier era cunoscută drept

„şareta veche“. Până la urmă, mama a fost de acord să renunţe la

ea, însă fără s-o vândă numaidecât; a făcut-o doar pentru că o

obligau cheltuielile cu grajdul. A păstrat-o doar din motive

sentimentale; era o amintire de la soţul ei. Tot ce îi aparţinuse

tatei era păstrat ca şi cum ar fi fost o bucată din el, un rest al

omului care fusese, cu acelaşi suflet desăvârşit şi pur. Iar

întrebuinţarea acesteia era o consecinţă a conservatorismului pe

care îl mărturisea prietenilor. Mama îşi manifesta susţinut

loialitatea faţă de vechile obiceiuri, vechile metode, vechile idei,

vechile mode. Avea muzeul ei de relicve, piepteni pe care nu-i

mai folosea, un petic de pelerină, nişte monede de aramă din 1824

şi 1825 şi, ca totul să fie vechi, voia să se îmbătrânească şi pe

sine; dar, după cum am mai spus, nu tot ce îşi propunea îi şi

reuşea.

Capitolul LXXXVIII

Un pretext cinstit

Nu, ideea de a merge la înmormântare nu venise de la

amintirile înduioşătoare despre şaretă. Originea ei era în altă

parte: dacă aş fi mers la înmormântare a doua zi, nu mă mai

duceam la seminar, şi atunci i-aş fi putut face o vizită lui Capitu,

una puţin mai îndelungată. Iată dorinţa mea. Poate că amintirile

despre trăsură ar fi apărut întâmplător mai apoi, dar motivul

principal şi imediat a fost acela. M-aş fi întors pe Rua dos

Invalidos, sub pretextul că venisem să văd ce mai face

domnişoara Gurgel. Aş fi vrut să se întâmple toate la fel ca în ziua

aceea: Gurgel supărat, Capitu cu mine pe canapea, mâinile în-

lănţuite, pieptănătura...

— O să-i cer voie mamei.

Am deschis poarta. Înainte de a intra, aşa cum îmi amintisem

de rugămintea tatălui defunctului, mi-am adus aminte de cuvintele

mamei sale şi le-am repetat, cu glas scăzut:

— Săracul Manduca!

Capitolul LXXXIX

Refuzul

Mama a rămas uluită când i-am cerut voie să mă duc la

înmormântare.

— Să pierzi o zi de seminar...

I-am dat drept motiv prietenia pe care mi-o nutrea

Manduca,

şi apoi erau oameni săraci... Am zis tot ce mi s-a părut necesar.

Verişoara Justina s-a împotrivit.

— Crezi că n-ar trebui să se ducă? o întrebă mama.

— Cred că nu. Ce prietenie e şi asta, de eu n-am văzut-o

niciodată?

Verişoara Justina a avut câştig de cauză. Când i-am povestit

secretarului, a zâmbit şi mi-a spus că motivul ascuns al verişoarei

era probabil să nu stânjenesc înmormântarea prin „ilustra mea

prezenţă“. Oricare ar fi fost motivul, m-am supărat; a doua zi,

meditând la motiv, nu mi-a displăcut; iar mai târziu i-am

descoperit un gust special.

Capitolul XC

Polemica

Ziua următoare am trecut prin faţa casei defunctului, fără să

intru sau să mă opresc - sau, dacă m-am oprit, a fost pentru o

clipă mai scurtă decât aceasta în care vă povestesc. Dacă nu mă-

nşel, am mers chiar mai repede, de frică să nu mă cheme iar ca în

seara de dinainte. Din moment ce nu mă duceam la înmormântare,

mai bine stăteam mai departe decât mai aproape. Mi-am văzut de

drum, gândindu-mă la sărmanul năpăstuit.

Nu eram prieteni, nici nu ne ştiam de mult. Apropiaţi? Ce

apropiere s-ar fi putut găsi între boala lui şi sănătatea mea? Am

avut contacte scurte şi distante. M-am gândit la ele, amintindu-mi

de unele întâlniri anume. Toate se reduceau la o polemică dintre

noi, din urmă cu doi ani, apropo de... Nici n-o să vă vină să

credeţi care era subiectul. Apropo de războiul Crimeei.

Manduca trăia numai în casă, întins în pat, citind ca să

alunge

plictiseala. Duminica, spre sfârşitul du- pă-amiezii, taică-său îi

punea o bluză neagră şi-l aducea în fundul prăvăliei, de unde

privea şi el o palmă de stradă şi lumea care trecea. Asta era toată

distracţia lui. Acolo l-am văzut o dată şi nu mică mi-a fost

înfiorarea; boala îi mânca din carne, degetele i se încovoiau;

aspectul lui nu era deloc atrăgător, asta era sigur. Aveam trei-

sprezece spre paisprezece ani. A doua oară când l-am văzut acolo,

vorbiserăm de războiul Crimeei, care pe atunci izbucnise şi

apărea prin toate ziarele, Manduca a spus că aliaţii or să învingă,

iar eu i-am zis că nu.

— Mai vedem noi, răspunse. Doar dacă dreptatea nu are să

învingă pe lume, ceea ce e imposibil, iar dreptatea e de partea

aliaţilor.

— Ba nu, dreptatea e a ruşilor.

Desigur, preluam ce ne ziceau ziarele, transpunând totul în

conversaţie, dar poate că fiecare îşi urma opinia propriului

temperament. Am fost mereu puţin moscovit în idei. Am apărat

dreptul Rusiei, Manduca a făcut acelaşi lucru pentru aliaţi, iar în a

treia sau a patra duminică în care am intrat în prăvălie, am deschis

din nou subiectul. Atunci Manduca a propus să ne confruntăm

argumentele în scris, iar în acea marţi sau miercuri am primit două

pagini prezentând şi apărarând dreptul aliaţilor, expunând

integritatea Turciei şi încheind cu următoarea frază profetică:

„Ruşii nu vor intra în Constantinopol!“

Am citit şi m-am apucat s-o combat. Nu-mi amintesc nici

măcar un argument folosit şi nici nu mă mai interesează să le aflu

acum, la sfârşit de secol; dar rămăsesem cu ideea că erau de

neclintit. M-am dus eu însumi să-i dau hârtia. M-au pus să intru în

dormitor, unde zăcea întins pe pat, abia învelit cu o pătură făcută

din petice. Ori plăcerea polemicii, ori alt motiv pe care nu-l des-

luşesc nu m-au lăsat să simt toată sila emanată de pat şi de bolnav,

iar plăcerea cu care i-am dat hârtia a fost sinceră. Cât despre

Manduca, oricât de respingător îi era chipul, zâmbetul care l-a

luminat a răzbătut dincolo de răul fizic. Convingerea cu care mi-a

primit scrisoarea şi mi-a zis că o va citi şi că-i va răspunde nu îşi

găseşte cuvinte în limba noastră, nici în alta, care s-o definească

total şi cu adevărat; nu era înflăcărată, nu era ostentativă, nu era

însoţită de niciun gest, dar nici boala nu i-ar fi permis; era simplă,

mare, profundă, o savurare infinită a victoriei, înainte de a-mi afla

argumentele. Avea deja hârtie, pană şi cerneală lângă pat. După

câteva zile am primit replica; nu-mi amintesc dacă aducea ceva

nou sau nu; dar era mai aprinsă, iar finalul era acelaşi: „Ruşii

nu vor intra în Constantinopol!"

Am dat din nou replică şi de-atunci a continuat pentru o

vreme o polemică înfocată, în care niciunul dintre noi nu ceda,

apărându-ne fiecare clienţii cu forţă şi vervă. Manduca scria mai

mult şi mai prompt decât mine. Fireşte, eu aveam o grămadă de

lucruri care îmi distrăgeau atenţia: studiile, joaca, familia şi

propria-mi sănătate, care îmi impunea alte exerciţii. Manduca, în

afară de palma de stradă de duminică după-amiaza, avea doar

acest război, un subiect de-al oraşului şi de-al lumii, dar pe care

nimeni nu-l ducea cu el. Întâmplarea a făcut să-şi găsească în

mine un adversar; el, înclinat spre scriitură, s-a năpustit asupra

dezbaterii ca şi cum ar fi fost un leac nou şi radical.

Orele triste şi

îndelungi erau acum scurte şi vesele; ochii nu mai plângeau, dacă

înainte plânseseră cumva. Am simţit această schimbare şi în

comportamentul tatălui şi al mamei lui.

— Nici nu vă imaginaţi cum se simte acum, de când îi

scrieţi hârtiile acelea, îmi spuse într-o zi patronul prăvăliei, la

poartă. Vorbeşte şi râde mult. Cum trimit vânzătorul cu hârtiile

lui, vine repede să întrebe de răspuns, dacă o să dureze mult, şi

mă pune să-l întreb când mai vine. Cât aşteaptă, reciteşte ziarele

şi ia notiţe. Dar şi când primeşte scrisoarea dumneavoastră, se

apucă imediat s-o citească şi numaidecât începe să scrie răspuns.

Câteodată nu mănâncă sau mănâncă prost; de aia voiam să vă rog

ceva, să nu trimiteţi la ora de prânz sau de cină...

Eu m-am plictisit primul. Am început să trimit răspunsuri mai

rar, până când n-am mai trimis deloc; el a mai insistat

de vreo

două sau trei ori după tăcerea mea, dar cum n-a primit nicio

contestare, ostenit sau poate ca să nu supere, a pus capăt

discursurilor. Ultimul, la fel ca primul şi ca toate celelalte,

susţinea aceeaşi eternă prevestire: „Ruşii nu vor intra în

Constantinopol!“

Şi chiar n-au intrat, nici atunci, nici mai târziu, nici până

acum. Dar să fie oare prevestirea lui eternă? N-o să intre poate

într-o zi? Complicată problemă. Manduca însuşi, ca să intre în

mormânt, şi-a petrecut trei ani dez- integrându-se: cert e că

natura, ca şi istoria, nu se face în joacă. Viaţa lui a rezistat

precum Turcia; dacă până la urmă a cedat, s-a întâmplat pentru că

i-a lipsit o alianţă precum cea anglo-franceză, simplul acord

dintre medicină şi farmacie nu se poate lua în considerare. A mu-

rit, până la urmă, aşa cum mor Statele; în cazul nostru, chestiunea

care ne interesează nu este să aflăm dacă Turcia va muri, pentru

că moartea nu cruţă pe nimeni, ci dacă ruşii vor intra vreodată în

Constantinopol; asta era întrebarea pentru vecinul meu lepros, sub

trista, ponosita şi infecta pătură din petice...

Capitolul XCI

Descoperirea care consolează

Sigur că gândurile pe care le-am scris mai sus n-au apărut

atunci, în drum spre seminar, ci acum, în biroul meu din Engenho

Novo. Atunci n-am avut niciun gând, cu excepţia celui că i-am

uşurat pentru o zi suferinţa vecinului meu Manduca. Azi,

gândindu-mă mai bine, cred că nu i-am uşurat doar suferinţa, ci l-

am făcut chiar fericit. Iar descoperirea mă consolează; acum nu

voi mai uita niciodată că i-am dat vreo două, trei luni de bucurie

unui biet sărman, făcându-l să uite de cele rele şi de restul. O

păstrez pentru momentul lichidării vieţii mele. Dacă pe lumea

cealaltă există vreun premiu pentru virtuţile neintenţionate, gestul

meu va plăti unul sau două din multele mele păcate. Cât despre

Manduca, nu cred că a păcătuit proclamându-se împotriva Rusiei,

dar dacă a făcut-o, înseamnă că de patruzeci de ani plăteşte bu-

curia simţită vreme de două sau trei luni - de unde va trage

concluzia (deja prea târziu) că mai bine s-ar fi mulţumit să geamă,

fără să mai exprime vreo altă părere.

Capitolul XCII

Dracul nu-i atât de negru

Manduca a fost înmormântat fără mine. S-a mai întâmplat şi

în cazul altora, fără ca eu să simt nimic, dar cazul lui

m-a afectat

în mod special din motivul pe care vi l-am spus deja. Am mai

simţit şi o anumită melancolie amintindu-mi prima polemică din

viaţă, plăcerea cu care primea scrisorile mele şi se apuca să le

contrazică, să nu mai vorbim de plăcerea de a merge cu trăsura...

Dar timpul a şters repede toate melancoliile şi reînsufleţirile. Şi

nu numai el; l-au mai ajutat încă două persoane, Capitu, a cărei

imagine a dormit cu mine în acea noapte, şi încă una, pe care o

voi dezvălui în capitolul următor. Restul capitolului e doar

rugămintea, către cei care vor citi cartea mea cu ceva mai multă

atenţie decât impune preţul exemplarului, de a trage concluzia că,

până la urmă, dracul nu e atât de negru. Adică...

Adică vecinul meu din Matacavalos, domolindu-şi boala cu

opinia antirusească, dădea putreziciunii din carnea lui o alură

spirituală care o mai alina. Există şi consolări mai mari, desigur,

iar una dintre cele mai bune e să nu suferi deloc de aşa ceva, sau

de niciun alt rău, dar natura e atât de divină, încât se distrează cu

asemenea contraste şi îi mai mângâie cu câte o floare pe cei mai

respingători sau mai năpăstuiţi. Poate aşa floarea iese mai

frumoasă; grădinarul meu susţine că violetele, ca să aibă un miros

mai bun, au nevoie de excremente de porc. N-am cercetat, dar

trebuie că e adevărat.

Capitolul XCIII

Un prieten pentru un răposat

Cât despre cealaltă persoană cu putere covârşitoare, e vorba

despre colegul meu Escobar, care duminică, înainte de miezul

zilei, a venit să mă vadă la Matacavalos. Un prieten lua locul unui

răposat, şi încă un prieten care timp de cinci minute

mi-a ţinut

mâna într-a lui, ca şi cum nu m-ar fi văzut de luni bune.

— Rămâi la cină, Escobar?

— Pentru asta am şi venit.

Mama i-a mulţumit pentru prietenia pe care mi-o purta, iar el

i-a răspuns cu foarte mare politeţe, deşi cam poticnit, ca şi cum i-

ar fi fugit cuvintele. Aţi văzut că nu era aşa, vorbele îi dădeau

ascultare, dar omul nu e mereu acelaşi în toate împrejurările. Pe

scurt, a spus că mă preţuieşte pentru bunele mele calităţi şi

educaţia aleasă; la seminar, toată lumea mă plăcea, nici nu putea

fi altfel. A pus accent pe educaţie, pe exemplele bune pe care le-

am avut, pe „mama dulce şi preţioasă“ pe care mi-o dăduse

cerul... Toate cu o voce gâtuită şi tremurată.

Toţi l-au plăcut de îndată. Eram aşa de fericit, de parcă eu l-

aş fi inventat pe Escobar. Jose Dias i-a acordat două

superlative,

unchiul Cosme două marţuri, iar ve- rişoara Justina nu i-a găsit

nicio pată; doar mai apoi, în a doua sau a treia duminică, a venit

să ne mărturisească despre prietenul meu Escobar că e puţin cam

băgăcios şi are nişte ochi iscoditori, care nu lasă nimic să-i scape.

— Aşa sunt ochii lui, îi explicai eu.

— Nici n-am zis c-ar fi ai altuia.

— Sunt ochi meditativi, fu de părere unchiul Cosme.

— Cu siguranţă, încuviinţă Jose Dias; cu toate astea, poate

că Dona Justina are dreptate. Adevărul e că una n-o exclude pe

cealaltă, iar starea meditativă se potriveşte bine cu curiozitatea

înnăscută. Pare ciudat, asta da, dar...

— Mie mi se pare un băiat foarte serios, spuse mama.

— Întocmai! încuviinţă Jose Dias, ca să nu fie în dezacord cu ea.

Când i-am povestit lui Escobar părerea mamei mele (fără să i

le mai povestesc şi pe celelalte, desigur), am văzut că i-a făcut

infinită plăcere. A mulţumit, spunând că erau vorbe amabile şi a

lăudat-o şi el pe mama, o doamnă serioasă, distinsă şi tânără,

foarte tânără... Ce vârstă să aibă?

— A făcut patruzeci, răspunsei eu indiferent, din îngâmfare.

— Nu se poate! exclamă Escobar. Patruzeci de ani! Nu pare

nici de treizeci; e aşa de tânără şi frumoasă. Trebuia să semeni tu

cu cineva, cu ce ochi ţi-a dat Domnul, sunt leiţi cu ai ei. A rămas

văduvă de mult?

I-am povestit ce ştiam despre viaţa ei şi despre tata. Escobar

asculta cu atenţie, întrebând mai multe, cerând explicaţii pentru

părţile trecute cu vederea sau mai neclare. Când i-am spus că nu-

mi aminteam nimic de la ţară, atât de mic eram când venisem, mi-

a povestit vreo două sau trei amintiri de când avea el trei ani, şi

acum la fel de proaspete. Şi nu voiam să ne întoarcem la ţară?

— Nu, acum nu ne mai întoarcem. Uite, negrul care trece

acum e de-acolo. Tomas!

— Conaşule!

Noi stăteam în grădină, iar negrul era cu treabă; veni lângă

noi şi aşteptă.

— E căsătorit, îi spusei eu lui Escobar. Maria unde e?

— Macină porumb, domnule.

— Îţi mai aminteşti de casa de la ţară, Tomas?

— Mi-amintesc, da, domnule.

— Bine, du-te acum.

Îi arătai altul, încă un altul şi încă un altul, ăsta de aici e

Pedro, ăla de colo e Jose, celălalt Damiâo...

— Toate literele din alfabet, mă întrerupse Escobar.

Într-adevăr, aveau iniţiale diferite, nu observasem

până atunci; îi mai arătai şi alţi sclavi, unii cu acelaşi nume,

diferenţiaţi prin numele de familie, ori prin caracteristici

personale, ca Joâo Roşcatul, Maria Grasa, ori prin naţionalitate,

ca Pedro Benguela, Antonio Mozambic...

— Şi stau toţi aici în casă? mă întrebă el.

— Nu, unii îşi câştigă traiul pe stradă, alţii sunt închiriaţi.

N-am fi avut cum să-i ţinem pe toţi în casă. Nici nu sunt toţi de la

ţară: cei mai mulţi au rămas acolo.

— Mă miră că Dona Gloria s-a obişnuit aşa repede să

trăiască în casa de la oraş, unde totul e mai strâmt; cea de la ţară

sigur e mai mare.

— Nu ştiu, parcă da. Mama are şi case mai mari decât asta;

dar ea zice că aici vrea să moară. Celelalte sunt închiriate. Unele

sunt foarte mari, cum e cea din strada Quitanda...

— Da, o ştiu, e frumoasă.

— Mai are şi în Rio Comprido, în Cidade-Nova, una în Catete...

— Adăposturi berechet, trase el concluzia, zâmbind cu simpatie.

Ne-am plimbat spre fundul grădinii. Am trecut pe

lângă

spălător; el s-a oprit o clipă, privind piatra de bătut rufe, şi a făcut

remarci despre curăţenie; apoi am pornit din nou. Nu mai ştiu care

au fost remarcile, dar îmi amintesc că mi s-au părut isteţe şi că am

râs, şi a râs şi el. Bucuria mea a trezit-o şi pe a lui, cerul era aşa

de albastru, aerul atât de limpede, încât natura însăşi părea să râdă

cu noi. Aşa sunt clipele bune pe lumea asta. Escobar mărturisi şi

el armonia dintre cele simţite în interior şi cele din

exterior, folosind cuvinte atât de graţioase şi alese, încât mă

înduioşă; apoi, apropo de frumuseţea morală care se pune de

acord cu cea fizică, vorbi din nou despre mama mea, „un înger

viguros“, după cum o numi el.

Capitolul XCIV

Idei aritmetice

Mai multe nu mai spun, să nu se facă prea multe. Dar Escobar

nu ştia doar să laude şi să gândească, ştia să calculeze rapid şi

corect. Avea o minte aritmetică, precum Holmes (2 + 2 = 4). Nici

nu vă puteţi închipui cu câtă uşurinţă aduna sau înmulţea în gând.

Împărţirea, care pentru mine a fost dintotdeauna printre cele mai

grele operaţii, era o nimica toată pentru el; strângea puţin din

ochi, privind în sus, şi murmura cifrele: gata. Asta cu şapte,

treisprezece, douăzeci de cifre. Aplecarea lui către acest domeniu

era atât de mare, încât iubea până şi semnele numerelor, şi era de

părere că cifrele, fiind puţine, sunt mult mai ingenioase decât cele

douăzeci şi cinci de litere ale alfabetului.

— Există litere inutile şi dispensabile, îmi spunea el.

Care e

diferenţa dintre utilitatea lui *d* şi a lui t? Au aproape acelaşi sunet.

La fel şi pentru *b* şi p, la fel pentru s, *c* şi z, la fel pentru *k* şi *g,* şi

aşa mai departe. Sunt trucuri caligrafice. Pe când la numere: nu

sunt două să fie folosite la fel; patru e patru, iar şapte e şapte. Şi

uite numai frumuseţea cu care un patru şi un şapte alcătuiesc

lucrul ăsta exprimat prin 11. Acum dublează-l pe 11 şi o să ai 22;

înmulţeşte-l tot cu atât, face 484, şi tot aşa. Dar perfecţiunea cea

mai mare e la folosirea lui *zero.* Valoarea lui *zero* este, prin ea

însăşi, nulă; dar treaba acestei cifre negative este tocmai să

mărească. Un cinci singur e cinci; pune-i încă două zerouri şi

devine 500. Astfel, ceea ce nu valorează nimic dă multă valoare,

iar asta nu pot face literele dublate, întrucât eu nu pot fi mai de

accord cu doi de „c“ decât cu un „c“.

Crescut cu ortografia părinţilor mei, îmi era greu să ascult

asemenea blasfemii, dar nu îndrăzneam să-l contrazic. Cu toate

astea, într-o zi am spus câteva cuvinte în apărarea literelor, la care

Escobar a răspuns că sunt idei preconcepute şi a adăugat că ideile

aritmetice pot merge la infinit, cu avantajul că sunt mai uşor de

mânuit. Astfel, eu nu eram în stare să rezolv pe moment o

problemă filozofică sau lingvistică, pe când el putea aduna, în trei

minute, orice valori.

— De exemplu... dă-mi un caz, dă-mi nişte numere pe care

să nu le ştiu, nici să nu le pot afla dinainte... uite, spune-mi câte

case are mama ta şi chiria pentru fiecare, iar dacă nu-ţi aflu suma

totală în două minute sau în- tr-un minut, poţi să mă spânzuri!

Acceptai propunerea şi săptămâna următoare adusei pe o

hârtie cifrele pentru case şi chirii. Escobar luă hârtia,

o trecu prin

faţa ochilor, cât să le ţină minte, şi până mă uitai eu la ceas, el

ridică pupilele, strânse din pleoape şi murmură... O! Nici vântul

nu e mai iute! Zis şi făcut; peste jumătate de minut îmi spuse

mândru:

— Fac 1070 de scuzi pe lună.

Am rămas uluit. Gândiţi-vă că erau nu mai puţin de nouă

case, iar chiriile variau de la una la alta, între 70 şi 180 de scuzi.

Şi toate astea, pentru care eu aş fi stat vreo trei, patru minute - şi

ar fi trebuit să calculez pe hârtie - Escobar le-a făcut în gând, în

joacă. M-a privit triumfător şi m-a întrebat dacă are dreptate. Eu,

doar ca să-i arăt că da, am scos din buzunar hârtiuţa pe care

scrisesem suma totală şi i-am arătat-o; exact aşa era, fără nicio

greşeală: 1070 de scuzi.

— Asta dovedeşte că ideile aritmetice sunt mai

simple, deci

mai naturale. Natura e simplă. Arta e încâlcită.

Am fost atât de încântat de uşurinţa cu care judeca prietenul

meu, încât nu m-am putut abţine să-l îmbrăţişez.

Eram în curte; au observat şi alţi seminarişti efuziunea noastră; un

preot care îi însoţea nu a apreciat gestul nostru.

— Modestia, ne spuse, nu admite asemenea gesturi excesive;

vă puteţi îndrăgi unul pe altul cu moderaţie.

Escobar îmi atrase atenţia că ceilalţi şi preotul vorbesc aşa

din invidie şi-mi spuse că poate e mai bine să nu mai petrecem

atâta timp împreună. Îl întrerupsei spunându-i că nu; dacă era

vorba de invidie, cu atât mai rău pentru ei.

— Să le râdem în nas!

— Dar...

— O să fim prieteni şi mai buni de acum înainte.

Escobar îmi strânse mâna pe ascuns, cu atâta putere

că încă şi acum mă mai dor degetele. E doar în

închipuirea mea,

desigur, dacă nu cumva o fi efectul orelor îndelungate petrecute

scriind fără oprire. Să întrerupem suferinţa pentru câteva clipe...

Capitolul XCV

Papa

Prietenia lui Escobar crescu şi se adânci; cea a lui Jose Dias

nu vru să rămână mai prejos. În prima săptămână, pe când eram

acasă, îmi spuse:

— Acum e sigur c-o să ieşi repede de la seminar.

— Cum?

— Aşteaptă până mâine. Acum mă duc să joc cărţi, că m-au

chemat; mâine, în cameră, în grădină sau pe stradă, în drum spre

slujbă, îţi povestesc despre ce e vorba. Ideea e atât de sfântă, încât

se potriveşte unui loc sfânt. Mâine, Bentinho.

— Dar e ceva sigur?

— Mai mult ca sigur!

În ziua următoare mi-a dezvăluit misterul. În primă fază,

recunosc că am fost impresionat. Avea o notă de măreţie şi de

spiritualitate pe placul ochilor mei de seminarist. Ideea era, nici

mai mult, nici mai puţin, decât după cum urmează. Mama, după

părerea lui, îşi regreta fapta şi ar fi vrut să mă vadă ieşit de acolo,

dar ştia că obligaţia morală a promisiunii n-o lăsa cu niciun chip

să dea înapoi. Trebuia să rupă înţelegerea, iar asta, dacă citeai în

Biblie, stătea în puterea apostolilor. Aşa că el şi cu mine aveam să

mergem la Roma, să cerem absolvire de la papă... Ce părere aveam?

— E o idee bună, răspunsei, după câteva secunde de gândire.

Ar putea fi o soluţie bună.

— E singura, Bentinho, singura! Chiar azi o să stau de vorbă

cu Dona Gloria, să-i explic totul şi să putem pleca în două luni

sau chiar mai devreme...

— Mai bine vorbeşti cu ea duminica următoare; la-
să-mă să

mă gândesc mai întâi...

— O, Bentinho! mă întrerupse secretarul. La ce să te

gândeşti? Tu de fapt vrei... Să spun? Nu te superi pe moşu' tău?

Tu de fapt vrei să te mai consulţi cu cineva.

Mai precis, cu încă două persoane, Capitu şi Escobar, dar eu

am jurat pe tot ce aveam că nu voiam să mă consult cu nimeni. Cu

cine aş fi putut s-o fac, cu rectorul? N-ar fi fost normal să-i

încredinţez un asemenea subiect. Nu, nu era vorba nici de rector,

nici de vreun profesor, nimeni; aveam nevoie doar de ceva timp

să mă gândesc, o săptămână, iar duminică aveam să-i dau răs-

punsul, şi oricum, îl anunţam de pe acum că nu mi se părea o idee rea.

— Nu?

— Nu.

— Atunci, hai să rezolvăm de azi.

— Un drum până la Roma nu-i de glumă.

— Cine are gură să vorbească, ajunge la Roma, iar vorbele

în cazul nostru sunt moneda necesară. Acum, în ce te priveşte, n-ai

decât să cheltuieşti cât vrei... Pentru mine, nu; o pereche de

pantaloni, trei cămăşi şi pâinea zilnică, n-am nevoie de mai mult.

Voi fi ca Apostolul Pavel, care trăia din lucrul mâinii sale în timp

ce propă- văduia cuvântul sfânt. Eu nu merg să-l propovăduiesc,

ci să-l aduc. Vom aduce cu noi scrisori de la reprezentantul Papei

şi de la episcop, scrisori pentru preotul nostru, scrisori de la

capucini... Ştiu care va fi reacţia la ideea mea; vor spune că se

poate cere scutirea şi de aici, de la distanţă; dar pe lângă multe

altele pe care nici nu are rost să le mai spun, e de ajuns să te

gândeşti cât e de solemn şi frumos să vezi cum intră în Vatican să

se arunce la picioarele papei însuşi subiectul favorii în cauză,

preotul promis, care vine să ceară pentru preaiubitoarea şi

dulcisima lui mamă dispensa lui Dumnezeu. Imaginează-ţi

tabloul; tu, sărutând picioarele prinţului apostolilor; Sfinţia Sa,

cu un surâs evanghelic, se apleacă, întreabă, ascultă, absolvă şi

binecuvântează. Îngerii îl contemplă, Sfânta Fecioară îl sfătuieşte

pe *sanctisimul* său fiu ca toate dorinţele tale, Bentinho, să fie

îndeplinite, iar ce iubeşti tu pe pământ va fi iubit şi în ceruri...

Nu mai continui, pentru că trebuie să termin capitolul, iar el

n-a sfârşit discursul. S-a adresat tuturor sentimentelor mele de

catolic şi de îndrăgostit. Mi-am imaginat inima uşurată a mamei,

pe cea fericită a lui Capitu, amândouă acasă, iar eu cu ele, şi el cu

noi, toate astea printr-o mică incursiune la Roma, despre care eu

ştiam unde se afla doar geografic şi spiritual; dar nu cunoşteam

distanţa faţă de voinţa lui Capitu. Iată punctul esenţial. Dacă lui

Capitu avea să i se pară departe, nu mă mai duceam; dar trebuia s-

o aud de la ea, ca şi de la Escobar, care avea să-mi dea un sfat bun.

Capitolul XCVI

Un înlocuitor

I-am povestit lui Capitu ideea lui Jose Dias. M-a ascultat cu

atenţie şi s-a întristat.

— Dacă te duci, o să mă uiţi de tot.

— Niciodată!

— Ba da. Se spune că Europa e aşa de frumoasă, mai ales

Italia. Nu de acolo vin cântăreţele? O să mă uiţi, Bentinho. Altă

soluţie nu e? Dona Gloria ar face orice să ieşi de la seminar.

— Da, dar are impresia că nu poate, din cauza promisiunii.

Capitu nu găsea altă idee, nici nu era de acord cu asta. Pe drum, îmi ceru

să-i jur că, dacă ajungeam la Roma, după şase luni aveam să mă întorc.

— Îţi jur.

— Pe Dumnezeu?

— Pe Dumnezeu, pe orice. Jur că după şase luni mă întorc.

— Şi dacă papa nu-ţi dă drumul imediat?

— Îţi trimit vorbă.

— Şi dacă o să minţi?

Vorbele ei mă dureau mult şi nu găsii imediat un răspuns.

Capitu mai zgândări ideea, râzând şi numindu-mă prefăcut. Apoi

declară că mă crede că o să îndeplinesc jurământul, dar chiar şi

aşa, nu fu de acord imediat; mai aştepta să vadă dacă nu apare altă

soluţie şi voia să mă mai gândesc şi eu la asta.

Când m-am întors la seminar, i-am povestit totul prietenului

meu Escobar, care m-a ascultat cu aceeaşi atenţie şi a sfârşit la fel

de trist ca şi ea. Ochii, de obicei neastâmpăraţi, aproape m-au topit

contemplându-mă. Deodată, am văzut o străfulgerare pe chipul lui,

semn că îi venise o idee, şi l-am auzit spunând vioi:

— Nu, Bentinho, nu e nevoie de aşa ceva. Se poate şi mai

bine - sau nu spun mai bine, pentru că Sfântul Părinte valorează

în orice împrejurare mai mult decât toate -, dar mai e ceva care ar

produce acelaşi efect.

— Ce anume?

— Mama ta i-a promis lui Dumnezeu că o să-i dea un preot,

nu? Foarte bine, să-i dea un preot, dar să nu fii tu. Poate la fel de

bine să ia un băiat orfan, să-l facă preot pe banii ei, şi aşa a

rezolvat şi cu un popă la altar, iar tu...

— Înţeleg, înţeleg, aşa e.

— Nu-i aşa? continuă el. Cere şi părerea protonotarului; el

o să-ţi spună dacă e sau nu acelaşi lucru, sau îl întreb chiar eu,

dacă vrei; iar dacă nu e sigur, vorbim cu episcopul.

Eu mă gândii:

— Da, asta e; într-adevăr, promisiunea e îndeplinită, fără să

se irosească preotul.

Escobar fu de părere că, din punct de vedere economic,

chestiunea era uşoară; mama ar fi cheltuit la fel de mult ca şi cu

mine, iar un orfan nu avea nevoie de cine ştie ce confort. Îmi

aduse aminte de suma chiriilor caselor, 1070 de scuzi, pe lângă

sclavi...

— Altceva nu mai avem, îi zisei.

— Şi plecăm amândoi.

— Şi tu?

— Şi eu. Îmi mai perfecţionez latina şi plec de aici; nici nu

mai dau teologia. De fapt, nici latina nu-mi trebuie; pentru ce, în

comerţ?

— *In hoc signo vinces (*„Cu acest semn vei cuceri“ [lat. în original].

Moto adoptat de împăratul Constantin I după viziunea sa cu monograma

lui Hristos pe cer, înainte de bătălia împotriva lui Maxenţiu, în anul

312 d. H.), spusei eu râzând.

Aveam chef de glume. O! Cum aduce speranţa bucurie peste

toate. Escobar a zâmbit, părând să-i placă răspunsul. Apoi ne-am

văzut de-ale noastre, probabil fiecare cu ochii pierduţi în zare. Ai

lui aşa erau când mi-am revenit şi i-am mulţumit din nou pentru

planul pe care îl găsise; mai bine nici că se putea. Escobar mă

ascultă plin de mulţumire.

— Din nou, spuse el cu seriozitate, religia şi libertatea fac

casă bună.

Capitolul XCVII

Plecarea

De aici a pornit totul. Mama a ezitat puţin, dar până la urmă a

cedat, după ce părintele Cabral, consultân- du-se în prealabil cu

episcopul, i-a spus că e posibil. Am plecat de la seminar la

sfârşitul anului.

Aveam puţin peste şaptesprezece ani... Aici ar fi trebuit să fie

jumătatea cărţii, dar lipsa de experienţă a lăsat pana să meargă în

voie şi aşa am terminat aproape toată hârtia, fără să fi ajuns la cea

mai interesantă parte a povestirii. Acum nu-mi rămâne altceva de

făcut decât să grăbesc pasul, capitol după capitol, fără prea multă

corectură, fără prea multă gândire, totul pe scurt. Până şi pagina

asta valorează câteva luni, altele vor valora ani şi aşa vom ajunge

la final. Unul dintre sacrificiile pe care le fac din această

nemiloasă necesitate e analiza emoţiilor mele de la şaptesprezece

ani. Nu ştiu dacă ai avut vreodată această vârstă. Dacă da, atunci

probabil ştii că e vârsta la care jumătate de bărbat şi

jumătate de

băiat alcătuiesc un întreg curios. Eu eram unul *curiozi- sim,* cum ar

spune secretarul meu Jose Dias, şi n-ar greşi. N-aş avea cum să

spun vreodată aici ce anume mi-a adus atributul acesta superlativ

fără să comit greşeala pe care tocmai am condamnat-o; plănuiam

o analiză a emoţiilor mele din vremea aceea. Deşi eram băiat de

seminar şi de fusta mamei, începeam să simt dedesubtul sfielii

mele caste nişte zvâcniri de obrăznicie şi îndrăzneală; era

învolburarea sângelui, dar şi fetele care, de la ferestre sau pe stradă,

nu mă lăsau în pace. Mă găseau frumos şi mi-o spuneau; unele voiau

să-mi admire frumuseţea mai de aproape, iar vanitatea e un început

de depravare.

Capitolul XCVIII

Cinci ani

Raţiunea a învins; am plecat la studii. Acolo mi-am petrecut

cei optsprezece ani, nouăsprezece, douăzeci, douăzeci şi unu; la

douăzeci şi doi eram licenţiat în drept.

Toate se schimbau în jurul meu. Mama s-a hotărât să

îmbătrânească; chiar şi aşa, părul alb se încăpăţâna să nu se arate,

apărea rar şi doar pe ici-colo; boneta, rochiile, pantofii joşi şi moi

erau aceiaşi dintotdeauna. Nu mai umbla atât de mult dintr-o parte

într-alta. Unchiul Cosme suferea de inimă şi era la odihnă.

Verişoara Justina era doar mai în vârstă. Jose Dias la fel, dar nu

într-atât încât să nu aibă delicateţea de a veni la ceremonia mea de

absolvire şi să coboare în oraş cu mine, fâşneţ şi voinic, de parcă

licenţiatul ar fi fost el. Mama lui Capitu s-a stins, tatăl ei s-a

pensionat din acelaşi post care îl adusese în pragul sinuciderii.

Escobar se lansase în afacerile cu cafea după ce lucrase timp

de patru ani într-una dintre companiile de frunte din Rio de

Janeiro. Verişoara Justina susţinea că ar fi cochetat cu ideea de a-i

propune mamei o a doua căsătorie; dar, dacă a nutrit într-adevăr o

asemenea idee, nu putem trece cu vederea diferenţa de vârstă.

Probabil că el voia să o ia drept asociat pentru primele lui

încercări comerciale şi, la rugămintea mea, mama chiar îi

împrumutase nişte bani, pe care el i-a înapoiat de îndată ce a

putut, nu fără o mică tachinare: „Dona Gloria e fricoasă şi n-are

ambiţie.“

Depărtarea n-a răcit relaţiile dintre noi. El a fost intermediarul

în schimbul de scrisori dintre mine şi Capitu. De când a văzut-o,

m-a încurajat mult în iubirea noastră. Relaţiile pe care le-a legat

cu tatăl Sanchei le-au strâns pe cele avute deja cu Capitu şi ne-a

devenit amândurora un prieten de folos. La început, ei

i-a fost

greu să-l accepte, l-ar fi preferat pe Jose Dias, dar Jose Dias nu-mi

convenea mie, dintr-o rămăşiţă de respect păstrat din copilărie.

Escobar a avut câştig de cauză; deşi ruşinată, Capitu i-a înmânat

prima scrisoare, care a fost mama şi bunica celor care au urmat.

Nici după ce s-a însurat nu a contenit cu favorurile... Căci s-a

însurat - ghiciţi cu cine - cu buna Sancha, prietena lui Capitu, care

îi era aproape ca o soră, într-atât încât, la un moment dat, într-o

scrisoare către mine, a numit-o pe aceasta din urmă „cumnăţica

lui“. Astfel prind contur apropierile şi înrudirile, aventurile şi

cărţile.

Capitolul XCIX

Fiul are chipul tatălui

Când m-am întors licenţiat, mama aproape a leşinat de fericire. Încă

îi mai aud vocea lui Jose Dias, evocând Evanghelia lui Ioan şi spunând,

văzându-ne îmbrăţişaţi:

— Femeie, iată fiul tău! Fiule, iată mama ta!

Mama, printre lacrimi:

— Cosme, nu-i aşa că are chipul tatălui lui?

— Aduce, da, la ochi, la alcătuirea feţei. E taică-său, dar

puţin mai modern, încheie Cosme glumind. Dar ia zi, Gloria, n-a

fost mai bine să se facă popă? Zi şi tu dacă n-ar fi ieşit un preot

capabil din filfizonul ăsta.

— Ce mai face înlocuitorul meu?

— Bine, se preoţeşte la anul, răspunse unchiul Cosme. Să te

duci să vezi ceremonia; o să vin şi eu, dacă mă lasă doamna

inimă. E bine să simţi cu sufletul altuia, e ca şi cum ai primi tu

însuţi sfinţirea.

— Întocmai! exclamă mama. Dar zi tu, Cosme, zi tu

dacă nu

are chipul răposatului meu. Uită-te la mine, Bentinho, uită-te

bine. Mi s-a părut dintotdeauna că îi semeni, dar acum, mai mult

decât oricând. Mustaţa cam strică...

— Da, Gloria, mustaţa aia chiar că... dar seamănă foarte mult.

Şi mama mă săruta cu o tandreţe pe care nu ştiu să o aştern în

cuvinte. Unchiul Cosme, ca să o înveselească, îmi spunea

„domnule avocat“, Jose Dias la fel, şi toţi cei din casă, verişoara,

sclavii, musafirii, Padua, fiica lui, şi până şi ea, toţi îmi repetau titulatura.

Capitolul C

„Tu vei fi fericit, Bentinho“

Ajuns în cameră, după ce am deschis valiza şi-am scos

diploma de licenţiat din cutia ei, m-am cufundat în gânduri despre

fericire şi glorie. Îmi prevedeam căsătoria şi cariera ilustră, în

timp ce Jose Dias mă ajuta, supus şi zelos. O zână

invizibilă

coborî lângă mine şi-mi spuse cu voce catifelată şi caldă: „Tu vei

fi fericit, Bentinho; tu o să fii fericit.“

— Şi de ce n-ai fi fericit? făcu Jose Dias, îndreptându-se

de şale şi privindu-mă.

— Ai auzit şi tu? întrebai eu ridicându-mă, surprins.

— Ce s-aud?

— Ai auzit o voce care spunea că o să fiu fericit?

— Asta-i bună! Tu singur ai spus-o...

Până în ziua de azi aş fi în stare să jur că vocea fusese a unei

zâne; normal că zânele, alungate din poveşti şi din versuri, s-au

strecurat în inimile oamenilor şi ne vorbesc de dinăuntru înspre

afară. Pe aceasta, de exemplu, am auzit-o de multe ori, clar şi

distinct. Probabil e verişoară cu vrăjitoarele din Scoţia: „Tu vei fi

rege, Macbeth!“ - „Tu vei fi fericit, Bentinho!“ La urma urmei, e

aceeaşi prorocire, cu aceeaşi intonaţie universală şi

eternă. Când

mi-am revenit din uimire, am auzit şi restul discursului lui Jose

Dias:

— ...O să fii fericit, aşa cum meriţi, aşa cum ai meritat şi

diploma asta de aici, nu ţi-a dat-o nimeni cadou. Stau dovadă

rezultatele pe care le-ai avut la toate materiile; ţi-am mai povestit

că am auzit chiar din gura profesorilor, în particular, cele mai

alese laude. De altfel, fericirea nu înseamnă doar glorie, mai e şi altceva...

Ah! Nu i-ai spus tot bătrânului Jose Dias! Sărmanul Jose Dias a rămas

uitat într-un colţ, e ponosit, nu mai valorează nimic; acum au apărut

alţii, Escobarii... Nu neg că e un tânăr distins şi muncitor şi un soţ

excelent; dar, în fine, şi ăi bătrâni ştiu să iubească...

— Dar ce?

— Ce să fie? Cine n-a aflat deja?... Apropierea ca de la

vecin la vecin avea să sfârşească prin aşa ceva, şi e cu

adevărat o

binecuvântare din ceruri, pentru că ea e un înger *îngerisim...* Iartă-

mi folosirea greşită, Bentinho, am vrut doar să accentuez

perfecţiunea fetei. Altădată am crezut opusul; am confundat

copilăriile cu manifestări ale caracterului şi n-am văzut că micuţa

neastâmpărată şi cu privirea meditativă era floarea capricioasă a

unui fruct sănătos şi dulce... De ce nu mi-ai povestit şi mie ceea

ce alţii ştiu deja, iar în casă toată lumea a ghicit şi a acceptat?

— Mama chiar e de acord?

— Cum altfel? Am tot vorbit despre asta, iar ea mi-a făcut

onoarea de a-mi cere părerea. Întreab-o ce i-am zis eu cu vorbe

clare şi aprobatoare; întreab-o numai. I-am zis că nu-i puteam

dori o noră mai potrivită pentru tine, bună, discretă, înzestrată,

prietenă de familie... şi o stăpână a casei, nici nu mai zic. De la

moartea mamei sale, ea se ocupă de tot. Acum, că s-a pensionat,

Padua nu face altceva decât să-şi aştepte banii şi să-i dea fiică-sii.

Ea îi împarte, plăteşte facturile, ţine evidenţa cheltuielilor, are

grijă de tot, întreţinere, haine, lumină; ai văzut-o anul trecut. Cât

despre frumuseţea ei, tu ştii mai bine decât oricine...

— Dar mama chiar a discutat cu dumneata despre căsătoria

noastră?

— Explicit, nu; mi-a făcut favoarea de a mă întreba dacă mi

s-ar părea Capitu o soţie bună; eu, răspunzându-i, am numit-o noră.

Dona Gloria nu s-a împotrivit şi chiar a părut amuzată.

— Mama îmi vorbea mereu despre Capitu, de fiecare dată

când îmi scria.

— Ştii că se înţeleg foarte bine şi tocmai de asta verişoara ta

e din ce în ce mai supărată. Poate acum se mărită mai repede.

— Verişoara Justina?

— Nu ştii? Sunt zvonuri, desigur; dar, mă rog, Joâo da

Costa a rămas văduv de câteva luni şi se spune (nu ştiu,

protonotarul mi-a povestit) că cei doi sunt tentaţi să pună capăt

văduviei, căsătorindu-se. O să vezi că n-o să iasă nimic, dar n-ar

fi deplasat, deşi ea crede că el e un mănunchi de oase... Doar dacă

ea ar fi un cimitir, comentă râzând; şi apoi, redevenind serios

dintr-odată: o spun în glumă...

N-am mai auzit restul. Auzeam doar vocea zânei mele

lăuntrice, care îmi repeta, dar acum fără cuvinte: „Tu vei fi

fericit, Bentinho.“ Şi vocea lui Capitu îmi spusese acelaşi lucru,

cu alte vorbe, la fel şi cea a lui Escobar, căci amândoi mi-au

confirmat vestea lui Jose Dias prin propria părere. În sfârşit,

mama, după câteva săptămâni, când i-am cerut voie să mă însor,

pe lângă consimţământ, mi-a propăvăduit acelaşi lucru, doar că a

spus-o aşa cum îi şade bine unei mame: „Tu vei fi fericit, fiule!“

Capitolul CI

În cer

Dar să fim fericiţi odată, înainte ca cititorul să moară de

plictiseală şi să plece în altă parte; ne-am căsătorit. S-a întâmplat

în 1865, într-o zi de martie, probabil ploua. Când am ajuns sus în

Tijuca, unde era cuibul nostru de însurăţei, cerul a strâns ploaia şi

a aprins stelele, nu doar pe cele cunoscute, dar şi pe cele care vor

fi descoperite abia peste multe secole. A fost un gest foarte fin şi

nu singurul. Sfântul Petru, care are cheile cerului, ne-a dechis

uşile, ne-a dus înăuntru şi, după ce ne-a binecuvântat cu cârja

pastorală, ne-a recitat câteva versuri din prima lui epistolă:

„Femeilor, supuneţi-vă bărbaţilor voştri... Podoaba voastră să nu

fie cea din afară: împletirea părului, podoabele de aur şi

îmbrăcarea hainelor scumpe, ci să fie omul cel tainic al inimii...

Voi, bărbaţilor, de asemenea, trăiţi înţelepţeşte cu femeile

voastre, ca fiind făpturi mai slabe, şi faceţi-le parte de cinste, ca

unora care, împreună cu voi, sunt moştenitoare ale harului

vieţii...“ Apoi, la un semn de-al lui, îngerii intonară un fragment

din Cântare, atât de armonios, încât ar fi dezminţit ipoteza

tenorului italian, dacă execuţia ar fi fost pământească; dar era

cerească. Muzica se îmbina cu textul de parcă ar fi fost născute

împreună, ca o operă de Wagner. Apoi, am vizitat puţin din locul

acela infinit. Staţi liniştiţi, nu voi face nicio descriere, nici

limbajul omenesc nu are cuvinte potrivite pentru aşa ceva.

Până la urmă, poate n-a fost decât un vis, nimic mai normal

pentru un fost seminarist decât să audă în toate părţile vorbindu-

se latineşte şi din Scriptură.

Într-adevăr, Capitu, care nu ştia nici Scriptura, nici latina,

învăţase pe de rost câteva fraze, ca aceasta: „M-am aşezat la

umbra celui pe care îndelung l-am dorit.“ Cât despre cele ale

Sfântului Petru, mi-a spus a doua zi că e de acord cu toate, că eu

eram singura dantelă şi bijuterie pe care avea s-o poarte. La care

eu am răspuns că soţia mea va avea întotdeauna cele mai fine

dantele din lume.

Capitolul CII

De femeie măritată

Imaginaţi-vă un ceas doar cu pendulă, fără cadran, astfel încât

orele scrise nu se văd. Pendula se leagănă dintr-o parte într-alta,

dar fără vreun semn care să arate în afară mersul timpului. Aşa a

fost acea săptămână petrecută în Tijuca.

Din când în când, ne întorceam în trecut şi ne distram

amintindu-ne tristeţile şi disperările noastre, dar era un mod de a

nu ieşi din noi înşine. Aşa am retrăit îndelunga noastră aşteptare

de îndrăgostiţi, anii adolescenţei, denunţul care apare în primele

capitole, şi râ- deam de Jose Dias, care conspirase să ne despartă,

dar a sfârşit prin a sărbători alături de noi uniunea noastră. De

câteva ori am vorbit să coborâm în oraş, dar dimineţile pe care le

alegeam erau ori cu ploaie, ori cu soare, iar noi aşteptam o zi cu

ceaţă, care se încăpăţâna să nu se arate.

Şi cu toate astea, Capitu mi se părea puţin nerăbdătoare să ne

întoarcem. Spunea că vrea să mai rămână, dar vorbea numai de

tatăl ei sau de mama mea, de lipsa de veşti, de una şi de alta, până

când ne-am ciondănit puţin. Am întrebat-o dacă se plictisise de

mine.

— Eu?

— Aşa pare.

— Tu tot copil o să fii, îmi spuse ea prinzându-mi faţa în

mâini şi apropiindu-şi ochii de ai mei. Adică am aşteptat atâţia

ani, ca acum să mă plictisesc în şapte zile? Nu, Bentinho; spun

aşa pentru că într-adevăr aşa este, cred că poate sunt nerăbdători

să ne vadă şi ar putea să-şi imagineze că ne-om fi îmbolnăvit şi,

recunosc, în ce mă priveşte, aş vrea să-l văd pe tata.

— Atunci mergem mâine.

— Nu; trebuie să fie pe ceaţă, mă corectă, râzând.

Am crezut în râsul şi în vorbele ei, dar nerăbdarea a

persistat, aşa că am coborât în oraş pe soare.

Bucuria cu care şi-a pus pălăria de femeie măritată, aerul de

femeie măritată cu care îmi dădea mâna ca să suie şi să coboare

din trăsură, şi-mi întindea braţul ca să mergem pe stradă, toate mi-

au dovedit că motivele nerăbdării lui Capitu erau manifestările

exterioare ale noului ei statut. Nu-i era de ajuns să fie căsătorită

între patru pereţi şi câţiva copaci; avea nevoie şi de restul lumii.

Iar eu, când m-am văzut în centru, umblând cu ea pe străzi,

oprindu-ne, privind, vorbind, am simţit acelaşi lucru. Inventam

motive de plimbare ca să fim văzuţi, recunoscuţi şi invidiaţi. Pe

stradă, mulţi întorceau capul curioşi, alţii se opreau, unii întrebau:

„Cine sunt?“ şi vreunul mai cunoscător explica: „E domnul avocat

Santiago, care s-a însurat acum câteva zile cu fata aceea, Dona

Capitolina, se iubeau încă din copilărie; locuiesc în cartierul

Gloria, familiile lor stau pe Matacavalos.“ Şi amândoi izbucneau

deodată: „Ce fată straşnică!"

Capitolul CIII

Fericirea are suflet bun

„Straşnică“ e un cuvânt vulgar; Jose Dias a găsit cuvinte mai

nimerite. Doar el a venit din oraş să ne viziteze în Tijuca,

aducându-ne îmbrăţişări din partea alor noştri şi vorbe de-ale lui,

dar vorbe care erau cu-adevă- rat muzică; nu le mai scriu aici, ca

să mai economisesc hârtie, dar au fost deosebite. Într-o zi ne-a

comparat cu păsările crescute sub streşini de acoperişuri alăturate.

Vă imaginaţi restul: păsările au învăţat să zboare şi au pornit spre

cer, iar cerul acum era mai încăpător ca să le primească pe

amândouă. Niciunul dintre noi n-a râs; l-am ascultat înduioşaţi şi

cuceriţi, uitând totul, încă de la acea după-amiază din 1858...

Fericirea are suflet bun.

Capitolul CIV

Piramidele

Jose Dias se împărţea acum între mine şi mama, alternând

cinele din Gloria cu prânzurile în Matacavalos. Toate mergeau

bine. După doi ani de căsnicie, în afară de marea tristeţe de a nu

avea un fiu, toate mergeau bine. Socrul îmi murise, e adevărat, iar

unchiul Cosme nu părea s-o mai ducă nici el mult, dar sănătatea

mamei era bună; a noastră, excelentă.

Eu eram avocatul câtorva firme bogate, iar procesele nu-mi

lipseau. Escobar contribuise substanţial la intrarea mea în breaslă.

Vorbise cu un avocat celebru să mă primească în cabinetul lui şi

îmi făcuse rost de nişte cazuri, numaidecât.

În rest, relaţiile noastre de familie erau cele de dinainte;

Sancha şi Capitu şi-au continuat prietenia din şcoală şi după ce s-

au măritat, Escobar şi cu mine, pe cea din seminar. Ei locuiau în

Andaraf, unde ne chemau de multe ori şi, cum nu puteam ajunge

pe cât de des ne-am fi dorit, câteodată mai cinam duminicile cu ei

sau mai veneau ei la noi. „Cină“ e puţin spus, soseam de fiecare

dată foarte devreme, imediat după prânz, ca să profităm de

întreaga zi, şi ne despărţeam abia pe la nouă, zece, unsprezece,

când chiar nu mai puteam sta. Acum, când mă gândesc la zilele

acelea din Andaraf şi din Gloria, îmi pare rău că viaţa şi altele nu

sunt la fel de trainice ca Piramidele.

Escobar şi nevasta lui trăiau fericiţi, aveau o fetiţă. La un

moment dat, s-a zvonit că soţul ar fi avut o aventură, ceva pe la

un teatru, cu nu ştiu care actriţă sau dansatoare, dar, dacă a fost

adevărat, nu s-a lăsat cu scandal.

Sancha era modestă, bărbatul ei - muncitor. Într-o zi i-am spus lui

Escobar că-mi pare rau că n-am un copil, iar el mi-a răspuns:

— Omule, n-are nimic. Dumnezeu îţi va da când va voi, iar

dacă n-o s-o facă, înseamnă că i-a vrut pentru el, mai bine să

rămână în ceruri.

— Un copil, un fiu e întregirea firească a vieţii.

— Va veni, dacă va fi nevoie.

Nu venea. Capitu o cerea în rugăciunile ei, eu m-am surprins

nu o dată rugându-mă şi cerând la rândul meu. Nu mai făceam ca

în copilărie; acum plăteam în avans, ca la chiriile caselor.

Capitolul CV

Braţele

În afară de asta, totul mergea bine. Lui Capitu îi plăcea să

râdă şi să se distreze, iar la început, când ieşeam la plimbare sau

la spectacole, era ca o pasăre ieşită din colivie. Se aranja cu graţie

şi modestie. Deşi îi plăceau bijuteriile, nu voia să-i cumpăr multe,

nici scumpe, iar într-o zi s-a necăjit atât de mult, încât am promis

să nu-i mai cumpăr niciuna; dar n-a durat mult.

Duceam o viaţă destul de liniştită. Când nu eram cu familia

sau cu prietenii, sau dacă nu mergeam la vreun spectacol ori la

vreo serată privată (asta se întâmpla rar), ne petreceam serile la

fereastra noastră din Gloria, privind oceanul şi cerul, umbra

munţilor şi a navelor, sau lumea care trecea pe plajă. Câteodată îi

mai povesteam lui Capitu despre istoria oraşului, alteori îi

vorbeam de astronomie; erau informaţii de amator, pe care ea le

asculta atentă şi curioasă, dar nu într-atât încât să nu picotească

puţin. Cum nu ştia să cânte la pian, a învăţat după ce s-a măritat,

fără mare greutate, şi în scurt timp cânta pe la casele prietenilor.

În Gloria, asta era una dintre desfătările noastre; cânta şi din gură,

dar puţin şi rar, căci nu avea voce; într-o zi, i s-a dat

de înţeles că

era mai bine să nu mai cânte deloc cu vocea şi a urmat sfatul. Îi

plăcea şi să danseze şi se împodobea cu drag când mergea la un

bal; braţele ei... Braţele ei merită o atenţie specială.

Erau frumoase, iar în prima seară când le-a lăsat goale la un

bal, nu cred că mai erau altele asemenea în oraş, nici măcar ale

tale, dragă cititoare, care pe atunci erau poate de fetiţă, dacă se

născuseră deja, dar probabil că erau încă ascunse în blocul de

marmură de unde s-au ivit sau în mâinile divinului sculptor. Erau

cele mai frumoase din seara aceea, m-au umplut de mândrie. Abia

puteam să stau de vorbă cu ceilalţi, pentru că mă uitam numai după

ele, cum se înlănţuiau cu cele îmbrăcate în fracurile altora. Dar n-a

mai fost la fel şi la al doilea bal; atunci, când am văzut că bărbaţii nu

se mai săturau să le privească, să le caute, aproape să le ceară, şi că

se frecau de ele cu mâneci negre, m-am simţit jignit şi enervat. La al

treilea n-am mai fost, iar aici am avut sprijinul lui Escobar, căruia i-am

încredinţat candid supărările mele, iar el a fost de îndată de acord

cu mine.

— Nici Sanchinha nu se duce decât dacă poartă mânecă lungă; altfel,

mi se pare indecent.

— Nu-i aşa? Dar să nu le zici de ce; o să ne facă seminarişti.

Capitu m-a mai numit astfel.

Chiar şi aşa, i-am povestit lui Capitu aprobarea lui Escobar.

Ea a zâmbit şi mi-a răspuns că braţele Sanchinhei nu erau bine

făcute, dar a cedat rapid şi nu s-a dus la balul cu pricina; la

celelalte a mers, dar cu braţele pe jumătate acoprite cu un voal

sau cu nu ştiu ce stofă, care nici nu le îmbrăca, nici nu le

dezbrăca, precum vălul lui Camoes (Aluzie la câteva versuri din poemul

Lusiada, scris de Camoes, poetul naţional al Portugaliei, în care o nimfa

o reprezenta pe Venus).

Capitolul CVI

Zece lire sterline

Am mai spus că era cumpătată cu banii; dacă nu, o spun

acum; şi nu doar cu banii, ci şi cu lucrurile uzate, pe care le

păstrezi din tradiţie, ca amintire sau din nostalgie. Nişte pantofi,

de exemplu, nişte pantofiori joşi cu panglici negre care se

încrucişau pe laba piciorului şi pe gleznă, ultimii pe care i-a

folosit înainte de a încălţa botine - i-a adus acasă şi îi mai scotea

din când în când din sertarul comodei, împreună cu alte vechituri,

spunân- du-mi că erau bucăţele de copil. Mamei, care avea ace-

leaşi obiceiuri, îi plăcea s-o audă vorbind şi făcând aşa.

Cât despre economii, voi relata un caz şi atât. Se

întâmpla

chiar la o lecţie de astronomie, la plaja din Gloria. V-am mai zis

că alte dăţi o cam făcusem să picotească. Într-o noapte, se pierdu

cu privirea în mare cu o asemenea forţă şi concentrre, încât m-a

făcut gelos.

— Tu nu mă auzi, Capitu.

— Eu? Ba te aud perfect.

— Şi ce spuneam?

— Vorbeai... vorbeai de Sirius.

— Care Sirius, Capitu? Asta era acum douăzeci de minute.

— Spuneai... spuneai de Marte, se corectă ea grăbită.

Într-adevăr, despre Marte era vorba, dar era evident că

prinsese doar numele din zbor, nu şi restul explicaţiei. M-am

încruntat şi-mi venea să plec din cameră; Capitu, înţelegând că m-

am supărat, s-a preschimbat în cea mai tandră făptură, m-a luat de

mână, mi-a mărturisit că număra, adică aduna în gând nişte bani ca

să afle ce s-a întâmplat cu o parte din ei, pe care nu o găsea. Era vorba

de o conversie de bancnote în aur. La început am crezut că e doar un

pretext ca să mă facă să-mi treacă supărarea, dar în scurt timp

ajunsesem şi eu să calculez, cu creion şi hârtie, pe genunchi, şi

vedeam diferenţa pe care o căuta.

— Dar ce lire sunt astea? întrebai în cele din urmă. Capitu

mă privi râzând şi-mi răspunse că din vina mea trebuia să

dezvăluie secretul. Se ridică, se duse în dormitor şi reveni cu zece

lire sterline în mână; erau resturi de la banii pe care i-i dădeam

lunar pentru cheltuieli.

— Toate astea?

— Nu e mult, doar zece lire; atât a reuşit să strângă zgârcita

de nevastă-ta în câteva luni, încheie, făcând să sune aurul în mână.

— Cine ţi-a schimbat banii?

— Prietenul tău, Escobar.

— Cum de nu mi-a zis nimic?

— Azi s-a întâmplat.

— A fost pe aici?

— Cu puţin înainte să ajungi tu acasă; nu ţi-am zis ca să nu

intri la bănuieli.

Îmi venea să cheltui dublul sumei în aur pe un cadou care să o

răsfeţe, dar Capitu mă opri. Ba mai mult, mă întrebă ce să facem

cu lirele.

— Sunt ale tale, îi răspunsei.

— Sunt ale noastre, mă corectă.

— Păstrează-le tu, atunci.

Ziua următoare m-am dus să-l întâlnesc pe Escobar la

depozitul lui şi m-am amuzat de secretul lor. Escobar a zâmbit şi

mi-a zis că voia să vină la mine la cabinet, să-mi povestească tot.

Cumnăţica (o numea tot aşa pe Capitu) îi vorbise despre treaba

asta când fuseserăm ultima dată în vizită la Andaraf şi îi spusese

că e un secret.

— Când i-am povestit Sanchinhei, încheie el, s-a mirat:

„Cum reuşeşte Capitu să economisească acum, când toate sunt aşa

de scumpe?“„Nu ştiu, draga mea; ştiu doar că acum are zece lire.“

— Poate învaţă şi ea.

— Nu cred; Sanchinha nu e mână-spartă, dar nici cumpătată

nu e; ce-i dau eu îi ajunge, însă doar atât.

Iar eu, după câteva momente de cugetare:

— Capitu e un înger!

Escobar încuviinţă din cap, dar fără entuziasm, ca şi cum i-ar

fi părut rău că nu poate spune acelaşi lucru despre nevasta lui. Aşa

ai gândi şi tu, atât e de neîndoielnic că virtuţile celor care ne sunt

apropiaţi ne umplu de o anumită vanitate, mândrie sau consolare.

Capitolul CVII

Gelos pe mare

Dacă n-ar fi fost astronomia, n-aş fi descoperit atât de curând

cele zece lire ale lui Capitu; dar nu de asta am revenit la ea, ci ca

să nu crezi că vanitatea de profesor m-a făcut să sufăr din cauza

lipsei de atenţie a lui Capitu şi să fiu gelos pe mare. Nu, prietene.

Îţi explic acum că am fost gelos pe ce ar fi putut fi în capul

nevestei mele, nu în afara sau deasupra lui. Se ştie că neatenţia

cuiva poate fi vinovată pe de-a-ntregul, pe jumătate, o treime, o

cincime, pe o zecime, căci în materie de vină, gradaţiile sunt

infinite. Amintirea unei simple priviri e de ajuns pentru a fixa o

alta care s-o evoce şi să se delecteze, imaginându-şi-o. Practic, nu

e niciun păcat efectiv şi mortal, nu e un schimb de bani, un

simplu cuvânt, un gest, un oftat sau un semn chiar şi mai

imperceptibil. Un necunoscut sau o necunoscută care trec la colţul

străzii ne fac să punem Sirius în locul lui Marte, iar tu ştii,

cititorule, ce diferenţă e între una şi cealaltă când vine vorba de

distanţă şi mărime, dar astronomia mai face şi confuzii ca acestea.

Asta m-a făcut să-mi piară sângele din obraji, să-mi înghit

cuvintele şi să vreau să fug din cameră ca să mă întorc Dumnezeu

ştie când; probabil după zece minute. După zece minute aş fi

intrat din nou în cameră, lângă pian sau la fereastră, continuând

lecţia întreruptă:

— Marte e la o distanţă de...

Doar atât? Da, doar atât, zece minute. Gelozia mea era

intensă, dar de scurtă durată; îi trebuia puţin ca să distrugă tot, dar a

celaşi puţin ar fi putut pune la loc cerul, pământul şi stelele.

Adevărul e că am devenit şi mai apropiat de Capitu, dacă aşa ceva era

cu putinţă, iar ea - şi mai drăgăstoasă, cu un aer mai

blând; nopţile au fost mai senine, iar Dumnezeu a devenit mai

Dumnezeu. Şi nu cele zece lire sterline au împlinit asta, nici

simţul cumpătării pe care l-au scos la iveală şi pe care eu îl

cunoşteam, ci toate precauţiile pe care le-a luat Capitu ca să-mi

dezvăluie într-o zi grija ei pentru traiul nostru. Escobar mi-a fost

şi el mai drag. Vizitele noastre s-au înmulţit, iar conversaţiile au

devenit mai intime.

Capitolul CVIII

Un fiu

Dar nici măcar toate acestea nu-mi ostoiau dorinţa de a avea

un copil, un copil oricât de amărât, gălbejit şi slab, dar să fie un

copil, un copil al meu. Când mergeam la Andaraf şi o vedeam pe

fata lui Escobar şi a Sanchei, alintată Capituzinha, ca să o

deosebim de nevasta mea, întrucât pe micuţă o botezaseră la fel,

ne umpleam de invidie. Fetiţa era amuzantă şi dolofană,

vorbăreaţă şi curioasă. Părinţii, aşa cum fac toţi părinţii,

povesteau năzbâtiile şi şireteniile fetei, iar noi, când ne întorceam

seara în Gloria, ne vărsam invidia oftând şi rugând cerul în gând

să o răpună...

...Invidiile sunt răpuse, speranţele nasc, iar fructul lor n-a

întârziat s-apară. Nu era nici pişpiriu, nici urât, cum cerusem eu,

ci un băiat zdravăn şi frumos.

Nu-mi pot descrie bucuria când fiul meu s-a născut; n-am mai

cunoscut alta la fel, nici nu cred c-aş putea avea alta identică sau

care să-i semene în vreun fel. A fost o ameţeală şi o nebunie. De

ruşine, nu cântam pe străzi şi nici acasă, ca să n-o deranjez pe

Capitu, aflată încă în convalescenţă. Nici nu cădeam pe jos,

pentru că există un Dumnezeu al proaspeţilor tătici. Cât eram ple-

cat, gândul îmi stătea numai la băiat; cât eram acasă, numai cu

ochii la el, observându-l, întrebându-l de unde vine şi de ce eram

atât de absorbit de el şi câte şi mai câte alte nerozii nepuse în

cuvinte, dar gândite sau delirate una după alta. Cred că am şi

pierdut câteva procese din cauza lipsei de atenţie.

Capitu era deopotrivă drăgăstoasă şi cu el, şi cu mine.

Stăteam mână-n mână şi când nu ne uitam la fiul nostru vorbeam

despre noi, despre trecutul şi viitorul nostru. Cele mai

încântătoare şi mai misterioase momente erau la alăptare. Când

îmi vedeam fiul sugând laptele mamei şi legătura aceea naturală

pentru hrana şi viaţa unei fiinţe care nu existase mai înainte, dar

pe care destinul nostru a creat-o, pe care stăruinţa şi dragostea

noastră au făcut-o, rămâneam într-o stare pe care nu ştiu să v-o

descriu şi nici n-o voi face; nici nu-mi amintesc desluşit şi mi-e

teamă că vorbele mele ar ieşi neclare.

Vă voi scuti de amănunte. Astfel, nu e nevoie să povestesc

dăruirea mamei şi pe cea a Sanchei, care a venit să stea primele

zile şi nopţi cu Capitu. Am vrut să-i refuz îngrijirile; mi-a răspuns

că n-am eu treabă; şi Capitu, pe când era nemăritată, venise să

aibă grijă de ea în casa de pe rua dos Invalidos.

— Nu-ţi aduci aminte că ai venit s-o vezi acolo?

— Ba da; dar Escobar...

— Eu vin la voi la cină, iar peste noapte mă duc în Andaraf;

opt zile şi gata. Se vede că eşti tată de prima rundă.

— Şi tu la fel; pe când a doua rundă?

Pe atunci obişnuiam să facem glume din acestea în familie.

Acum, că m-am retras în ursuzenia mea, nu mai ştiu dacă se mai

vorbeşte aşa, dar probabil că da. Escobar a făcut precum a zis;

stătea la cină la noi şi pleca noaptea. După-amiezile coboram pe

plajă sau ieşeam în Grădina Publică, el făcându-şi calculele, eu -

visele mele. Eu îmi vedeam fiul medic, avocat, neguţător, îl

aşezasem în felurite universităţi şi bănci, acceptasem până şi

posibilitatea de a fi poet. Opţiunea de politician a fost analizată şi

cred că mi-a ieşit orator, şi încă unul mare.

— Tot ce se poate, răspunse Escobar; nici despre Demostene

n-ar fi zis nimeni că va ajunge unde a ajuns.

Escobar cânta de multe ori în struna copilăriilor mele; şi el se

gândea la viitor. A vorbit chiar despre posibilitatea de a-l însura

pe băiat cu fata lui. Prietenia exista; se adunase toată în mâinile cu

care i le-am strâns pe ale lui Escobar când i-am auzit ideea şi în

lipsa cuvintelor cu care am semnat atunci pactul; mi le-am

recăpătat mai apoi, emoţionate, din inimă, care bătea cu forţă. Am

acceptat scenariul şi am propus să-i îndrumăm spre acest

deznodământ, prin educaţia egală şi comună, lăsându-i să

copilărească împreună, aşa cum trebuie.

A fost ideea mea ca Escobar să fie naşul micuţului; naşa

trebuia şi avea să fie mama mea. Dar cel dintâi a fost înlocuit prin

intervenţia unchiului Cosme, care, văzând copilul, i-a spus,

printre alte drăgălăşenii:

— Hai, vino-ncoace, hoţomanule, să-ţi dea naşul tău

binecuvântarea. Şi, întorcându-se către mine: te-aş ruga să-mi

acorzi favoarea asta; şi ar trebui să faceţi botezul cât mai curând,

înainte să mă ia de tot boala asta.

I-am povestit cu discreţie întâmplarea lui Escobar, ca să mă

înţeleagă şi să mă ierte; a râs şi nu s-a supărat. Ba a făcut mai

mult decât atât, a vrut ca masa botezului să fie la conacul lui, şi

aşa a şi fost. Eu am încercat să mai amân puţin

ceremonia, ca să

văd dacă nu cumva unchiul Cosme ceda bolii, dar se pare că boala

voia mai degrabă să-l chinuiască decât să-l omoare. N-am avut

încotro decât să-l las să-l ducă pe cel mic la cristelniţă, unde i s-a

dat numele Ezequiel; era numele lui Escobar şi astfel am vrut să

mă revanşez pentru cumetria ratată.

Capitolul CIX

Singur la părinţi

Când am început capitolul trecut, Ezequiel nici măcar nu

fusese conceput; când l-am teriminat, era deja creştin şi catolic.

Capitolul de acum e menit să-l aducă pe Ezequiel al meu la vârsta

de cinci ani, un băiat zdravăn şi frumos, cu ochi de culoare

deschisă, deja fugind în toate părţile, ca şi cum ar fi vrut să

cucerească toate fetele din vecini, sau aproape pe toate.

Acum, dacă luaţi în considerare că a fost singur la părinţi, n-a

mai venit niciun altul, sigur sau nesigur, mort sau viu, fiul singur

şi unic, vă imaginaţi ce griji ne-a provocat, de câte nopţi de somn

ne-a lipsit şi ce ne-au mai speriat crizele de dinţi şi altele, cea mai

mică febră, toate cele normale din viaţa copiilor. De toate ne-am

îngrijit, după cum era nevoie sau după cât de mare era graba, un

lucru pe care nici nu mai era nevoie să-l spun, dar unii cititori atât

de greu pricep, că nu înţeleg nimic dacă nu li se povesteşte totul

şi încă ceva în plus. Să mergem la ce era în plus.

Capitolul CX

Frânturi de copilărie

Ce era în plus îmi mai mănâncă destule capitole; vieţile unora

nici măcar atâtea nu au, dar chiar şi aşa, se completează şi se

întregesc.

Pe la cinci-şase ani, Ezequiel nu părea să-mi dezmintă visele

de pe plaja din Gloria; dimpotrivă, se întrezăreau în el toate

vocaţiile posibile, de la vagabond la apostol. Vagabond în sensul

bun al cuvântului, în sensul de om care gândeşte şi tace; câteodată

se închidea în el, iar prin asta amintea de mama lui, pe când era

mică. Tot aşa, se agita şi ţinea cu tot dinadinsul să le convingă pe

vecine că dulciurile pe care i le aduceam eu erau adevărate; n-o

făcea până nu se sătura el mai întâi de ele, dar nici apostolii nu

dau mai departe învăţăturile cele bune înainte de a le avea cu totul

în suflet. Escobar, ca un bun neguţător, era de părere că motivul

principal al eforturilor lui ar fi fost să le invite implicit pe vecine

să practice acelaşi apostolat atunci când părinţii lor le-ar fi adus

dulciuri; râdea de propria glumă şi mă anunţa că-l va face asociat.

Îi plăcea şi muzica, nu mai puţin decât dulciurile, iar eu i-am

spus lui Capitu să-i cânte la pian strigătura negrului care vindea

şerbet de cocos în Matacavalos...

— Nu-mi amintesc.

— Nu spune asta; nu-ţi aminteşti de negrul care vindea

şerbet, după-amiezile...

— Îmi amintesc de un negru care vindea şerbet, dar nu mai

ţin minte strigătura.

— Nici cuvintele?

— Nici cuvintele.

Cititorii mei, care încă mai ţin minte cuvintele, dacă m-au

citit cu atenţie, se vor mira de asemenea uitare, cu atât mai mult

cu cât acele vorbe aduc cu ele alte voci din copilăria şi

adolescenţa lor; poate au mai uitat câte unele, dar nu se ţin minte

toate pe lume. Aşa mi-a spus Capitu şi n-am mai avut ce să-i zic.

Dar am făcut ceva la care nu se aştepta; am dat fuga la

hârtiie

mele vechi. În São Paulo, pe când eram student, am rugat un

profesor de muzică să-mi transcrie melodia strigăturii; a acceptat

cu plăcere (a fost de ajuns să i-o repet din memorie), iar eu am

păstrat hârtiuţa; m-am dus după ea. La puţin timp, i-am întrerupt

romanţa pe care tocmai o cânta şi m-am dus cu hârtiuţa în mână.

I-am explicat despre ce era vorba; a interpretat cele şaisprezece

note.

Capitu fu de părere că melodia avea un farmec aparte,

aproape delicios; îi povesti băiatului despre strigă-tură şi i-o

cântă la pian şi din voce. Ezequiel profită de cântec ca să-mi

ceară să dezmint textul, dându-i nişte bani.

Se juca de-a doctorul, de-a militarul, de-a actorul şi de-a

dansatorul. Nu i-am făcut niciodată un oratoriu; dar căluţii de

lemn şi sabia la brâu îi erau nelipsite. Nu mai vorbesc

de

batalioanele care treceau pe stradă şi pe care alerga să le vadă;

toţi copii fac aşa. Dar nu toţi se uită cu aşa nişte ochi. N-am mai

văzut la alt copil asemenea plăcere înfocată cu care asista la

trecerea trupelor şi asculta marşul tobelor.

— Uite, tati! Uite!

— Văd, fiule!

— Ia uite comandantul! Uită-te la calul comandantului! Uite

şi soldaţii!

Într-o dimineaţă s-a trezit ţinându-şi mâna în chip de goarnă;

i-am dat un corn mic de metal. I-am cumpărat soldăţei de plumb,

gravuri ale unor lupte, pe care le privea îndelung, cerându-mi să-i

explic câte o piesă de artilerie, un soldat căzut, altul cu spada ridicată,

şi toată admiraţia lui se revărsa asupra celui cu spada înălţată. Într-o zi

(vârstă neprihănită!), m-a întrebat nerăbdător:

— Dar de ce nu lasă odată spada să-i cadă, tati?

— Dragul meu, pentru că e pictat.

— Dar de ce s-a pictat?

Am râs de nedumerirea copilului şi i-am explicat că nu

soldatul se pictase pe hârtie, ci gravorul, şi a trebuit să-i explic ce

era un gravor şi ce era o gravură; curiozităţile lui Capitu, pe scurt.

Cam astea sunt cele mai importante frânturi de copilărie: încă

una şi închei capitolul. Într-o zi, la conacul lui Escobar, a dat

peste o pisică purtând un şoarece în gură. Pisica nici nu lăsa

prada, nici nu-şi dădea seama pe unde să fugă. Ezequiel n-a zis

nimic, a rămas pe loc, s-a ghemuit şi s-a uitat în continuare. Când

l-am văzut aşa atent, l-am întrebat de la depărtare ce se întâmplă;

ne-a făcut semn să tăcem. Escobar a conchis:

— Pisica a mai prins probabil vreun şoarece. Şoarecii încă

îmi mai infestează casa, e un iad. Hai să vedem.

Capitu a vrut să-şi vadă şi ea fiul; am mers cu ea. Într-adevăr,

erau o pisică şi un şoarece, ceva normal, fără interes sau haz.

Singurul lucru ciudat era că şoarecele încă trăia, dând din labe, iar

micuţul meu rămăsese fascinat. În rest, scena a fost scurtă. Pisica,

îndată ce a simţit lume înjur, a luat-o la fugă; băiatul meu, fără să-

şi ia ochii de la ea, ne-a făcut din nou semn să tăcem; şi liniştea n-

ar fi putut fi mai mare. Era să scriu „religioasă", am tăiat

cuvântul, dar acum îl pun din nou, nu doar pentru că trimite cu

gândul la o linişte absolută, ci şi pentru că interacţiunea dintre

pisică şi şoarece avea ceva ce aducea a ritual. Singurul zgomot

erau ultimele scâncete ale şoarecelui, de altfel foarte slabe; labele

abia i se mai mişcau, necontrolat. Puţin enervat, am bătut din

palme să alung pisica, iar animalul a fugit. Ceilalţi nici n-au avut

timp să mă oprească, iar Ezequiel s-a întristat.

— Hai, măi tati!

— Ce s-a întâmplat? În clipa asta, şoarecele e deja mâncat.

— Da, dar eu voiam să văd cum l-a mâncat.

Cei doi au râs; şi mie mi s-a părut amuzant.

Capitolul CXI

Povestind rapid

Mi s-a părut amuzant şi nu o neg nici acum, în ciuda timpului

care a trecut, a întâmplărilor de mai târziu şi a unei doze de

simpatie pentru şoarece, în care mă regăsesc; a fost amuzant. Nu

mi-e greu să recunosc; cei care iubesc natura aşa cum vrea ea să

fie iubită, fără dezgust parţial sau excluderi nedrepte, nu găsesc

nimic inferior în ea. Îmi place şoarecele, nu-mi displace pisica.

M-am gândit să-i pun să trăiască împreună, dar am văzut că sunt

incompatibili. Într-adevăr, unul îmi roade cărţile, cealaltă brânza;

dar nu-i mare pagubă, îi iert, dacă am iertat până şi un căţel care

mi-a tulburat liniştea, în împrejurări mai grele. O să vă povestesc

rapid.

S-a întâmplat când s-a născut Ezequiel; mama lui avea febră,

Sancha stătea tot timpul lângă ea, iar trei câini lătrau cât era

noaptea de lungă. Am căutat gardianul, dar a fost ca şi cum te-aş

fi căutat pe tine, cititorule, care abia acum afli că s-a întâmplat.

Atunci m-am hotărât să-i omor; am cumpărat otravă, am cerut să

se facă trei chiftele de carne şi am băgat cu mâna mea substanţa în

ele. Noaptea, am ieşit afară; era ora unu; nici bolnava, nici

infirmiera ei nu puteau să doarmă în gălăgia câinilor. Când m-au

văzut, s-au îndepărtat, doi dintre ei au coborât spre plaja

Flamengo, unul a rămas la mică distanţă de mine, ca şi cum ar fi

aşteptat. M-am dus spre el, fluierând şi pocnind din

degete.

Dracul ăla de câine încă lătra, dar, încrezându-se în semnele de

prietenie, a lătrat din ce în ce mai puţin, până a tăcut de tot. Cum

eu stăruiam, a venit la mine încet, dând din coadă, care

e felul lor de a zâmbi; eu aveam deja în mână chiftelele otrăvite şi

tocmai voiam să-i arunc una, când zâmbetul acela special, de

drăgălăşenie, încredere sau ce-o fi fost, mi-a curmat intenţia; am

rămas aşa, nu ştiu cum, cuprins de milă, şi am băgat chiftelele la

loc în buzunar. Cititorul ar putea crede că mirosul de carne a

liniştit câinele. Nu zic nu; eu cred că n-a vrut să ia gestul meu

drept o perfidie şi mi s-a predat. În concluzie, s-a salvat.

Capitolul CXII

Imitările lui Ezequiel

Ezequiel n-ar fi făcut aşa. N-ar fi pregătit chiftele

otrăvite,

bănuiesc, dar nici nu le-ar fi refuzat. Cu siguranţă i-ar fi alergat,

aruncând cu pietre după ei, până unde l-ar fi ţinut picioarele. Şi

dacă ar fi avut un băţ, ar fi dat cu băţul. Capitu nu mai putea după

războinicul care se anunţa a fi băiatul.

— Nu seamănă cu noi, noi suntem mai paşnici, îmi spuse ea

într-o zi, dar şi tata, când era mic, făcea la fel; îmi povestea

mama.

— Da, n-o să fie un pămpălău, îi răspunsei; eu îi găsesc doar

un mic defect, îi place să-i imite pe alţii.

— Cum adică să-i imite?

— Să imite gesturi, stări, atitudini; îi imită pe verişoara

Justina, pe Jose Dias; am văzut că are ceva din felul lui Escobar

de a-şi mişca picioarele şi ochii...

Capitu rămase puţin pe gânduri, uitându-se la mine, şi spuse

că trebuie să-l corectăm. Acum observa şi ea că, într-adevăr, era

un cusur de-al băiatului, dar i se părea că imită doar de dragul de

a imita, cum li se întâmplă şi multor oameni mari, care preiau

deprinderile altora; şi, ca să nu se agraveze...

— Dar nici n-o să-l chinuim acum. Avem timp să-l corectăm.

— Avem, o să văd. Nici tu nu erai aşa, când te supărai pe

cineva...

— Când mă supăram, da, aşa e; aveam răzbunări de copil.

— Da, dar mie nu-mi place să văd imitaţii în casă.

— Şi pe atunci nu-ţi plăcea de mine ? spusei eu, bătându-i

uşor obrazul.

Răspunsul lui Capitu fu un râs dulce, zeflemitor, un râs dintre

acelea care nu se descriu, ci pot fi doar pictate; apoi îşi întinse

braţele şi mi le petrecu peste umeri, atât de pline de graţie, de

parcă erau (ce imagine de demult!) o ghirlandă de

flori. Braţele

mele făcură acelaşi lucru şi-mi părea rău că nu e lângă noi un

sculptor care să transpună poziţia noastră într-o bucată de

marmură. Artistul ar fi fost cel mai lăudat, cu siguranţă. Când

unul sau mai mulţi oameni ies bine într-o operă de artă, nimeni nu

vrea s-audă de model, ci de lucrare, şi lucrarea e cea care rămâne.

Nu contează; eu şi Capitu am fi ştiut că suntem noi.

Capitolul CXIII

Sechestrul

Dacă tot suntem aici, ar fi normal să mă întrebaţi, din moment

ce înainte eram atât de ros de gelozie când venea vorba de ea,

dacă n-am fost în continuare gelos, în ciuda copilului nostru şi a

anilor. Ba da, am fost. Am fost într-atât de gelos, încât orice mic

gest mă afecta, cea mai neînsemnată vorbă, orice insistenţă; de

multe ori era de ajuns indiferenţa. Am sfârşit prin a fi gelos pe tot

şi pe toţi. Un vecin, un partener de vals, orice bărbat, tânăr sau

adult, mă umpleau de groază sau de neîncredere. E adevărat că lui

Capitu îi plăcea să fie văzută, şi cum să reuşeşti asta mai bine

(îmi spunea cândva o doamnă) decât să te uiţi şi tu, şi nu poţi să

te uiţi fără să arăţi că poţi fi văzut.

Cred că doamna care mi-a spus asta mă plăcea şi, probabil,

când n-a găsit la mine răspuns pentru afecţiunea ei, mi-a explicat

astfel privirea ei insistentă. Mă mai căutau şi alte priviri, nu

multe, şi nu voi comenta nimic despre ele; oricum, am mărturisit

la început aventurile mele care aveau să vină, iar la momentul

acela încă nu începuseră. Pe atunci, oricâte femei frumoase aş fi

văzut, nu i-aş fi dat niciuneia nici cea mai mică parte din

dragostea pe care i-o purtam lui Capitu. Nici pentru

propria-mi

mamă nu aveam mai mult de jumătate din afecţiunea dăruită

nevestei mele. Capitu era totul şi mai mult decât atât; trăiam şi

munceam gândindu-mă numai la ea. La teatru mergeam împreună;

doar de două ori m-am dus fără ea, la invitaţia unui actor şi la o

premieră a unei opere, la care ea nu m-a însoţit pentru că

nu se simţea bine, dar a insistat ca eu să mă duc. Era deja târziu

să-i cedez loja lui Escobar; am plecat, dar m-am întors după

primul act. L-am găsit pe Escobar la uşa holului.

— Tocmai veneam să-ţi vorbesc.

I-am explicat că fusesem plecat la teatru, de unde mă

întorsesem cu grija lui Capitu, care rămăsese acasă, bolnavă.

— Ce-a păţit? întrebă Escobar.

— Se plângea de dureri de cap şi de stomac.

— Atunci, nu stau. Venisem pentru afacerea aia cu

încredinţarea bunurilor...

Era vorba de un sechestru; avusese loc un incident important

şi, cum luase cina în oraş, n-a vrut să se ducă acasă fără să-mi

povestească ce se întâmplase, dar acum era mai bine să vorbim

altă dată...

— Nu, vorbim acum. Urcă; poate se simte mai bine. Dacă îi

e mai rău, atunci rămâne pe altă dată.

Capitu se simţea mai bine, chiar bine de tot. Mi-a spus că

fusese o uşoară durere de cap, dar exagerase ca să mă duc eu să

mă distrez. Nu era binedispusă, ceea ce m-a făcut să bănuiesc că a

minţit ca să nu mă sperii, dar mi-a jurat că e purul adevăr.

Escobar zâmbi şi spuse:

— Cumnăţica e la fel de bolnavă ca tine sau ca mine. Hai să

vorbim de sechestru.

Capitolul CXIV

În care se explică ce s-a *mai explicat*

Înainte să ajungem la sechestre, să mai zăbovim cu

explicaţiile asupra unui punct care a mai fost explicat o dată, dar

nu bine. Aţi văzut (în capitolul CX) că îi cerusem unui profesor

de muzică din São Paulo să-mi scrie melodia strigăturii

vânzătorului de şerbet din Matacavalos. În sine, subiectul n-are

nicio însemnătate şi n-ar fi meritat nici măcar un capitol, darămite

două; dar unele lucruri aduc cu sine învăţături interesante, dacă

nu chiar plăcute. Să explicăm ce s-a mai explicat.

Capitu şi cu mine ne-amjurat să nu mai uităm de strigătura

cu pricina; s-a întâmplat într-un moment foarte duios, iar grefierul

divin ştie că jurămintele din asemenea momente rămân

înregistrate în arhivele eterne.

— Juri?

— Jur, spuse ea, întinzându-şi dramatic braţul.

Am profitat de gestul ei ca să-i sărut mâna; eram

încă la seminar. Pe când eram la São Paulo, vrând într-o zi să-mi

amintesc melodia, am văzut că aproape o uitasem pe toată; am

reuşit să mi-o amintesc şi am mers degrabă la profesor, care mi-a

făcut favoarea de-a o scrie pe o bucăţică de hârtie. Am făcut-o ca

să fiu sigur că-mi voi îndeplini jurământul. Dar vă vine să credeţi

că atunci când am dat fuga să caut printre hârtiile mele vechi, în

seara aceea din Gloria, nu-mi mai aminteam nici eu melodia şi

nici textul ? M-am prefăcut însă că îmi ţinusem partea mea de

jurământ şi ăsta a fost păcatul meu; de uitat, e firesc să uiţi.

De fapt, nimeni nu ştie dacă un jurământ trebuie ţinut până la

capăt sau nu. Sunt lucruri care ţin de viitor! Aşadar, constituţia

noastră politică, transpunând jurământul într-o afirmaţie simplă, e

profund morală. A pus capăt unui păcat teribil. Să nu

respecţi

compromisul făcut se consideră tot o infidelitate, dar cuiva care

se teme mai mult de Dumnezeu decât de oameni nu-i va fi greu să

mintă, o dată sau de două ori, atâta vreme cât nu-şi încredinţează

sufletul purgatoriului. Nu confundaţi purgatoriul cu infernul, care

este distrugerea totală. Purgatoriul este o casă de amanet care

împrumută pentru toate virtuţile, cu dobândă mare şi pe termen

scurt. Dar termenele se înnoiesc până când, într-o zi, una sau două

virtuţi mediocre plătesc toate păcatele mari şi mici.

Capitolul CXV

Îndoieli peste îndoieli

Să vedem acum problema sechestrelor... Şi de ce să vorbim

despre sechestre ? Dumnezeu ştie că mi-e greu să le documentez,

darămite să le povestesc. Din noua situaţie pe care mi-o prezenta

Escobar o să vă spun doar ce i-am zis lui atunci, şi anume că nu

valora nimic.

— Nimic?

— Aproape nimic.

— Atunci, tot valorează ceva.

— Ca să întărim argumentele pe care le avem acum,

valorează mai puţin decât ceaiul pe care o să-l bei cu mine.

— E cam târziu pentru ceai.

— Îl bem repede.

L-am băut repede. În timpul ăsta, Escobar mă privea

iscoditor, ca şi cum m-ar fi bănuit că refuzam noua situaţie ca să

nu am de scris; dar o asemenea bănuială nu se potrivea cu

prietenia noastră.

După ce a plecat, i-am destăinuit lui Capitu îndoielile mele;

ea le-a destrămat cu arta ei subtilă, cu o îndemânare, cu o

lejeritate a ei, în stare să alunge şi tristeţile lui Olympio (Aluzie la

Tristeţea lui Olympio, poezie de Victor Hugo).

— Dacă e despre afacerea cu sechestrele, încheie ea, iar el a

venit până aici la ora asta, înseamnă că e impresionat de solicitare.

— Ai dreptate.

Dintr-una-ntr-alta, am ajuns să-i vorbesc şi despre alte

îndoieli. Pe atunci mă năpădeau; orăcăiau înăuntrul meu, ca nişte

adevărate broaşte, iar câteodată nu mă lăsau să dorm. I-am spus

că mi se părea că mama e cam rece şi distantă cu ea în ultimul

timp. Abia aici s-a văzut arta subtilă a lui Capitu!

— Ţi-am mai spus eu despre ce e vorba; treburi de soacră.

Mămica ta e geloasă pe tine; îndată ce o să-i treacă şi o să-i

crească dorul, o să fie iar aşa cum o ştii. Cât îi lipseşte nepoţelul...

— Dar mi s-a părut că e mai rece şi cu Ezequiel. Când vine

cu mine în vizită, mama nu-l mai alintă la fel de mult.

— Poate o fi bolnavă?

— Mergem să cinăm la ea mâine seară?

— Mergem... Sau nu... Ba hai să mergem.

Am fost să luăm masa cu bătrâna mea. Deja puteam să-i spun

aşa, deşi părul ei nu era încă alb de tot, iar faţa îi era destul de

tânără; un fel de tinereţe cvincvagenară sau un fel de bătrâneţe

viguroasă, cum preferaţi... Dar să nu ne lăsăm pradă melancoliei;

nu vreau să vorbesc despre ochii umezi, când am ajuns şi când am

plecat. N-a participat mult la conversaţie. Nu era nici foarte

schimbată faţă de felul ei obişnuit. Jose Dias a vorbit despre

căsătorie şi frumuseţile ei, despre politică, despre Europa şi

homeopatie, unchiul Cosme despre bolile lui, verişoara Justina -

despre vecini sau despre Jose Dias, când acesta ieşea din încăpere.

Seara, la întoarcere, am venit pe jos, vorbind despre îndoielile

mele. Capitu m-a sfătuit din nou să avem răbdare. Aşa erau toate

soacrele; într-o zi, se schimbau din senin. Pe măsură ce-mi

vorbea, era din ce în ce mai drăgăstoasă. De atunci, s-a purtat faţă

de mine cu o dulceaţă înzecită; nu mă aştepta la fereastră, ca să

nu-mi sporească gelozia, dar când urcam, vedeam în capul scării,

printre gratiile porţii, figura încântătoare a prietenei şi soţiei mele,

zâmbitoare cum fusese toată copilăria noastră. Uneori

o însoţea şi Ezequiel; îl obişnuiserăm să ne vadă sărutându-ne la

despărţire şi la sosire, aşa că venea şi el să-mi umple faţa de sărutări.

Capitolul CXVI

Fiul omului

L-am iscodit pe Jose Dias despre noul comportament al

mamei; a rămas mirat. Nu era nimic, nici n-ar fi putut fi, atât de

multe erau laudele nesfârşite pe care le auzea despre „frumoasa şi

virtuoasa Capitu“.

— Acum, când le aud, mă alătur şi eu corului; la început

eram teribil de ruşinat. Pentru cineva care a renegat căsătoria asta,

cum am făcut eu, era greu să recunosc că a fost o adevărată

binecuvântare din cer. Ce doamnă respectabilă a ieşit din fetiţa

neastâmpărată din Matacavalos! Taică-său ne-a îndepărtat puţin,

când nu ne cunoşteam, dar toate s-au sfârşit cu bine. Deci, cum îţi

spun, când Dona Gloria se apucă s-o laude pe nora şi mama

nepoţelului ei...

— Deci, mama?...

— Întocmai!

— Dar de ce nu ne mai vizitează de atâta vreme?

— Cred că au mai ajuns-o durerile reumatismului. Anul ăsta

a fost foarte frig... Imaginează-ţi numai cât de supărată e ea, care

mergea toată ziua; acum e obligată să stea cuminte, lângă fratele

ei, care are şi el suferinţele lui...

Am vrut să-i atrag atenţia că motivul ăsta explica întreruperea

vizitele, nu şi răceala ei atunci când veneam noi în Matacavalos;

dar n-am mai prelungit intimitatea cu secretarul. Jose Dias a vrut

să-l vadă pe „profeţelul“ nostru (aşa-l numea pe Ezequiel) şi s-a

apucat să-l alinte, ca de obicei. De data asta îi vorbea biblic (cu o

seară înainte răsfoise Cartea lui Ezequiel, după cum am aflat mai

târziu), îl întreba: „Ce mai faci, fiul omului?“, „Ia zi-mi, fiul omului,

unde-ţi sunt jucăriile ?“, „Vrei ceva dulce, fiul omului ?“.

— Dar ce fiu al omului mai e şi ăsta? întrebă Capitu, contrariată.

— Aşa se vorbeşte în Biblie.

— Ei bine, mie nu-mi place, îi răspunse cu asprime.

— Ai dreptate, Capitu, încuviinţă secretarul. Nici nu-ţi

imaginezi câte expresii crude şi necioplite sunt în Biblie. Îi

spuneam şi eu aşa, ca să mai schimb... Ce mai faci, îngeraşul

meu? Ia zi, îngeraşul meu, cum merg eu pe stradă?

— Nu, i-o reteză Capitu; încerc să-l dezbăr de obiceiul ăsta

de a-i imita pe alţii.

— Dar e aşa hazliu; când îmi copiază gesturile, îmi pare că

sunt chiar eu, când eram mic. Zilele trecute a imitat o expresie de-

a Donei Gloria atât de bine, încât a primit un pupic drept răsplată.

Haide, arată-mi, cum merg eu?

— Nu, Ezequiel, spusei, mama ta nu vrea.

Şi mie mi se părea urâtă apucătura. Unele gesturi deja erau

mult mai dese, ca cel al mâinilor şi picioarelor lui Escobar; în

ultimul timp, când vorbea, învăţase să-şi întoarcă într-o parte

capul, asemenea lui, şi să-l lase în jos când râdea. Capitu îl certa.

Dar micuţul era neastâmpărat ca un drac; nici n-am apucat să

vorbim despre altceva, când a sărit în mijlocul încăperii,

spunându-i lui Jose Dias:

— Uite aşa mergeţi.

Nu ne-am putut abţine să râdem, eu mai abitir decât ceilalţi.

Dar prima care s-a încruntat apoi şi l-a dojenit, chemându-l la ea,

a fost Capitu.

— Nu vreau să mai faci aşa ceva, ai auzit?

Capitolul CXVII

Prieteni apropiaţi

Pe atunci, Escobar plecase din Andaraf şi cumpărase o casă în

Flamengo, o casă pe care chiar am văzut-o acum câteva zile, când

am vrut să testez dacă senzaţiile de atunci erau moarte sau doar

adormite; nu-mi dau seama prea bine, pentru că, atunci când

oamenii sunt cufundaţi într-un somn greu, nu mai ştii care e viu şi

care e mort, poate doar după respiraţie. Eu respiram puţin, dar

poate că ceea ce se simţea era de fapt oceanul, destul de neliniştit

în ziua aceea. În fine, am trecut, mi-am aprins un trabuc şi m-am

trezit că ajunsesem în Catete; urcasem pe Rua da Princesa, o

stradă veche... O, bătrâne străzi! O, bătrâne case! O, picioare

bătrâne! Toţi eram bătrâni şi nu mai e nevoie să adaug că în sensul

rău al cuvântului, în sensul de învechiţi şi sfârşiţi.

Casa e veche, dar deloc schimbată. Nu ştiu dacă nu cumva are

şi acelaşi număr. Nu spun ce număr, ca să nu vă duceţi să

verificaţi şi să răscoliţi povestea. Nu că Escobar ar mai trăi acolo,

nici măcar nu mai trăieşte; a murit la puţin timp după aceea, o să

vă povestesc cum. Cât a trăit, din moment ce eram atât de

apropiaţi, aveam, ca să zic aşa, o singură casă: eu trăiam într-a lui,

iar el într-a mea, iar bucata de plajă dintre Gloria şi Flamengo era

un fel drum pe care-l foloseam doar noi, ca şi când ar fi fost al

nostru. Îmi aducea aminte de cele două case din

Matacavalos, cu

zidul de trecere.

Un istoric de-al nostru, cred că Joâo de Barros, atribuie unui

rege barbar nişte vorbe blânde, drept răspuns la propunerea

portughezilor de a construi o fortăreaţă în apropiere; regele

spunea că prietenii buni trebuie să stea departe unii de alţii, nu

aproape, ca să nu se certe precum apele oceanului, care se izbeau

furioase de stâncile pe care ei le vedeau de acolo. Să mă ierte umbra

scriitorului dacă pun la îndoială că regele ar fi spus aşa ceva sau că

povestea ar fi adevărată. Probabil chiar scriitorul a născocit-o ca să

înfrumuseţeze textul, şi n-a făcut rău, pentru că vorbele sunt

frumoase; sunt chiar frumoase. Cred că oceanul izbea pietrele,

cum îi e obiceiul, încă de pe vremea lui Ulise, şi chiar mai

dinainte. Dar nu cred că e adevărată comparaţia. Sigur că lângă

tine există duşmani, dar există şi prieteni, aproape şi apropiaţi. Iar

scriitorul uită zicala (poate doar dacă încă nu se inventase pe

atunci) „ochii care nu se văd, se uită“. Mai apropiaţi de atât nici

că puteam fi pe atunci. Nevestele noastre stăteau una acasă la

cealaltă, noi ne petreceam serile ori aici, ori acolo, stând de vorbă,

la jocuri sau privind oceanul. Cei doi copii îşi petreceau zile

întregi ori în Flamengo, ori în Gloria.

Remarcaserăm că s-ar putea întâmpla cele petrecute între

mine şi Capitu, toţi erau de părere că aşa este, iar Sancha a

adăugat că parcă începeau să şi semene. Îi explicai:

— Nu, ţi se pare, pentru că Ezequiel imită gesturile celorlalţi.

Escobar fu de acord cu mine şi insinuă că se mai întâmplă ca,

atunci când petrec mult timp împreună, copiii să ajungă să

semene unii cu alţii. Dădui din cap, cum făceam de obicei în faţa

unor subiecte pe care nu le stăpâneam. Era posibil. Cert e că se

iubeau mult unul pe celălalt şi ar fi putut să se căsătorească, dar

n-au făcut-o.

Capitolul CXVIII

Mâna Sanchei

Toate se sfârşesc, cititorule; e un vechi truism, căruia i s-ar

putea adăuga acela că nu totul dăinuieşte mult timp. Partea aceasta

din urmă nu găseşte lesne adepţi; dimpotrivă, cu greu îţi iese din

cap ideea că un castel clădit din vânt durează mai mult decât

însuşi vântul din care e făcut şi e mai bine să fie aşa, ca să nu se

piardă obiceiul unor construcţii aproape eterne.

Castelul nostru era solid, dar, într-o duminică... Cu o seară

înainte rămăseserăm în Flamengo nu doar noi, cele două familii

inseparabile, ci şi secretarul, împreună cu verişoara Justina.

Escobar, cu care stăteam de vorbă la fereastră, mă îndemnă să

mergem să luăm cina la ei în ziua următoare; trebuia să vorbim

despre un proiect în familie, un proiect pentru toţi patru.

— Toţi patru? Un cadril.

— Nu. N-o să reuşeşti să ghiceşti, nici eu nu-ţi spun. Vino mâine.

Sancha nu şi-a luat ochii de la noi cât am stat de vorbă, lângă

fereastră. Când soţul ei a plecat, a venit lângă mine. M-a întrebat

despre ce vorbiserăm; i-am spus că e vorba de un proiect despre

care nu ştiam nimic; ea m-a rugat să ţin secretul şi mi-a dezvăluit

despre ce era vorba: o călătorie în Europa, peste doi ani. Când mi-

a vorbit, era cu spatele la restul lumii, aproape că suspina. Marea

năvălea cu putere pe plajă; era la resac.

— Mergem toţi? întrebai într-un sfârşit.

— Da.

Sancha ridică privirea şi se uită la mine cu atâta

încântare,

încât eu, date fiind relaţiile dintre ea şi Capitu, eram gata s-o sărut

pe frunte. Cu toate astea, ochii Sanchei nu invitau la efuziuni

frăţeşti, păreau fierbinţi şi cu subînţeles, spuneau altceva şi n-au

întârziat să se îndepărteze de fereastră, unde eu am rămas privind

oceanul, gânditor. Era o seară senină.

Tot de acolo am căutat privirea Sanchei, care rămăsese lângă

pian; am găsit-o la jumătatea distanţei. Ochii ni s-au oprit faţă în

faţă, unii aşteptând ca ceilalţi să treacă, dar nu treceau niciunii.

Aşa se mai întâmplă pe stradă, între doi încăpăţânaţi. Din

precauţie, ne-am desprins privirile; eu m-am întors din nou cu

faţa spre afară. Şi, stând aşa, am început să cotrobăi prin memorie

dacă mă mai uitasem vreodată la ea cu aceeaşi expresie, şi nu mi-

a fost clar. Ştiam un singur lucru, că într-o zi m-am gândit la ea

aşa cum te gândeşti la frumoasa necunoscută aflată în trecere; iar

dacă s-ar fi întâmplat să ghicească... Poate că simplul gând mi se

citise pe faţă şi la momentul respectiv fugise de mine, enervată

sau stânjenită, iar acum, printr-o mişcare de neînvins... De

neînvins; cuvintele astea au fost ca binecuvântarea preotului la

slujbă, pe care o primeşti şi o repeţi în sinea ta.

— Oceanul va fi o provocare mâine, auzii lângă mine vocea

lui Escobar.

— Vrei să intri mâine în apă?

— Am intrat şi în ape mai mari, mult mai mari. Nici nu-ţi

închipui ce bună e apa când e agitată. Trebuie să ştii să înoţi bine,

ca mine, şi să ai plămâni ca ăştia, spuse bătându-se pe piept, şi

asemenea braţe; pune mâna, să vezi.

I-am pipăit braţele, ca şi cum ar fi fost ale Sanchei. Nu mi-e

uşor să recunosc, dar nici nu mă pot ascunde; ar

însemna să

mutilez adevărul. Nu doar le-am pipăit cu această idee în minte,

dar am mai simţit şi altceva:

erau mai groase şi mai puternice decât ale mele şi le-am invidiat;

unde mai pui că ştiau şi să înoate.

Când am plecat, am întors din nou o privire grăitoare către

stăpâna casei. Mi-a strâns mâna cu putere şi mai îndelung ca de

obicei.

Modestia cerea şi atunci, ca şi acum, să interpretez gestul

Sanchei ca pe o aprobare a planului soţului ei şi ca pe o

mulţumire. Aşa ar fi trebuit să fie, dar fiorul aparte care îmi

străbătuse întreg corpul a îndepărtat de mine concluzia pe care o

las acum scrisă. Mai simţeam încă degetele Sanchei într-ale mele,

strângându-se unele pe altele. Fusese o clipă de dezechilibru şi

păcat. A trecut repede pe ceasul timpului; când am

dus ceasul la

ureche, se auzeau ticăind doar minutele virtuţii şi ale raţiunii.

— ...O doamnă preadelicioasă... încheie Jose Dias un discurs

pe care-l ţinuse pe drum.

— Preadelicioasă! repetai cu oarecare înfocare pe care o

domolii rapid, redresându-mă: cu adevărat o seară frumoasă!

— Cum probabil sunt toate la ei acasă, continuă secretarul.

Dar afară nu prea e aşa; afară, oceanul e supărat; ascultă.

Se auzea oceanul puternic - cum se auzea şi din casă -,

mareea era înaltă şi, din depărtare, valurile se vedeau crescând.

Capitu şi verişoara Justina, care mergeau mai în faţă, s-au oprit la

una dintre curbele plajei şi am pornit apoi toţi patru, stând de

vorbă; dar eu nu prea eram atent la ce se vorbea. Nu puteam

alunga cu totul din gând mâna Sanchei, nici privirile pe care le

schimbaserăm. Acum mi se păreau într-un fel, apoi în alt fel.

Clipele diavolului se intercalau cu minutele lui Dumnezeu, şi uite

aşa a însemnat ceasul: când pierzania, când mântuirea mea. Jose

Dias şi-a luat rămas-bun la uşa noastră. Verişoara Justina a dormit

la noi; avea să plece a doua zi, după prânz şi slujbă. Eu m-am

retras în biroul meu, unde am rămas mai mult decât de obicei.

Portretul lui Escobar, pe care îl aveam acolo, alături de cel al

mamei, îmi vorbea de parcă ar fi fost chiar el, în carne şi oase. M-

am împotrivit sincer imboldurilor cu care venisem din Flamengo;

am alungat imaginea nevestei prietenului meu şi mi-am spus că

sunt neloial. De altfel, cine spunea că ar fi existat vreo intenţie de

acel fel în gestul ei de despărţire sau în celelalte? Toate ar fi putut

fi legate de călătoria noastră. Sancha şi Capitu erau atât de

apropiate, încât pentru ele ar fi fost o bucurie în plus să meargă

împreună. Dacă ar fi existat vreo intenţie sexuală, cine mi-ar fi

putut dovedi că nu era altceva decât o senzaţie trecătoare, care

avea să se sfârşească odată cu noaptea şi somnul? Există

remuşcări care apar din asemenea păcate şi durează la fel de mult.

M-am agăţat de ipoteza asta, care se potrivea cu mâna Sanchei, pe

care o simţeam încă în mâna mea, caldă şi stăruitoare, fină, dar

fermă...

Sincer, nu mă simţeam bine, prins la mijloc între un prieten şi

o atracţie. Poate că o altă cauză a acelei tensiuni a fost şi

timiditatea; nu numai cerul ne dă virtuţile, ci şi sfiala, ca să nu

mai punem la socoteală hazardul, dar acesta e un simplu accident;

e cel mai bine când virtuţile sunt dăruite de sus. Dar, cum

timiditatea vine din acelaşi cer care ne dă şi

caracterul, virtutea,

fiica lui, se trage din acelaşi sânge ceresc. Aşa aş fi gândit, dacă

aş fi reuşit; dar la început am divagat fără ţintă. Nu era nici

pasiune, nici înclinaţie. Să fi fost un capriciu sau ce anume? După

douăzeci de minute nu mai era nimic, absolut nimic. Portretul lui

Escobar părea să-mi vorbească; m-am uitat la atitudinea lui

sinceră şi simplă, am scuturat din cap şi m-am dus la culcare.

Capitolul CXIX

Să nu faci asta, draga mea!

Cititoarea care îmi e prietenă şi a deschis cartea asta ca să se

odihnească între cavatina de ieri şi valsul de astăzi ar vrea s-o

închidă cât mai degrabă, văzând că ne apropiem de o prăpastie. Să

nu faci asta, draga mea; voi schimba direcţia.

Capitolul CXX

Dosarele

A doua zi de dimineaţă m-am trezit eliberat de nelegiuirile de

cu seară; mi-am spus că fuseseră halucinaţii, am băut cafea, am

citit ziarele şi m-am dus să studiez nişte dosare. Capitu şi

verişoara Justina plecaseră la slujba de ora nouă, în Lapa. Figura

Sanchei a dispărut cu totul printre declaraţiile părţii adverse, pe

care le citeam în dosare, declaraţii false, inadmisibile, fără nicio

bază în legi sau reguli. Am văzut că era un proces uşor de

câştigat; am consultat Dalloz, Pereira e Sousa...

O singură dată m-am uitat la poza lui Escobar. Era o

fotografie frumoasă, făcută cu un an înainte. Stătea în picioare, cu

sacoul încheiat, cu mâna stângă pe spătarul unui scaun, cu dreapta

băgată la piept, privirea aţintită în depărtare, spre stânga

privitorului. Era elegant şi natural. Rama pe care i-o

pusesem nu

acoperea şi dedicaţia, scrisă în partea de jos, nu pe spatele

fotografiei: „Pentru dragul meu Bentinho, de la prietenul lui,

Escobar, 20-04-70.“ Cuvintele lui îmi întăriră gândurile din dimi-

neaţa aceea şi risipiră de tot amintirile din seara de dinainte. Pe

atunci aveam vedere bună; puteam s-o citesc din locul în care

stăteam aşezat. M-am întors la dosare.

Capitolul CXXI

Catastrofa

În timp ce îl studiam pe cel mai bun dintre ele, auzii paşi

grăbiţi pe scară, clopoţelul sună, se auziră palme, lovituri în

poartă, voci, toată lumea se duse să vadă ce era, mă dusei şi eu.

Era un sclav de la Sancha de acasă, care mă chemă:

— Să mergeţi acolo... domnul înoată, domnul moa-

N-a mai zis nimic sau n-am mai auzit restul. M-am îmbrăcat,

i-am lăsat vorbă lui Capitu şi am fugit la Flamengo.

Pe drum, mi-am dat seama ce se întâmplase. Escobar se

dusese să înoate, cum îi era obiceiul, s-a îndepărtat puţin mai mult

decât obişnuia, fără să ţină seama de marea agitată, fusese luat de

valuri şi murise. Bărcile care s-au dus după el abia au reuşit să-i

aducă la mal cadavrul.

Capitolul CXXII

Înmormântarea

Văduva... Vă voi scuti de lacrimile văduvei, de ale mele, de

ale celorlalţi. Am plecat de acolo pe la unsprezece; Capitu şi

verişoara Justina mă aşteptau, una cu un aer abătut şi buimac,

cealaltă doar supărată.

— Mergeţi să staţi cu sărmana Sanchinha; eu o să mă ocup

de înmormântare.

Aşa am făcut. Am vrut să fie o înmormântare pompoasă şi au

venit mulţi prieteni. Pe plajă, pe străzi, în piaţa Gloria, peste tot

erau maşini, multe dintre ele particulare. Casa, care nu era mare,

devenise neîncăpătoare pentru toţi; mulţi rămăseseră pe plajă,

discutând despre nenorocire, arătând locul în care murise

Escobar, vorbind despre recuperarea cadavrului. Jose Dias a auzit

vorbidu-se şi despre afacerile defunctului, unii dezbătând în

privinţa evaluării bunurilor, dar punându-se de acord că nu avea

mari datorii. Lăudau calităţile lui Escobar. Câte unii mai discutau

despre proaspătul Cabinet Rio Branco; se întâmpla în martie 1871.

N-am uitat niciodată luna şi anul.

Cum mă hotărâsem să vorbesc la cimitir, scrisesem câteva

rânduri şi i le arătasem acasă lui Jose Dias, care le-a găsit cu

adevărat demne de cel decedat şi de mine. Mi-a cerut hârtia, a

recitat lent discursul, cântărind cuvintele, şi mi-a confirmat opinia

dintâi; în Flamengo, vestea se răspândise. Câţiva cunoscuţi veniră

să mă întrebe:

— O să te auzim vorbind?

— Doar câteva cuvinte.

Nu erau mai multe de atât. Le scrisesem de teamă că emoţia

mă va împiedica să improvizez. În şareta cu care am mers o oră

sau două n-am făcut altceva decât să-mi amintesc vremurile din

seminar, relaţia cu Escobar, simpatia noastră, prietenia noastră

începută, continuată şi niciodată întreruptă, până când mâna

destinului a despărţit pentru totdeauna două fiinţe care promiteau

să rămână unite mult timp. Din când în când, îmi mai şter- geam

ochii. Vizitiul şi-a încercat norocul cu vreo două, trei întrebări

despre starea mea morală; nereuşind să smulgă nimic de la mine,

şi-a văzut mai departe de treabă. Când am ajuns acasă, am vărsat

toate acele simţăminte pe hârtie; acela avea să fie discursul.

Capitolul CXXIII

Ochii de resac

În sfârşit, veni timpul ultimei slujbe şi apoi al plecării.

Sancha dori să-şi ia rămas-bun de la soţul ei, iar disperarea cu

care se aruncă asupra lui îi consternă pe toţi. Plângeau şi mulţi

bărbaţi, femeile - toate. Numai Capitu, sprijinind-o pe văduvă,

parcă se dovedise pe ea însăşi. O consola pe cealaltă, voia s-o ia

de acolo. Era o zăpăceală generală. În mijlocul ei, Capitu privi

pentru câteva clipe cadavrul, atât de fix, încât nu-i de mirare că

din ochi îi izvorâră câteva lacrimi tăcute...

Ale mele secară pe dată. Le privii pe ale ei; Capitu îşi şterse

ochii degrabă, uitându-se pe furiş la cei din încăpere. Îşi copleşi

prietena cu şi mai multe mângâieri şi vru s-o ia de acolo; dar

corpul neînsufleţit parcă o ţinea şi pe ea locului. A fost un

moment în care Capitu îl privi pe defunct asemenea văduvei, fără

plânsetele şi vorbele ei, dar cu ochi mari şi deschişi, ca valurile

oceanului de afară, ca şi cum ar fi vrut să-l soarbă şi ei pe

înotătorul dimineţii.

Capitolul CXXIV

Discursul

— Haide, e timpul...

Era Jose Dias, care mă chema să închid sicriul. L-am închis şi

am apucat de un inel, să-l ridic; au izbucnit bocetele din urmă. Vă

dau cuvântul că, atunci când am ajuns la uşă şi am văzut soarele

strălucitor, lume şi maşini peste tot, capetele descoperite, am avut

unul dintre acele imbolduri de-ale mele care nu ajungeau

niciodată să fie înfăptuite: să las în stradă sicriul, defunctul şi to-

tul. În trăsură, i-am spus lui Jose Dias să tacă din gură. La cimitir

a trebuit să repet ritualul de acasă, să dezleg curelele şi să cobor

sicriul în groapă. Vă închipuiţi ce greu mi-a fost. După ce

cadavrul a fost coborât în groapă, au adus varul şi lopata; ştii şi

tu, sigur ai fost la cel puţin o înmormântare, dar ce nu ştii şi nu-şi

poate imagina niciunul din prietenii tăi, cititorule, sau oricine

altcineva, e spaima care m-a cuprins atunci când am văzut toţi

ochii asupra mea, picioarele nemişcate, urechile atente şi, după

câteva clipe de linişte totală, un murmur vag, câteva voci

întrebătoare, semne, şi cineva, Jose Dias, care îmi spunea la

ureche:

— Haide, vorbeşte.

Despre discurs era vorba. Voiau discursul. Erau îndreptăţiţi la

discursul anunţat. Am dus mecanic mâna la buzunar, am scos

hârtia şi l-am citit poticnindu-mă, nu până la capăt, nici cursiv,

nici clar; vocea parcă intra în mine, în loc să iasă, mâinile îmi

tremurau. Nu doar emoţia cea nouă mă făcea aşa, ci textul în sine,

amintirile despre prietenul meu, regretul mărturisit, laudele

la adresa lui, meritele lui; tot ce eram obligat să spun şi n-o

spuneam bine. În acelaşi timp, temându-mă că vor ghici adevărata

mea stare, mă chinuiam s-o ascund bine. Cred că m-au auzit

foarte puţini, dar atitudinea generală a fost de înţelegere şi

aprobare. Mâinile le-au strâns pe ale mele cu gesturi pline de

solidaritate; unii mi-au spus: „Foarte frumos! Foarte bine!

Magnific!" Jose Dias a fost de părere că elocvenţa se ridicase la

înălţimea regretului. Un bărbat, care cred că era ziarist, mi-a cerut

voie să ia foaia scrisă ca să o publice. Numai tulburarea mea de

nedescris ar fi refuzat o favoare atât de simplă.

Capitolul CXXV

O comparaţie

Priam se considera cel mai nefericit dintre oameni, silit fiind

să-i sărute mâna celui care i-a ucis fiul. Homer ne povesteşte asta,

şi e un scriitor bun, deşi povesteşte în versuri, dar există şi poveşti

adevărate puse în versuri, unele chiar în versuri proaste. Compară

tu situaţia lui Priam cu a mea; eu tocmai lăudasem virtuţile celui

pe care îl vedeam mort, iar acei ochi... E imposibil ca vreun

Homer să nu poată scoate din situaţia mea ceva mult mai de efect,

sau măcar la fel de mişcător. Să nu spui nici că ne

lipsesc

Homerii, din cauza pe care o menţionează Camoes; nu, domnule,

ne lipsesc, asta cu siguranţă, dar numai pentru că Priamii caută

umbra şi tăcerea. Lacrimile, dacă le au, sunt şterse în spatele uşii,

ca să poată apărea cu chipurile curate şi senine; discursurile sunt

mai degrabă de bucurie decât de melancolie şi totul trece ca şi

cum Ahile nu l-ar fi omorât pe Hector.

Capitolul CXXVI

Adâncit în gânduri

La scurt timp după ce am plecat de la cimitr, am rupt

discursul în bucăţele şi l-am aruncat pe portieră afară, fără să ţin

cont de împotrivirile insistente ale lui Jose Dias.

— N-are nicio valoare, îi spusei eu şi, cum m-ar putea tenta

să-l dau spre publicare, mai bine îl distrug odată pentru totdeauna.

Nu e bun de nimic, n-are nicio valoare.

Jose Dias susţinu îndelung contrariul, apoi lăudă în-

mormântarea şi, în încheiere, făcu apologia defunctului, un suflet

mare, un spirit activ, o inimă cinstită, loială, prieten bun, demn de

soţia iubitoare pe care i-o dăduse Dumnezeu...

Când a ajuns la punctul ăsta al discursului, l-am lăsat să

vorbească singur şi m-am adâncit în gândurile mele. Am dat de

atâta întuneric şi confuzie, încât n-am atins fundul. Când am

ajuns în Catete, am oprit trăsura şi i-am spus lui Jose Dias să se

ducă să le ia pe doamne din Flamengo şi să le ducă la mine acasă;

eu aveam să vin pe jos.

— Dar...

— Am de făcut o vizită.

De fapt, voiam să-mi duc gândurile până la capăt şi să aleg o

hotărâre adecvată momentului. Trăsura mergea mai repede decât

picioarele; acestea din urmă aveau ritmul lor de mers, puteam să

încetinesc pasul, să mă opresc, să mă întorc şi să las mintea să

gândească în voie. Mi-am urmat drumul, adâncit în gânduri.

Comparasem gestul Sanchei din seara de dinainte cu disperarea

din ziua aceea; erau ireconciliabile. Văduva era cu adevărat iubitoare.

Astfel s-a destrămat de tot iluzia vanităţii mele. Dar oare nu se

aplica şi în cazul lui Capitu? Am încercat să-i recompun privirea,

poziţia în care stătea, aglomeraţia de persoane care probabil ar fi

obligat-o să disimuleze, dacă era ceva de disimulat. Ceea ce se

compunea acum în ordine logică şi deductivă fusese înainte o

hărmălaie de idei şi sentimente, în hurducăielile trăsurii şi

întreruperile lui Jose Dias. Dar acum raţionam şi reconstituiam

clar şi bine. Am tras concluzia că de vină era vechea mea patimă

care încă mă mai indigna şi mă făcea să-mi pierd capul, ca de

obicei.

Când am ajuns la rezultatul final, am sosit şi la uşa casei, dar

m-am întors şi am urcat din nou pe Rua do Catete. Mă chinuiau

îndoielile sau dorinţa de a o necăji pe Capitu cu întârzierea mea

îndelungată? Să spunem că amândouă; am dat un ocol mare, până

am simţit că m-am liniştit, şi m-am îndreptat spre casă. Dintr-o

brutărie, ceasul bătea ora opt.

Capitolul CXXVII

Bărbierul

Aproape de casă aveam un bărbier care mă ştia din vedere, îi

plăcea să cânte la vioară şi n-o făcea chiar rău. Pe când treceam,

interpreta nu ştiu ce melodie. M-am oprit pe trotuar să-l ascult

(orice pretext e bun pentru o inimă zbuciumată), el m-a văzut şi a

continuat să cânte. Nu s-a oprit ca să se ocupe de primul client,

nici de următorul, care trecuseră pe acolo să-şi lase obrazul la

priceperea briciului, deşi era o oră târzie şi duminică pe deasupra.

A pierdut clienţii fără să piardă nicio notă; cânta pentru mine.

Gândul ăsta m-a făcut să mă apropii intenţionat de uşa lui,

uitându-mă la el. Dând la o parte perdeaua de pânză care

despărţea frizeria de restul casei, a apărut o tânără brunetă, într-o

rochie deschisă la culoare, cu o floare în păr. Era soţia lui; cred că

mă văzuse de dinăuntru şi venise să-mi mulţumească prin

prezenţa ei pentru favoarea pe care i-o făceam soţului. Dacă nu

mă înşel, mi-a spus-o din priviri. Cât despre soţ, cânta acum cu şi

mai multă căldură; fără să se uite la nevastă, la clienţi, îşi lipea

obrazul de instrument, îşi punea sufletul pe arcuş şi cânta, cânta...

Divină artă! Se adunase mai multă lume, am plecat de lângă

uşa frizeriei şi am venit spre casă; am luat-o pe coridor şi am

urcat scările fără zgomot. N-am uitat niciodată întâmplarea cu

bărbierul, ori pentru că s-a legat de un moment trist din viaţa mea,

ori pentru maxima aceasta, pe care culegătorii o pot scoate de aici

şi introduce în manualele de şcoală. Maxima este că oamenii nu

uită uşor faptele frumoase pe care le fac, de fapt nu le

uită niciodată. Sărman bărbier! A pierdut două bărbi în seara

aceea, pâinea lui de a doua zi, doar ca să fie ascultat de un

trecător. Imaginaţi-vă că acesta din urmă, în loc să plece, cum am

făcut eu, ar fi rămas la uşă să-l asculte şi să-i facă ochi dulci

nevestei; atunci, trup şi suflet cu arcuşul şi vioara lui, ar fi cântat

din toate puterile. Divină artă!

Capitolul CXXVIII

Câteva întâmplări

După cum spuneam, am urcat scările fără zgomot, am împins

poarta, abia întredeschisă, şi am dat peste verişoara Justina şi Jose

Dias jucând cărţi în săliţa alăturată. Capitu s-a ridicat de pe

canapea şi a venit la mine. Chipul ei era acum senin şi pur.

Ceilalţi şi-au curmat jocul şi am stat cu toţii de vorbă despre

dezastru şi despre văduvă. Capitu mustra imprudenţa lui Escobar

şi nu şi-a ascuns tristeţea pe care i-o provoca durerea prietenei ei.

Am întrebat-o de ce nu rămăsese cu Sancha în noaptea aceea.

— E multă lume acolo; chiar şi aşa, m-am oferit, dar n-a

vrut. I-am zis şi că e mai bine să vină încoace să stea câteva zile

cu noi.

— Nici asta n-a vrut?

— Nu.

— Până una-alta, cred că-i e greu să vadă oceanul în fiecare

dimineaţă, se gândi Jose Dias, şi nu ştiu cum va putea...

— Dar o să treacă; ce nu trece pe lumea asta? îl întrerupse

verişoara Justina.

Cum începusem să stăm de vorbă pornind de la ideea asta,

Capitu se duse să vadă dacă cel mic dormea. Trecând pe lângă

oglindă, stătu atâta să-şi aranjeze părul, încât ar fi părut vanitate,

dacă n-aş fi ştiut că nu urmăreşte să impresioneze. Când se

întoarse, avea ochii roşii; ne spuse că, privindu-l pe fiul ei

dormind, se gândise la fetiţa Sanchei şi la durerea văduvei. Şi,

fără să-i pese de musafiri, sau să se uite dacă e vreun servitor

prin preajmă, mă îmbrăţişă şi-mi spuse că, dacă voiam să mă

gândesc la ea, trebuia să mă gândesc mai întâi la viaţa mea. Lui

Jose Dias fraza i se păru *belisimă* şi o întrebă pe Capitu de ce nu

scria versuri. Încercai să schimb subiectul şi aşa se

termină seara.

În ziua următoare, mi-a părut rău că rupsesem discursul, nu

pentru că aş fi vrut să-l dau spre publicare, dar era o amintire

despre defunct. M-am gândit să-l compun din nou, dar mi-am

amintit doar fraze desperecheate care, odată ce le puneam una

lângă alta, nu mai aveau niciun înţeles. M-am gândit inclusiv să

compun altul, dar era prea greu acum, şi aş fi putut fi prins cu

mâţa-n sac de cei care mă auziseră la cimitir. Nici nu mai puteam

să culeg bucăţelele de pe stradă, fuseseră deja măturate.

Am făcut inventarul amintirilor lăsate de Escobar: cărţi, o

călimară de bronz, un baston de fildeş, o pasăre, albumul lui

Capitu, două peisaje din Parana şi altele. Şi el avea, la rândul lui,

unele oferite de mine. Atât de mult facem schimb de amintiri şi

cadouri de-a lungul vieţii... Au sosit ziarele zilei:

anunţau

nenorocirea şi moartea lui Escobar, studiile şi afacerile lui,

calităţile personale, afinităţile comerciale şi vorbeau, de

asemenea, despre bunurile lăsate, despre soţie şi copil. Toate

astea s-au întâmplat luni. Marţi a fost deschis testamentul, care

mă numea al doilea executor; primul loc îi revenea soţiei. Nu mi-

a lăsat nimic, dar cuvintele pe care mi le-a scris într-o scrisoare

separată erau sublime prin prietenie şi respect. Capitu a plâns

mult de data asta, dar şi-a revenit repede.

Testamentul, inventarul, toate au trecut aproape la fel de

repede precum le povestesc aici, iar după puţină vreme, Sancha s-

a retras la casa unor rude, în Parana.

Capitolul CXXIX

Donei Sancha

Dona Sancha, te rog să nu citeşti cartea asta; sau, dacă ai citit

până acum, lasă restul. Trebuie doar s-o închizi; mai bine ai arde-

o, ca să nu te ispitească s-o mai deschizi o dată. Dacă, în pofida

avertizării, vrei să mergi până la capăt, vina îţi aparţine; nu

răspund pentru răul care va veni de aici. Ce ţi-am făcut povestind

gestul din acea sâmbătă a trecut deja, din moment ce întâmplările,

şi eu odată cu ele, au dezminţit iluzia mea; dar nu mai pot lua

înapoi ce va ajunge la tine acum. Nu, draga mea prietenă, nu mai

citi mai departe. Vezi-ţi de bătrâneţe, fără fiică, fără soţ, căci şi eu

fac acelaşi lucru, şi n-am găsit ceva mai bun de făcut după

tinereţe. Într-o zi, vom pleca de aici la porţile cerului, unde ne

vom întâlni întineriţi, ca plantele nou-născute, *come piante novelle,*

Rinovelate di novelle fronde (Citat din *Divina Comedie,* Dante

Alighieri; „Purgatoriul 11, cântul al XXXIII-lea).

Restul e Dante.

Capitolul CXXX

Într-o zi...

Aşadar, într-o zi, Capitu a vrut să afle de ce eram aşa de tăcut

şi de supărat. Mi-a propus călătorii în Europa, Minas Gerais,

Petropolis, tot felul de baluri, nenumărate leacuri care se prescriu

melancolicilor. Eu nu ştiam ce să-i răspund; am refuzat toate

distracţiile. Pentru că insista, i-am spus că-mi merg prost

afacerile. Capitu mi-a zâmbit ca să mă însufleţească. Şi ce dacă

mergeau prost? Aveau să meargă iar bine şi până atunci puteam

vinde toate bijuteriile, obiectele de valoare, noi ne-am fi putut

muta într-o fundătură. Am fi trăit acolo liniştiţi şi uitaţi de lume;

apoi am fi revenit la suprafaţă. Mi-a spus toate astea cu atâta

duioşie, încât ar fi putut mişca şi pietrele. Nici chiar aşa. I-am

răspuns sec că nu e nevoie să vindem nimic. Am rămas tăcut şi

supărat. Mi-a propus un joc de cărţi, de dame, o plimbare pe jos,

o vizită la Matacavalos; dar cum eu nu eram de acord cu nimic, s-

a dus în salon, a deschis pianul şi s-a apucat să cânte; eu am

profitat de absenţa ei, mi-am luat pălăria şi am ieşit.

...Iertare, capitolul acesta ar fi trebuit precedat de un altul, în

care să povestesc o întâmplare ce avusese loc cu câteva săptămâni

înainte, la două luni de la plecarea Sanchei. Îl voi scrie; aş fi putut

să-l introduc înaintea acestuia până să trimit cartea la tipar, dar e

scump să schimbi numărul de pe pagini; rămâne aşa, apoi poves-

tea va merge neîntreruptă până la final. De altfel, capitolul e scurt.

Capitolul CXXXI

Precedent celui precedent

Pe atunci, viaţa mea era din nou dulce şi liniştită, slujba de

avocat îmi aducea destui bani, Capitu era mai frumoasă, Ezequiel

creştea. Începea anul 1872.

— Ai văzut că Ezequiel are o expresie ciudată în privire ?

mă întrebă Capitu. N-am mai văzut-o decât la două persoane, la

un prieten al tatei şi la răposatul Escobar. Uită-te încoace,

Ezequiel; uită-te la noi, întoarce-te spre tata, nu trebuie să dai

ochii peste cap, aşa, aşa...

Se întâmpla după cină, eram încă la masă, Capitu se juca cu

băiatul, sau el cu ea, sau unul cu celălalt, pentru că, adevărul fie

spus, se iubeau foarte mult, dar la fel de adevărat e că pe mine mă

iubea încă şi mai mult. M-am apropiat de Ezequiel, mi s-a părut

că are dreptate Capitu; erau ochii lui Escobar, dar nu mi s-au

părut ciudaţi din cauza asta. Până la urmă, câte expresii pot exista

pe lume, unele asemănări sunt naturale. Ezequiel n-a înţeles

nimic, s-a uitat mirat la ea şi la mine şi, într-un final, mi-a sărit în

braţe:

— Mergem la plimbare, tati?

— Imediat, fiule.

Capitu, străină de amândoi, îşi pironise acum privirea dincolo

de cealaltă muchie a mesei, iar când i-am spus micuţului că îşi

moşteneşte mama la frumuseţea ochilor, Capitu a zâmbit

clătinând din cap, cu un aer pe care nu l-am mai văzut la nicio

altă femeie, probabil pentru că pe niciuna n-am iubit-o într-atât de

mult. Oamenii valorează cât afecţiunea celorlalţi, şi de aici în-

ţelepciunea populară a născocit zicala cum că celui care

iubeşte un urât, acesta din urmă frumos i se pare. Capitu avea

câteva gesturi nemaiîntâlnite. Acela mi-a pătruns în inimă. Aşa că

nu-i de mirare că am fugit la soţia şi prietena mea şi i-am acoperit

chipul cu sărutări; dar întâmplarea asta nu era neapărat necesară

înţelegerii capitolului de dinainte şi a celor viitoare; să

rămânem la ochii lui Ezequiel.

Capitolul CXXXII

Schiţa si coloratul

Nu doar ochii, dar şi celelalte trăsături, faţa, corpul, omul pe

de-a-ntregul se conturau cu timpul. Erau ca o schiţă rudimentară

pe care artistul o completează şi o colorează puţin câte puţin, iar

figura începe să vadă, să zâmbească, să pulseze, aproape să

vorbească, până când familia atârnă tabloul pe perete, în amintirea

celui care a fost şi nu mai poate fi. În cazul de faţă, ar fi putut să

fie, şi chiar era. Obiceiul a prevalat considerabil

împotriva

schimbării; dar schimbarea a survenit nu ca la teatru, ci treptat,

aşa cum apar zorii, făcând ceva lumină, cât să poţi citi o scrisoare,

apoi să o poţi citi pe stradă, acasă, la birou, dar fără să deschizi

geamurile; lumina strecurată printre jaluzele e suficientă să poţi

distinge literele. Am citit misiva, la început pe fugă şi nu în

întregime, apoi mai pe îndelete. Fugeam de ea, de fapt, am băgat

hârtia în buzunar, m-am dus repede acasă, m-am încuiat, n-am

deschis geamurile, am închis ochii. Când i-am deschis din nou şi

am citit iar crisoarea, literele erau clare, iar cele anunţate, mai

mult decât clare.

Escobar se întorsese astfel din mormânt, de la seminar şi din

Flamengo, ca să stea cu mine la masă, să mă întâmpine pe scară,

să mă sărute dimineaţa în birou ori să-mi ceară seara

binecuvântarea obişnuită. Toate astea îmi făceau silă; dar eu le

toleram şi le practicam ca să nu fiu nevoit să mă confrunt cu mine

însumi şi cu lumea. Însă ceea ce puteam ascunde faţă de lume nu

puteam ascunde şi faţă de mine, care îmi eram mai aproape decât

oricine altcineva. Când nici mama, nici fiul nu erau cu mine,

disperarea mea era alarmantă, iar eu juram să-i omor pe

amândoi, când brusc, când lent, ca să împart timpul morţii în toate

minutele vieţii înşelate şi agonizate. Totuşi, când veneam acasă şi

vedeam în capul scării sufleţelul care mă iubea şi mă aştepta, mă

simţeam dezarmat, iar pedeapsa era amânată de la o zi la alta.

Ce se petrecea între mine şi Capitu în acele zile sumbre nu va

fi consemnat aici, fiind atât de neînsemnat şi de repetitiv, şi atât

de tardiv, încât n-ar putea fi rostit fără greşeală sau sâcâială. Dar

voi spune esenţialul. Iar esenţialul este că certurile noastre erau

acum continue şi teribile. Înainte să fi descoperit tărâmul acela

blestemat al adevărului, mai aveam unele clipe liniştite, de scurtă

durată; în scurt timp, cerul redevenea albastru, soarele luminos şi

marea adâncă; marea pe care ridicam din nou pânzele ca să

ajungem la insulele şi coastele cele mai frumoase din univers,

apoi altă pală de vânt dărâma totul, iar noi, luptându-ne cu

valurile, aşteptam să se întoarcă vremea bună, care nu era nici

îndepărtată, nici nestatornică, ci mai degrabă deplină, neîntârziată

şi stabilă.

Să-mi fie cu iertare metaforele acestea; au miros de ocean şi

de mareea care i-a adus moartea prietenului şi concubinului

Escobar. Au şi mireasma ochilor de resac ai lui Capitu. Astfel

încât, fiind eu însumi un om al pă- mîntului, povestesc

acea parte

din viaţa mea aşa cum un marinar povesteşte un naufragiu.

Aşa că, în ceea ce ne privea, mai lipsea doar să pronunţăm

ultimul cuvânt; dar noi îl citeam deja unul în ochii celuilalt,

vibrant şi decisiv, iar de fiecare dată când băiatul apărea lângă

noi, nu făcea decât să ne despartă. Capitu mi-a propus să-l

trimitem la o şcoală de la care să vină doar sâmbetele; micuţului

i-a fost foarte greu să accepte situaţia.

— Vreau să merg cu tati! Tati, tu să vii cu mine! ţipa el.

Chiar eu l-am dus într-o dimineaţă, într-o zi de luni. Era în

fosta piaţă din Lapa, aproape de casa noastră.

L-am dus pe jos, de mână, aşa cum îi dusesem celuilalt sicriul.

Micuţul plângea şi punea întrebări nenumărate, dacă avea să se

mai întoarcă acasă, şi când, şi dacă aveam să mă duc să-l văd...

— O să vin.

— Ba n-o să vii!

— Ba da.

— Jură-mi, tati!

— Sigur că da.

— N-ai zis că juri.

— Ba jur.

L-am dus şi l-am lăsat acolo. Absenţa lui temporară n-a

curmat răul, iar toată fina îndemânare a lui Capitu de a-l atenua n-

a avut niciun efect; eu mă simţeam din ce în ce mai rău. Patima

mea s-a înrăutăţit odată cu noile împrejurări. Ezequiel trăia acum

mai departe de privirile mele; dar ori pentru că mă dezobişnuisem

eu, ori pentru că timpul trecea şi întregea asemănarea, întoarcerea

lui la sfârşit de săptămână însemna întoarcerea unui Escobar mai

viu şi mai gălăgios. În scurtă vreme, până şi vocea mi s-a părut

identică. Sâmbăta, îmi făceam de lucru în afara casei

şi intram

doar când dormea; dar nu scăpam duminica, în birou, când

stăteam printre ziare şi dosare. Ezequiel intra zgomotos, însufleţit,

plin de zâmbete şi dragoste, pentru că micul împieliţat mă iubea

din ce în ce mai mult. Eu, să fiu sincer, ajunsesem să simt o

aversiune pe care acum abia o mai puteam ascunde, atât faţă de el,

cât şi faţă de alţii. Cum nu puteam controla întru totul această

dispoziţie morală, aveam grijă să nu mă întâlnesc cu el, sau ca

aceste întâlniri să fie cât mai rare; ori mai aveam o treabă care mă

obliga să mă închid în birou, ori mai ieşeam duminica să-mi plimb

prin oraş şi pe la periferii răul ascuns.

Capitolul CXXXIII

O idee

Într-o zi - era vineri - n-am mai rezistat. O idee care se tot

înnegrea în mine şi-a deschis aripile şi s-a apucat să se zbată în

toate părţile, cum fac ideile care vor să iasă. Faptul că era vineri

cred că a fost o întâmplare, sau poate a fost dinadins; am fost

educat să mă tem de ziua aceea; acasă auzeam balade cântate,

ştiute de pe la ţară sau din vechea metropolă, în care vinerea era o

zi de rău augur. Oricum, în cap nu există calendare, aşa că

probabil ideea dădea din aripi din simpla nevoie de a ieşi la aer şi

la viaţă. Viaţa e aşa de frumoasă, încât însăşi ideea de moarte e

nevoită să vină mai întâi la ea, înainte de a se vedea împlinită.

Începi să te lămureşti, bănuiesc; citeşte acum următorul capitol.

Capitolul CXXXIV

Ziua de sâmbătă

Ideea a ieşit în sfârşit afară din minte. Era noapte şi nu

puteam să dorm, oricât încercam s-o alung. Nicio altă

noapte nu

mi s-a părut atât de scurtă. A început să se lumineze pe la unu sau

două, cred. Am ieşit afară, sperând să las ideea în casă; m-a

urmărit. Afară, avea aceeaşi culoare închisă, aceleaşi aripi

fremătătoare şi deşi zbura cu ele, era ca şi cum ar fi fost fixă; o

purtam pe retină, dar nu mă împiedica să văd, ci vedeam prin

filtrul ei, în culori mai stinse decât de obicei, şi totuşi fără nicio

greutate.

Nu-mi amintesc prea bine restul zilei. Ştiu că am scris cîteva

scrisori, am cumpărat o substanţă, nu spun care, ca să nu vă

trezesc dorinţa de a o testa. Farmacia a dat faliment, ce-i drept;

proprietarul s-a făcut bancher şi banca merge foarte bine. Când m-

am văzut cu moartea în buzunar am fost atât de bucuros, de parcă

trăse- sem lozul cel mare, sau de fapt cel mai mare, pentru că

premiul de la loterie se cheltuieşte, dar moartea nu se iroseşte. M-

am dus la mama acasă, cu scopul de a-mi lua rămas-bun, ca şi

când ar fi fost doar o vizită. Ori pentru că era chiar adevărat, ori

din închipuire, în acea zi toate mi s-au părut mai bune pe acolo,

mama mai puţin tristă, unchiul Cosme mai puţin preocupat de

inimă, verişoara Justina - de răutăţi. Am petrecut o oră de pace.

Până la urmă, am renunţat la proiectul meu. De ce aveam nevoie

ca să trăiesc? Să nu mai plec niciodată din casa aia ori să iau cu

mine pretutindeni ora aceea...

Capitolul CXXXV

Othello

Am luat cina în oraş. Seara am fost la teatru. Se juca chiar

Othello, pe care eu nu-l văzusem, nici nu-l citisem vreodată; ştiam

doar subiectul şi coincidenţa m-a impresionat. Am

văzut furiile

nemărginite ale maurului, din cauza unei batiste - o simplă

batistă! -, iar aici dau un subiect de gîndire psihologilor de pe

acest continent şi de pe altele, căci n-am putut să nu observ că a

fost de ajuns o simplă batistă ca să aprindă gelozia lui Othello şi

să compună cea mai sublimă tragedie din lume. Batistele nu mai

sunt utile, în ziua de azi ai nevoie de propriile cearşafuri;

câteodată nici măcar cearşafuri nu sunt, dar şi cămăşile ajută.

Astea erau ideile care îmi treceau prin cap, vagi şi tulburi, în

vreme ce maurul se zvârcolea febril, iar Iago îşi insinua

calomniile. În pauze nu m-am ridicat de pe scaun; nu voiam să

risc să mă întâlnesc cu vreun cunoscut. Doamnele rămîneau

aproape toate în loje, în timp ce domnii se duceau să fumeze.

Atunci mă întrebam dacă vreuna dintre cele de acolo

nu iubise

cîndva pe cineva care acum zăcea în cimitir, apoi veneau alte

aiureli, până când cortina se ridica şi piesa continua. Ultimul act

mi-a arătat că de fapt nu eu, ci Capitu trebuia să moară. Am

ascultat implorările Desdemonei, vorbele ei pure şi drăgăstoase, şi

furia maurului, şi moartea pe care el i-a adus-o, printre aplauzele

frenetice ale publicului.

„Şi ea era nevinovată", spuneam eu coborând strada; „ce ar fi

făcut publicul, dacă ea ar fi fost cu adevărat vinovată, la fel de

vinovată precum Capitu? Şi cum ar fi omorât-o maurul? N-ar fi fost

de ajuns o pernă; ar fi fost nevoie de sânge şi de foc, un foc intens şi

vast, care s-o mistuie de tot, s-o reducă la cenuşă, iar cenuşa ar fi fost

luată de vânt, ca o eternă extincţie..."

Am rătăcit pe străzi toată noaptea. Am mâncat ceva, nu mare

lucru, ce-i drept, dar îndeajuns cât să rezist până dimineaţa. Am

văzut ultimele ore ale nopţii şi pe primele ale dimineţii, I-am

văzut pe cei din urmă trecători şi pe primii măturători, primele

trăsuri, primele zgomote, primele raze, o zi care venea în urma

alteia şi mă vedea cum mă duc, ca să nu mă mai întorc niciodată.

Mergeam pe străzi de parcă mi-ar fi fugit pământul de sub

picioare. Nu aveam să mai văd oceanul de la Gloria, nici muntele

de la Orgâos, nici cetatea de la Santa-Cruz, nici celelalte. Nu

trecea aşa de multă lume pe stradă ca în zilele de peste

săptămână, dar deja erau destui oameni care se îndreptau spre

vreo treabă pe care aveau s-o repete mai apoi; dar eu n-aveam să

mai repet nimic.

Am ajuns acasă, am deschis uşa încetişor, am urcat tiptil şi

am intrat în birou, era aproape ora şase. Am scos otrava din

buzunar, am rămas în cămaşă şi am mai scris o scrisoare, ultima,

pentru Capitu. Niciuna dintre celelalte nu i se adresa; am simţit

nevoia să-i spun ceva care să-i lase remuşcări pentru moartea

mea. Am scris două texte. Pe primul l-am ars, pentru că era prea

lung şi încurcat. Al doilea spunea doar necesarul, scurt şi la

obiect. Nu-i aminteam de trecutul nostru, nici de certurile avute,

nici de vreo bucurie; îi vorbeam doar de Escobar şi de nevoia de a

muri.

Capitolul CXXXVI

Ceaşca de cafea

Planul meu era să aştept cafeaua, să dizolv drogul în ea şi să-l

înghit. Până atunci, cum nu uitasem de tot istoria romanilor, mi-

am amintit de Cato, care înainte de a se omorî, a citit şi recitit o

carte de Platon. N-aveam Platon în birou; dar un

volum trunchiat

de Plutarh, în care era povestită viaţa celebrului roman, a fost de

ajuns să-mi ocupe timpul, şi, ca să-l imit până la capăt, m-am

întins pe canapea. Nu era o imitare gratuită; aveam nevoie să-mi

însuşesc curajul lui, aşa cum şi el avusese nevoie de sentimentele

filosofului pentru a muri fără şovăire. Unul dintre păcatele

ignoranţei e să n-ai leacul ăsta la îndemână în ultimul ceas. Mulţi

se omoară fără el şi mor la fel de nobil; dar sunt sigur că şi mai

multă lume şi-ar pune capăt zilelor, dacă ar putea găsi acea

cocaină morală a cărţilor bune. Însă până una-alta, vrând să scap

de orice bănuială de a fi imitat pe cineva, îmi amintesc că, pentru

a nu fi găsită cartea lui Plutarh lângă mine şi a nu ajunge la ziar

culoarea pantalonilor pe care îi purtam, m-am hotărât s-o pun la

loc înainte să beau otrava.

Servitorul a adus cafeaua. M-am ridicat, am pus bine cartea şi

m-am dus la masa pe care se afla ceaşca. Se auzea deja forfotă

prin casă; venise timpul să termin odată. Mâna îmi tremura pe

când deschideam hârtia în care era împachetată otrava. Chiar şi

aşa, am avut curaj să vărs substanţa în ceaşcă, apoi am amestecat

în cafea, cu ochii pierduţi, amintindu-mi de nevinovata

Desdemonă; spectacolul de cu seară se amesteca cu realitatea

dimineţii.

Dar fotografia lui Escobar mi-a dat forţa care-mi lipsea; cum

stătea el acolo, cu mâna pe spătarul scaunului, privind în depărtare...

„Să sfârşim odată", mi-am zis.

Când să beau, m-am gândit că poate ar fi mai bine să aştept să

plece Capitu şi băiatul la slujbă; aveam să beau după aia; era mai

bine aşa. Odată hotărârea luată, am început să mă plimb prin

birou. Am auzit vocea lui Ezequiel pe hol, l-am văzut intrând şi

dând fuga la mine, ţipând:

— Tati! Tati!

Cititorule, a fost o scenă aici pe care n-o s-o descriu, pentru

că am uitat-o cu desăvârşire, dar cred că a fost frumoasă şi

tragică. Apariţia micuţului m-a făcut practic să păşesc înapoi,

până am dat cu spatele de bibliotecă. Ezequiel mi-a cuprins

genunchii cu braţele şi s-a înălţat pe vârfuri, ca şi cum ar fi vrut să

se suie să-mi dea sărutul obişnuit; şi spunea întruna, trăgând de

mine:

— Tati! Tati!

Capitolul CXXXVII

Al doilea impuls

Dacă nu m-aş fi uitat la Ezequiel, probabil că n-aş fi fost aici,

scriind cartea, pentru că primul meu impuls a fost să

iau repede

cafeaua şi s-o beau. Am apucat să iau ceaşca, dar micuţul îmi

săruta mâna, ca de obicei, iar la vederea acelui gest, am avut un

alt impuls, pe care mi-e greu să-l aştern aici; dar fie, să spunem

totul. O să mă numiţi asasin; nu voi dezminţi şi nu vă voi

contrazice; cel de-al doilea impuls pe care l-am avut a fost

criminal. M-am aplecat să-l întreb pe Ezequiel dacă băuse deja

cafea.

— Da, tati; mă duc la slujbă cu mama.

— Mai bea o ceaşcă, sau măcar jumătate.

— Şi tu, tati?

— Eu o să mai cer una; hai, bea!

Ezequiel deschise gura. Îi apropiai ceaşca de buze cu mâini

atât de tremurătoare, încât aproape că o vărsai pe jos, dar hotărât

să i-o torn pe gât, dacă nu i-ar fi plăcut gustul sau temperatura,

pentru că era deja rece... Dar nu ştiu ce simţii, că mă trăsei înapoi.

Pusei ceaşca pe masă şi mă trezii sărutând ca un nebun creştetul

micuţului.

— Tati! Tati! ţipă Ezequiel.

— Nu, nu, eu nu sunt tatăl tău.

Capitolul CXXXVIII

Capitu care intră

Ridicând capul, dădui cu ochii de Capitu, stând în faţa mea.

Iată altă scenă care părea teatrală, la fel de normală ca şi prima,

din moment ce mama şi fiul mergeau împreună la slujbă, iar

Capitu nu pleca de obicei fără să-mi spună. Acum era un schimb

de replici sec şi scurt; în cea mai mare parte din cazuri, eu nici nu

mă mai uitam la ea. Ea mă privea de fiecare dată, sperând.

De data asta, când o văzui, nu ştiu dacă din cauza ochilor mei,

dar Capitu mi se păru lividă. Urmă o tăcere din cele care, fără

exagerare, pot fi numite de un secol, atât de mult pare să se dilate

timpul în momentele de crize grave. Capitu îţi recăpătă stăpânirea

de sine; îi spuse băiatului să iasă şi-mi ceru să-i explic...

— N-am nimic de explicat, zisei.

— Cum să nu, nu înţeleg de ce plângeţi şi tu, şi Ezequiel. Ce

s-a întâmplat între voi?

— N-ai auzit ce i-am spus ?

Capitu răspunse că auzise pânsete şi voci. Eu cred că auzise

totul clar, dar dacă ar fi recunoscut, ar fi pierdut speranţa tăcerii şi

a împăcării; aşa că negă c-ar fi auzit şi confirmă doar cele văzute.

Fără să-i povestesc episodul cu cafeaua, îi repetai cuvintele de la

sfârşitul capitolului.

— Ce ? întrebă ea, ca şi cum n-ar fi auzit bine.

— Nu e fiul meu.

Mare fu uluirea lui Capitu şi nu mai mică indignarea care îi

urmă, ambele atât de naturale, încât ar fi pus pe gânduri orice

martor care ne-ar fi văzut acolo. Am mai auzit că aceştia există

pentru orice caz, e doar o chestiune de preţ; eu nu cred, cu atât mai

mult cu cât cel ce îmi povestea asta tocmai pierduse un caz. Dar, cu

sau fără martori închiriaţi, al meu era unul adevărat; natura însăşi era o

dovadă, iar eu nu voiam să mă îndoiesc de ea. Astfel încât, fără să dau

atenţie vorbelor lui Capitu, gesturilor ei, durerii care o zdrobea, niciunui

lucru, repetai cu atâta convingere vorbele spuse deja de două ori, încât

femeia păli la auzul lor. După câteva clipe îmi spuse:

— O asemenea ofensă se poate explica doar printr-o

convingere sinceră; totuşi, tu, care erai atât de gelos pe cele mai

mici gesturi, n-ai dat niciodată niciun semn că te-ai îndoi de mine.

De unde ţi-a venit ideea asta? Zi! insistă, văzând că nu-i

răspundeam. Zi tot; după cele ce am auzit, pot să mai aud şi restul,

nu poate fi mai rău. De ce crezi aşa ceva? Hai, Bentinho,

vorbeşte! Vorbeşte! Alungă-mă, dar mai întâi spune tot.

— Unele lucruri nu se spun.

— Nu se spun pe jumătate; dar dacă tot ai zis jumătate, zi

până la capăt.

Se aşezase pe un scaun de lângă masă. Era puţin nesigură, dar

atitudinea ei nu era cea a unui acuzat. Îi mai cerui o dată să nu

insiste.

— Nu, Bentinho, ori îmi povesteşti totul, ca să mă pot apăra,

dacă tu crezi că pot să mă apăr, ori îţi cer chiar acum să ne

despărţim: nu mai pot!

— Despărţirea e de la sine înţeleasă, veni replica mea,

întorcându-i propunerea. Ar fi mai bine s-o facem cu jumătăţi de

cuvinte sau în linişte; fiecare să se retragă cu rana lui. Dar, dacă

tot insişti, o să-ţi spun doar atât şi nimic mai mult.

Nu-i spusei totul; dar făcui aluzie la aventura cu Escobar, fără

să-i menţionez numele. Capitu nu se putu abţine să râdă, un râs pe

care regret că nu-l pot transcrie aici; apoi spuse, pe un ton

deopotrivă ironic şi melancolic:

— Până şi defuncţii! Nici morţii nu scapă de gelozia ta!

Îşi aranjă mantaua şi se ridică. Suspină, sau cred că suspină,

în timp ce eu, care nu mai voiam de la ea decât o justificare

completă, îi spusei nu ştiu ce cuvinte în acest scop. Capitu se uită

la mine cu dispreţ şi murmură:

— Ştiu care e motivul; e asemănarea întâmplătoare... Cu

voia lui Dumnezeu, totul se va explica... Râzi? E normal; cu tot

seminarul tău, nu crezi în Dumnezeu; eu cred... Dar să nu mai

vorbim despre asta; nu se mai cade să spunem ceva.

Capitolul CXXXIX

Fotografia

Vă jur că aproape am crezut că e victima unei mari iluzii, o

fantasmagorie de om cu halucinaţii; dar apariţia bruscă a lui

Ezequiel, strigând „Mama! Mama! Începe slujba!", m-a adus

înapoi la realitate. Capitu şi eu, fără să vrem, ne-am uitat la

fotografia lui Escobar, apoi unul la celălalt. De data asta,

nesiguranţa ei a fost mai presus de orice mărturisire. Unul era leit

celălalt; dacă am fi avut vreo fotografie cu Escobar copil, ar fi

fost aidoma micului nostru Ezequiel. Totuşi, n-a spus nimic; a

repetat doar ultimele cuvinte, l-a tras pe băiat după ea şi a plecat

la slujbă.

Capitolul CXL

Întoarcerea de la biserică

După ce am rămas singur, era normal să iau cafeaua şi s-o

beau. Dar nu; pierdusem dorinţa de moarte. Moartea era o soluţie;

eu tocmai găsisem alta, cu atât mai bună, cu cât nu era un

definitivă şi lăsa o uşă deschisă unei remedieri, dacă era cazul. N-

am zis *unei iertări,* ci *remedieri,* adică dreptăţii. Oricare ar fi fost

motivul, respingeam ideea morţii şi aşteptam să se întoarcă acasă

Capitu. A durat mai mut decât de obicei; mi se făcuse teamă să nu

se fi dus acasă la mama, dar nu s-a dus acolo.

— I-am încredinţat Domnului toată amărăciunea mea, îmi

spuse Capitu la întoarcerea de la biserică; am auzit în sinea mea

că despărţirea noastră e inevitabilă, aşa că sunt la dispoziţia ta.

Îmi spuse asta cu o privire voalată, ca şi când ar fi aşteptat

vreo reacţie de refuz sau împotrivire. Se bizuia pe slăbiciunea

mea sau pe nesiguranţa pe care aş fi putut-o avea faţă

de

paternitate, dar toate eşuară. Se pare că în mine se afla un bărbat

nou, unul care tocmai apărea, din moment ce îl dădeau la iveală

impresii noi şi atât de puternice. Atunci înseamnă că fusese acolo

dintotdea- una, dar ascuns. Îi răspunsei că urma să mă gândesc şi

că aveam să facem cum cred eu mai bine. Dar vă zic că toate erau

deja gândite şi făcute.

Între timp, îmi amintisem cuvintele de altădată ale răposatului

Gurgel, care îmi arătase la el acasă portretul nevestei, foarte

asemănătoare lui Capitu. Probabil îţi aduci aminte de el; dacă nu,

reciteşte capitolul; nu-i mai scriu numărul, pentru că nu-mi mai

aduc aminte care e, dar nu se află departe. Pe scurt, Gurgel spunea

că mai apar astfel de asemănări inexplicabile... În restul zilei şi în

celelalte zile, când Ezequiel venea la mine în birou, trăsăturile

micuţului îmi păreau o trimitere clară la ale celuilalt, iar eu le vedeam

din ce în ce mai bine. În acelaşi timp, îmi aminteam episoade vagi şi

îndepărtate, întâlniri şi incidente, lucruri în care orbirea mea n-a

pus nicio răutate, şi care scăpaseră vechii mele gelozii. Odată,

când i-am găsit singuri şi tăcuţi, un secret care m-a făcut să râd, o

vorbă de-a ei în somn, toate reminiscenţele năvăleau peste mine

năucindu-mă... De ce nu i-oi fi sugrumat atunci, în ziua în care am

văzut pe stradă două rândunele care se iubeau pe firul de telegraf?

Înăuntru, rândunele mele se iubeau şi ele, ochi în ochi, dar atât de

precauţi, încât s-au dezlipit imediat unul de celălalt şi mi-au

vorbit, veseli şi prietenoşi. Le-am povestit scena de amor a

păsărilor de afară şi s-au amuzat; Escobar a declarat că, din

punctul lui de vedere, ar fi fost mai bine să stea gătite în farfurie,

decât contopite pe fir. „N-am mâncat niciodată, dar cred că sunt

bune, dacă şi chinezii le mănâncă." Şi ne-am apucat să discutăm

de chinezi şi despre clasicii care vorbiseră despre neamul lor, în

timp ce Capitu, spunând că n-o interesează conversaţia noastră, s-

a dus la altă treabă. Acum îmi aminteam tot ce atunci mi se păruse

fără însemnătate.

Capitolul CLXI

Soluţia

Iată ce-am făcut. Ne-am strâns catrafusele şi am plecat în

Europa, nu ca să ne plimbăm, nici ca să vizităm vreun loc nou sau

vechi; ne-am oprit în Elveţia. O profesoară din Rio Grande, care a

venit cu noi, i-a ţinut companie lui Capitu, învăţându-l pe

Ezequiel limba maternă, căci avea să studieze restul la şcolile de

acolo. După ce am pus totul la punct, m-am întors în

Brazilia.

După câteva luni, Capitu a început să-mi scrie scrisori, cărora

le răspundeam scurt şi sec. Ale ei erau supuse, lipsite de ură,

câteodată afectuoase, iar spre sfârşit - pline de dor; mă ruga să

merg s-o vizitez. M-am îmbarcat un an mai târziu, dar n-am

căutat-o, apoi am repetat călătoria în acelaşi stil. La întoarcere,

cei care îşi mai aminteau de ea cereau să afle veşti, iar eu le po-

vesteam ca şi cum tocmai locuiserăm împreună; firește, călătoriile

aveau tocmai scopul de a simula aşa ceva şi de a amăgi opinia

generală. Până într-o zi...

Capitolul CXLII

O sfântă

E de la sine înţeles că dacă Jose Dias nu m-a însoţit în

călătoriile mele în Europa, n-a fost pentru că n-ar fi vrut; dar

trebuia să aibă grijă de unchiul Cosme, aproape invalid, şi de

mama, care îmbătrânise rapid. Şi el era în vârstă, deşi se ţinea pe

picioare. Venea până la bord, să-şi ia rămas-bun, iar cuvintele pe

care mi le spunea, batista fluturată, ochii pe care şi-i ştergea, toate

mă înduioşau şi pe mine. Ultima dată, n-a mai venit la bord.

— Vino...

— Nu pot.

— Ţi-e teamă?

— Nu; nu pot. Acum adio, Bentinho, nu ştiu dacă o să mă

mai vezi; cred că mă duc în cealaltă Europă, cea eternă...

Nu s-a dus chiar atunci; mama s-a îmbarcat prima. Caută în

cimitirul São Joâo Baptista un mormânt fără nume, cu o singură

menţiune: „O sfântă." Acolo e îngropată. A fost destul de greu să

conving pe cineva să-mi facă inscripţia asta. Sculptorului i s-a

părut ciudată, administratorul cimitirului s-a consultat cu vicarul

parohiei; acesta din urmă mi-a răspuns că sfintele sunt în altar şi

în ceruri.

— Dar, iertaţi-mă, eu nu vreau să spun că în mormânt ar

odihni cineva canonizat. Vreau să dau prin cuvântul acesta o

definiţie pământească tuturor virtuţilor pe care răposata le-a avut

în timpul vieţii. Şi, modestia fiind una dintre ele, vreau s-o păstrez

postum, nescriindu-i numele.

— Totuşi, numele, filiaţia, datele...

— Cui o să-i pese de date, filiaţie sau nume, după ce eu nu

voi mai fi?

— Adică era o doamnă ca o sfântă, nu?

— Exact. Protonotarul Cabral, dacă ar fi viu, ar confirma

spusele mele.

— Nici eu nu pun la îndoială adevărul, dar am ezit cu privire

la formulare. L-aţi cunoscut, să înţeleg, pe protonotar?

— Da. Era un preot model.

— Bun canonist, bun latinist, pios şi milostiv, continuă vicarul.

— Şi avea şi oarecare calităţi sociale, adăugai; în casă

auzeam mereu că era un adversar important la table...

— Avea un zar foarte bun! oftă încetişor vicarul. Un zar de

maestru!

— Deci, credeţi că...?

— Din moment ce nu are alt înţeles, nici n-ar putea avea,

sigur, domnule, se acceptă...

Jose Dias, foarte melancolic, asistă la negocierea mea. La

sfârşit, când plecarăm, îl vorbi de rău pe preot şi îl numi pedant.

Singurul rău pe care i-l găseam era că nu o cunoscuse pe mama,

nici el, nici alţii de la cimitir.

— N-au cunoscut-o; dacă ar fi cunoscut-o, ar fi pus ei înşişi

să se scrie *sanctisimă.*

Capitolul CXLIII

Ultimul superlativ

N-a fost ultimul superlativ al lui Jose Dias. A mai avut şi

altele, pe care nu merită să le mai scriu aici, până când a venit şi

ultimul, cel mai bun dintre toate, cel mai dulce, şi cel care i-a

prefăcut moartea într-o frântură de viaţă. Pe atunci locuia cu

mine; deşi mama îi lăsase o mică amintire, a venit să-mi spună că,

indiferent de moştenire, nu vrea să stea departe de mine. Poate

credea că o să mă îngroape şi pe mine. Coresponda cu Capitu,

căreia îi tot cerea o poză cu Ezequiel; dar Capitu amâna de la

scrisoare la scrisoare, până când nu i-a mai cerut nimic, doar să-i

facă loc în inima tânărului student; o mai ruga să nu uite să-i

vorbească băiatului despre bătrânul prieten al tatălui şi bunicului

său, „căruia cerul îi destinase să iubească acelaşi sânge". Astfel

îşi pregătea el terenul pentru a treia generaţie; dar moartea a venit

înaintea lui Ezequiel. Am vrut să chem un medic homeopat.

— Nu, Bentinho, spuse el; e de ajuns un alopat; se moare

indiferent de şcoală. De altfel, erau idei din tinereţe, pe care

timpul le-a luat cu el; mă convertesc la credinţa părinţilor mei.

Alopatia e catolicismul medicinei...

Muri împăcat, după o scurtă agonie. Puţin înainte de a-şi da

sufletul, auzi că cerul e frumos şi ne rugă să-i deschidem

fereastra.

— Nu, aerul ar putea să-i facă rău.

— Ce rău? Aerul e viaţă.

Deschisei fereastra. Cerul era, într-adevăr, albastru şi senin.

Jose Dias se ridică puţin, cu greutate, şi privi afară; după câteva

clipe, lăsă capul să-i cadă, apoi şopti:

„Belisim!“ Au fost ultimele lui cuvinte pe lumea asta. Sărmanul

Jose Dias! De ce să nu recunosc că am plâns pentru el?

Capitolul CXLIV

O întrebare tardivă

De-ar plânge şi pentru mine la fel ochii prietenilor şi

prietenelor pe care îi las în lumea asta - dar e puţin probabil. M-

am lăsat uitat. Locuiesc departe şi ies rar. N-am reuşit să leg

efectiv cele două capete de viaţă. Casa din Engenho Novo, cu

toate că o reproduce pe cea din Matacavalos, doar îmi aminteşte

de ea, şi mai degrabă ca un efect al comparaţiei şi al cugetării,

decât al sentimentului. Am mai spus asta.

O să mă întrebaţi de ce - dacă aveam casa veche, pe aceeaşi

stradă veche - n-am împiedicat demolarea ei şi m-am apucat s-o

reproduc în alta. Întrebarea ar fi trebuit pusă la început, dar o să-i

răspund. N-am dispus demolarea ei pentru că, după ce a murit

mama, vrând să mă mut acolo, am făcut mai întâi o vizită

îndelungată de probă, timp de câteva zile, dar casa n-a ştiut cine

sunt. În grădină, arborele de piper şi arbustul eugenia, fântâna,

vechea cumpănă şi spălătorul nu ştiau nimic despre mine.

Arborele casuarina era acelaşi pe care îl lăsasem în fundul

grădinii, dar trunchiul, în loc să fie drept, ca altădată, părea acum

un semn de întrebare; se mira de intrus, fireşte. Am scrutat cu

privirea, căutând vreun gând pe care să-l fi lăsat acolo, dar n-am

găsit nicunul. Dimpotrivă, frunzişul a început să susure ceva ce n-

am înţeles imediat şi părea că era cântecul dimineţilor din

tinereţe. Odată cu muzica sonoră şi jovială am auzit şi grohăitul

porcilor, un fel de batjocură concentrată şi filosofică.

Toate îmi erau străine şi potrivnice. Am demolat casa şi, mai

târziu, când am venit în Engenho Novo, mi-a venit ideea să-i fac o

replică, ajutându-mă de explicaţiile date arhitectului, după cum

am povestit mai demult.

Capitolul CXLV

Întoarcerea

Locuiam deja în casa asta când, într-o zi, pregătin- du-mă să

mă îmbrac pentru prânz, am primit un bilet cu următorul nume:

EZEQUIEL A. DE SANTIAGO

— E aici? întrebai servitorul.

— Da, domnule; aşteaptă.

Nu m-am dus chiar imediat; l-am lăsat să aştepte vreo zece-

cincisprezece minute în salon. Abia mai târziu mi-am amintit că ar

fi trebuit să arăt o oarecare agitaţie şi să alerg să-l îmbrăţişez, să-i

vorbesc despre mama lui. Mama - cred că încă n-am spus - era

deja moartă şi îngropată. Se odihnea în bătrâna Elveţie. Am

terminat să mă îmbrac în grabă. Când am ieşit din cameră, am luat

un aer de tată, un tată undeva între blând şi sever, pe jumătate

Dom Casmurro. Ajuns în salon, am văzut un tânăr din spate,

privind bustul lui Massinissa, pictat pe perete. M-am apropiat cu

grijă şi n-am făcut zgomot. Chiar şi aşa, mi-a auzit paşii şi s-a

întors rapid. Mă ştia din poze, aşa că a alergat la mine. Nu m-am

mişcat; era nici mai mult nici mai puţin decât fostul şi tânărul meu

coleg de seminar din Sâo Jose, puţin mai scund, nu atât de trupeş

şi, cu excepţia culorilor care erau vii, avea acelaşi chip al

prietenului meu. Era îmbrăcat la modă, fireşte, şi avea altă

conduită, dar aspectul general era replica defunctului. Era însuşi,

întocmai, adevăratul Escobar. Cel cu care mă înşelase nevasta. Era

fiul tatălui său. Purta doliu pentru mama lui; şi eu eram în negru.

Ne-am aşezat.

— Nu te-ai schimbat deloc de la ultimele poze, îmi spuse el.

Vocea era leit cea a lui Escobar, cu accent franţuzit. I-am

explicat că nici nu eram prea diferit faţă de cum fusesem şi am

pornit un interogatoriu ca să nu fiu silit să vorbesc prea mult şi ca

să-mi controlez astfel emoţia. Dar tocmai asta îi însufleţea chipul

şi colegul meu de seminar învia din ce în ce mai mult din cimitir.

Iată-l aici, în faţa mea, cu acelaşi râs şi respect sporit; per total,

aceeaşi fineţe şi acelaşi haz. Abia aştepta să mă vadă. Mama lui îi

vorbea mult despre mine, lăudându-mă extraordinar de mult, ca

pe cel mai pur om din lume, cel mai demn de a fi

iubit.

— A murit frumoasă, încheie.

— Hai să luăm prânzul.

Dacă ai impresia că prânzul a fost amar, te înşeli. A avut

momentele lui de lâncezeală, e adevărat; la început, m-a durut că

Ezequiel nu era cu adevărat fiul meu, că nu mă completa şi nu mă

continua pe mine. Dacă ar fi semănat cu mama lui, nu mi-aş fi pus

niciodată problema, cu atât mai mult cu cât parcă nu m-ar mai fi

văzut de ieri, evoca momente din copilărie, scene şi cuvinte,

plecarea la şcoală.

— Îţi mai aduci aminte când m-ai dus la şcoală? mă întrebă râzând.

— Cum să nu-mi aduc aminte?

— Se întâmpla în Lapa; eram disperat, iar tu nu te opreai,

mă mai trăgeai după tine şi eu, cu picioruşele mele... Da, mai

pune, te rog.

Întinse paharul către vinul pe care i-l ofeream, bău o

înghiţitură şi îşi continuă masa. Şi Escobar mânca tot aşa, cu faţa

în farfurie. Îmi povesti despre viaţa în Europa, despre studii, mai

ales cele de arheologie, care erau pasiunea lui. Vorbea despre

antichitate cu drag, povestea despre Egipt şi miile lui de secole fără

să se piardă în cifre; avea mintea matematică a tatălui său. Mie nu-mi

plăcea învierea asta, deşi ideea paternităţii celuilalt nu-mi era străină.

Câteodată, închideam ochii să nu-i mai văd gesturile, nimic

altceva, dar împieliţatul vorbea şi râdea, iar defunctul vorbea şi

râdea prin el.

Cum n-aveam încotro, a trebuit să devin tată cu adevărat. Nu

m-am gândit că ar fi putut vedea vreo fotografie cu Escobar pe

care Capitu, din neatenţie, ar fi luat-o cu ea, dar chiar dacă m-aş fi

gândit la asta, nu m-ar fi îngrijorat. Ezequiel credea în mine ca în

mama lui. Dacă Jose Dias ar mai fi trăit, m-ar fi văzut oglindit cu

totul în el. Verişoara Justina a vrut să-l vadă, dar, fiind bolnavă,

m-a rugat să venim în vizită. Să-şi cunoască ruda. Cred că dorea

să-l vadă pe Ezequiel ca să verifice acum, că băiatul crescuse, ce

ieşise din schiţa pe care probabil o intuise pe când era copil. Ar fi

fost o ultimă desfătare; am împiedicat-o la timp.

— E în stare foarte gravă, îi spusei băiatului care voia s-o

vadă, orice emoţie o poate omorî. O să mergem s-o vedem când o

să se simtă mai bine.

Nu ne-am mai dus; moartea a răpus-o peste doar câteva zile.

Se odihneşte în pace, sau cum s-o odihni. Ezequiel i-a văzut figura

în sicriu şi n-a recunoscut-o - nici n-ar fi putut, într-atât o

schimbaseră anii şi moartea. Pe drum spre cimitir îşi mai aducea

aminte de câte ceva, vreo stradă, vreun turn, vreo bucată de plajă,

şi nu mai putea de bucurie. Asta făcea de fiecare dată când se

întorcea acasă, la sfârşitul zilei: îmi povestea ce amintiri i-au mai

trezit străzile şi casele. Se mira că multe dintre ele erau întocmai

cum le lăsase, ca şi cum casele ar fi murit fete bătrâne.

După şase luni, Ezequiel îmi vorbi despre o călătorie în

Grecia, în Egipt, în Palestina, o călătorie ştiinţifică, o promisiune

făcută unor prieteni.

— Prieteni de care sex? îl întrebai râzând.

A zâmbit ruşinat şi mi-a răspuns că femeile sunt fiinţe atât de

legate de modă şi de prezent, încât n-aveau să înţeleagă niciodată

o ruină veche de treizeci de secole. Era vorba de doi colegi de

universitate. I-am promis că-l ajut şi i-am şi dat nişte bani de care

avea nevoie. Mi-am spus în sinea mea că una din consecinţele

iubirilor secrete ale tatălui era să plătesc eu descoperirile arheo-

logice ale fiului; mai degrabă i-aş fi plătit lepra... Când m-a

fulgerat ideea asta, m-am simţit atât de crud şi de pervers, încât l-

am luat pe băiat să-l strâng la piept, dar am dat înapoi; apoi l-am

privit în ochi, aşa cum priveşti un fiu adevărat; ochii cu care s-a

uitat la mine erau du- ioşi şi recunoscători.

Capitolul CXLVI

N-a fost lepră

N-a fost lepră, dar febră există prin toate tărâmurile omeneşti,

fie ele vechi sau noi. Unsprezece luni mai târziu, Ezequiel a murit

de febră tifoidă şi a fost îngropat în apropiere de Ierusalim, unde

cei doi prieteni de la universitate i-au ridicat un mormânt cu

inscripţia aceasta, de la profetul Ezequiel citire, în greacă: „Tu

erai perfect pe drumul tău.“ Mi-au trimis ambele variante, în

greacă şi latină, desenul mormântului, nota de plată şi restul

banilor pe care îi mai avea; aş fi plătit de trei ori mai mult ca să

nu trebuiască să-l mai văd.

Vrând să verific textul, am consultat *Vulgata,* şi am observat

că era corect, doar că mai avea o completare: „Tu erai perfect pe

drumul tău, din ziua în care ai fost zămislit." M-am oprit şi m-am

întrebat în linişte: „Oare care a fost ziua în care a fost zămislit

Ezequiel?" Nu mi-a răspuns nimeni. Iată un mister în plus de

adăugat celor atât de numeroase de pe lumea asta. Cu toate

acestea, am cinat copios şi m-am dus la teatru.

Capitolul CXLVII

Expoziţia retrospectivă

După cum ştii, inima mea, oricât de sfâşiată a fost, n-a rămas

într-un colţ ca o floare palidă şi solitară. Nu i-am dat nici culoarea

asta, nici alta. Am trăit cât de bine am putut, fără să-mi lipsească

prietene care să mă consoleze, după cea dintâi. Capricii de scurtă

durată, ce-i drept. Ele mă părăseau, ca şi cum ar fi asistat la o

expoziţie retrospectivă şi ori se plictiseau s-o tot vadă, ori lumina

din încăpere pierea. Numai una dintre aceste vizitatoare avea

trăsură la poartă şi vizitiu cu livrea. Celelalte veneau mai modest,

calcante pede („Pe jos“ (lat. în original), iar dacă ploua, mă duceam

eu să caut o trăsură în piaţă şi le urcam în ea, cu despărţiri lungi şi

recomandări şi mai lungi:

— Iei cu tine catalogul?

— Îl iau; pe mâine.

— Pe mâine.

Nu se întorceau niciodată. Eu rămâneam la poartă, aşteptând,

mă duceam până la colţ, spionam, îmi consultam ceasul şi nu

vedeam nimic şi pe nimeni. Aşa că, dacă apărea altă

vizită, îi

ofeream braţul, intram, îi arătam peisajele, tablourile istorice sau

de gen, o acuarelă, un pastel, o guaşă, apoi obosea şi ea şi pleca

cu catalogul în mână...

Capitolul CLXVIII

Ei bine, si restul?

De ce n-a reuşit niciuna dintre aceste capricioase femei să mă

facă să uit de prima iubită a inimii mele ? Poate pentru că niciuna

nu avea ochii de resac, nici de ţigancă, făţarnici şi iscoditori. Dar

nu e acesta propriu-zis restul cărţii. Restul este să aflu dacă acea

Capitu de pe plaja Gloria era deja înăuntrul celei din Matacavalos,

sau dacă s-a preschimbat în cealaltă ca urmare a vreunei întâm-

plări. Dacă ar fi ştiut de gelozia mea dintâi, Isus, fiul lui Sirah'

mi-ar fi spus, ca în capitolul IX, primul verset: „Nu fi gelos de

soţia ta iubită şi nu-i da cuvânt să-ţi facă rău.“ Totuşi, eu cred că

nu, iar tu sigur vei fi de acord cu mine; dacă îţi aminteşti bine de

Capitu pe când era fată, vei fi nevoit să recunoşti că una se afla

înăuntrul celeilalte, precum fructul în coajă.

Ei bine, oricare ar fi răspunsul, un lucru e sigur, şi e culmea

culmilor, sau restul resturilor, anume că pe prima mea prietenă şi

pe cel mai bun prieten al meu, amândoi atât de afectuoşi şi atât de

dragi mie, destinul a vrut să-i unească până la urmă şi să mă

înşele... Fie-le ţărâna uşoară! Să ne apucăm acum de *Istoria suburbiilor.*

SFÂRŞIT

Colecţia Iubiri de Altădată

1. Anton Pavlovici Cehov, *O mică glumă*

2. Joachim Maria Machado de Assis, *Dom Casmurro*

3. Alphonse Daudet, *Soţii de artişti*

4. Edmondo de Amicis, *Iubire şi gimnastică*

5. Ivan Turgheniev, *Prima iubire*

6. Jane Austen, *Dragoste şi prietenie*

7. Edith Wharton, *Ethan Frome*